

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOSOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA TEORIE KULTURY (KULTUROLOGIE)
OBOR: KULTUROLOGIE

BARBORA SVATÁ

Kultura pěšího poznávání
Naučné stezky jako koláž místa

Culture of Pedestrian Cognition
Nature Trails as a Collage of Place

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

PRAHA 2008

Prohlašuji,

že jsem tuto diplomovou práci vypracovala zcela samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze, dne

Barbora Svatá

Poděkování

Děkuji vedoucímu této diplomové práce PhDr. Vladimíru Czumalovi, CSc., který svým zájmem pro neotřelé problematiky umožnil její vznik. Dále děkuji obyvatelům Centra pro teoretická studia, společného pracoviště UK v Praze a AV ČR za to, že mi umožnili studium a časově náročné psaní. Především děkuji Doc. Davidu Storchovi, Ph.D. za odbornou pomoc a Darje Zoubkové za vítané nápady a trpělivost. Za odbornou spolupráci dále děkuji Dr. Lucii Doležalové, Ph.D., zaměstnancům Odboru ochrany prostředí Magistrátu hlavního města Prahy a především lidem zainteresovaným a podílejícím se na tvorbě a údržbě naučných stezek v Praze.

Na závěr bych ráda poděkovala své rodině za celoživotní oporu a Janu Austerlitzovi za pomoc ve chvílích dokončování této práce.

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. ČÍM JE NAUČNÁ STEZKA?	8
3. PĚŠÍ POZNÁVÁNÍ	10
4. GENIUS LOCI ET GENIUS PRAGAE	15
5. ČÍM A PRO KOHO JE NAUČNÁ STEZKA VE MĚSTĚ.....	20
6. ČLOVĚK V PŘÍRODĚ, PŘÍRODA V ČLOVĚKU	22
6.1 Antika.....	23
6.2 Středověk	24
6.3 Renesance	26
6.4 Baroko.....	27
6.5 Romantismus.....	28
6.6 A tak dále.....	29
7. NAUČNÉ STEZKY V PRAZE.....	32
7.1 Tvůrci a zřizovatelé naučných stezek v Praze.....	32
7.2 Seznam naučných stezek v Praze	36
8. NAUČNÉ STEZKY V PRAZE – ROZBOR JEDNOTLIVÝCH NAUČNÝCH STEZEK (NS).....	37
8.1 NS MODŘANSKÁ ROKLE	37
8.1.1 Historie Modřan.....	37
8.1.2 Modřanská rokle	38
8.1.3 NS	39
8.1.4 Závěr	41
8.2 NS HOUSLE (Lysolaje).....	43
8.2.1 Historie Lysolají	43
8.2.2 NS	44
8.2.3 Rozhovor s realizátorem NS Housle - Pavlem Jeřábkem	47
8.2.4 Závěr	49
8.3 NS OLŠANSKÉ HŘBITOVY	50
8.3.1 Historie Olšanských hřbitovů	50
8.3.2 NS	53
8.3.3 Závěr	54
8.4 NS ROZTOCKÝ HÁJ – TICHÉ ÚDOLÍ.....	56
8.4.1 Historie okolí údolí Vltavy	56
8.4.2 NS	58
8.4.3 Závěr	62

8.5	NS KELTSKÁ STEZKA.....	64
8.5.1	Historie areálu <i>Závist-Šance</i>	64
8.5.2	NS	66
8.5.3	Závěr	68
8.6	NS BARRANDOVSKÉ SKÁLY – CHUCHELSKÝ HÁJ	70
8.6.1	Historie chuchelského území	70
8.6.2	NS	70
8.6.3	Závěr	74
8.7	NS POVODÍM BOTIČE	76
8.7.1	Botič (Vinný potok)	76
8.7.2	Historie území.....	77
8.7.3	NS	77
8.7.4	Závěr	80
8.8	NS OBORA HVĚZDA.....	81
8.8.1	Historie obory, letohrádku Hvězda, vsi Liboc	81
8.8.2	NS	83
8.8.3	Závěr	84
8.9.	NS NELENÍME V ZELENÍ (Lesoparkem Kamýk).....	86
8.9.1	Historie přírodních areálů zdraví	86
8.9.2	NS	86
8.9.3	Závěr	87
8.10	NS THOMAYEROVY SADY.....	89
8.10.1	Historie Libně a Libeňského zámku	89
8.10.2	NS	90
8.10.3	Závěr	92
8.11	NS PŘÍRODNÍM AREÁLEM BOTANICKÉ ZAHRADY PRAHA	93
8.11.1	Historie Tróji a okolí.....	93
8.11.2	NS	95
8.11.3	Závěr	96
8.12	NS DUBEČ - UHRÍNĚVES	98
8.12.1	Historie Dubče a Uhříněvsi.....	98
8.12.2	NS	100
8.12.3	Závěr	102
8.13	NS PROKOPSKÉ ÚDOLÍ – BUTOVICKÝM HRADIŠTĚM.....	103
8.13.1	Historie oblasti.....	103
8.13.2	NS	104
8.13.3	Závěr	106
8.14	NS ŘEPORYJE - HLUBOČEPY (údolím Dalejského potoka).....	107
8.14.1	Historie okolí NS	107
8.14.2	NS	108
8.14.3	Závěr	111
8.15	NS TOULCŮV DVŮR.....	112

8.15.1	Historie a současnost Toulcova dvora	112
8.15.2	NS	114
8.15.3	Závěr	116
8.16	NS KLÁNOVICKÝM LESEM.....	118
8.16.1	Historie Klánovic a okolí	118
8.16.2	Klánovický les	119
8.16.3	NS	120
8.16.4	Závěr	122
8.17	NS PRAHA 14	123
8.17.1	O Praze 14.....	123
8.17.2	NS	125
8.17.3	Závěr	128
8.18	OSTATNÍ „TABULE“	129
9.	ZÁVĚR	131
	PŘÍLOHA 1 – DOPROVODNÁ VYOBRAZENÍ.....	136
	SEZNAM LITERATURY.....	147
	SEZNAM OBRÁZKŮ	150
	RESUME	151

1. Úvod

Kulturologická studie, zabývající se městem, musí nutně být transdisciplinární. Čím jiným je transdisciplinarita než složeninou, tedy koláží poznatků z různých disciplín. Ve své diplomové práci studuji město, respektive vztah člověka žijícího ve městě k přírodě. V takovém případě je úhel pohledu různých oborů nevyhnutelný. Tento fakt jsem se snažila zahrnout do názvu práce *„Kultura pěšího poznávání - naučné stezky jako koláž místa“*. Diplomová práce má tři hlavní oddíly.

Prvním z nich je zamyšlení nad obecnou problematikou vztahu velkoměstský člověk – příroda ve městě. Zajímá mne současný vztah obyvatel k městu z hlediska přírody, která ho také tvoří. Je-li takový vztah vstřícný a kladný, plyne z něj poznání. Důležitým elementem tohoto lidského poznávání přírody je chuze. Má práce si klade za úkol postihnout vývoj pěšího poznávání. Jako studijní materiál jsem k tomuto účelu použila hlavní město Prahu. Na základě studia *genia loci* v přírodě obecně i *genia loci* hlavního města samotného, popisují pražské přírodní památky jako důležité elementy k jeho udržení, očištění či neztracení.

V druhém oddíle uvádím přehled historie fenoménu chození do přírody (i do města) za účelem poznání. Přibližuji historii, vývoj i současnost – mluvím tedy o jakémsi módě podléhajícímu vývoji lidského chození za účelem poznání a vztahu k přírodě za účelem estetického prožitku. A to v jednotlivých historických obdobích člověka. Proto je práce nazvána kulturou pěšího poznávání. Je to kultura, která žene člověka ven. Hovořím o vztahu člověka k přírodě jako prvotní nepřátelské divočině, její pozvolné proměně v přívětivější krajinu jejímž vládcem se člověk stal, a opětovné touze po neutěšeném a neznámém, vzbuzujícím strach a utrpení divokého a po návratu a touze k přírodnímu a přirozenému.

Třetí, nejrozsáhlejší část, je věnována pražským naučným stezkám. Ty jsou výchozím materiálem pro mé studium pěšího poznávání ve městě. Od podzimu 2007 do podzimu 2008 jsem provedla jejich podrobný terénní výzkum. Předkládám zde jejich (v současnosti) úplný přehled, popis a kognitivní i estetické vyústění z každé z nich. Včetně prostoru, kterým stezky prochází. Proto je podtitul *„naučné stezky jako koláž místa“*. Koláž je slovo přesně vystihující to, čím naučné stezky pro člověka jsou. Útržkovitým obecným přehledem základních informací z různých oborů, složeným dohromady. Taktéž zde uvádím analyzovaný materiál z rozhovorů s tvůrci naučných stezek - od nezávislých občanských sdružení po Pražský Magistrát. Závěrem této části jsou formulovaná pravidla pro tvorbu naučné stezky.

2. Čím je naučná stezka?

Naučné stezky jsou hlavním předmětem studia mé práce. Sluší se je tedy představit hned na začátku, a to jak z obecného hlediska jejich strohé účelnosti, tak z hlediska kulturologického. To znamená představit je z hlediska jejich významu pro člověka a jeho poznání.

Přídavné jméno *naučný* je odvozeno od slova *učit*, jež má základ v indoevropském prajazyce s významem *navyknout si*, stejně tak slovo *stezka* s původním významem *stoupat, jít*. Z hlediska etymologie zde není žádný háček. Spojení těchto dvou slov znamená na něco si během cesty navyknout, něco si při pěší chůzi osvojit, zapamatovat, naučit. Naučnými stezkami je protkaná celá naše země. Na rozdíl od značení turistických tras Klubem českých turistů, nejsou v celosvětovém měřítku tak unikátní. Troufám si ale říct, že nikde se nenacházejí v takovém počtu jako v České republice. Co to tedy naučná stezka vlastně je? Dle Všeobecné encyklopedie Diderot z roku 1999 je naučná stezka „*Speciální stezka informující o přírodních hodnotách chráněného území; samostatně značená nebo napojená na turistickou stezku. Na nejzajímavějších místech, zastaveních, jsou umístěny poutače, které informují obrazem i textem o přírodních jevech i hodnotách území. V ČR je v současnosti přes 170 naučných stezek; první vznikla v roce 1965 v NPR Medníků.*“ Z tohoto popisu je možné dnes vybrat tak polovinu, s níž lze souhlasit. Naučná stezka především nemusí informovat pouze o přírodních hodnotách a chráněných územích. Ony se také pouze v přírodním prostředí nenacházejí. Naprosto neuvěřitelný je nárůst jejich počtu. Za necelých 9 let od vydání Encyklopedie, se jejich počet zvýšil na dnešních téměř 700. I kdyby tehdejší počty zahrnovaly stezky pouze oficiální a tudíž jich bylo ve skutečnosti o něco víc než pouze 170, i tak je to nárůst obrovský.

Z kulturologického hlediska si problematika naučných stezek zaslouží pojednat poněkud obsírněji než jak ji vykládá encyklopedie. Odtud se totiž naučná stezka jeví jako způsob uchopení a pochopení přírody, jíž měl člověk vždy touhu svým poznáním ovládnout pomocí postupného pojmenování všech jevů a jednotlivin, v ní se vyskytujících. Jako označení a poukázání na vše unikátní, významné, jiné, ale zároveň v tom určitém místě obvyklé. Naučné stezky jsou tak odkazem příštím, náhodným, neznalým. Způsobem předání poznání, zjevné pravdy, zkušeností jichž někdo nabyl s potřebou a touhou předat je dál, předvést je jiným. Je to prezentace kultury v přírodě. Naučné stezky představují průvodce, poučení, pojmenovanou kulturní krajinu pomocí zkonkrétnění obecného, vybráním jednotlivostí (zvláštností) z obecného (pro neznalého chaotického) prostředí. Jednotlivá zastavení tvoří ostrovy vytyčeného prostoru osvojeného území, zde nejsou lvi, zde už je to známé, poznané, pojmenované, zde není nepoznaná divočina. Je to zpestření obvyklé procházky i cíl poutě. Je to cesta, pomoc k návratu do přírody, způsob zasvěcení. Je to kulturní fenomén a zároveň příklad kulturně-přírodní syntézy par excellence. Způsob výuky spojující teoretickou rovinu s okamžitou přímou zkušeností. Osvojování přírody skrze písmo i tělesné vnímání a zažití. Teoreticky vysvětlený smyslový zážitek, unikátní spojení teorie a okamžité praxe. Je to umělecké, grafické i literární dílo. Je to zmapování krajiny, přírodní diverzity pomocí

symbolizace, uchopení a zvýznamnění přírodních jevů, symbolické zastoupení člověka v přírodě. Rychlejší přivlastnění si místa.

Lidé si přírodu vždy přinášeli k sobě, do svého kulturního prostředí muzeí, zoologických i botanických zahrad a arboret. Naučná stezka je prezentace přírody ve zcela opačném smyslu, jednotlivosti nejsou vytrženy z kontextu a přinášeny k člověku, on sám je naopak poznává v jejich přirozeném prostředí.

Z encyklopedického hlediska by po tom všem měla naučná stezka být spíše turistickou trasou procházející územím, které je zajímavé z hlediska přírodního, historického či kulturního. Její součástí jsou informační zastávky - panely, jejichž smysl je jednoduchou, stručnou a zábavnou formou vzdělávat a informovat své návštěvníky.

3. Pěší poznávání

Norberg-Schulz ve své knize *Genius loci* píše, že: „Člověk chce vizualizovat své pochopení přírody a vyjádřit tak onu existenciální oporu, kterou našel...člověk chce symbolizovat své pochopení přírody, tzn. že zažité významy jsou přeloženy do jiného média“.¹ V tuto chvíli pro mně zmíněné médium představují naučné stezky. Čím jiným, než symbolizací pochopení přírody, by mohly být? A dále: „Účelem symbolizace je vysvobodit význam z bezprostřední situace, tím se stává kulturním objektem“.² Pěší poznávání znamená udělování každé věci a jevu v bezprostředním okolí poznávajícího nějaký význam. Naučná stezka zde plní funkci Norberg-Schulzova vysvobození významu z bezprostřední situace. To znamená, že naučná stezka poznávajícímu představuje a popisuje bezprostřední jevy, ale zároveň je zasazuje do obecného rámce tak, aby mohly být pochopeny. Takový kulturní objekt se může podle autora přenést na jiné místo, ale v tu chvíli ztrácí svou autenticitu vyplývající z jeho umístění v prostředí. Naučné stezky jsou fenomenální díky své bezprostřednosti. Nejsou přenositelné, jsou pouze autentické. Díky tomu umožňují to co neposkytnou muzea. Nelze plně pochopit kontext bez bezprostředního poznání vysvětlovaného. Bez jeho smyslového zažití. Proto jsou naučné stezky výbornou metodou výuky. Umožňují studentům zažít problematiku všemi dostupnými smysly. Mohou pak místo vidět jako zvíře, které v něm žije. Ale na rozdíl od zvířete, které se řídí především svými instinkty, si mohou poznatky zasadit do dějové i příčinné následnosti. Taková výuka neznámá pouze poznávat, rozebírat a skládat, ale poznání chápat a díky tomu ctít a zajímat se.

Každá zvířecí i lidská stezka by měla vést odněkud někam. Stejně tak je tomu i u stezek naučných, avšak nejen v geografickém slova smyslu. Naučné stezky jsou velmi odlišné, protože se vyskytují na různých místech - lesy a louky, volnou zemědělskou krajinu s rybníky, divokou přírodu, skály, střed města, hřbitov nebo zoo, všechna místa kam přijdou lidé. Jako celek ale musí odpovídat charakteru prostředí, v němž jsou umístěné. To, že nejsou všechny stejné není plezírem ani množstvím fantazie tvůrců, ale nutností a nezbytným předpokladem. Naučná stezka by, stejně tak jako jakákoliv jiná stavba, měla umět splynout s krajinou. Právě krajina naučnou stezku určuje, určuje její vnější formu i vnitřní obsah. Určuje její lineárnost či cykličnost, řád i chaotičnost, její text. Charakter naučné stezky musí vypovídat o charakteru krajiny, o její paměti. Musí respektovat přirozenost, historii, legendy, *genia loci*. Být jejich symbolem. Nic není nedůležité, každou cestu někdo používá, každá stezka má účel. Ať už ji vyšlapal člověk či zvíře. Až bude bezúčelná, nebude existovat. Krajina je labyrint protkaný možnými cestami. Každý člověk, každé zvíře má právo volby. Každý člověk, každé zvíře vyšlapá jiný pattern. Každý člověk, každé zvíře může změnit obraz krajiny, vetkaný vzor.

¹ Norberg-Schulz, Ch. *Genius loci: k fenomenologii architektury*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5, str. 17.

² Tamtéž

S tím souvisí již zmiňovaná smyslovost, protože každý existující prostor v člověku vyvolá nějaký pocit. Nelze být kdekoliv bez toho, aniž bychom své bezprostřední okolí (byť nevědomě) vnímali. Nelze někde pobýt, či nějakým místem projít a nic si o něm nemyslet, nemít z něj žádná tušení ani pocity. V každé, i městské, krajině je možné se bát, nebo cítit klid, důvěru a bezpečí. Člověk odtamtud nemusí vůbec chtít odejít nebo ho něco naopak nutí prostor co nejdříve opustit, naplní ho radostí nebo rozesmutní. Něco tam může vonět nebo způsobovat hluk. Krajina má různou barvu, je třeba vnímat a rozlišovat všechny ty odstíny zelené, hnědé a modré, které se (alespoň v krajině přírodní) nejvíce vyskytují. Příroda má jinou barvu ráno a odpoledne, v zimě a na jaře. Má odlišné stíny, jinak ji obarví déšť nebo mlha. Vše, co svými smysly vnímáme, určuje charakter prostoru a náš subjektivní pocit z něj. Proto nám mohou některá místa připadat šťastná a některá zcela negativní a nepříjemná. Proto jsme někde rádi a někde ne. Jsme také zvířata a i když nás tato schopnost opouští, pořád ji v sobě máme. Ptáci nezpívají všude, květiny všude nekvetou. Člověk není v každé krajině šťastný.

Krajina, která má paměť, je krajina obnovitelná, schopná vrátit se po jakékoliv změně ke svému původnímu stavu. Je to krajina proťkaná lidskými příběhy, mýty a pohádkami. Krajina kde každý kámen, říčka, lesní mýtina pamatuje tisíciletí své historie. Krajina, která se mění v závislosti na této historii a s respektem k ní. Krajina starého města má v sobě hodně příběhů. Střed Prahy je pro příběhy ideální. Tolik legend a pověstí by člověk pohledal. Místa samotná paměť stále mají, jsou to obyvatelé města, kdo zapomíná. Kolik Pražanů dnes umí procházet svým městem a o každém náměstí, soše či uličce něco povědět? Kdo dnes ví, že překrásná kašna Tereška na Mariánském náměstí je nejbohatší sochou v Čechách. Že až bude mít Bradáč na staroměstské zdi Karlova mostu vodu po bradu, bude Praze nejhůř. Kdo ví, proč budovu Magistrátu dnes z jednoho rohu hlídá rabi Lévi a z druhého kamenný rytíř? A kolik lidí ví, že právě na Karlově mostě mohou spatřit Turka, kdykoliv tam tudy půjdou? Obyvatelé Prahy své město milují, ale jeho příběhy už mnoho neznají. Nikdo je je neučí. Sochy jsou sochami, ne otevřenou kronikou. Staré pověsti pražské jsou přitom vetknuty v každé její dlážděné ulici. To je paměť místa, paměť krajiny.

Naučné stezky by měly pomáhat krajinným příběhům, aby nebyly zapomenuty. Vždyť jsou jakýmsi zasvěcením do tajů toho kterého místa. Do tajemství, která by jinak lidem zůstala skryta. Pro návštěvníka tvoří přechodový rituál. Na jehož počátku je nevědomý, na konci zasvěcený do vyššího poznání. Cestou byl do krajiny zasvěcen. Proto mohou být přirovnány k labyrintu, jehož spleť cest jsou pomalu rozplétány a odkrývány. Nebo jsou snad lepší analogií křížové cesty? Malé sakrální stavby vynucující si pohyb odněkud někam činily krajinu posvátnou, dlel v ní Bůh. Od kapličky ke kapličce, od křížku ke křížku, každé zastavení učí a nabádá, aby posléze mohl věřící vstoupit do chrámu Páně. Náboženství, během století nahrazené vědou, ztrácí moc poznání. Návštěvník naučné stezky putuje analogicky od jednoho zastavení k druhému, učí se a poslouchá, aby na konci poznal a pochopil. Božstva už v přírodě nejsou přítomna, jejich místo obsadila věda.

Věda a z ní plynoucí poznání umožňuje existenci naučných stezek. Jejich hlavním požadavkem je ovšem slovo v současnosti nepříliš populární – transdisciplinarita. Od 50. let 20. století, kdy Charles Percy Snow začal přednášet o dvou kulturách, neutichá diskuze o míře

oddělitelnosti přírodních a společenských věd. Tato otázka zůstává i po tolika desetiletích své existence nezodpovězena a propast mezi oběma základními disciplínami se zatím odděluje víc a víc. Sice u nás i ve světě existují instituce, které se zaměřují na transdisciplinaritu, většinou ale nejsou považovány nikterak vysoko. Takovým institucím se vyčítá, že zaměstnávají vědce různých oborů, kteří mezi sebou nekooperují a když už, tak pouze ve svém okruhu přírodních či humanitních věd. Oborům snažícím se o interdisciplinaritu se vyčítá, že podají studentům široký přehled o historii, vývoji, přínosu, současných problémech i otázkách různých disciplín a vzájemných přesazích mezi nimi, takže student má širokou základnu obecných informací napříč obory, ale hluboké, podrobné znalosti, tedy řemeslo samotné, se nenaučí. Transdisciplinaritě se zkrátka nějak nevěří a není divu. Takových lidí, kteří by byli špičkou v jakémkoliv oboru a zároveň rozuměli všem ostatním, opravdu není mnoho. To ovšem není předmětem této práce. Transdisciplinarita samotná, jako nutný element při vzniku naučných stezek, ano. Naučné stezky k ní totiž přímo vyzývají. Nejméně zajímavá je naučná stezka zaměřená pouze na jednu problematiku. Jejich hlavním smyslem je ale zachytit místo celé a ne jeho jednotlivosti. Informace tudíž musí být komplexní – transdisciplinární. Stojím-li zrovna na přírodním místě, které toužím hlouběji poznat, pak mne zajímá jeho historie a současnost nejen geologická, ale i kulturní. Člověk jeho celkový vzhled nakonec možná ovlivnil víc, než ustupující ledovce, proudící řeky a zvětrávání. Jedním z hlavních požadavků naučných stezek je, aby předávaly celistvou informaci.

Takové předávání informací musí být činěno srozumitelným a logickým způsobem. Text naučných stezek neslouží pouze pro vlastní přečtení ale především k přečtení krajiny. Skrze text naučných stezek ji můžeme číst naprosto odlišně, protože ovlivňují naše mínění. Měli bychom chápat souvislost krajiny a textu, není důležité pouze to, co se na kterém místě nachází či nacházelo, ale také proč to tam je a proč je předkládáno právě ono. Stejně jako je nutné porozumět a interpretovat si předložený text, je nutné udělat to samé i s předloženou krajinou. Aby mohl být návštěvník něčeho takového schopen, musí být zvolena vhodná literární forma. To platí obecně pro jakýkoliv text. Je nutné si uvědomit, že strohý objektivní vědecký popis nemusí být tou správnou volbou. Nejen od Clifforda Geertze víme, že styl textu je stejně důležitý jako jeho obsah. Tolik velkých osobností vědy zmizelo v čase jen proto, že své práce předkládaly v jazyce, který nebyl pro ostatní zajímavý a zapamatovatelný. Text musí být přizpůsoben čtenáři. Již na počátku psaní musím vědět komu je práce určena, kdo ji bude číst, a s tím ji psát. Je důležité uvědomit si své obecenstvo. Prolínání beletrie a vědy je současným trendem, tak proč ho nepoužít i v případě naučných stezek. Vždyť právě jim je nejčastěji vytýkáno, že jsou pro laika (tedy běžného „průměrného“ návštěvníka) příliš odborné a naopak pro odborníka příliš laické.

Přílišná odbornost či nesrozumitelnost nejsou fenomény pouze naučných stezek. Patří většině míst kam chodí lidé za poznáním. Lze je spojovat s jakýmkoliv průvodcovstvím obecně. Málokdo je schopen přenést své hluboké a velmi složité poznatky obecnějšímu publiku tak, aby je pochopilo. Příkladem mohou být prohlídky hradů a zámků, ze kterých si návštěvník v hlavě odnáší změť stovek dat a jmen. Ale zajímavé informace, které by v té hlavě zůstaly - žádné. Jsou mu podána pouze exaktní data často bez kontextu, příběhů a zajímavostí, významu i přesahu. Snaha o zlepšení takového přístupu většinou vede k opačnému fenoménu,

kdy je prohlídka koncipována nepřiměřeně či až urážlivě „lidovým“ (případně „lechtivým“) způsobem, často na úkor pravdy. Nerada bych ovšem křivdila všem kulturním a přírodním památkám u nás, resp. jejich průvodcům. Jak píše Claudia Magris: „*Krajina k sobě přivádí autory, kteří ji reflektují svou literaturou, tato literatura pro následující pokolení dotváří a vytváří obraz krajiny*“.³ Krajina k sobě přivádí tvůrce naučných stezek, které v ní něco zaujme natolik, že mají potřebu to něco zviditelnit a předat dál. Reflektují ji vybudováním zastavení, která pro budoucí návštěvníky dotváří a vytváří obraz krajiny, který si sami neuvědomují.

To vše musí být „obyčejnému“ návštěvníkovi zprostředkováno „obyčejným“ jazykem. Každá dimenze světa má svůj vlastní jazyk – zvířecí i rostlinné druhy, vědci různých oborů, počítačové experti, kadeřnice, kameny. Tento jazyk je nutno respektovat, protože vymezuje hranice mezi jednotlivými druhy a uvnitř nich. Přitom je velmi důležité odlišovat, kdy se pohybují ve své vlastní skupině, která mi rozumí a já rozumím jí, a kdy jsem ve skupině jiné a musím tedy použít jazyk, jež bude pochopen a touto skupinou přijat. Naučné stezky předávají poznatky posbírané různými vědními disciplínami. Na jejich vytváření se podílejí biologové, zoologové, ekologové, geologové, historikové, jazykovědci, hydrologové, geografové, architekti... Jejich vědomosti a výzkumy je třeba propojit v ucelenou informaci, jenž musí být předána ve srozumitelné formě. Naučné stezky se tak v ideálním případě stávají popularizátorem vědy. Nicméně je důležité, aby přítomnost vědeckého světa samotného nebyla běžným návštěvníkem vůbec vnímána. Pojem přirozeného jazyka je zde naprosto zásadní. Je-li naučná stezka postavena tak, že jejímu textu rozumí pouze odborník orientující se v dané problematice (tzn., že je použito příliš cizích, odborných výrazů jež nejsou blíže vysvětleny, nebo slovních a větných spojení která čtenář nezná), pak je to špatně postavená naučná stezka. Jejím smyslem by mělo být pochopení předávaných vědeckých poznatků skrze okamžitou empirickou zkušenost, tedy syntéza přirozeného světa s jeho vědeckým pojetím. Věda přináší neuvěřitelné množství informací, pro jejichž získání rozebírá a rozškatulkovává Zemi na nejniternější elementy. Ty je ale nutné opětovně spojit a předat lidstvu jako vysvětlený celek. Vysvětlit jednotlivost je daleko jednodušší, než určit její vztah k celku, přesahy k ostatním částem a celkový kontext a účel ve světě. Naučné stezky zprostředkovávají vědecké poznání přirozeného světa, který nemůže být uchopen jinak, než přirozeným jazykem. Tedy jazykem, z něhož vzešel. Pokud tomu tak není, pak hrozí nepochopení a jen hlubší vytržení člověka z jeho přirozeného prostředí směrem k němu samému. Naučné stezky by měly sloužit k tomu, aby se toto lidské odtržení nedělo, ne k tomu, aby se prohlubovalo.

S tím souvisí důležitost slovního spojení „pěší poznávání“. Chůze je totiž jediný člověku přirozený způsob pohybu. Pěší putování je nutnou podmínkou existence naučných stezek. Ačkoliv se jejich trasa často shoduje s trasou stezek cyklistických, jsou cyklisté při takovémto druhu poznávání ochuzeni. Kolo jim totiž na rozdíl od chůze, nedopřeje unikátní smyslovou zkušenost. Takovou, kterou lze získat z toho kterého místa při pomalém, postupném pohybu, kdy má tělo dostatek času přijmout všechny vjemy z okolí. Na kole je pohyb zrychlený, čemuž se přizpůsobuje i lidské vnímání. To se v takovém případě stává povrchnějším. Ač

³ Hájek, P. (ed.). *Krajina zevnitř*. 1. vyd. Praha: Malá skála, 2003. ISBN 80-902777-8-0.

jindy je kolo jako dopravní prostředek velmi žádané, pak na tomto místě své výhody ztrácí. Cyklista nemůže být poutníkem, nemůže s přírodou navázat takové pouto jako chodec. Slovo Poutník ovšem nemá s pouty a poutáním nic společného. Etymologicky vychází od slova pout', vydat se na pout', jít. Prvotně je slovo pout' dokonce svázáno s vodou, jako cesta přes vodu, močály. Pout' je vždy náročná cesta, při které je nutno překonávat překážky, proto se na ní lidé vydávají. Taková blažená chůze je spjata s cestou volnou, s krajinou chůzi umožňující, krajinou bez těžkých neprostupných remízů a lesů. Dnešní venkovská krajina je protkána městečky a vesnicemi, které spojují silnice. Mezi nimi pole a lesy. Po poli se putovat nedá, pěšiny zmizely, lesy nejsou prostupné. Poutník je doslova nucen použít neharmonickou silnici, místo aby putoval volnou krajinou, té už je po málu. Tolik lesů je neprostupných, tolik přirozených cest mizí. Pout' znamená přímou smyslovou zkušenost s poznáním, tak jak tuto problematiku představuje a chápe filosof a kouzelník David Abram. Při putování se duše musí potulovat po okolí. Při putování je nutno zapojit všechny smysly, jen ty umožní komplexní pochopení všeho kolem. Upřednostňování smyslů před rozumem je jedinou možností tohoto poznání. Vlastně to není nic cizího. V každé pohádce ztrácí lidský rozum své výsostné postavení toho, kdo mluví. Moudrým rádcem člověka je v nich příroda sama, ta umí také mluvit. V pohádkách a mýtech je příroda myšlena správně, to my myslíme špatně.

Na závěr této kapitoly, která pojednávala o pěším poznávání, tedy o něčem, co je vlastní pouze lidskému druhu, je nutné přiblížit ještě jednu problematiku. Lidské vnímání okolí se totiž velmi liší s tím, je-li člověk sám nebo poznání sdílí ve skupině. Při jakémkoliv putování je tento fakt velmi důležitý. Oboje má své výhody i nevýhody. Je-li člověk při svém pěším poznávání sám, může se lépe a jednodušeji soustředit, více vnímat své okolí, jelikož ho nikdo nerozptyluje. Je to pouze prostor, kterému věnuje svou pozornost, která tak není rozptýlena na více subjektů. John Muir píše, že „*vycházet ven znamená ve skutečnosti ještě hlouběji se nořit do nitra*“, právě to umožňuje osamělá chůze, procházka. Je to něco, co nelze ve společnosti druhých osob poznat. Přítomnost společnosti má ale také své výhody. Přináší rozmluvu, vzájemné sdělení zkušeností, komparaci poznání. Pro člověka je důležité být s přírodou někdy sám. Zažít si její prostor sám pro sebe. Muset si vše domyslet sám, protože to nelze probrat s někým jiným. Nutí k přemýšlení a zamyšlení. Je důležité vnímání proměn prostoru, dívání se okolo, zaměření pozornosti. Je tolik proměnných, které ovlivňují vnímání a poznání místa, prostoru.

4. Genius Loci et Genius Pragae

Každé místo je specifické, jeho specifičnost je dána prostředím, které ho tvoří. Stejně tak by i města měla vyrůstat z přírodního prostředí, do kterého jsou zasazena. Úcta ke krajině a kopírování jejích křivek jsou jediným možným způsobem jak sladit jakýkoliv lidský výtvar s přírodou. Tím vším samozřejmě myslím neopomenutelného genia loci. Vnímání a poznání genia loci je počátkem k jeho trvalému udržení. Můžeme při tom vycházet třeba z mytologií, náboženství nebo „obyčejné“ fantazie. Díky nim víme, že s každým „duchem“ se musí dobře vycházet, abychom mohli klidně žít. Ať už se jedná o bohy, duše zemřelých, mytága či ducha místa. V západní civilizaci se ale víra v ducha místa vytratila, zapomněli jsme na to co vhání do žil místa život. Bůh je mrtev, přestanou-li ho lidé uctívat, genius loci je mrtev, zapomenou-li lidé, že je. Naštěstí pro něj lidé nejsou jednotvární a revoltu mají dobře zakotvenou ve své podstatě. Většinové myšlení se tak vždy snaží narušit skupinka věřících. Genius loci je přítomen pokud si ho byť jen jeden člověk uvědomuje. Jeho zachování pak závisí na osvětě, kterou mohou tito osvícení šířit.

Žijeme v době proměny lidského myšlení a utváření nové pokornější mysli. Velmi pomalu, ale přeci lidé začínají chápat, že jejich vlastní spokojený život vychází ze spokojeného okolního prostředí. Dobré podmínky, v nichž žijeme, nás činí šťastnými. Naopak tyto podmínky si ale můžeme učinit dobrými pouze my. Jak píše Václav Cílek „*Duch místa není poetickou koncepcí romantiků, ale způsob, jak místo funguje a ovlivňuje naše těla, organizaci práce i pocity*“.⁴ Genius loci Prahy je obrovský, ať už ve svém celku, nebo jako jednotlivá lokální pitoreskní schémata. O jeho zachování se snaží velké množství lidí, o jeho zapomenutí množství stále ještě větší. Jeho přítomnost není existenciální nutností, pro holé přežití není potřebný. Pro zajištění základních fyziologických potřeb, život v ne-místech postačuje. Skutečností ovšem je, že k spokojenému a dobrému životu nestačí zajištění pouze primárních potřeb, kdy tělo přežívá, ale duše strádá. Estetický dojem, vnímání krásy, společnost pravdy a dobra, úcta k tajemství přírody i životu samotnému, to vše člověk k dobrému životu potřebuje. Místa, v nichž je zachována duše, jsou místa, na kterých lze dobře žít.

Praha si tuto moc zatím udržuje, i když svou autenticitu pomalu ztrácí. Ona totiž občas, nebo alespoň na některých místech, přestává být Prahou. Není už autentická, stává se evropskou a tudíž shodnou s ostatními velkými evropskými městy. Ta se budou v budoucnu dělit na města, která si zachovala autenticitu a která ne. Stejně je na tom v Čechách např. Český Krumlov. S Prahou mají společný jev – je v nich přeturistováno. Množství a struktura lidí se totiž nikdy nemění, je stejná ve dne i v noci, v létě i v zimě, za jakéhokoliv počasí. Tím se od nich liší města, která zůstávají autentická (např. Brno, Olomouc). V nich je v noci ticho, o víkendu se dá procházet po náměstí, o svátcích je klid. Praha už nepatří jen Pražanům, patří všem Evropanům. Díky tomu jsou uzavírána místa, která nesnesou velké množství lidí. Tato místa potřebují a ztrácí především Pražané. Mohou to být některé pražské zahrady, uzavřené či zpoplatněné. Také to jsou pražské kostely - do kolika z nich se dá kdykoliv vejít? Všechny brány chrámů náboženství jsou uzavřené. Otevřené jsou pouze ty hlavní, vstup do nich je ale

⁴ Cílek, V. Architektura je umění vytvářet místo, In *Lidé a města*, 1. vyd. Praha: FHS UK, 2007. s. 2-3.

pro všechny zpoplatněn. Jakoby už nepatřily lidem, pro které byly stavěny, nejsou už k žití, jen k okukování.

Určitým návodem jak poznat Prahu z neevropského, ale pražského pohledu, jsou právě naučné stezky. Ty totiž procházejí místy kde Praha zatím stále zůstává sama sebou.

Člověk (ale vlastně i jakékoliv jiné zvíře) se nevědomě identifikuje s prostorem v němž vyrůstal. Struktury tohoto prostoru pak určují kategorie krásy každého jedince. Proto znamená krása pro každého něco jiného, každý je totiž utvářen jiným prostorem, přičemž o tom rozhodují i úplné maličkosti. Jestliže jsem vyrostla v Praze a můj život na tomto místě byl víceméně dobrý, pak budu jen velmi těžko šťastná ve městě, jež má odlišnou koncepci prostoru (např. v americkém městě širokých, rovných, dlouhých ulic, navazujících na sebe pravými úhly). Na nové místo si pravděpodobně uvyknu, ale bude trvat dlouho než toho budu schopna. Naopak v jakémkoliv jiném městě, které je vystavěno na středověkých základech, s historickým jádrem, domy obklopujícími v kruzích náměstí, úzkými klikatícími se uličkami a pokud možno ještě s hradem nad hlavou, se budu moci orientovat daleko lépe a rychleji. Stejně problematický jako přechod z jednoho města do druhého, je přechod z centra na periferii. V Praze je historické jádro naprosto odlišně strukturované od panelových sídlišť na jejím okraji (oblé nepravidelné tvary uliček a stále se měnící horizont lahodí lidskému oku obecně víc, než přísné ostré rohy paneláků). Přívětivost každého místa je velmi subjektivní, tato subjektivita je tvořena předchozí identifikací s prostorem. Líbit se mi bude především ta příroda a krajina, která je podobná mému domovu. Leckdy se můžeme cítit šťastni na druhé straně zeměkoule, posléze ale zjistíme, že je to proto, že si připadáme jako v Čechách. Jako ve „své“ krajině, svém domově.⁵ Jste-li jednou identifikováni s Prahou, jen těžko si budete přivykat na něco jiného, jak píše Norberg-Schulz: „*Praha se vás zmocní a podrží si vás s takovou silou jako žádné jiné místo*“.⁶ Charakterizuje ji jako místo kde lze stále hlouběji pronikat dovnitř. To lze jednak geograficky - tedy fyzicky, horizontálně, ale také poznáním, vertikálně padat do jícnu poznání a pochopení. Praha je neustále se měnící krajina s nepoznanými zákoutími, nic v ní není dlouho rovné nebo přímé, charakterizuje jí tajemství a skrytost.

To neplatí pouze pro historické jádro našeho hlavního města. Prahu tvoří krásnou a ojedinělou pouze Staré Město, Malá Strana a Hrad. I když píšou autoři knihy *Krajina a revoluce*, že „*Pražský genius loci spočívá v neselektivní akumulaci a integraci kulturních reliktních*“,⁷ nesmějí přitom zapomínat, že Praha by nebyla Prahou, kdyby její kulturní památky nebyly propojeny památkami přírodními. Kdyby její atmosféru spolu s věžemi tvořily také parky, skály, potoky a lesy.

⁵ Důkazem jak důležitá je pro lid jeho krajina je i česká hymna, která se ptá kde domov můj - můj domov je tam kde bory šumí po skalínách, voda hučí po lučinách a v sadě skví se jara květ...tedy tam kde jsou louky, lesy, pahorky a ovocné sady.

⁶ Norberg-Schulz, Ch. *Genius loci: k fenomenologii architektury*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5, str. 74.

⁷ Hájek, P. (ed.). *Krajina zevnitř*. 1. vyd. Praha: Malá skála, 2003. ISBN 80-902777-8-0, s. 237.

V Praze žije velké množství rostlinných i živočišných druhů, a to i chráněných. Čtyři procenta z celkové rozlohy města (2200 ha) tvoří zvláště chráněná území.⁸ V nich jsou zahrnuty národní parky, chráněné krajinné oblasti, národní a obecné přírodní rezervace, národní a obecné přírodní památky. Předmětem ochrany na těchto 88 lokalitách jsou zajímavosti a jedinečnosti geologické, botanické i zoologické. Obecně chráněných území je v Praze také hojně, tvoří je 20 významných krajinných prvků a 11 přírodních parků, které znemožňují nebo alespoň ztrpčují život developerů. Přírodní parky tvoří dvacet procent celkové rozlohy města. Většina z nich je zalesněných. Lesů (a to i přirozených) je v Praze téměř 5 tisíc hektarů. Jsou charakterizovány jako lesy příměstské, se zvýšenou rekreační funkcí. Mezi největší a nejznámější patří les Klánovický, Kunratický, Divoká Šárka nebo Modřanská rokle. Pak tu jsou ještě všechny ty parky, sady a zahrady (2600 ha), uliční stromořadí a samozřejmě voda – rybníky, potoky, nádrže. Pražské parky jsou rozděleny do čtyř kategorií podle „významu“, mezi parky první kategorie, tedy ty „nejvýznamnější“ patří Stromovka, Petřín, Letná nebo Vítkov. Ve vši té zeleni je umístěna spousta košů, laviček, houpáček, altánů, lavic se stoly, dětských hřišť, uvítacích a informačních tabulí. Co se vodstva týče, pak v Praze je největší rybník Počernický, nejrozlehlejší přehrada je v Hostivaři. Potoků hlavním městem protéká 99, a tím nejdelším z nich je Rokytka.⁹

Nutno říct, že Magistrát se v posledních letech začal snažit o ekologicky šetrné a udržitelné hospodaření v pražských lesích. Na leckterých místech jsou vidět např. ovce spásající meze. Udržet v lesích velkoměsta biodiverzitu a přirozenost není jednoduchá záležitost především kvůli velké návštěvnosti. Městské parky přeci slouží především k rekreaci obyvatelstva. To se ale s jejich udržitelností dá skloubit. V Praze nezbyvá, než se toto soužití takříkajíc naučit. Pražský Magistrát se celkem snaží, aby obyvatelé své město poznali i z té přírodní stránky. Lze připomenout např. projekt procházek Prahou podél potoků (k tomu slouží internetový i tištěný průvodce), nebo péči o studánky a prameny. Těch je v Praze asi 127 a na webovém portálu MHMP se mohou lidé dozvědět vše o jejich aktuálním stavu, plánovaných i proběhlých opravách, historii a také třeba kvalitě vody.

Nutno říct, že ne jen pražský *genius loci*, ale i obecně město jako takové bývá definováno vším, jen ne přírodním prostředím. S různými menšími obměnami se ve většině encyklopedií dozvíme, že město je *„typ sídelního útvaru, který je charakteristický velkou hustotou a počtem obyvatel na jednotku plochy a jejich specifickou sociální a profesní strukturou, v níž hrají význačnou roli osoby zabývající se průmyslovou výrobou, obchodem, správou, kulturou, výchovou, vzděláváním, zdravotní péčí a intelektuální činností. Město je zpravidla tvořeno rozsáhlými plochami celoročně užívané kompaktní zástavby umožňující intenzivní a multidimenzionální sociální interakci velkého počtu osob na malém prostoru. Dochází při ní k rychlé a operativní výměně zboží, peněz, ideí a dalších hodnot, včetně statusů a rolí*

⁸ Zvláště chráněná území se od obecně chráněných území liší přísnějším režimem ochrany, vztaženým na konkrétní území s přesným plošným vymezením.

⁹ [http://envis.praha-mesto.cz/\(c5zpgk33dbhi4mecdbo2ff55\)/default.aspx?ido=5352&sh=-621163589](http://envis.praha-mesto.cz/(c5zpgk33dbhi4mecdbo2ff55)/default.aspx?ido=5352&sh=-621163589)

jednotlivých osob na interakci participujících. Dělí se na centrum a periferii“.¹⁰ Nikde se ale nepíše o přírodním prostředí, jakožto nutné součásti města.

Pražské naučné stezky by měly být k městskému přírodnímu prostředí průvodcem. Je to Praha zprostředkovaná z jiného úhlu, než na který je obyvatel i návštěvník zvyklý. Poznání přírodních krás Prahy je poznání města z jiné perspektivy. Je to zjištění, že ji netvoří jen naveskrz prostudované historické jádro, krásná architektura, unikátní památky, kulturní zážitky, ale také obrovské množství zelené barvy, které se ve městě a okolo něho prostírá. Na první pohled si to návštěvníci Prahy nemohou uvědomit, protože přírodní památky nejsou těmi, které přijeli navštívit. Zároveň ani nejsou hlavním důvodem, proč lidé v Praze žijí. Je to jakýsi doplněk stravy kterou nám Praha předkládá, kterou nutně potřebujeme, která zlepšuje náš život, kterou ale více méně nevnímáme. Velké procento Pražanů totiž „svou“ zeleň vůbec nevyužívá. Jít do přírody pro ně znamená odjet z města ven. „Nevyjedeme si o víkendu do přírody?“ Netuší, že přírodu mají s velkou pravděpodobností hned za domem. Tam ji nehledají, a proto ji nemohou najít. Proto si myslí, že ve městě – velkoměstě, žádná není. Praha má přitom dokonalou geografickou strukturu umožňující existenci hlubokých údolí plných vody a zeleně. Osu města tvoří řeka, Vltava, ke které všechna tato údolí směřují. Téměř všemi se dá, podél potoků, polí, luk a trav, dojít z periferie až do samotného centra. Prahu tvoří tato jednotlivá údolí směřující k jejímu logickému středu – řece. Bez řeky nemohlo vzniknout město, bez řeky by město nebylo schopné existence. Vltava se hned na počátku své pouti Prahou spojuje s Berounkou, posléze do ní přitékají všechny významné potoky – Botič, Rokytka, Dalejský, Radotínský i Kunratický. Její mohutný meandr určuje po staletí tvar města. I řeka slouží k rekreaci, v létě je plná lodiček a šlapadel, od jara do podzimu u ní sedí rybáři. Pražská nábřeží jsou jedněmi z nejkrásnějších a nejklidnějších míst v centru města. Řeka v letních vedrech chladí, dává nám labutě a racky, parník do ZOO i znovuobjevené přívozy. Řeka je také po velké většině své délky obklopena stromy, od Zbraslavi až po Tróju. Stromy jsou v přírodě přirozeným zpevněním říčních břehů. V Praze to má na starost beton a obří kvádry, stromy jsou tu za účelem estetické potěchy. Navíc vydýchají alespoň trochu oxidu uhličitého z kritických dopravních tahů, které podél řeky i v dnešní době bohužel vedou. Řeka je cesta, dnes stejně jako v minulosti. Je využívána stejně jako silnice v okolí, přepravují se po ní lidé i zboží. Malé lodě, stejně jako auta, přepravují lidi. Velké lodě, stejně jako kamiony, přepravují zboží. Stromy jsou tedy podél řeky stejně jako podél starých cest. Jen stromům u řeky, snad kvůli šířce jejich rozchodu, neříkáme aleje. Aleje jsou esteticky velmi žádané. Lidé je překvapivě považují za krásné. Přitom přeci nejsou ničím přirozeným (tedy až na to, že je tvoří stromy). Jsou to jen dvouřadé, umělé vysázené, stejně staré (veliké) stromy, v linii za sebou, s pravidelnými odstupy. Stejně vysázený les se nám nelíbí, aleje však ano. Pravidelný les ale nemá kulturní atributy, alespoň ne v takové míře jako aleje. Ty mají kulturní atributy veskrze pozitivní – určují cestu (člověku i krajině), díky nim je zdaleka vidět, cestujícím skýtají stín, činí krajinu průchozí, v širých lánech navíc, jsou úkrytem zvěře, hnízdištěm ptáků. I v dnešní době (kdy se, jak nařídili jedni, mají kácet,

¹⁰ TYLLNER, Lubomír. *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1712-1.

protože prý způsobují dopravní nehody) naopak udržují řidičovu pozornost. To vše dělá z alejí přirozené, líbivé a žádané artefakty. Aleje jsou od dob baroka pro Čechy typické, určují nás stejně jako vše čistě „přírodní“, co se v krajině vyskytuje. Aleje jsou chimérou přírody a kultury. Vždyť přírodní a kulturní se prolíná. Jak řekli již mnozí, příroda bez kultury neexistuje a kultura bez přírody také ne. Příroda je nejdůležitější podmínkou existence člověka i jeho kultury. Příroda je podmínkou existence místa. Příroda je podmínkou existence města. Z toho vyplývá, že město je nutně schizofrenní. Ani není divu, že se z toho čas od času zblázní. Rozvodněná řeka, propadající se zem. Příroda a její přirozenosti jsou průvodcem našich městských životů, stinnými korunami a vonícími fialkami na záhonech provází naše všední dny. Obzvláště důležitá je pak během všech dní svátečních a rituálních. Jaké by byly Vánoce bez jmelí, vánoční růže a cesmíny na dveřích. Jaké by byly Velikonoce bez vajíček, trávy, vrby (možná jen méně bolavé). Jaký by byl komunismus bez rudých karafiátů. Jaký by to byl pohřeb bez bílých lilií, sňatek bez snítka myrty a svatebních kal? Proč má každý národ svůj strom? A proč je symbolem slovanské pospolitosti zrovna lípa? Květinám přisuzujeme významy. Dívky si vijí věnce, aby o něj jako symbol panenství v zápětí přišly. Vánoční stromek, palmová ratolest, snítka olivy v holubičím zobáčku, atd., atd.. S přírodou nevědomky spojujeme své životy, ať chceme nebo nechceme. Využíváme její plody jako symboly vlastních zvyků a oslav. O to víc si přírodu přinášíme k sobě, o co víc nám chybí. Jako bez zla není dobro, pak ani bez města by nebyla taková vášeň k přírodě. Město nás nutí vracet se k ní a obdivovat jí. Pokud k přírodě ale nepronikneme fyzicky (což život ve městě přeci jenom znemožňuje), pak ji nikdy nemůžeme plně porozumět. A tak k ní přistupujeme jako odborníci či laici. Jako milovníci a drancovatelé. Studujeme ji, využíváme ji, učíme se ji, rozebíráme ji, kocháme se jí. To vše v Praze s přírodou děláme. Pokud o ní víme.

5. Čím a pro koho je naučná stezka ve městě

Jak už bylo napsáno, naučné stezky se nenachází pouze ve volné přírodě, ale mohou být i součástí městských parků. V takovém případě lze obecně říct, že se většina z nich nachází po okrajích města, ve velkých přírodních parcích na periferiích, které slouží městským obyvatelům k delším než každodenním procházkám. Některé naučné stezky je možné najít i ve městě samotném, u významných přírodních či kulturních památek. I když se zdá, že většina z nich (protože umístěná v přírodním prostředí) je zaměřena na přírodu, není tomu tak. Kulturní a historické souvislosti jsou ve velké většině také jejich součástí. Pro studium vztahu velkoměstského člověka k jeho bezprostřední přírodě jsou naučné stezky v Praze nejlepším předmětem. Praha je díky své rozloze, starobylosti, množství městské zeleně i faktu, že je to hlavní město, nejlepším reprezentantem naučných stezek ve městě v České republice.

Nabízí se myšlenka, že ve městě mají naučné stezky větší smysl, než ve volné přírodě. Jsou přístupné městským dětem, které toho o přírodě a přirozeném prostředí často moc nevědí, protože se s ní často nesetkávají. A toto je způsob, jak zprostředkovat nové poznání, které se umělému městskému prostředí vymyká. Oč lepší, než „poslouchej a nauč se“ je možnost „poslouchej a vid', slyš, pociťuj, na vlastní kůži zažij“. Získá-li městské dítě takovéto poznání, je pak pro něj pobyt v přírodě přirozeným spočinutím a ne donucenou procházkou s rodiči. To neplatí pouze pro centrum města. Z něj se lidé vystěhovávají na periferie často právě kvůli nedostatku zeleně a „čerstvého vzduchu“. Noví obyvatelé se také nestěhují do centra, ale na suburbie. Kolem města tak narůstají volány zcela nelogicky obydlované krajiny, kterou tvoří jednopatrové domky obklopené ploty, rozdělené asfaltovými cestami (případně zámkovou dlažbou). Na konci takového srovnání domů je pak pole. Nic jiného tam není. Žádná náves, žádné místo setkávání, žádná místa k spontánnímu hraní. Žádné vzrostlé stromy, stín, zvířata, tedy nic co nám příroda či vesnice umožňují. Na druhou stranu tu ale chybí i to město. Nejsou tu žádné služby, lékaři, školky a školy, obchody, holič, často ani městská hromadná doprava. Žije se tu v nukleárních buňkách, každá rodina se svým vysokým plotem a nevyhnutelným (protože životně potřebným) autem, sama pro sebe. S dokonale uměle vypracovanou přírodou na zahradě. Ač je problematičnost takového bydlení již dvě desítky let známá, je stále populární. Je to bydlení nepřirozené, ani chaos ani řád, ani vesnice ani město, tak něco mezi tím a rozhodni sám, co z toho spíš. Je to ale součástí našich měst, mého města a je nutno o tom psát.

Mezi chaosem a řádem přitom musí být jasné dělení. Příroda byla od nepaměti chaosem, ve kterém člověk přežíval díky své kultuře. Kultura představuje řád. Naučné stezky ve městě, jakožto kulturní artefakt, jsou tedy způsobem jak chaos uchopit a zařadit ho. Přitom platí, že když už se něco dělá, tak by se to mělo dělat řád-ně. To byla také jedna z motivací pro napsání této práce.

Pro městského člověka, který se nedostane každý den (a často ani každý týden) do přírody, je její zprostředkovávání v „malých dávkách“ ideální. Takový člověk je zvyklý na své zaškatulkované město, na systém a systémové uchopení všeho v jeho okolí. Ve městě má vše

svůj řád – tramvaje, auta, školy, pracovní doba, otevírací doby obchodů i muzeí, je jasné kdy kam mohu, za jakých podmínek se tam dostanu a co přesně tam mohu dělat. V přírodě je tomu naopak. Mohu v ní dělat téměř cokoliv a kdykoliv, příroda nemá otevírací dobu ani předepsanou formu a náplň pobytu v ní, obzvláště jedná-li se o přírodu volnou. Městská příroda je jakýmsi hybridem obou předchozích, tzn. že je to sice zeleň, oku milé prostředí, ale město ho stále svazuje svými příkazy. Často je zde právě otevírací doba (leckteré parky se na noc zavírají, nezavírají-li se není radno se v nich v nočních hodinách pohybovat), je jasné vytyčené kam se smí a nesmí (příčemž vytyčené plochy kam se nesmí, obzvláště trávníky, většinou svou výměrou dalece přesahují prostor kam se smí) a také co se tam smí, resp. nesmí dělat (psi tam nesmí volně pobíhat nebo tam nemohu kouřit, jet na kole, atd.). Městský člověk je na svůj řádný systémový život zvyklý. A protože je na něj zvyklý, tak ho přijímá a chápe. Zvykne si rozumět především tomuto druhu přijímání informací a věcí z okolí. Jeho vlastní imaginace a kreativita tak trochu zakrní, čímž jiné formy „učení“ postupně nepřicházejí do úvahy, jelikož jsou pro takového tvora nepochopitelné, tím pádem zdoluhavé, náročné, ztrátové a zbytečné, a proto je odmítá nebo se jim vyhýbá. Naučné stezky jsou svou formou pro takového člověka ideálním průvodcem na cestách za poznáním. Jejich obsah je formalizován a rozčleněn. Ovšem mírná fantazie či kreativita je zde také vyžadována (samozřejmě ne vždy je obsah tak dobře vybrán, rozčleněn, formalizován, podán, názorně ukázán – to je ovšem předmětem rozboru jednotlivých naučných stezek). Naučné stezky ve městě jsou pro jeho obyvatele blízko, není nutno město ani jeho pohodlné zdroje a služby opouštět. Jsou takovou jednohubkou, předkrmem, který by měl lidi nalákat k další konzumaci tentokrát již pořádného jídla.

6. Člověk v přírodě, příroda v člověku

V této kapitole se zabývám problematikou vyhledávání přírodního prostředí člověkem, a to v různých historických obdobích. Mým hlavním cílem ovšem není pátrat po takovém putování do přírody, jehož hlavním cílem je získání přístřešku, materiálu či potravy. Předmětem studia tedy není člověk, který přírodu potřebuje k uspokojení svých základních biologických potřeb. Je to člověk, který do přírody přichází za účelem estetického zážitku a především poznání. Takové poznání může nabýt roztočivých prostředků i cílů. Lidský tvor má tendenci stále se o sobě ujišťovat: o své skupině, o své národnosti, o své krajině, o své zemi. To, o čem se ujišťuje, se však nevyhnutelně neustále mění.

Chůze, putování, cestování, lze vůbec určit, odkdy člověk tyto kratochvíle vyhledával? Kratochvíle, které mu přinesou „pouze“ hezký zážitek a milou vzpomínku? Co člověka přimělo opustit příbytek a vydat se neznámo kam bez jakéhokoliv ekonomického nebo pro život primárně důležitého důvodu? Má střechu nad hlavou, je sytý a v bezpečí, ale to mu k životu nestačí. Chybí estetický rozměr, který tvoří lidskou duši. Jakmile si totiž člověk začal vyrábět nástroje, oděv, příbytek, ve stejné chvíli začal tyto i zdobit. Každý lidský produkt měl být nejen účelný, ale také krásný. Stejně je tomu u všech složek lidského života. Člověk se od ostatních zvířat liší tím, že po všem co jej tvoří a co k životu potřebuje, požaduje ještě další, zjevně nedůležitý, rozměr krásy a poznání. Tato další dimenze je ovšem základem veškerého lidského úspěchu. A tak i opuštění vlastního domova a vydání se do pusté přírody za účelem pouhé návštěvy, zdá se, provázelo člověka od pradávna. Pradávně nám zřejmě zůstane skryté, a tak nahlédnu dějiny lidského putování z míst, odkud jsou nám poměrně známé, tedy od Antiky až po současnost, a to v kontextu domova, za nějž považuji Evropu.

Každé historické období chápe přírodu trochu odlišně, vyjadřuje se k ní různými způsoby a také ji různými způsoby navštěvuje. Přírodu měl ale člověk většinou na mysli, i když vytvářel věci typické pro něj samotného. Například v lidských sídlech má přírodní symbolika vždy své místo, ať už to jsou gotičtí zelení mužové na stavebách, břečťan ve vitrážích i zábradlí v secesi, renesanční vinné listy ve štukování či celé odvětví současné organické architektury. V každém období se lidé nechávali přírodou inspirovat a snažili se jí vetknout do svých sídel. Znamé rčení praví, že i cesta může být cíl. Hlavním důvodem putování je tedy cesta sama - potěcha z výhledů, stinných údolí, bolavých nohou, nových krajin, všech druhů počasí, pohostinnosti místních obyvatel, měnící se hvězdné oblohy i šťastného návratu domů. Putování je synonymem chůze pro chůzi, je to niterná vazba mezi přírodou a putujícím, který je její absolutní součástí. Je to řecký filosof, středověký scholastik, romantický básník, krajanek, potulný muzikant, cikán i Elizabeth Benetová.¹¹

Člověk se v historii tvaroval podle své krajiny a tu si zase pak tvaroval zpětně podle sebe. Důležitost krajiny (i přírody) byla pro Evropany stále větší. V antice byla příroda využívána k lovu, hluboké lesy k úkrytu a formování odboje, byly uctívány Artemidiny a Apollónovi háje, příroda umožňovala kult plodnosti. Křesťanství tyto mýty rozbořilo, chrámem už není

¹¹ Hlavní postava románu Jane Austenové – *Pýcha a předsudek*, která na tehdejší dobu, kdy všichni jezdili pouze kočárem, nezvykle ráda a hodně chodila pěšky.

lesní mýtina, ale gotická katedrála. Útěcha není nalezena v přirozeném volném pohybu, nýbrž v odříkání a uzavření. Přirozenost je potlačena, Dionísovy touhy a slasti odepřeny. K přírodě se ale navrací umění, krajinářské školy 17. století umožňují znovu vzniknout krajině, která přestala být vnímána. Nyní se stává součástí, logickým pokračováním lidské architektury. Baroko se svými buclatými zadečky a dynamicky se vlnícími křivkami prostupuje krajinou, činí ji posvátnou. Klasicismus přebírá dokonale přehledné lesy, louky i pole. Cesty mají aleje, v každé vesničce je kostel, kopce jsou osazeny křížovými cestami, v polích jsou kapličky. Poutník se může vydat kam chce, protože krajina, rozpracovaná člověkem, mu to umožnila. Romantismu se ale všechna ta cinkrlátka a žbrblení znelíbí (ač nám to dnes romantické přijde dost). Chce být tajuplný a strašidelný, temný a lkavě nešťastný jako Evžen Oněgin. Chce milovat až za hrob. Odkazuje nám nádherné básně a malby středověkých hradů, bez nichž by bylo méně historie archeologie. Claude François Denecourt (le Sylvain) protkává síti turistických stezek Pařížský les ve Fontainbleau. Pěší turistika je vynalezena. Odtud už se mohou procházet všichni.

Sepsat historii vztahu člověka a přírody by samozřejmě vydalo na samostatnou diplomovou práci. Na samostatnou diplomovou práci by dokonce vydal popis byť jen jednoho historického období. Předmětem mého studia je ovšem poněkud jiné téma. Není možné zde představit celkový přehled či dějiny vztahu člověk-příroda. Pro mé další studium je důležité alespoň stručné vystižení základních přístupů a faktů o vztahu k přírodě.

6.1 Antika

Antika je počátkem moderního člověka. Před ní byla příroda hlavním činitelem naší planety. Od této doby však prvenství pomalu a neústupně přebírá člověk. Člověk, který je jako živočišný druh velmi náročný. Ke svému přežití potřebuje množství přírodních zdrojů, ke svému uspokojení potřebuje velké množství přírodních zdrojů. Antický člověk je vzdělaný a náročný. Začíná zpracovávat přírodní bohatství ve velkém množství. Válečnictví, stavebnictví i umění pohlcují lesy i kusy skal. Příroda sama je v tuto chvíli víceméně skryta a nepoznána. Její uctívání plyne z funkce zprostředkovatele bohů, jichž je v této době velké množství. Každý prvek přírody – voda, lesy, hromy, obilí, slunce – je dílem a starostí určitého boha či bohyně, kteří jsou uctíváni skrze tyto entity. Ač tedy člověk nemiluje přírodu pro ni samou, má jí díky přítomnosti bohů v každém jejím koutě, zprostředkovaně na mysli (tento přístup zmizí s nástupem Boha křesťanského).

Až do doby přírodovědného uchopení a tudíž i vysvětlení základních přírodních mechanismů a dějů v přírodě, v ní bude dlít mytologie vysvětlující přírodní úkazy více či méně poeticky a s grácií. Později přichází Aristoteles a s ním i jeho kategorie přírody či přirozenosti (*physis*). Ač někdy chybně, tak na tehdejší dobu naprosto grandiózně, zkoumá, popisuje a uspořádává zvířecí říši způsobem, jenž bude využíván nejméně další tisíciletí. Příroda v této době sice představuje harmonii a dokonalost, na prvním místě ale bývá člověk. Pozornost je případně věnována jednotlivostem, tak jako u Aristotela, ne celkům divoké krajiny.

Na tomto místě je nutné rozlišit starověké Řecko a Řím, protože jejich přístup ke kráse a využití krajiny byl poněkud odlišný. V Řecku panuje o přírodu poměrně velký nezájem, kdežto v Římě je přijata díky budovaným zahradám.¹² Ty sice znalo i Řecko, ovšem nemělo je v takové oblibě. Řím toto umění rozvíjí a postupně každé atrium mění v ostrůvek kultivované přírody. Podobně se na zahrady předělává i volná krajina v okolí Říma. Tak vypadá antická láska k přírodě. Její existence jako divoké a neuspořádané nemá pro antického člověka valný estetický, obohacující ani vzdělanostní význam. Filozofové se v městských zahradách rádi procházejí, ale při svých vycházkách myslí na člověka a smysl jeho bytí, aniž by nějak významně vnímali krásu okolí. Touha po poznání se projevuje především v lásce k moudrosti, umění a novým vědám jako jsou logika, matematika nebo geometrie. Přirozenost je ceněna, ovšem ta nemá s dnešní přirozeností chápané jako něčeho nedotčeného, divokého, původního, vůbec nic společného. Lidé se do divoké přírody nevydávají, pokud k tomu nemají důvod, kterým je nejvíce naplnění jejich základních potřeb. Pocitové uspokojení estetické stránky života je zprostředkováno uměním, touha po poznání je zaměřena na zkoumání člověka a jeho duše. Chaotická příroda je k tomu všemu pouhým nutným doplňkem, příroda podchycená a dotvořená, zprostředkovatelem.¹³

6.2 Středověk

S příchodem křesťanství a tedy Bible se velmi mění chápání a pojmání přírody. Mizí pantheon bohů, jenž dle v každém kousíčku přírody. Objevuje se Bůh jediný, který je umístěn nad vším živým i neživým, mimo veškerý známý a pochopitelný svět, vytržen z přírody a bezprostředního lidského okolí. Ve středověku lze odlišit několik linií, kterými lidé ke svému přirozenému prostředí přistupovali.

Základem myšlení této doby je samozřejmě Bible, která určuje řád světa i každodenního života. Bible pro člověka představuje vrchol krásy, štěstí a dokonalé přírody, kterým je Ráj. Ráj je archetypem posvátné přírody, jenž nezná bolest a utrpení. Lidská touha po poznání ovšem byla natolik silná, že předčila estetické uspokojení. Díky tomu byl člověk vržen do chaosu, nevědomosti a bídy, které představuje svět pozemský. Ten v této době tvoří především příroda sama, která se tak nevědomky stává chaosem plným divokých nebezpečných zvířat a rostlin. Člověk je silou vlastního přesvědčení nucen žít v řádu lidských příbytků, které tvoří bezpečné ostrůvky obklopené přírodou. Z ní mají lidé pochopitelně strach, protože strach plyne právě z chaosu a nevědomosti. Přírodě bylo zabráněno být obdivována pro ni samu. Člověk nemá jediný důvod proč hledat estetické uspokojení a poznání v přírodě, protože oboje plyne z víry v Boha a člověka.

S postupně vznikajícími náboženskými řády se objevuje i nový typ člověka, kterým je poustevník. Archetyp poustevníka úplně nezapadá do mé koncepce. Jeho hlavním úsilím je zřít se všeho, a co nejvíce trpět, proto se vydává do nebezpečnosti přírody. Nechce obdivovat její krásu, ani ji vzývat či milovat. Jeho snahou je prožít co nejtěžší život, utéct

¹² <http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=5369&type=10>

¹³ Sedley, D. *Creationism and Its Critics in Antiquity*, 1. vyd. Berkeley: University of California Press, 2008. ISBN 978-0520253643.

z lidské společnosti a očistit svou duši. Čím je prostředí nebezpečnější, tím důkladnější je očista, tím více se poustevník dává všanc Bohu. Tím více mu ukazuje – hle, existuji jen a pouze pro Tebe, trpím jen a pouze pro Tebe a zajímám se jen a pouze o Tebe.

Okolo roku 400 vznikají komunity poustevníků, které se postupně usazují v kláštorech. Ty jsou nejprve na odlehlých místech, mimo lidskou společnost. Čím dále od lidí, tím blíže Bohu. Postupně se však přibližují vesnicím. Tím se z nich stávají spíše ekonomické, než náboženské jednotky. Pro poustevníky ani řeholníky není příroda účelem, tím byla před středověkem a po středověku. V této době totiž existuje zásadní rozpor, kterým je popírání vlastního těla, jenž je součástí křesťanské nauky. Na druhou stranu je ovšem lidské tělo, stejně jako vše ostatní, výtvorem Boha a tudíž má být uctíváno. Mám tedy popírat vlastní tělo nebo ho uctívat? Tento přístup se přesunuje na veškerou přírodu. Té se lidé jakožto chaosu bojí a zřikají, ovšem zároveň je příroda Božím výtvorem a vtělením, protože Bůh je přítomen ve všem. Tento rozpor provází celé tisíciletí. Upozorňuje na něj až Svatý František z Assisi (1181-1226), jenž představuje první náznak změny lidského myšlení ve 12. století.

Tento pravděpodobně nejznámější Svatý, zakladatel žebravého řádu Františkánů, hlásal absolutní chudobu. To je poselství, které nenalezne mnoho posluchačů pravděpodobně v žádné době. Ani tehdy jich mnoho nenašel. Legenda praví, že odešel raději do lesa, kázat lesní zvířetím a ptákům. Jeho přístup k přírodě ovšem neurčilo toto legendární donucení. Je známo, že svou lásku toužil předávat veškerému životu na zemi. Neprojevoval jí pouze Bohu či ostatním lidem. O to víc byl pro tehdejší dobu nepochopitelný. Úcta k pouhým zvířatům byla něčím naprosto nemyslitelným, stejně tak jako dobrovolné zřeknutí se těžce nabytého majetku. Příroda se pro něj stala obrazem Boží milosti, naslouchá mu do doby, než nalezne své žáky. Těch časem hojně přibývá. František se jako první obrací k opravdové přírodě pro ni samu. Jeho náklonnost ke zvířatům je známá, dochovalo se také množství obrazů, kde je vyobrazen s rozpřaženými pažemi, na nichž sedí ptáci.

Se vznikem církevních řádů se neobjevují pouze poustevníci. Stejně tak se znovu objevují poutě samotné. Poutě jsou cesta za poznáním, ovšem ne přírody, ale zázraku, posvátna. Neuspokojují lidskou touhu po kráse a štěstí. Právě naopak (stejně jako život poustevníka) představují pokání, které plyne z nebezpečnosti celého aktu. Čím fyzicky náročnější a nebezpečnější cesta (jíž představuje příroda sama), tím důkladnější pokání a potažmo očištění. Středověk, stejně tak jako všechna ostatní období lidské historie je prošípován válkami a zbrojením. Boje představují velkou zkázu nejenom pro člověka, ale i pro přírodu. Les se stává zdrojem hlavního potřebného materiálu, kterým je dřevo. Les je také nejvhodnějším místem úkrytu, protože skrývat se je třeba tam kde jsou mystéria a kam se nepoctiví bojí vejít. Je tudíž příbytkem čarodějnic, druidů i zbojníků podoby Robina Hooda. Vždy zůstávají skupiny lidí, u kterých přetrvává víra v animismus. Lidí, kteří odmítají křesťanského Boha. Lidí, kteří si kvůli stále velké ngramotnosti nemohou přečíst Bibli. Tito lidé zůstávají přírodě věrní, protože v ní vidí svého ochránce. Jejich kultury a posvátná místa jako např. hluboké lesy střední a východní Anglie, rejdiště druidů a jejich vyznavačů, jsou církví neoficiálně uznávány, postupně převzata pod křídla křesťanství. Funguje tak ideální neviditelný synkretismus. Této době panuje hluboká propast mezi církevní a šlechtickou mocí, jenž měla přístup k vědění a obyčejným lidem, který byl většinou ngramotný. Šlechtici si pro uspokojení svých

přirozených tužeb po harmonii přírody staví honosná sídla, obklopená kultivovanými vzletnými zahradami, které představují způsob a možnost meditace.

Vědecký přístup k poznání a chápání přírody byl po celé toto období chápán skrze Aristotelovy kategorie. Učenci se nevydávali do přírody bádat, pozorovat, zažít, nýbrž četli knihy a přebírali to, co již bylo popsáno. Tak velká byla víra v antické učení.

Prvním náznakem v určitém překonání Aristotela je dílo císaře Svaté říše římské Fridricha II. (1194-1250). „*O přirozenosti ptáků a o umění lovu s ptáky*“ je první ornitologická kniha, která představuje naprosto ojedinělé dílo této doby. Zároveň je to jedno z nejvýznamnějších zoologických děl celého středověku.¹⁴ Císař se v ní zabývá především sokolnictvím, ale nejen lovem samotným. Na tehdejší dobu je unikátní především podrobný popis jednotlivých zvířat. Tím Fridrich překonává Aristotelovo dílo, protože vychází pouze z vlastní zkušenosti a zúčastněného pozorování. Předává tak lidstvu poselství, že vzdělávat se a poznávat je možné nejenom skrze již napsané, ale také vlastními smysly. Zároveň přichází s myšlenkou, že ne všechno vědění je třeba brát za bernou minci.¹⁵

6.3 Renesance

Od 13. století se z Florencie šíří Itálií a následně celou Evropou renesance. Středověk je zapomenut a odehnán. Na jeho místo nastupuje boj s náboženskou dogmatikou, smysl pro krásu, nové postoje a hodnoty. Ideálem již není rytíř ve zbroji, ale umělec či obchodník. Vzkvétá veškeré umění vracející se k antickým kořenům. Rozvzpomenutí se na Antiku a její ideály prorůstá celou společností i všemi sférami života. Bůh neztrácí na oblibě, ale začíná být považován za rovného partnera přírody, se kterou je jednotný. S osobnostmi Mikuláše Kusánského, Koperníka, Giordana Bruna a mnoha dalších se objevují první vážné polemiky s Bibli. Přírodě je uznána její vlastní osobnost, tedy to, že existuje sama o sobě a ke své existenci tak nepotřebuje člověka, ani jeho Boha. Jsme do ní vpleteni stejně jako vše ostatní. Obnovení antických ideálů představuje znovuzrození ideálu rovnovážné a harmonické přírody. Nutno ovšem dodat, že veškeré znovuzrození, pokrok a nové myšlení se týká především italských městských států a šlechtických rodů zbytku Evropy. Obyčejní poddaní žijící na venkově zas tak velkou změnu nezaznamenali. Da Vinciho, Alighieriho i Botticelliho umění bylo přeci jenom určeno pouze nejvyšší vrstvě, potažmo měšťanům. Navíc se pohybujeme v období morových ran, jež Evropu sužují jedna za druhou. Stejně tak jako Středověk nebyl pouze temný, ani Renesance nebyla pouze osvětlená. Příroda zůstává i přes veškeré nové objevy stále obávaným partnerem.

¹⁴ http://www.sokolnictvi.net/index.php?option=com_content&view=category&id=34&layout=blog&Itemid=18

¹⁵ Za konzultace k této kapitole děkuji mediavelistům Lucii Doležalové a Tamásovi Visi.

6.4 Baroko

Od počátku 17. století přechází renesance do baroka. Pro české země je toto období velmi významné, pojem „česká barokní krajina“ se stal terminem technicem. Nastává velký rozvoj přírodních věd a z toho rostoucí pochopení přírody. Tajemství přírody jsou pomalu odkrývána. Člověk se jí přestává bát, protože toho, co chápe, se nebojí. Zde se rýsuje opravdová idea přírody. Lidské stavby jsou architekty zakulaceny, sníženy a rozprostraněny. Člověk vyšších vrstev zbožňuje procházky kultivovanou přírodou. Právě v této době vznikají přísně geometrické francouzské parky s důmyslnými zákoutími a fontánami. Na druhé straně i parky anglické, zdánlivě divoké a neuspořádané. Striktní hranice mezi obydlím a volnou krajinou padají. Syntéza je naopak podporována rozlehlými parky volně přecházejícími do lesů, náboženskými stavbami umístěvanými v přírodě i uměleckými artefakty roztroušenými po volné krajině. Právě toto období zanechalo kapličky v polích, křížové cesty ve svazích kopců, majestátní sochy v lesích i rozlehlé kláštery umně zapuštěné do údolí. Díky podobným stavbám je křesťanský Bůh v přírodě přítomen více než kdy jindy, určuje rytmus dne i celého roku. Vždyť baroko je obrodou křesťanství a zároveň jeho posledním velkým vzednutím. Poutě po křížových cestách i do míst zázraků jsou ve velké oblibě. Baroko je, obzvláště v Čechách, jejich nositelem. Vykonávají je příslušníci všech společenských vrstev, často organizovaně podle připravených itinerářů. Příroda už přeci jenom není tak pustá a nebezpečná. Poutníci mají navíc svá privilegia.

Náboženské poutě ovšem nesměřují pouze do míst křesťanských bašt (např. Říma), nebo zázračných vidin, ale také do míst umučení či usmrcení Svatých (jichž stále přibývá) a dokonce i k obyčejným pramenům a studánkám, jejichž voda je považována za zázračnou a uzdravující.¹⁶ Na světě je stále více lidí, pracujících i zvědavých, tak tedy i stále více přírodovědců rozkrývajících taje rostlin, živočichů a celé planety. Příroda je pitvána, zkoumána, rozebírána, interpretována, dle tehdejších technických ale samozřejmě i společenských možností. Většina společnosti totiž stále důvěřuje Bohu a jeho tvůrčím schopnostem. Barokní člověk je hluboce věřící, ochotný svou víru dokazovat nelehkými činy. Ideálem harmonie mu ovšem není příroda, od níž se úplně odvrací, ale vlastní nitro a víra v Boha.

Baroko se od osvícenství liší smyslem víry. První má Boha, druhé nezpochybnitelnou víru v rozum. Obě období naopak splývají v přístupu ke krajině. Baroko uznává osvícenské ideály racionálního uspořádání krajiny. Sakrální stavby jsou do ní vetkány zcela systematicky podle Bohem i rozumem daného řádu. Tento řád se stává návodem k žití. Příroda byla lidskou myslí uspořádána tak, aby byla srozumitelná a uchopitelná. Aby v ní byl vetknut chod dne, roku i celého kosmu. Tento složitě, ale malebně nastolený řád zanedlouho svou iracionalitou zaneřádí romantismus.¹⁷

¹⁶ http://www.adoc.cz/poutni/poutni_tradice.htm

¹⁷ Kniha na téma české barokní krajiny je hojně, např. Hájek, P. *Česká krajina a baroko*. 1. vyd. Praha: Malá skála, 2003. ISBN 80-902777-6-4.

6.5 Romantismus

Pro přírodu velmi zajímavé je období od konce 18. století, kdy se evropské myšlení opět výrazně mění. Rozlévá se jím nový proud - romantismus. Právě zde začíná člověk opět toužit po přírodě. Důvod k tomu je zcela prozaický. Industriální společnost je na vysoké úrovni, většina lidí bydlí ve velkých přeplněných městech plných zápachu a kouře. Příroda ustoupila tvořivému duchu člověka, jímž byla zapomenuta pro továrenské kolosy, obytné bloky tisíců dělníků, výkonné stroje a dokonale vydlážděné ulice. Zeleně netřeba, odpočinku v přírodě netřeba, poznávání přírody netřeba. Je třeba soustředit se na technologický vývoj a pokrok. Takovýto odvrát od přírody doslova přinutil romantického člověka k revoltě, k touze po návratu. Před vznikem velkoměst nebylo proč tuto touhu mít. Nastávají velké změny ve všech sférách společnosti. Lidé jsou bohatší a touží po spotřebě. To vše zapříčiňuje, že většina společnosti již umí číst a psát a je také schopna vlastnit knihy. Stejně s tím vzrůstá v širší společnosti zájem o umění. Více lidem se tak může do rukou dostat Mácha, Byron či Puškin. Romantismus objevuje nespočetné množství nadaných básníků, spisovatelů, malířů, architektů, sochařů, kteří nejsou spokojeni se současnou situací. Ti všichni jsou vzorem společnosti, protože jsou na rozdíl od ostatních občanů viditelní. Žádá se chování výsostně romantické, tedy revoltující, dávající najevo nesouhlas. Chování opačné k tradičním projevům uhlazených občanů, chování nevyzpytatelné, bouřlivé, tajemné, fantazijní, iracionální. A to umělci splňují. Nechtějí se vzdělávat v knihovnách a studovnách, chtějí zakusit na vlastní kůži, prožít, vidět, cítit. To je nutí vydat se z měst do širého kraje. U nás zřejmě nejznámější romantik Karel Hynek Mácha byl vášnivý poutník, vyhledávající tajuplné zříceniny a nebezpečné kouty přírody, které otvíraly jeho romantickou duši. Díky němu a mnohým jiným se z tohoto období dochovalo množství kreseb hradů, které jsou dnes už jen sutinami. Plátna malířů vyplňuje romantická příroda nejčastěji. Turnerovy nebo Blakovy obrazy jsou temné a ponuré, plné bouří a vzedmutých hladin, hlubokých lesů, křížů a skal.

Romantismus je období přehánění. Stejně tak jako města a průmysl jsou megalomanské, je i příroda pojata velkorysým způsobem, romanticky. V polovině 18. století objevuje J. J. Rousseau „*nespoutanou a divokou estetiku hor a hlubokých lesů, jež jsou mu protikladem příliš kultivované a obhospodařované krajiny*“.¹⁸ Radost nelze uspokojit obyčejnou lesní procházkou. Žádáno je dobrodružství, nebezpečnost divočiny, tajemství skrytá v odlehlých koutech přírody. Romantismus v lidech probouzí bouře citů. Ženy jsou jímány básněmi, které jim muži na lesních mýtinách přednáší. Je to chování od společnosti žádané a tedy považované za vrchol mravní, citové i intelektuální vyspělosti. Nešťastné lásky, skony, rodinné tragédie, to vše je chtěno, to vše je součástí pravého románu, jenž dal tomuto období jméno. Stejně tak je moderní víra v nadpozemské bytosti, posmrtný život, záliba v rytířských kultech, osaměle stojících stromech, hlubokých jezerech, bouřích a hradních zříceninách. Zkrátka všem, co má v sobě nádech neznáma a tajemna, které nelze odkrýt. To jsou fenomény, jimiž město neoplývá. Krajina je tak opět chápána jako posvátná, protože v ní dlí posvátné kultury, které jsou lidmi vzývány. Ať už se jedná o pouhou módu jednoho období.

¹⁸ Stibral, K. *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-008-7.

Lidské stavby jsou také pojety velkoryse. Inspirují se v exotických zemích, staví se minarety, zámky plné věží a věžiček, úmyslně rozbořené hradní zříceniny, malé stavby v parcích jako stvořené pro romantická dostaveníčka. Nejlepším příkladem toho je moravský Lednicko-Valtický areál. Celý zámek je potěchou pro cituplnou duši, rozlehlý park je plný nenadálých zákoutí a množství uměleckých vyhlídek, sousoší a úkrytů. Iracionalita a emotivnost jsou výrazem doby. Jsou reakcí na přílišné vzývání rozumu v předcházejícím čase osvícenství. Mysl je zastíněna smysly a smyslovostí. Vycházky a vyjížďky do přírody se stávají součástí kultury. Nespočet poutníků se toulá přírodou, aby uspokojili ne Boha, ale svou vlastní duši. Stejně množství poustevníků se vzdává veškerých pozemských statků. Opouštějí měšťanské prostředí a odcházejí do klidu lesů a hor, opět pouze pro svůj vlastní pocit. Snad nejznámějším je později Henry Thoreau a jeho poustevnické období u jezera Waldenu. Svou knihou nenabádá lidi ke stejnému způsobu žití, pouze se jim snaží připomenout jejich kořeny, jejich příbuznost a věčnou spjatost s přírodou. Spolu s ostatními se mu daří mínění svých spoluobčanů měnit. Je to právě Thoreau, kdo přichází s ideou založení národních rezervací v Americe. Jiní podnikají daleké zámořské poutě, vznikají velké cestopisy. Při těchto návratech existuje ještě jeden zcela exotice opačný rozměr, a to návrat ke kořenům. Návrat do národní historie, k folkloru, k upřímnosti a prostotě venkova. Lidová tvořivost již není výrazem chudoby a špinavosti. Stává se inspirací hudebníků i měšťanů na jejich vyjížďkách za duševní potravou. Za lidovou slovesností se u nás vydávají například K. J. Erben, Božena Němcová. Folklor je uctěním nacionality, která je v tomto období velmi důležitou vlastností.

V romantismu se příroda stala kultem. Byla uctívána, jako by v ní opět dlela božstva všech možných jmen a schopností. Hlavním motivem tohoto návratu k přírodě byl nesouhlas s životem většiny společnosti. S jejím přetechnizováním, přílišným tempem, hlukem a zápachem. Romantismus pochopil, že změna je zapotřebí. Že člověk má kromě rozumu i schopnost citu, kterou je třeba uspokojovat stejnou měrou. Ve všech historických obdobích se zdá být stejný problém, stejná navrhovaná řešení, stejné nepochopení, stejné chyby. Romantici toužili po ráji, kterým pro ně byla tehdejší nespoutaná a divoká krajina.

6.6 A tak dále...

I přes snahy romantiků je během 19. století člověk stále více pohlcován industrializací. Během pár století se počet lidí na zemi zněkolikanásobí. Víc myslí, víc myšlenek, víc nápadů, víc pokroku. Ale také více snahy o únik z průmyslových měst ven. Nastává velký rozvoj turistiky a cestování, od výstavby rozhleden po daleké zámořské plavby. Příroda je pomalu probádána. Díky tomu se mění základní dualismus jejího pojetí jako chaosu, neuspořádanosti, nebezpečí a lidského společenství jako řádu a bezpečí. Funkce se obrací. Z bombastického neřádu přelidněných ucpaných měst mizíme do klidu, rovnováhy a bezpečí přírodního prostředí. Čím divočejší a neznámější, tím lépe. Tím méně strachu, tím více soustředění se na přírodu samu.

Člověk přestal žít v absolutní jednotě s přírodou ve chvíli, kdy se společnost (tedy počet lidí v tlupě) začala rozrůstat, ve chvíli kdy se začala vyvíjet kultura. To ona je příčinou našeho

odloučení. Žádný jiný živý tvor, pokud vím, s přírodou problém nemá. Začali jsme přírodu chápat jinak. Ne jako prvotní přirozené prostředí, ve kterém neustále žijeme, ale jako prostředí druhotné, do kterého je třeba se „uměle“ vydávat a vyhledávat ho. Potřeba kontaktu s divokým jakožto uklidňujícím nás vyhání z domova do lesů.

Na poutě mimo vlastní domov se člověk vydával odpradáвна, ať už byl důvodem výdělek či studium v jiné zemi, náboženské přesvědčení, vdavky nebo cesta samotná. Od toho, abychom chodili, máme přeci nohy. A právě bipédie je kromě rozvinuté kultury jedním z charakteristických znaků lidského jedinice. Dalším z nich je fakt, že tuto svou výlučnou vlastnost přestáváme pomalu potřebovat. Přesouvat se z místa na místo pěšky je považováno za pomalé, namáhavé, často nemožné a tudíž neefektivní. A efektivita lomcuje přítomností. Technický vývoj směrem kupředu se vyvíjí tak rychle, že ho je těžké vůbec zaznamenat, natož s ním udržet krok (to je právě ono, obyčejným krokem už totiž nestihneme vůbec nic). A tak zatímco byl ještě před pár stoletími člověk prohánějící se na kole mezi návštěvníky nedělní promenády považován za blázna nebezpečně hazardujícího se svým zdravím, je dnes chápán jako alternativně proekologicky smýšlející aktivista nebezpečně hazardující se svým zdravým tělem.

Výběr dopravních prostředků k přesouvání v prostředí je bohatý a nejde v něm kupodivu pouze o transfer. Důležité jsou při pohybu lidské smysly. Málo kdo z nás si uvědomuje, že čím rychleji se pohybuje, tím méně smyslů je schopen zapojovat. Pěší putování znamená celostní vnímání krajinného rázu, chápání souvislostí mezi odlišnými prostředními s postupným navykáním na nové. Cyklistika obírá o vidění jednotlivostí. Vlak, autobus, tramvaj, automobil poskytují oční kontakt, ale zabraňují v bezprostředním cítění a slyšení. Navíc berou možnost výběru vlastního postupu. Já sama nerozhoduji o tom, kudy budu putovat. Nejsou prostředkem pro cestu samu, ale pro co nejrychlejší dostání se z bodu A do bodu B. A právě rychlost zde hraje hlavní roli. Ta totiž zabraňuje vnímat krajinu cele a postupně si na ní přivykat. Nesleduji své okolí, nevím kdy se začala hornatá zalesněná krajina měnit v lány polí střídajících se s rybníky. Všimnu si pouze toho, jak příroda vypadala na začátku a jak vypadá na konci. Mé smysly jsou zmatené, tělo je zmatené, protože jsem mu vzala možnost tu změnu pochopit. Oči jsou zmatené novými strukturami, nezvyklá duše způsobuje úzkost, stísněnost a nevolnost. V letecké dopravě se tomu říká jet lag, tento způsob dopravy nám ovšem vezme i to poslední – zrak.

To vše v nás probouzí touhu k návratu do přírody. Čím více kultury, technizace a globalizace, tím větší je potřeba přirozeného prostředí. Dnešní doba o tom vypovídá nejlépe. Nikdy v historii nebyla přírodě věnována taková pozornost. Výjimečné události a katastrofy si žádají výjimečný přístup. Tak vznikají tisíce hnutí, sdružení, spolků a politických stran na ochranu přírody. Zní to optimisticky, i když jsme ze všech stran bombardováni katastrofickými scénáři o kolapsu klimatu, živočišných druhů, Země jako takové. Ovšem když srovnáme přístup dnešního člověka k přírodě s tím, jak se k ní lidé chovali v minulosti, je nutné uznat, že žijeme v době neuvěřitelného boomu starosti o ní, ať už v jakékoliv podobě. Evropská safari, zoologické i botanické zahrady přetékají návštěvníky, kteří si hojně a s radostí adoptují veškerá zvířata. Kupodivu včetně těch nejošklivějších. V Lesích okolo měst je mnoho návštěvníků a dokonce i poutníků. Ano i v dnešní době jsou lidé, kteří jsou schopni vydat se

pěšky z Prahy do Itálie pouze z důvodu estetického a romantického zážitku, touze po oddechu a vymanutí se z rychlého městského tempa. Stejně tak opět existují poustevníci, kteří opouští svá lukrativní zaměstnání a stěhují se s rodinami do opuštěných rozpadlých statků, kde žijí bez potřeby vnějšího světa.

„Eko“ a „bio“ hýbají světem. Nastal boj s globalizací, nepoctivým obchodem, mučením zvířat, zavíráním krav i špatným osíváním polí. Ve které jiné době by byli lidé ochotni riskovat hladomor třetiny světa pro existenci biopaliv. Kdy jindy by mohly mít i ty nejlevnější obchody speciální úsek biopotravin. Velkou popularitu zažívá poměrně moderní odvětví cestovního ruchu – agro a ekoturistika, která zprostředkovává vysoce postaveným manažerům světových korporací zcela nezávazné kydání hnoje i dojení krav. Nejnovějším trendem v oblasti zdravého života je biooblečení, pocházející z ekologicky kontrolovaného zemědělství, vyráběné bez chemických přípravků.

To vše z lásky k přírodě, to vše z touhy po návratu do klidu přirozeného prostředí.

Existuje stále více spolků dětí, mládeže, dospělých, i důchodců, které se zaměřují na ochranu přírody, její poznávání nebo pobyt v ní. Problematika je zahrnuta do základní výuky žáků, kluby důchodců pořádají organizované vycházky, skauti čistí potoky. Vznikly cyklobusy a cyklovlaky, které během volných dní vyvážejí lidi z města ven do přírody. Hlavním účelem většiny těchto aktivit není poznávání přírody, ale odpočinek. A tak je to správné. Není nutné, aby ji každý člověk musel dokonale poznat, pochopit každý její děj. Není nutné objímat stromy, převlékat se za skály či rostliny a promlouvat za ně. Je nutná touha s přírodou být a nechat ji být. Protože když jí budu navštěvovat, budu jí chápat.

Na tomto velmi stručném přehledu lidského putování přírodou lze vidět, že vztah obou se v čase kvalitativně i kvantitativně měnil. Kultura udává těmto změnám tempo a řád. Právě ona přichází s novými vlnami mód v přístupu k přírodě. Právě ona je nositelkou adaptačních mechanismů na nastalé změny v podobě nového myšlení.

Některé prvky vzájemného vztahu člověka, společnosti a přírody, se ale stále opakují. Nepoučitelnost je jedním z nich.

7. Naučné stezky v Praze

Napsat a vydat tištěnou verzi aktuálního seznamu naučných stezek (dále NS), byť jen na území hlavního města Prahy, je v podstatě nemožné. Situace se mění každých pár měsíců. Staré stezky jsou ničeny a neobnovovány, nové vznikají s neuvěřitelnou rychlostí. Během dokončování této práce, aniž by mohly být podrobněji popsány, vznikly hned tři nové naučné stezky. První v Dolních Počernicích, zmíněná alespoň v rámci NS Prahy 14, s níž sousedí. Druhá také na severu Prahy, z Vinoře do Satalic. Má velmi povedenou podobu velkých masivních dřevěných tabulí, plných zajímavých obrázků i textu. Nejnovější naučnou stezkou v Praze je v listopadu slavnostně otevřená procházka Národním divadlem pro nevidomé – *Zakladatelé a tvůrci ND*. Je to první naučná stezka ocitající se výhradně uvnitř budovy. Jedná se o hmatovou výstavu představující všechny, kdo se na vzniku Národního divadla nějak podíleli. Pro slepce jsou zde připraveny busty s popisky v Braillově písmu.

Některé naučné stezky se nachází na místech, spravovaných lidmi, kterým na nich záleží. Tudíž jsou pravidelně opečovávány a renovovány. Na některé je po jejich vypracování zapomenuto. Takto zanikly naučné stezky např. na Petříně, v Šárce, v parku na Letné, nebo údolím Rokytky v Mýtě. Pražský magistrát i leckteré organizace naopak plánují vytvoření stezek nových, nejaktuálněji např. v Divoké Šárce.

V této práci popisují sedmnáct naučných stezek nacházejících se na území Prahy. Mají různé tvůrce i přispěvatele, liší se délkou i vnější formou tabulí. Taktéž charakter poskytnutých informací záleží na prostředí, kterým prochází a především na tvůrcích. Možných zřizovatelů naučných stezek v Praze je mnoho, a je jim tudíž věnován samostatný oddíl.

Jednotlivé naučné stezky jsou popisovány v pořadí, ve kterém byly od podzimu 2007 do podzimu 2008 procházeny. Každá je představena nejprve z hlediska dějin a vývoje kulturního i přírodního prostředí, v němž se nachází. Poté je popsána trasa naučné stezky s jednotlivými zastávkami a jejich rozbohem (je-li nutný). Po popisu každé naučné stezky následuje o ní učiněný závěr.

Výsledky detailní analýzy sedmnácti pražských naučných stezek byly transformovány do konečného závěru této kapitoly. Součástí je soupis hlavních bodů, které jsou důležité k a při vytváření naučné stezky.

7.1 Tvůrci a zřizovatelé naučných stezek v Praze

Na vytváření naučných stezek na území hlavního města Prahy se podílí mnoho osob z různých odvětví i oborů činností. Především jsou to dvě základní složky – stát a soukromý sektor (neziskové organizace), přičemž platí, že stát je většinou ten, kdo financuje, a soukromník zase ten, kdo vymýšlí a buduje. V Praze spadají přírodní památky a parky (tím pádem i většina naučných stezek) pod Odbor ochrany prostředí hlavního města Prahy. V současné době (rok 2008) mají tuto problematiku na starost konkrétně pánové Jiří Rom a

Petr Slavík, kteří byli ochotni poskytnout mi rozhovor i další cenné informace v emailové konverzaci.

Tvůrcem stezky jsou většinou neziskové organizace, které by se zároveň měly starat o další kontrolu a údržbu svých stezek. Potřebné finance jim jsou ve velké většině uhrazeny formou grantu od Magistrátu hlavního města Prahy. U takto financovaných stezek pomáhá Magistrát s pravidelnými kontrolami. To většinou činí v rámci dohody s mládežnickými spolky (např. Dům dětí a mládeže), pro které může být procházení a kontrola naučných stezek náplní i výukou. Vandalismus je bezesporu pochybnosti největším problémem všech naučných stezek, pravidelná kontrola a obnova tabulí je tedy velmi důležitou součástí jejich existence. Po takovéto kontrole předá Odbor ochrany prostředí MHMP zprávu o stavu stezky jejímu tvůrci, který by měl, v případě nutnosti, stav napravit. Tento odbor se v současné době zabývá i jinými tabulemi. U hlavních vstupů do všech chráněných přírodních území v Praze, umisťují vlastní malé cedule s informacemi o těchto přírodních památkách a parcích (lze je nalézt např. v Chuchelském háji, Krčském lese, Prokopském údolí, atd.). Velmi příjemné je tvrzení obou zmíněných pánů, že v několika posledních letech je patrný nárůst zájmu občanů o naučné stezky. To soudí jednak z vlastního pozorování při jejich návštěvách, ale také z návštěvnosti internetových stránek <http://www.prazskestezky.cz>, které se této problematice věnují. Tento web zřídilo Ministerstvo životního prostředí, jeho tvůrcem a provozovatelem je však občanské sdružení EVANS.¹⁹ Záměr to byl velmi chválný. Prvotní naplnění stránek několika stezkami a informacemi o nich se opravdu vydařilo. Tím to ale bohužel skončilo. Stránky nejsou doplňovány a tudíž v nich chybí několik za poslední roky vytvořených naučných stezek (naopak jsou zde stezky již zaniklé).

Jediným stálým zaměstnancem občanského sdružení EVANS je paní Hana Klonfarová (ostatní jsou brigádníci, nebo smluvní pracovníci), která na svou činnost získává peníze především od MHMP. Paní Klonfarová procestovala celou Evropu a má tak zkušenost s naučnými stezkami v jiných zemích, např. Portugalsku, Francii, Velké Británii i celé Skandinávii, kde je dobře vypracovaný informační turistický systém. Naučné stezky tam jsou dle jejího mínění propracovanější, ale především méně poškozované. EVANS má kromě zmíněných webových stránek na starosti několik naučných stezek (např. Barrandovské skály, Svatojánské proudy ve Štěchovicích) a pražských chráněných území. Paní Klonfarová se v rozhovoru pozastavovala nad stejnou věcí, která mne prvotně vedla k napsání této práce, tedy že obyvatelé Prahy znají své město pouze z hlediska historie a vůbec ne z hlediska přírody.

Další virtuální podobu pražských, ale i středočeských stezek, lze nalézt na adrese <http://www.stezky.info>. Tu zřídili dva (jak se sami nazývají) „úplně obyčejní lidé Tom a Lucka, kteří chodí rádi na výlety do přírody“ v roce 2003.²⁰ Stezky prochází a fotí ve svém volném čase. Na těchto stránkách lze nalézt částečně odlišné informace od oficiálního webu NS (stezky, které na něm nejsou a naopak, nejlépe je tedy porovnat obě stránky). Zde je také umístěn seznam některých zaniklých stezek, což jsou zajímavé a přínosné informace. Nejnověji (od roku 2008) existuje také webová adresa <http://www.naucnoustezkou.cz>, na

¹⁹ <http://www.evans.cz>

²⁰ <http://www.stezky.info/o-nas>

kteřé jsou umístěné informace o naučných stezkách z celé republiky. Jsou postupně doplňované a zatím tedy ne úplné.

Důležitým internetovým portálem při studiu pražských naučných stezek je ENVIS – informační servis o životním prostředí v hlavním městě (<http://envis.praha-mesto.cz>). Na těchto stránkách jsou k dispozici veškeré informace týkající se ochrany a péče o životní prostředí Prahy, od studánek, přes městskou zeleň a cyklostezky až po různé plánování (vodovodů a kanalizací; územní a strategické; snižování emisí a zlepšení kvality ovzduší; strategie ochrany přírody a krajiny; hlukové plány, atd.).

Vytvoření naučné stezky na území hlavního města Prahy samozřejmě obnáší mnoho byrokratických záležitostí, které je nutno po formální stránce vyřešit. Administrativa takového projektu s sebou nese prvotně vypořádání s majiteli pozemků kde mají být zamýšlené tabule umístěné a kudy budou návštěvníci procházet. Dále to znamená kontaktování a schválení městskou částí, ve které se bude stezka nacházet, přičemž musí být respektován územní plán. Tím pádem je zapotřebí získat stavební povolení (je nutné mít na paměti, že ve městě existuje jen málo míst, kde se dá kopnout do země a na nic nenarazit, okolo silnic a cest vedou často kabely) a také formální odpovědnost Odboru ochrany prostředí. Právě s tímto odborem se domlouvá vznik nové stezky. Návrhy jednotlivých tabulí jsou pak na odbor zaslány a jím v případě nutnosti zkorigovány (po prodiskutování s odborníky). Po schválení jsou tvůrci a navrhovatelé stezky zaslány peníze ve formě grantu. Celý proces ale může být i opačný. Magistrát sám může mít zájem na vytvoření nové naučné stezky, kterou zadá (s příslibem financování) k vypracování určité organizaci. Tradiční tvůrci naučných stezek v Praze se shodují, že spolupráce s Magistrátem je velmi dobrá.

Lidé, kteří se podílejí na tvorbě a údržbě naučných stezek, stejně tak jako zaměstnanci Odboru ochrany prostředí Pražského Magistrátu, jsou lidé velmi vstřícní a otevření. Za celou dobu mého studia této problematiky se nestalo, aby někdo z nich odmítl schůzku či poskytnutí informací. Většinou je tomu právě naopak. Můj zájem je považován za velmi vítaný a všichni zaangażovaní lidé se mi věnují ochotně. Často dokonce nabízejí více pomoci, než kolik bylo původně žádáno.

Překvapivé pro mě bylo společné přesvědčení většiny těchto lidí, že pražští občané čtou tabule naučné stezky vždy, když na ně narazí. Z vlastní bohaté zkušenosti mohu říct, že naučná stezka je spíše jakýmsi bonusem navíc. Ten je získán vydá-li se člověk na procházku do přírody. Ve velké většině stezka není hlavním důvodem, proč lidé do přírody chodí.

Dávno již také není pravdou, že hlavními návštěvníky jsou mladí lidé a rodiny s dětmi. Ti sice tvoří početnou „klientelu“ naučných stezek, ale velmi významným fenoménem dneška jsou turisté v důchodovém věku. Vývoj lidstva pokročil tak daleko, že důchodce již dávno není to, co býval. Francouzské hole vyměnili za turistické, jsou fyzicky zdatnější, pohyblivější, schopnější ve vyhledávání informací, chtějí se vzdělávat a poznávat, chtějí chodit do přírody, a to vše jim naučné stezky umožňují. Potkat při putování po naučných stezkách skupinu dvaceti seniorů je velmi časté.

S tvorbou naučných stezek souvisí i vydávání tištěných průvodců a knih. Brožury o NS jsou k návštěvě často nutné (při nedokonalém značení). Hodí se jak pro organizace tak jednotlivce. Z jednotlivců si je berou ti kdo mají zájem hlouběji dotyčné místo poznat. Z organizací pak hlavně školy, při výuce pomáhají učitelům. Takovouto doplňkovou brožuru lze mít např. k naučné stezce Povodím Botiče, Roztocký háj – Tiché údolí, Barrandovské skály – Chuchelský háj (také v anglické verzi), Keltská stezka, Thomayerovy sady, atd. Některé naučné stezky mají vlastní internetovou stránku (např. <http://www.toulcuvdvur.cz/stezkazp>). Modernizace proniká i do správy naučných stezek. V poslední době jsou trasy všech oficiálních NS zaměřovány přes GPS (*Global Position System*) s technologií *Field-Map*, která umožňuje počítačem podporovaný sběr dat přímo v terénu, měření je tak velmi přesné. Takto získaná data pomohou se správou NS, především ale slouží jako podklad pro nové mapy, v nichž budou NS zaneseny.²¹ Například v knihách Karla Drábka o naučných stezkách a trasách v naší republice jsou již GPS souřadnice uvedeny. Souřadnice i celé trasy NS je již možné nahrát do GPS na internetových adresách <http://www.stezka.cz/text/gps> a <http://www.dokoran.cz/stezky>.²² Souřadnice GPS využijeme nejlépe tehdy, není-li stezka dobře značena, nebo když jsou její tabule poničené či zcela zaniklé. Obyčejná mapa ale většinou postačí, smysl digitálního mapování je především v získávání přesných dat a jejich zanášení do map. Pan Karel Drábek je geolog, který vydal několik publikací o naučných stezkách v České republice. Zabývá se problematikou ochrany životního prostředí a při své práci spolupracuje s nevládními organizacemi a školami. Pro popularizaci vycházení do přírody dělá opravdu mnoho, jeho knihy o NS jsou rozděleny na jednotlivé kraje a představují jakousi encyklopedii jednotlivých stezek se základními údaji o nich. Jeho kniha o Pražských a Středočeských NS je z roku 2005, nemůže tedy obsahovat nejnověji postavené stezky.

²¹ <http://envis.praha-mesto.cz/gps>

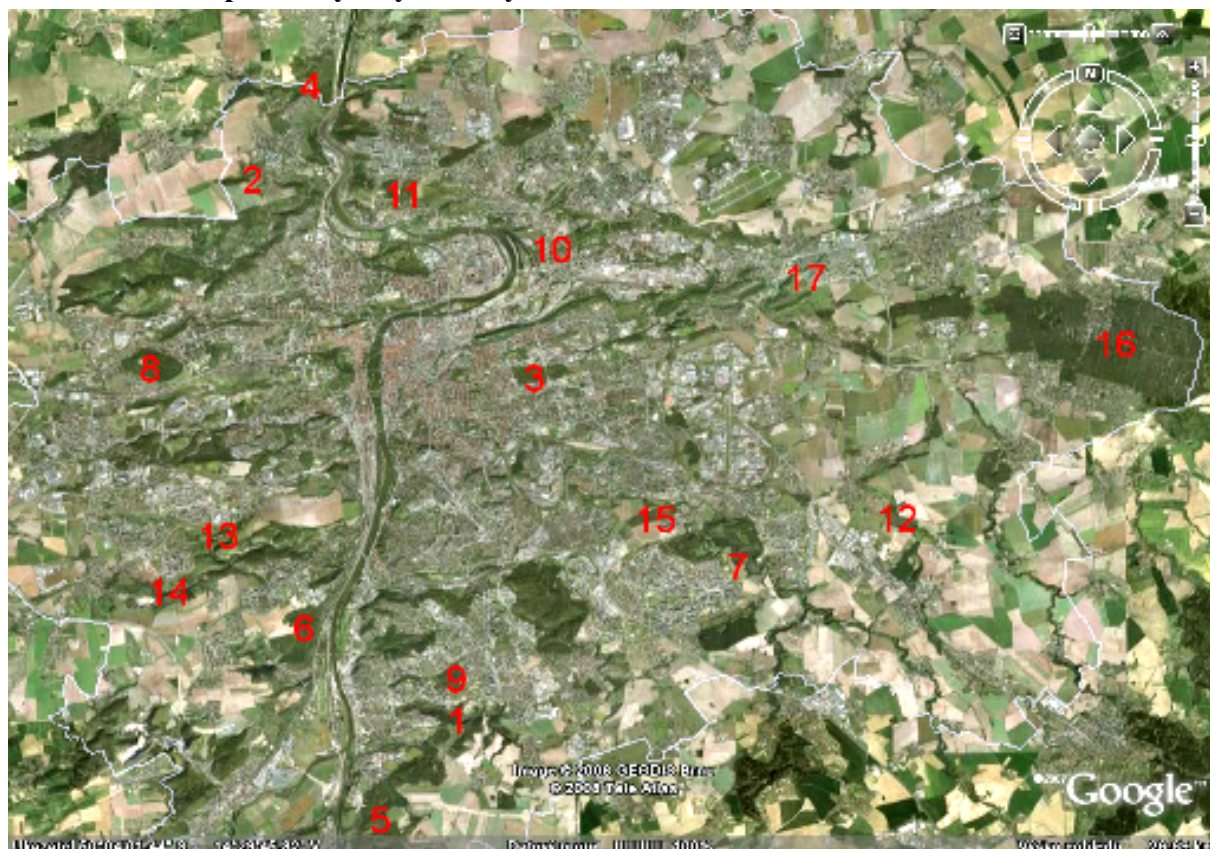
²² Knihy pana Drábka vydává nakladatelství Dokořán.

7.2 Seznam naučných stezek v Praze

Jednotlivé naučné stezky jsou v seznamu i následném rozpracování řazeny chronologicky, tedy podle toho jak byly navštíveny. U každé je uvedena celková délka a počet zastávek.

1. *NS Modřanská rokle*: 3,3 km; 7 zastávek
2. *NS Housle*: 1,3 km; 12 zastávek
3. *NS Olšanské hřbitovy*: 1 km; 25 zastávek
4. *NS Roztocký háj – Tiché údolí*: 7,5 km; 12 zastávek
5. *NS Keltská stezka*: 2 km; 11 zastávek
6. *NS Barrandovské skály – Chuchelský háj*: 6 km; 14 zastávek
7. *NS Povodím Botiče*: 11 km; 14 zastávek
8. *NS Obora Hvězda*: 4 km; 14 zastávek
9. *NS Neleníme v zeleni* (lesoparkem Kamýk): 1,4 km; 8 zastávek
10. *NS Thomayerovy sady*: 1 km; 20 zastávek
11. *NS Přírodním areálem Botanické zahrady Praha*: 3 km, 11 zastávek
12. *NS Dubeč – Uhříněves*: 5 km, 15 zastávek
13. *NS Prokopské údolí – Butovickým hradištěm*: 3 km; 6 zastávek
14. *NS Řeporyje – Hlubočepy, Údolím Dalejského potoka*: 7 km; 16 zastávek
15. *NS Toulcův dvůr*: 1,2 km; 15 zastávek
16. *NS Klánovický les*: 12,5 km; 17 zastávek
17. *NS Prahy 14*: 10 km; 14 zastávek

Obrázek 1 - Mapa Prahy s vyznačenými NS

8. Naučné stezky v Praze – rozbor jednotlivých naučných stezek (NS)

8.1 NS MODŘANSKÁ ROKLE

Ne o každém místě je možné se dozvědět velké množství informací. I Praha, studovaná mnoha lidmi má kouty, o nichž toho mnoho nevíme. Každé (přírodní) místo může být studováno a popisováno z hlediska přírodovědného (rostlinné a živočišné druhy, geologie a geomorfologie), historického (dějiny příslušného místa) i společenského (vliv lidí, kulturní dopady a přeměny). Dějinné hledisko bývá nejtěžší, nenajdeme-li v kronikách a historických dokumentech příslušná fakta, nemůžeme konstruovat historii. O historii okolí Modřanské rokly toho víme hodně díky dochovaným zápisům v kronikách a dokumentech již z 11. století. Modřany byly díky své blízkosti u Prahy (hlavního města království, císařství i republiky) vždy důležitým bodem. Jako ochranný val před vstupem nepřátelských vojsk, správce vltavské dopravy, oblast velkých a významných podniků, nebo oblíbené místo výletníků.

8.1.1 Historie Modřan

O historii Modřan toho víme mnoho díky kronikám vedeným od roku 1892, a také publikacím „*Smíchovsko*“ a „*Zbraslavsko*“ sepsaných místními učiteli v roce 1899. Původně bylo toto místo nazýváno *Modřiluhy* podle močálovitých lužních rovin. Jako osada je zmíněno již v zakládací listině kapituly Vyšehradské z roku 1088. Tato listina je ovšem považována za středověké falzum a tak první pravdivou zmínku najdeme v darovací listině Soběslava II. Vyšehradské kapitule, z roku 1178. Následní panovníci (Václav I. a Karel IV.) vlastnictví nadále potvrzovali a rozšiřovali. Nepěkným obdobím pro Modřany byly husitské války, během kterých byly vypleněny a duchovní majetek převeden do rukou Staroměstských Pražanů, tedy do rukou světských. Část vsi (pět usedlostí s mlýnem a vinicí) po několik století přecházela z vlastnictví do vlastnictví, až byla zabrána králem a darována arcibiskupství Pražskému. Ostatní majetek postupně přebíral Zbraslavský klášter, a to až do roku 1785, kdy byl Josefem II. zrušen. Poté byla celá osada připojena k panství Zbraslavskému, jemuž patřila do roku 1848. Během 19. století se Modřany zvolna proměňovaly z venkovské vsi na pražské předměstí, čemuž pomohlo zrušení roboty v roce 1848 a také rozrůstající se využívání Vltavy pro lodní dopravu. V roce 1861 je na místě postaven cukrovar a díky němu i železnice. O čtyři roky později je postaven most do Zbraslavi, dostavěny důležité silnice. Důležitým je rok 1896 kdy je zprovozněna parní pila, která se později stane základem slavné Orionky. Z Prahy sem vedla výletní cesta. V horní části Modřanské rokly stávala restaurace s tanečním parketem „U tří koček“, která poskytovala výletníkům osvěžení až do 50. let. Čilý stavební ruch je zastaven hospodářskou krizí, nacistickou okupací a hned nato znárodněním. V roce 1959 již v Modřanech nebyl jediný soukromý živnostník. Obec se rozrůstá připojením Komořan. V roce 1963 se stává městem, což ovšem není na dlouho, protože pět let na to je sloučena s Prahou. Na modřanských polích začíná neslavná éra výstavby panelových sídlišť. Ta ovlivní vzhled a funkci Modřanské rokly vyvážením sutě a veškerého odpadu ze stavby

právě na toto místo. Již od počátku 20. století sloužila rokle k rekreaci a Pražany byla až do zmíněné doby hojně navštěvovaná. V současné době jsou Modřany Městskou částí Praha 12.

8.1.2 Modřanská rokle

Poznat nejdříve historii příslušného místa je důležité z hlediska jeho dalšího poznávání a pochopení. Modřanská rokle byla oblíbeným územím známých českých botaniků z 19. století (např. Čelakovského, nebo Opize), jejichž nálezy lze vidět ve starých herbářích Národního muzea. Již víme, že rokle jako přírodní prostor měla funkci ozdravnou a odpočinkovou, kterou díky neúctě jedné éry ztratila. Naštěstí díky úctě další éry opět našla.

Původně tvořily okolí Modřanské rokle převážně obecní pastviny s významnými rostlinnými druhy (např. koniklec luční, divizna fialová), z nichž v dnešní době mnoho nezůstalo. Rokle je povodím Libušského a Písnického potoka, který zde přirozeně meandruje asi 4 km a určuje krajinný ráz rokle (nebýt potoku, nebyla by rokle). Její skalnaté okraje jsou převážně zalesněné. Díky opuštěným lomům můžeme ve skalách vidět horniny staré více než 550 mil. let, které pocházejí z prvohor, kdy se na tomto území rozprostíralo moře.

Lesy zde ani v dřívějších dobách nebyly rozlehlé, původní je pouze úzký pás lužního lesa²³ (ptačincová olšina) podél potoka. Vše ostatní bylo změněno během první republiky, kdy skály a stepi s typickou stepní flórou byly postupně uměle zalesňovány. To se dělo nevhodnými nepůvodními druhy jako jsou akát, smrk, borovice černá, nebo dub červený. To ovlivnilo i výskyt rostlin a možnosti hnízdění ptáků. Hnízdění ptáků je v současné době podporováno rozmisťováním ptačích budek po celé délce rokle. Z ptáků zde žijí např. brhlík lesní, sýkora koňadra, modřinka, puštík obecný nebo strakapoud velký. Z ostatních živočichů je území bohaté na měkkýše (s výskytem 47 druhů je nejbohatším stanovištěm Prahy). Dále se zde vyskytují obojživelníci (např. v Praze unikátní skokan štíhlý), plazi, ale také lovná zvěř (není těžké potkat srnku, zajíce, či bažanta).

Přírodní památkou²⁴ byla Modřanská rokle s rozlohou 125 ha. vyhlášena v roce 1988. Roku 1991 ji obklopil přírodní park, jež tvoří typicky kulturní středočeská krajina s poli, lesíky, rybníčky a poměrně zachovalými vesnicemi. Pro rokli znamená účinnou ochranu. V minulých dvou dekádách byla rokle postupně zbavována nánosů odpadů. Ze sídlištní skládky se pomalu stává přírodně stabilizované území, které je uzavřeno motorovým vozidly. Celá oblast je zároveň součástí projektu „Zelené zóny v okrajové části hlavního města“²⁵ a v budoucnu by měla být napojena na projekt *Greenways Praha-Vídeň*.²⁶ Přes všechnu snahu se nedaří zabránit vzniku nových nepovolených skládek odpadů a volného pobíhání psů, kteří ohrožují místní zvěř. Místní porosty jsou devastovány i poměrně vysokou návštěvností. Velmi negativní dopad na celé území pak bude nepochybně mít i nově budovaný Pražský okruh, který naruší ráz okolní venkovské krajiny.

²³ Lužní les (luh) je podmáčený les s vysokou hladinou podzemní vody a záplavovým cyklem. Tento dříve běžný biotop mizí s rostoucí regulovaností vodních toků (http://cs.wikipedia.org/wiki/Lu%C5%BEn%C3%AD_les)

²⁴ Přírodní památka je přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště vzácných nerostů nebo ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s regionálním ekologickým, vědeckým či estetickým významem.

²⁵ Realizuje sdružení pro životní prostředí o.s. Stromy (www.os-stromy.info).

²⁶ Více info na www.prahawien.greenways.info.

8.1.3 NS

Naučná stezka Modřanská rokle se nachází v jihozápadní části Prahy. Je dlouhá 3,3 km a byla slavnostně otevřena v rámci Dne země Prahy 12 v dubnu 2004. Přírodní útvar rokle, linoucí se západovýchodním směrem, tvoří její tvar i možnosti vstupu. Vede údolím Libušského potoka do něhož ve východní části rokle vtéká potok Písnický. Stezka je linie, do které lze vstoupit z obou stran. Tomu je přizpůsoben obsah a charakter jednotlivých tabulí, jejichž texty na sebe přímo nenavazují. Je fyzicky nenáročná, v celé části vede po asfaltové cestě (pozůstatek z 80. let) a celkem ji tvoří 8 tabulí zaměřených na místní historii i přírodu. Jsou doplněny dalšími informačními tabulemi, jež realizovala MČ Praha – Libuš spolu s neziskovou organizací o.s. Stromy. NS zrealizovala základní organizace Českého svazu ochránců přírody Koniklec²⁷, Městská část Praha – Libuš a Hlavní město Praha. Internetovou podobu středisko globální výchovy EVANS. Na tvorbě celé stezky se samozřejmě podílelo daleko více organizací, které vypracovaly prvotní studii na jejímž základě pak byla NS utvořena: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Odbor životního prostředí Úřadu městské části Praha 12, Plán péče o přírodní památku Modřanská rokle a také diplomová práce Mgr. Mileny Pouchové, jež popisuje území Modřanské rokle. NS je v současnosti spravována Odborem ochrany prostředí Magistrátu hlavního města Prahy, jež zabezpečuje správu a údržbu většiny zelených území v Praze.

Jednotlivé tabule jsou rozmístěny po celé trase v cca 400 m rozestupech, přičemž pro některé z nich bylo využito vyasfaltovaných zákoutí. Jsou barevné, ve formátu A1, opatřeny úpravou chránící před poškozením sprejery. Jsou vsazené do dřevokovových stojanů zabetonovaných do země. Tvoří je text a z velké části vyobrazení jednotlivých popisovaných informací. Jsou označeny symbolem NS (trasa ovšem ne). Tabule nejsou číslovány a kromě prvních na obou stranách neobsahují mapku rokle ani kde se v té které chvíli návštěvník nachází.

Jelikož vstup na stezku je díky dostupnosti MHD umožněn z obou stran, záleží jen na nás, chceme-li jít z kopce, nebo do kopce. Já jsem zvolila projít stezku ze západu na východ, kde je vstup tvořen dlouhou vyasfaltovanou širokou silnicí s lesem po obou stranách. Po několika minutách chůze je vstup do rokle samotné, kde je umístěna i první tabule NS. Obsahuje obecnou charakteristiku přírodní památky, historii území včetně zásahů do něj, podrobnou velkou mapu celé lokality s vyobrazením jednotlivých tabulí a také podmínky, podle kterých bychom se v místě měli pohybovat. Jsou zde vyobrazení ježek západní a zajíc polní, a to velice zajímavou formou. Stejně jako na všech dalších tabulích nejsou fotografie, ale kresby dětí z okolních základních škol. Předávání informací je atraktivně „otázkou“, umístěnou v rámečku v horní části tabule, na níž nalezneme odpověď (ve stejném designu) v její dolní části. Stezka pokračuje příjemně se klikatící neširokou cestou, jejíž tvar je určován meandrujícím potokem. V této západní části je rokle poměrně úzká, na jedné straně se cesta svažuje dolů k potoku, na druhé je naopak strmá stráž. Další tabule není součástí NS, ale je velmi vítaná. Popisuje v současnosti (podzim 2007) probíhající opravu – zpevnění srázu a koryta potoka, zároveň vyobrazuje olši a akát, nejčastější místní stromy. Tato tabule má dvojitý pozitivní význam. Jednak vysvětluje návštěvníkům rokle přítomnost těžkých strojů a průběh

²⁷ <http://csop.koniklec.cz>

jednotlivých prací.²⁸ Druhý přínos je, že to co vysvětluje a zobrazuje (tedy akát a olši) je možné vidět v bezprostřední blízkosti za ní. Tím má návštěvník nejen ověřeno, že informace zobrazené na tabuli jsou pravdivé, ale lépe si je zapamatuje a snaději pochopí. Druhá tabule naučné stezky je zaměřená geologicky. Toto zaměření bývá obecně nejobtížněji zobrazitelným a srozumitelným, což je jednoduše díky tomu, že geologické termíny jsou v podstatě nepřeložitelné do běžného jazyka, nedají se nijak opsat. Také je to dáno tím, že se zabývá obrovskými časovými úseky, které nelze úplně pochopit. Musím ovšem upozornit, že veškeré odborné výrazy jsou podrobně vysvětlené na internetové stránce stezky (www.prazskestezky.cz/modr/index.html) a především, že zde se podařilo některé skutečnosti vysvětlit díky názorným vysvětlujícím obrázkům. Tato cedule tedy popisuje vznik, vývoj a současnou geologickou a geomorfologickou charakteristiku rokle, včetně vyobrazení zkamenělin, co se děje při přesmyku (a co to je), přehled geologických dob a život v prvohorním moři. Bohužel je poničená, někdo si z ní udělal terč, což je poměrně častým jevem u podobných kovových nebo dřevěných cedulí. Údolí se dále pomalu rozšiřuje, časté jsou ptačí budky na stromech. Severní stráň se zvyšuje a postupně dokonale odhlučňuje přilehlou hlavní silnici, zvětšuje se tak dojem z pobytu v přírodě. Lze slyšet i vidět množství ptáků, především sojku, která není v současnosti v Praze vzácností. Potok lemují husté porosty akátů a dubů červených, údolí se stále více otevírá a zaplavuje semenáčky javorů. Ač sama vášnivá cyklistka zjišťuji, že přítomnost cyklostezky je pro chodící návštěvníky spíš nepříjemnou skutečností. Cyklisté projíždějí neširokou cestu poměrně rychle, navíc nejezdí pouze po cestě, ale i po okolních stráních, čímž ničí podrosty. Naučné stezky jsou tvořeny pro pěší turisty, na kole sice je možné zastavit a tabuli si přečíst, ale nelze pozorovat okolní přírodu jinak, než letmo. Na třetí tabuli naučné stezky jsou vyobrazeny místní dřeviny – stromy a keře. Je zde stručná historie lesního hospodářství, současný stav lesního ekosystému a budoucí zásahy do něj a také podoba místní krajiny v minulosti i současnosti. Potvrzuje se mi tak předchozí domněnka o nepůvodních akátech a dubech, které návštěvníkům tohoto místa často připadají nepatřičné. I když nejsem botanik ani biolog cítím, že prostor není přirozeně přírodní, že se tam vyskytují druhy, které se tam nehodí a naopak že tam chybí rostliny, které bych tam předpokládala a čekala. Na tabuli je důvod tohoto pocitu vysvětlený, doprovázený vyobrazením některých místních stromů a keřů jako je borovice lesní, jeřáb obecný, bříza bělokorá, lípa srdčitá, nebo bez černý. Všechna vyobrazení lze v okolí vidět v reálné situaci. Kolem potoka se rozkládají bažiny a hustý podrost, které znemožňují sejit z asfaltové cesty. Mimo ní se nedá údolím projít. Jsou zde doslova lány kopřiv, jednoho z mála druhů, který přežil výsadbu akátů. Na tabulích nejsou obsaženy latinské názvy zmíněných druhů, jež dle mého soudu také ve smyslu naučné stezky nejsou potřebné. Zato jednotlivé rostliny jsou zde názorně vyobrazené včetně vysvětlení příčiny výskytu. Nejde tedy o pouhý seznam místních stromů jež lze potkat, což je u NS velmi častou chybou. Na břehu potoka si pak lze všimnout další informační tabule, která zde byla umístěna dřív než byla NS vytvořena. Na první pohled je jiná, menší a především na sobě nemá znak NS. Obsahuje

²⁸ Především tam kde se „něco děje“ se všichni zastaví a chtějí vědět co se tam děje, svým způsobem to většinu lidí zajímá víc, než obecné neměnění se skutečnosti. To dokazuje i fakt, že u této cedule stálo neustále několik lidí, kdežto u ostatních nikdo.

informace, které v širší rozvedené míře nalezneme na ostatních tabulích. Čtvrtá tabule popisuje místní byliny a bezobratlé živočichy. Z bylin druhy původní, nové i invazní a opět příčinu a souvislost jejich výskytu na tomto území. Je zde mnoho obrázků, téměř vše co je na tabuli řečeno je i vyobrazeno, což je u leckterých ne obecně známých druhů velmi nápomocné (např. pstroček dvoulistý, konopice velkokvětá, nebo motýlice lesklá). Tvůrcům bych na tomto místě vytkla pouze zbytečnou odbornost výrazu „*teplomilná a stepní skalní společenstva*“, kdy slovo „*společenstva*“ nemusí být běžnému návštěvníkům jasné a navíc je toto spojení velmi lehké opsat faktem, že se jedná o „*větší množství různých druhů rostlin rostoucích na skalách a stepích, které mají rády teplo*“. Potok se méně klikatí, díky čemuž procházíme dlouhými rovnými úseky. Údolí se i nadále rozšiřuje a okolní les se „čistí“ tak, že se dá procházet po celé jeho šíři, mimo asfaltovou cestu. Na páté tabuli jsou zobrazeni lokální ptáci a savci a jejich význam v ekosystému. V této východnější části rokle již lze narazit na bývalé viditelné lomy, o jejichž existenci jsme se dozvěděli na začátku NS. Odhalují holou skálu kde se dají dobře pozorovat jednotlivá vrásnění. Údolí se začíná opět zužovat, objevují se kapradiny a mechy na ulámaných větvích akátů, potok se teď klikatí a dá přejít jen díky vybudovaným dřevěným mostkům. Nečekaně se ocitáme u východu z lesa, jenž otevírá na jižní straně pohled do polí. Existuje jen díky vybudované vodní nádrži a její betonové hrázi. Nepříjemně tak přehrazuje naučnou stezku i celou Modřanskou rokli. U nádrže, zarostlé žabincem, obklopené modříný a rákosem je umístěna šestá tabule na tomto místě logicky popisující ryby, obojživelníky a plazy a jejich život v této retenční nádrži. Slovo „*retenční*“ bohužel není nikde vysvětleno. Retenční nádrž je nádrž chránící před záplavami zadržováním vody, retenční tedy znamená ochranný nebo zadržovací, v této souvislosti je použité cizí slovo zcela zbytečné. Zde se stéká Libušský a Písnický potok. Esteticky příjemné místo je bohužel přítomností betonu a nepřírozené hráze poněkud znehodnoceno. Po několika desítkách metrů přicházíme k poslední tabuli, která je, jak už bylo zmíněno, stejná jako ta první. Díky strmým svahům po celé délce rokle je dojem z pobytu v přírodě téměř dokonalý. Hluk z aut je odstíněný, vzduch je pročištěný množstvím stromů. Vyjít z rokle na východní straně přímo do modřanského sídliště je vpravdě šok.

8.1.4 Závěr

Druh návštěvníků každé naučné stezky určuje charakter jejího okolí. Modřanská rokle je v podstatě ze všech stran obklopená výstavbou (až na jiho-východní část, jež se otevírá do polí a směrem k Cholupicím). Panelovými sídlišti především. Je tedy v ohnisku rekreačního zájmu místních obyvatel. Sem chodí lidé venčit psy, sem jezdí rodiny s kočárky, sem si chodí děti hrát a babičky popovídat, sem jezdí cyklisté na projížďku. Rokle má funkci běžného městského parku. Hlavním důvodem návštěvy a pobytu v ní není předem pečlivě plánovaný výlet. Naučná stezka zde plní trochu jiný smysl. Výše jsem se zmínila, že kresby na tabulích jsou od dětí z okolních základních škol. Nejsou kýčovitě a zároveň jsou srozumitelné. Školy se tak podílejí na přípravě celé naučné stezky, která jim umožní blíže poznat své okolí. Pobyt v rokli se stává doplňkovou možností výuky přímo v terénu. Existuje ještě jeden pozitivní rozměr dětských kreseb. Každé dítě bude na svůj výtvar pyšné. To, na čem se podílíme, jsme také daleko nesnadněji schopni ničit. Možná se díky kresbám podaří vzbudit v dětech větší

úctu k místnímu prostředí. Každopádně to považuji za výborný nápad, který začíná být využíván i na jiných, nově plánovaných naučných stezkách v Praze. NS slouží pro výuku dětí z místních škol, ale také pro náhodné návštěvníky, kteří se v roklí vyskytnou. To je důvodem, proč často nevidíme nikoho tabule číst, stálí návštěvníci si vše prostudovali již před několika lety, když byla stezka zbudována a nemají důvod si je číst při každé návštěvě, náhodných návštěvníků je zase poměrně málo. Celý tento fakt na atraktivnosti a „příslušnosti“ NS rozhodně neubírá. Povedené je fyzické umístění a celkový vzhled jednotlivých panelů. Hnědá barva konstrukce nevybočuje z estetického řádu bezprostředního okolí, výška – celkově nepřesahující dva metry – je taktéž přístupná dospělým i dětem. Velikost tabulí odpovídá klasické A1 rozloze, jež považuji celkově za nejvhodnější. Jediné co by se tvaru desek dalo vytknout je, že nemají klasickou, často používanou stříšku, což ubírá na estetické kráse. U tabulí je zároveň často umístěn odpadkový koš a lavička, což se může zdát jako nevýznamný, čistě praktický prvek, díky kterému je ovšem tabule atraktivnější. Na místě kde se zastavím, abych si odpočinula většinou nemám co dělat. Takže to, že si nějaké informace přečtu je pravděpodobnější. Co se týče obsahu tabulí, i tomuto se nedá příliš mnoho vytknout. Tvůrci se zaměřili nejenom na písemné informace, ale vhodně je doplnili i množstvím obrázků. Informací tak není ani příliš ani málo, celkový text netvoří nikdy více než polovinu tabule. Velmi dobrým nápadem je systém otázek a odpovědí, který podává informace atraktivnější a zábavnější formou. V horní části každé tabule je v jiné barvě i designu napsána otázka z různých oblastí historie, či přírodovědy. V dolní části je pak stejným způsobem zobrazena odpověď. Velmi vhodné (a ne příliš na jiných NS časté) je umístění adresy internetové podoby naučné stezky. Jediné co zde bohužel nenajdeme je umístění celkové mapky NS s vyznačením kde se zrovna nacházíme. V horní části tabule jsou umístěny ikony a seznam sponzorů a zřizovatelů NS, které nikterak neničí celkový dojem a je jen niternou obětí za existenci stezky jako takové. Z celkového pohledu je naučná stezka Modřanská rokle jednou z nejvydařenějších. Spojuje v sobě základní dobré vlastnosti, které by tabule měly mít a těm špatným se většinou vyhýbá.

Dojem z místa je i přes jeho nepřírozenost poměrně mohutný. Není problém potkat párek srnek či zajíce, kteří jsou na lidskou společnost evidentně zvyklí. O všudypřítomných veverkách ani nemluvě. Díky množství budek na stromech lze lehce pozorovat různé druhy ptáků. Meandrující potok, připomínající tok času plynoucí jasně odněkud někam a zároveň očišťující od okolních narušujících elementů, je ideálním průvodcem na cestě po naučné stezce. Tato stezka existuje nejen v reálné, ale i internetové a písemné podobě (tištěný průvodce).

8.2 NS HOUSLE (Lysolaje)

Na severozápadním okraji Prahy, ještě před Suchdolem, je městská část Praha - Lysolaje s velmi významnou přírodní památkou. Ta má podobu zmenšeného Grand kaňonu, kterým prochází naučná stezka. Tímto Grand kaňonem v západní části Lysolají myslím rokli Housle, jež byla pojmenována podle svého tvaru. Ten s trochou fantazie opravdu připomíná tento hudební nástroj. To etymologie názvu městské části Lysolají je daleko zajímavější. Pojmenování se skládá ze dvou slov - *lisa* (staročesky *liška*) a *lajati* (nebo-li *štěkati*). Spojení se vysvětluje tak, že v této vsi lidé štěkali jako lišky, tedy, že to bylo místo odlehlé, kde „*lišky dávají dobrou noc*“. Znak Lysolají tomuto popisu odpovídá, v horní části je zlatá liška, v dolní zlatý klín (představující pískovec a opuku rokle Housle), z něhož tryská modrý pramen (symbolizující léčivý pramen prýstící u vchodu do jeskyně Housle). Do rokle samotné se přichází ulicí Podholí, což je místní název vyjadřující skutečnost, že ulice se nachází pod holými pláněmi.²⁹ Housle jsou svým zařízením do skály opravdu ideálním úkrytem před neustálými poryvy této větrné hůrky.

Přírodní památka Housle byla vyhlášena roku 1982. Vztahuje se na hlubokou erozní rokli. Předmětem ochrany je velmi cenný geomorfologický útvar, jež tvoří útočiště množství živočišných druhů. Celá přírodní památka měří 3,8176 ha, je 20-30 m hluboká a 250 m dlouhá.³⁰ K této přírodní památce ale patří i relativně velké ochranné pásmo, jehož součástí je unikátní ovocný sad před vstupem do rokle samotné. Z entomologického a krajinářského hlediska je tento park v Praze jedním z nejcennějších. Šíře je PP Housle součástí Přírodního parku Šárka – Lysolaje, který zahrnuje území po linii Šáreckého potoka od přehrady Džbán až po soutok s Vltavou. Byl vyhlášen v roce 1990 (dalšími zahrnutými PP jsou např. Baba, Dolní a Divoká Šárka). Na tomto území se vyskytuje několik památkově chráněných objektů, jako Šárecké hradiště, zříceniny viničního lisu na Babě a hradiště Baba nebo Fuchsův statek v Lysolajích. Tam najdeme i historicky významný mlýn, zázračnou studánku a kulturně významné, jádro Lysolají (především statky a kaplička).³¹

8.2.1 Historie Lysolají

Z dochovaných listin víme, že obec Lysolaje vznikla v roce 1227, patřila do majetku české země a jejího panovníka. Přemysl Otakar I. je daroval kapli sv. Václava při kostele na Pražském hradě. Jako v celé zemi i tady se kvůli církevnímu majetku negativně podepsaly husitské války. Ve 14. století tu existovaly tři dvory. Jihovýchodní okraj Lysolají tvoří svah chráněný před větry. Ten se ideálně hodil pro pěstování vinné révy. Bylo tu množství vinic, z nichž většina zanikla až za třicetileté války kdy zpusťla celá vesnice. Obnovy trvaly až do roku 1710. Po roce 1817 bylo toto území připojeno k obcím Dejvice a Šárka. Lysolaje se nevyhnuly pohromám žádné z válek – během těch napoleonských byli hospodáři nuceni poskytovat vojákům ubytováním i stravu, dochovaly se také záznamy z pobytu ruských vojsk

²⁹ Lašřovka, M. – Ledvinka, V., a kol. (Eds.). *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*. 2. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-24-9.

³⁰ [http://cs.wikipedia.org/wiki/Housle_\(p%C5%99%C3%ADrodn%C3%AD_pam%C3%A1tka\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Housle_(p%C5%99%C3%ADrodn%C3%AD_pam%C3%A1tka))

³¹ <http://www.prirodniparky.wz.cz/04.html>

z roku 1819. Po roce 1848 vytvořila katastrální obec Lysolaje a Sedlec s osadou Podbaba místní obec. 60 let poté byly vesnice opět rozděleny. Od konce 19. století probíhalo zalesňování okolí vsi, včetně rokle Housle, kde byl v roce 1911 vysázen ovocný sad třešní, jabloní a hrušní. Tyto sady nejenže zkrášlily obec, ale zároveň i profitovaly. V první polovině 20. století sem zavály první stopy civilizace v elektrifikaci obce, zavedení autobusové dopravy, zřízení měšťanky i místní knihovny. Za 2. světové války v Lysolajích existovalo protifašistické hnutí, místní obyvatelé ukrývali lidi pronásledované gestapem. V místní kronice je dochován záznam, že v roce 1942 byl jeden ze zdejších obyvatel za toto provinění zatýkán a aby kvůli němu nepostihl Lysolaje stejný osud jako Lidice, raději se sám zastřelil. S nástupem komunismu nastalo v Lysolajích zabavování soukromých majetků, ale také rozkvět kulturního života. Rokle Housle v té době plnila účel přírodního divadla kde vystupoval místní soubor Lidového divadla. Poměry malé obce změnila výstavba Vysoké školy zemědělské v polovině minulého století. Od Lysolají bylo odděleno asi 50 ha území včetně několika obytných domů. Zároveň zde byl vybudován Ústav teoretických základů chemické techniky tehdejší ČSAV. V roce 1968 byly Lysolaje připojeny k hlavnímu městu Praha a staly se součástí městského obvodu Praha 6, což umožnilo další rozvoj obce. Především zavedení městské kanalizace, vodovodu, plynofikaci a samozřejmě zlepšení místních komunikací i spojení městskou hromadnou dopravou. Romantická rokle Housle sloužila po celou dobu jako místo setkávání místních obyvatel. V roce 1989 zde byla po letech pořádána Slavnost květů, jež byla deset let nato obnovena a pravidelně se koná dodnes v sobotu před dnem matek. V září se tu koná Mariánská pouť. V Lysolajích žije v současné době asi 800 obyvatel.³² Oproti velmi blízkému Suchdolu naplněnému zahrádkářskými koloniemi (o nichž hovořím širě v rámci NS Roztocký les-Tichý háj) a Vysoké škole zemědělské, jsou Lysolaje velmi poklidnou a tichou městskou částí.

8.2.2 NS

Naučná stezka v Houslích byla zbudována v roce 2001 základní organizací Hnutí Brontosaurus – Kandík, jíž byl zadán grant Magistrátem hl. m. Prahy. Tato stezka je pohodlně dostupná autobusem MHD. Začíná cca 200 m od výstupní zastávky, u které bohužel není značená. Předpokládám ale, že do Lysolají lidé nejezdí jen tak na procházku. Částí NS prochází turistická značka, která turisty naláká i k odbočce do rokle. Hlavními návštěvníky NS jsou především obyvatelé Lysolají a náhodní turisté. Celá rokle a především ovocný sad před ní jsou využívány ke všemožným účelům. Je to ideální místo na konání obecních akcí, jako jsou oslavy Sv. Jana, nebo čarodějnic. Taktéž se hodí na obyčejné dětské hraní, obzvláště pro děti musí být naprosto mystickou záležitostí plnou tajemství, skrýší a překvapivých odhalení. Psi, miminka i cyklisté se tu jistě rádi venčí, i když charakter povrchu stezky není úplně jednoduchý. Je třeba počítat s náročnějším terénem, popadanými i padajícími kameny. Stezka je dlouhá pouze 1,3 km. Je zde inzerováno 12 zastávek, které nejsou číslovány a ne všechny lze úplně lehce najít. Lysolaje jsou poměrně tichou příměstskou obcí, od bzučícího

³² <http://www.praha-lysolaje.cz/historie.php>

Suchdola jsou zvukově daleko a vede jimi jediná hlavní silnice. Po celé trase stezky provází návštěvníka klid, jen výjimečně zde lze někoho potkat.

Jako první vítá závan novoty, vše – cesta se zámkovou dlažbou, kaplička, pramen, studánka – je čerstvě renovované. Hned po něm nízké kulaté asi dva metry široké obetonované jezírko, v jehož středu téměř nepozorovatelně bublá pramínek. Vylézá centimetr nad hladinu, po které se nesou pravidelné, nekonečné kruhy. U něj začíná zámková dlažba, která možná není úplně ideálním spojením se zázračnou studánkou, ale zároveň ne tím nejhorším. Po levé straně sleduje cestu Lysolajský potůček, k jehož prameni po chvíli dojdeme. Je to zmiňovaná zázračná studánka (resp. železná trubka, z níž vytéká voda) s opodál stojící a nad ní bdící barokní mariánskou kapličkou s obrazem Panny Marie Sedmibolestné z roku 1836 (o kapličku se v současné době starají místní sestry dominikánského řádu). U kapličky jsou lavičky k sezení, umožňující zde nejen nabrat vodu a pomodlit se, ale i posedět a v klidu rozjímát. U pramenu je podrobný popis kvality vody. Jedná se o mimořádně kvalitní pitnou vodu, pravidelně kontrolovanou specializovanou laboratoří. Je to jeden z posledních neznečištěných vodních zdrojů v Praze. Podle zmiňovaného popisu sloužil tento zdroj pitné vody Lysolajím jako jediný až do roku 1967. Zde je umístěná první tabule stezky a zde teprve je také první zelenobílé značení NS. Vnější charakter tabulí se bohužel zdaleka nerovná jejich textovému obsahu. Jsou sice dřevěné, se stříškou, ale mají několik základních chyb – jsou příliš vysoké (cca 2,5 m), mají jen jednu stojnu (a jsou tak náchylnější k vyvrácení) a především jsou příliš malé. Velikost tabulí je menší než rozměr A3, kromě textu se tam tak těžko něco jiného vejde. Také proto jsou na nich obrázky jen výjimečně, navíc většinou černobílé. Písmo je drobné a tudíž nečitelné. Příliš mnoho informací a téměř žádné názorné ukázky. Je zde sice uvedena informace kdo stezku financoval, ale jinak nic o zřizovateli, odkaz na internetovou podobu stránek. Chybí i mapa s vyznačenou trasou a zastávkami. První tabule seznamuje nejen se zázračnou studánkou, ale využívá tohoto místa k informování návštěvníků o vodním cyklu vůbec. Nabádá k šetření a ochraně vodních toků i k tomu, jak šetřit v každodenním životě. Text je jednoduchý, čtivý a velmi zajímavou a snesitelnou formou poučný, jakékoliv odborné označení je uvedeno a vysvětleno v závorce. Je tak splněno obojí - laik pochopí, odborník se neurazí (*př.: voda se vsakuje = infiltruje*). Zde končí zámková dlažba, dál pokračuje zpevněná příjemná cesta s úbočím po obou stranách porostlým stromy, která se po asi 50 m otevírá do rozlehlého ovocného sadu. Tady je druhá tabule pojednávající o přírodní památce Housle, předmětu její ochrany a možnostech ohrožení. V sadu je několik chráněných, velmi cenných exemplářů třešně křovinné, která tu dřív, než bylo celé území uměle zalesněno, bývala velmi hojná. Původně holá rokle je dnes celá zarostlá stromy. V sadu jsou dominantní třešně a především staré stromy, protože nebyl několik desetiletí udržován a obnovován. Díky tomu zde najdeme náletové jasany nebo javory, které původní třešně zastihují. Stromy jsou očíslovány díky nedávnému pomologickému monitoringu.³³ To znamená, že existuje celkový přehled o všech odrůdách, které se zde vyskytují a může tak začít obnova sadu. Třešně jsou významné především z hlediska symbiózy s některými druhy brouků, které se na staré ovocné stromy specializují.

³³ Pomologický monitoring je analýza ovocných rostlin.

Obnovu sadu má na starosti Odbor ochrany prostředí Magistrátu hl.m. Prahy.³⁴ Za sadem je třetí deska popisující bývalou pískovnu. Jako v předchozích případech nepopisuje pouze zdejší stav, ale celkový systém těžebního průmyslu i rady jak těžit a spotřebovávat suroviny lépe. Skrze bývalou pískovnu vejde se do rokle samotné. Na první pohled to vypadá jak zábavní park přinášející evropskému člověku malých rozměrů zmenšeniny amerických přírodních úkazů. Neskutečně se klikatící, ne víc jak metr široká, cestička mezi skalami. Buď park nebo pohádka, skutečnost v úvahu nepřichází. Kaňon sice vytvořila příroda pomocí erozivního působení vody, ale ne až do dnešní podoby. Do té jí rozšířil člověk díky již zmíněnému lomu na zvětřelé pískovce (jež jsou zdrojem písku). Dnešní jediná přístupová cesta byla tehdy zbudovaná k odvozu písku. Procházka roklí je dobrodružná, tajemná. Mechem porostlé kameny, spadlé větve, nutná dávka nebezpečí, nikdy nevíte co za dalším skalním meandrem čeká. Značení turistické i naučné stezky je staré, špatně viditelné a tudíž poněkud matoucí. Postupně je v zátočinách skalních útesů dalších 6 tabulí umístěných vždy jen pár desítek metrů od sebe. Popisují vznik rokle erozí vody (s vyobrazením meandrujícího říčního toku), historii osídlení Prahy a tradice zdejšího přírodního divadla (spolu s upozorněním na špatný vliv televize na dnešní děti). Dále popis geologického profilu rokle (s barevnou geologickou mapou Prahy), popisem sukcese (přirozený vývoj v přírodě – postupný vývoj rostlin, spolu s na tomto místě trochu překvapivým seznamem literatury, použité při přípravě stezky). Také místní faunu a flóru (se třemi barevnými kreslenými a konečně trochu názornými obrázky) popisující původní i nepůvodní druhy a jejich vliv na stráž i horniny.

Vydařený je popis geologického profilu území. Očividně lze podat i odborné geologické údaje tak, aby jim každý porozuměl. Pro názornost uvádím příklad z „geologické tabule“:

„Hlavním motivem ochrany je zde především geologický profil s obnaženými vrstvami druhohorních mořských usazenin. Jak se voda zařezávala do zarovnané plochy Hostivické tabule, obnažovala jednotlivé horninové vrstvy. Nejblíže k povrchu se nacházejí nejmladší vrstvy. Při postupném zařezávání vodních přívalů do hornin se pomalu odkrývaly stále starší vrstvy podloží. Blízko dna rokle proto můžeme vidět ty nejstarší horninové vrstvy, které vznikly v prvohorách. Nejmladší vrstvou jsou zde čtvrtohorní sprašové hlíny. Jsou to světle až šedožluté půdy, které jsou za sucha poměrně soudržné. Tvoří je jemný, převážně křemenný prach. Obsahuje uhličitán vápenatý – CaCO_3 . Na obnažených místech je můžeme poznat podle toho, že tvoří sloupce nebo hranoly a dlouho udržují svislé stěny. Jednotlivé pukliny ve stěnách mohou být pokryty bělavými vápennými povlaky. Na jejich hromadění a třídění částic podle velikosti se podílí hlavně vítr – tzv. eolická činnost, atd.“ Vše, co by nemuselo být obyčejnému návštěvníku jasné, je zde vysvětleno – že horní vrstvy jsou mladší než dolní vrstvy, co jsou to sprašové hlíny a jak je lze poznat, co je to eolická činnost, atd. Zde se tvůrci stezky - panu Jeřábkoví - povedlo splnit původní úmysl, a to psát text tak, aby mu rozuměl žák 8. třídy. Stejně je tomu na desce zabývající se sukcesí, tedy florou. Dozvíme se, že rokle je významná především pro velký výskyt počtu i rozličnost druhů mechů a kaprad'orostů, že u horních okrajů jsou místy zachované kousky teplomilných společenstev, ale jinak je osázena

³⁴ <http://www.praha-lysolaje.cz/lyszprav/3-2007.pdf>

druhy naprosto nevhodnými. Bez jakéhokoliv varování se v té chvíli ocitneme na konci, tedy zdánlivém konci. Rokle se rozšířila a před námi je cca 30 m vysoká kolmá pískovcová stěna – pozůstatek původního lomu. Nařezané koláče kmenů na sezení, spadlý strom, to vše porostlé mechy a břečťanem. Jsme nuceni vrátit se stejnou cestou zpět ke 3. tabuli (na což jsme bohužel nebyli předem upozorněni), u které se cesta rozdvojovala. Značení je zde matoucí, jde oběma směry, takže nelze jinak než oba vyzkoušet. Druhá možná cesta vede do prudkého kopce na horní okraj rokle. Mění se charakter území, skály nahrazují vzrostlé stromy, některé až 80 let staré. Dál podél okraje rokle, poblíž turistického rozcestníku, je další tabule popisující místní křoviny. Postupně díky povodním zalesňované území tvoří dnes smíšený les s donedávna převažujícími akátinami, které se v průběhu roku 2007 hromadně kácely a nahrazovaly původními dřevinami. Akátiny tvoří obecně velký problém na mnoha místech (např. v již zmiňované Modřanské rokli), zamezí možný výskyt ostatních rostlin, protože pouští do půdy jedovaté látky, které jim vadí. Také je nelze lehce odstranit, po poražení vyrazí znovu. Díky své odolnosti je Trnovník akát v Praze tak hojný. Na tomto místě se cesta rozděluje a odklání pryč od rokle. Na cestě zpět k Lysolajím je další zastavení věnující se již zmiňovaným introdukovaným dřevinám (nejen akátem, ale např. i dubem červeným, modřínem, nebo smrkem). Cesta není dobře znatelná, nechodí tudy mnoho lidí a značení není vidět. Po několika set metrech je poslední tabule. Jsou na ní vyobrazení ptáci, možnosti jejich ochrany, ale také lovná zvěř a myslivost. Co se týče fauny, je rokle význačná především díky hojnosti druhů střevlíkovitých brouků (nalezeno 16 druhů), a ne příliš rozšířeného nočního motýla lišaje lipového, dále je možné potkat rejska nebo zajíce, srnku a pochopitelně lišku, která k Lysolajím odjakživa patří.

8.2.3 Rozhovor s realizátorem NS Housle - Pavlem Jeřábkem³⁵

Kdo jsou členové Vaší organizace a kolik jich je?

PJ: HBZČ Kandík má v současné době šest členů, celé Hnutí Brontosaurus asi tisíc, přičemž většinu tvoří středo a vysokoškoláci. U nás jsme věkově trochu nad průměr.

Co je vaší náplní?

PJ: V Praze celoročně zajišťujeme údržbu deseti chráněných území. Je to trochu komplikované, protože většina objednávek jde přes mojí fyzickou osobu a to proto, že před lety pojišťovny nebyly ochotné pojistit občanské sdružení za škody třetí osobě. Většinu prací realizují se studenty, kteří ke mně chodí na brigády (prý raději než do supermarketu). Od roku 1996 se vystřídalo asi osmdesát studentů, převažují dívky. Průřez našich prací lze vyhledat na webu Prahy ve videoklipech „Praha – péče o přírodní dědictví“, nebo také stránkách Hnutí Brontosaurus.

Jak jste se podíleli na přípravě NS v Houslích?

PJ: V letech 1999 až 2000 jsme v Houslích v rámci péče o toto chráněné území odstraňovali akáty. Rokle je natolik zajímavá, že jsme se rozhodli pro NS, která byla doporučena i plánem péče o toto území. Finanční prostředky jsme získali z grantového projektu hl. m. Prahy. V rámci tohoto projektu jsme měli zhotovit dvě NS – Housle a Divokou Šárku, u té to měl být

³⁵ Pan Jeřábek je členem Hnutí Brontosaurus Základní organizace Kandík (<http://www.brontosaurus.cz>), rozhovor proběhl v lednu 2008.

pouze návrh na trasu a jednotlivé zastávky, tato NS se zatím nerealizovala. Náš původní návrh vypadal tak, že v terénu budou pouze označníky jednotlivých zastávek (kvůli omezení vandalismu) a texty budou v brožurce, kterou by si mohli lidé půjčit, koupit, nebo stáhnout z internetu. V současné době ale město uvažuje, že zde bude provedena klasická NS v podobě informačních tabulí v terénu.

Kdo má na starosti údržbu NS Housle?

PJ: Stezku jsem naposledy kontroloval asi před rokem, prováděli jsme tam udržovací práce, ty dnes ale zajišťuje jiná právnická osoba. Dohoda kdysi zněla, že s údržbou, dohledem pomůže i MÚ Lysolaje, dostali CD s texty, ale od té doby se na úřadu vyměnili zaměstnanci a dohoda byla pouze ústní. Většinu NS v Praze zajišťuje Magistrát prostřednictvím dotací na údržbu. Tedy alespoň těch, které magistrát nechal postavit.

Máte nějakou pražskou NS raději než ostatní, tedy pro její formu a náplň? Myslíte, že lidé na ně narážejí v 99% náhodou nebo že se za nimi i účelově vydávají?

PJ: Nemám v Praze všechny stezky projity, leckteré znám jen po kouscích. Nicméně každá z nich má svůj půvab, své poslání, které autoři realizovali v rámci svých možností. Domnívám se, že většina lidí na NS narazí při vycházce. Cíleně je vyhledávají různé turistické organizace, dětská zájmová sdružení, apod. a také někteří zájemci, kteří vyhledávání NS berou jako svůj koníček.

Jaký je podle Vás vtať Pražanů k přírodě?

PJ: Lidé přírodu stále více vyhledávají, začínají si lépe všimnout jak poslední kousky přírody mizí pod zástavbou. Řada lidí si cení toho, že v Praze se dá stále najít kousek trochu „neparkové“ zeleně. Vídám lidi informační tabule stezek číst, včetně těch, které se v současné době dávají ke každému chráněnému území.

Platí podle vás věta, že NS jsou pro laiky moc odborné a odborníky moc laické?

PJ: Odbornost NS závisí na tom kdo jí realizuje. My prosazujeme, že texty musí rozumět žák osmé třídy, potom mu bude rozumět i dospělý člověk. NS mají být určeny pro laickou veřejnost a k tomu musí být „postaveny“ texty. Odborník buď všechno ví a všemu rozumí, nebo ví kde si odborné informace najít. Osobně jsme se snažili, aby texty byly srozumitelné normálnímu občanovi. Jenže ty v Houslích jsou dost dlouhé.

Konzultujete odbornou náplň tabulí?

PJ: Protože texty děláme po stránce odborné co nejjednodušší, většinu jsme si nastudovali z materiálů co jsme si vyhledali a potom dali texty odborníkům k posouzení. V Praze, pokud se jedná o městský grant, je navíc podmínkou texty předložit magistrátu k posouzení.

Myslíte si, že jsou NS obecně dostatečně značené a mají ve městě vůbec smysl?

PJ: NS mají smysl ve městě i mimo něj. Pokud jsou dobře postaveny, upozorňují na zajímavosti přímo na místě. U veřejnosti mohou navozovat, aby sama porovnála text s vlastním pozorováním v místě nastíněného problému. Samotné značení stezek je rozdílné, záleží na stavu údržby.

Jak se rozhodujete co na tabuli dát a co vypustit?

PJ: Potřebuji vědět co chci lidem NS říci, poté si v trase najdu zajímavá místa, která by sdělení nejlépe odpovídala. Potom se napíše hodně textu a ten se vymazává a vymazává až zbude verze vhodná ke zveřejnění a vejde se na formát tabulí. V Houslích to bylo jednoduché,

chtěli jsme něco o vodě, těžbě nerostných surovin, geologii území, vodní erozi, ptácích, stromech i mechách a protože tam bývalo přírodní divadlo, nabízelo se zamyšlení nad tím, jak se lidé dříve bavili a baví dnes.

Víte podle čeho má rokle svůj název?

PJ: Prý rokle svým tvarem připomíná housle, je to starý místní název.

Nepřipadá vám zrovna toto místo trochu mystické?

PJ: Když lidi posílám do Houslí říkám jim, že je to americký kaňon v českém měřítku. Rokle má svoji atmosféru, předtím než jsme vykáceli akáty, byla ještě stíněnější. Záleží s čím tam člověk vstupuje, je tam řada míst kde je velký klid a kde lze pozorovat i relaxovat.

8.2.4 Závěr

Svým charakterem místo naprosto odlišné od jiných. Malost rozlohy i všeho v ní je příjemná a svým způsobem roztomilá. Je třeba dávat pozor na to, kudy se prochází, stezka může být opravdu nebezpečná. Leckdy je možné se (bez předešlého varování) ocitnout z ničeho nic na okraji dvacetimetrového srázu. Je to podivné, chvílemi možná nehostinné místo, svým způsobem tajemné. Lze zde zažít pocit velkého rozjímání i strachu. Pociť, že v noci zde panují tajemné síly, že v tu chvíli sem člověk rozhodně nepatří. Co se týče naučné stezky samotné, je typickým příkladem kdy text je výtečný (odpovídající charakteru odpovědi pana Jeřábka), ale forma nepovedená. Menší velikost tabulí by se sem vzhledem k celkové rozloze hodila, ale tyto jsou malé až příliš a především umístěné vysoko. Text je čtivý, jednoduchý, zajímavý v tom, že nepopisuje pouze toto místo, ale obecně problematiku jevu, který představuje. Je škoda, že nezbylo místo na umístění hezčího a názornějšího obrazového doprovodu. Také ostatní důležité informace (tvůrce, mapa území s vyznačenými zastávkami, odkaz na internetovou podobu) zde nejsou zobrazeny. Stezka není v dobrém stavu, některé tabule jsou popadané, jiné nejsou vůbec k nalezení, značení je staré a nevýrazné. Nahuštění textu v jednom velkém oddíle, jen výjimečně protknuté obrázkem, od čtení prvotně odrazuje. Díky velikosti tabule není textu mnoho, ale na první pohled se tomu tak zdá. Jednotlivá zastavení by svým prvotním vzhledem měla lákat k přečtení, ne odrazovat. Velmi vhodné je spojení se studánkou a kapličkou na začátku trasy. Zajímavá je také didaktická stránka textu, nabádá k lepšímu životnímu stylu, včetně na některých místech konkrétních příkladů jak toho dosáhnout. Forma by měla být zajímavější, pohlednější, názornější, dalo by se též upozornit na konkrétní ukázky problematiky v bezprostředním okolí té které tabule. Je tu ticho a klid. Praktické je propojení (napojení) na turistickou trasu, která územím procházejí.

8.3 NS OLŠANSKÉ HŘBITOVY

Každá naučná stezka je specifická svou formou, nápaditostí, obsahovou náplní, územím kterým prochází i účelem který si klade za povinnost splnit. Ve většině se zaobírají přírodou. Je to kultura v přírodě. Budují se v přírodním prostředí, které popisují – geologii, faunu, floru. Ve většině případů také věnují alespoň malou část k zasazení toho všeho do místního sociálního a historického kontextu. U jedné pražské stezky je tomu zcela naopak. Je to stezka na Olšanských hřbitovech, jejíž první část je čerstvě (podzim 07) dokončena. Její další pokračování se zároveň v současné době plánuje a pracuje se na něm. Plán to je vskutku grandiózní. Na území hřbitova má být v konečné fázi zasazeno 250 tabulí. Charakter stezky odpovídá rozloze, povaze i struktuře území. Nejde o cestu odněkud někam, ale obdélník, v němž jsou nepravidelně (podle toho jak byl hřbitov během staletí přistavován) umístěny cestičky s hroby roztroušenými kolem sebe. Stezka tak plní funkci jakýchsi náhodných nálezů, kdy při každé návštěvě lze objevit novou část, nové tabule. Hřbitov je kulturou stvořeným prvkem par excellence. V čem jiném by mohli mít lidé výsostné právo než v pohřbívání svých druhů. Pohřbívání je jediný prvek, který nás odlišuje od zvířat. Je to zároveň u člověka i počátek vědomí času. Uvědomit si smrt znamená uvědomit si časovost, něco začíná a také končí. Opravdové důkazy o tom, že by i jiné druhy pohřbívali své mrtvé, zatím nemáme (jediná domněnka existuje u slonů, kteří přikrývají mrtvé sou-druhy větvi, ale přímý doklad neexistuje).

Nyní se nebudu zabývat přírodou a tím jak ji lidé poznávají, ale zcela naopak společností. Společností, která na tomto místě po staletí pohřbívá své mrtvé, její historii i historii pohřbívání a hřbitova samotného. Přírodě a přirozenosti se samozřejmě vyhnout nelze. Co by mohlo být přirozenější než smrt, součástí rození je smrt, při rození je smrt neustále přítomna. Přírodou, tedy faunou a florou (a pochopitelně i množstvím kamení, ač tím v tomto kontextu nejsou myšleny skály a rokle) je hřbitov naplněn. Vše obrůstající břechťan pnoucí se po starých náhrobcích, desítky veverek a staré vzrostlé stromy, to vše je pro městské hřbitovy typické. Snad je to tím, že hřbitov je místo chráněné, které nemůže být prodáno a zastavěno, na kterém nemůže být zbudováno nic jiného. Hřbitov zůstane hřbitovem. Snad proto na nich bývají velmi staré, krásné a majestátní stromy. Snad proto zůstávají hřbitovy ostrůvky zeleně uprostřed měst. Na Olšanech jsou hřbitovy už po staletí (původně za městskými hradbami, dnes v samém centru městského života). Díky svému stáří jsou rejdištěm přirozenosti i přírody. Syntézou společenského a přírodního řádu.

8.3.1 Historie Olšanských hřbitovů

Olšany (etymologicky název od olší, nesprávně se lidově nazývaly *Volšany*, či *Wolšany*, později také *Svatá pole*, zřejmě kvůli morovým obětem³⁶), bývaly obcí u Prahy, kterou v písemných pramenech nalezneme prvně v roce 1355. Tehdy je Karel IV. daroval Novoměstskému klášteru. Byl zde dvůr s vinicemi, rybníkem, zahradou a rozsáhlými poli.

³⁶ Laštovka, M.-Ledvinka V., a kol. (Eds.). Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. 1. a 2. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-24-9.

Poté přináležely k novoměstské obci, i řadě soukromých majitelů. V roce 1679 Prahou cloumala těžká morová nákaza, díky níž v několika týdnech zemřelo více než třicet tisíc lidí. Jejich těla nebyly tehdejší farní hřbitovy schopny pojmout. Staroměstská obec proto koupila od majitele Jakuba Štíky rozlehlou zahradu v obci Olšany, na které byl zbudován hřbitov obětí moru. V té době bylo místo dostatečně vzdáleno od obydlených částí města. Zároveň byla vystavena kaple zasvěcená sv. Rochovi, sv. Šebestiánovi a sv. Rozálii, kteří jsou patrony moru. Morový hřbitov splnil svůj účel pochovávání morových obětí ještě několikrát, a to v letech 1713, 1714 a 1771 kdy se morové epidemie opakovaly. V roce 1786 v rámci josefínských reforem bylo z hygienických důvodů naprosto zakázáno pohřbívat uvnitř města. Olšanský hřbitov se tak stal veřejným, ústředním pohřebišťem Prahy. Díky této reformě Josefa II zanikly všechny hřbitůvky okolo pražských kostelů. Pravobřežní Pražané pohřbívali své mrtvé zde, levobřežní zas na Malostranském hřbitově v Košířích. S rozrůstající se Prahou se postupně rozrůstal i hřbitov. Od roku 1787 se na Olšanském hřbitově pravidelně konaly májové slavnosti, slavnost budoucího vzkříšení, pořádaná Jednotou účinné lásky k bližnímu. V roce 1842 byla kaple sv. Rocha povýšena na kostel (jelikož byl zrušen olšanský kostel sv. Kříže) a přejmenována na kostel Povýšení sv. Kříže. Je to barokní okrouhlá stavba s kopulí, která se svou podobou vymyká okolním pražským kostelům.³⁷ Domy se zde začaly stavět až po roce 1860. V té době byl také zrušen původní morový hřbitov s hroby ze 17. století. Šest let poté byl zrušen i druhý morový hřbitov u kostela sv. Rocha, který zůstal na rozdíl od prvního zachován.³⁸ Postupně byly přikupovány další pozemky, hřbitov překročil i ulici Jana Želivského. Jednotlivé přibývajících části hřbitova byly číslovány římskými číslicemi. V druhém díle Kroniky Královské Prahy z roku 1903 je trefně napsáno, že tato: „...*ohromná prostora hřbitovní (34,609 ha), plná pomníků, hrobek, křížů, stromů a květin je městem, jež ze všech čtvrtí nejrychleji se naplňuje*“.³⁹

Kromě obětí moru zde byli později pohřbívaní čeští legionáři z 1. světové války, oběti bitvy u Drážďan (1813), Pražského povstání, nebo druhé světové války vůbec.

V letech 1924 až 25 tu dala Naděžda Kramářová postavit ruský pravoslavný kostelík Zesnutí Přesvaté Bohorodice, který je obklopen hroby ruských porevolučních emigrantů, a také hrobem manžela paní Naděždy, českého politika Karla Kramáře. Tato významná památka je postavena v pskovsko-novgorodském stylu 16. století. Vnější i vnitřní výzdobu navrhl ruský malíř a grafik Ivan Jakovlevič Bilibin. Tato část hřbitova je vyhrazena pro pravoslavné a řecké katolíky, v kostele se dodnes konají bohoslužby, kterých se účastní především rusky mluvící věřící.

Hřbitov je Národní kulturní památkou. Důvodem je množství hodnotných figurálně zdobených náhrobků, ale také velký duchovní význam pro český národ. Umělecky zajímavé náhrobky zde najdeme především proto, že na konci 18. století se šlechta hromadně stěhovala

³⁷ Postaven stavitelem Janem Hainricem. Uvnitř nad arkádami jsou tribuny. V arkádě napravo je freska s námětem litanie od Josefa Stettera z roku 1766. Hlavní oltář je novorenesanční z roku 1879 od řezbáře Eduarda Veselého podle návrhu architekta Antonína Bauma. Na pravém bočním oltáři je obraz Panny Marie od Jana Heřmana z doby kolem roku 1880, obraz sv. Rocha od Ignáce Raaba (asi 1760) a soubor obrazů Křížové cesty G. W. Weise podle kreseb Josefa Führicha (1854). (http://www.pis.cz/cz/praha/pamatky/olsanske_hrbitovy)

³⁸ Zrušen znamená, že se na něm přestalo pohřbívat.

³⁹ RUTH, František. *Kronika Královské Prahy a obcí sousedících*. 2. díl. Faksimile 1. vyd. Praha: NLN, 1995. ISBN 80-7106-131-X.

do Vídně. Štědrých mecenášů umění díky tomu ubývalo. Hroby byly jedněmi z mála uměleckých zakázek. Pohřbívá se v každé době a je-li třeba na něco vydat peníze pak je to pohřeb a hrob zemřelého příbuzného. Je zde pochováno množství známých a významných lidí. To je další důvod proč zde můžeme dodnes obdivovat tehdejší „funerální“ umění. Slavin není jediným pražským hřbitovem kde byli pohřbíváni slavní, což mnoho obyvatel Prahy netuší. Seznam všech významných osobností a náhrobků by zabral místo celé práce, ale jmenuji alespoň některé. V nejstarší části najdeme hrob básníka Karla Havlíčka Borovského, Václava Matěje Kramera nebo malíře Františka Tkadlíka s náhrobkem od Josefa Malínského. V centrální části je několik hrobek od architekta Jana Kotěry jak z raného, tak pozdního období, s plastikami od sochařů Stanislava Suchardy a Jana Štursy. Dále například hrob českého buditele Josefa Jungmanna, spisovatelky Karoliny Světlé a Franze Kafky. V devátém oddělení hřbitova je pochován student Jan Palach (jehož ostatky se sem po téměř dvaceti letech komunistického zákazu vrátily v roce 1990). V loňském roce zde přibyl společný náhrobek Jana Wericha a Jiřího Voskovce. Je zde pochován také další člen Osvobozeného divadla – Jaroslav Ježek. Četné náhrobky byly vytvořeny Ignácem Františkem Platzerem, Václavem Prachnerem nebo Josefem Maxem. Mnohé hroby jsou bohužel poničené vandaly, hřbitovní krádeže jsou oblíbenou kratochvílí, a tak některé náhrobky již nejsou původní, ale obnovené. O to se od 70. let stará *Klub za starou Prahu*.⁴⁰

Na Olšanský hřbitov lze vstoupit třemi branami. Od kostela sv. Rocha (přímo na nejstarší část hřbitova), hlavním vchodem z Vinohradské ulice, nebo vchodem vedlejším, z ulice Jana Želivského. Dnes je ze všech šedesáti pražských hřbitovů nejrozsáhlejší. Dvanáct oddělení se rozléhá na padesáti hektarech a pojímá dle odhadů až dva miliony mrtvých (číslo nelze určit přesně, jelikož nejsou dochovány kompletní matriky z dob morových ran, kdy se pohřbívalo do hromadných hrobů). Zaevidováno je „pouze“ 112 tisíc pohřbených lidí. Na území hřbitova jsou dvě rozptylové louky, šest kolumbárií, 200 hrobek tvaru kaple a 25 tisíc hrobek ostatních. Dále 65 tisíc hrobů a 20 tisíc urnových hájů. Výčet tohoto rázu věru nepůsobí úplně pozitivním dojmem. Jsou seznamy, které nás svým obsahem těší, jiné děsí. Tak už to se seznamy bývá. S tisíci hroby pak sousedí prostor, kde seznamy používá člověk dnešní doby nejčastěji – nákupní centrum Flora. Obří několikapatrová „multifunkční“ budova se stala sociálním centrem na rozhraní Žižkova a Vinohrad. Ční nad hřbitovy do výše protějšího vrchu Svatého Kříže (Parukářky) neodpovídajíc svým charakterem, tvarem, množstvím hmoty, materiálem a už vůbec ne obsahem, místu z nejposvátnějších, s nímž sousedí.⁴¹

Pro svůj umělecký i duchovní odkaz, ojedinělou kulturně-přírodní syntézu, i proslulost, byly Olšanské hřbitovy již několikrát námětem k vydání publikace. V roce 1929 byla vydána kniha „*Olšanské hřbitovy*“ Vladimíra Síse. Před deseti lety vyšla kniha Libuše Neckářové a Aloise

⁴⁰ <http://www.zastarouprahu.cz>

⁴¹ RUTH, František. *Kronika Královské Prahy a obcí sousedících*. 2. díl. Faksimile 1. vyd. Praha: NLN, 1995. ISBN 80-7106-131-X.

<http://www.praha1929.cz/praha/zizkov.html>

<http://www.radio.cz/cz/clanek/47147>

<http://www.atlasceska.cz/praha/olsansky-hrbitov/>

Vanouška „*Olšany pozapomenuté i současné*“. V roce 2000 vydal pan Alois Vanoušek ještě knihu „*Olšanské umění, jeho tvůrci a doba*“.

8.3.2 NS

Za svou existenci vděčí tato naučná stezka žižkovské farnosti, především Páteru Miloši Szabovi. To v jeho mysli vznikl tento ojedinělý a zcela unikátní projekt. Neuvěřitelných rozměrů proto, že se nejedná pouze o vytvoření několika tabulí a vymyšlení jejich obsahu, ale především o obnovování staré části hřbitova, poničených hrobů a dohledávání množství historických pramenů o dnes již zapomenutých osobách.

Tvůrci stezky chtějí, aby hřbitov nebyl pouze místem „*piety a modlitby, ale také místem poznání a vycházek*“. Hřbitov, obzvláště jeho stará část kde se již nepohřbívá, by tak měl plnit druhotnou funkci a stát se pro lidi parkem kam nepůjdou truchlit, ale odpočinout si. I bez přítomnosti naučné stezky se lidé chodí na hřbitov procházet. Ve městech je to často ojedinělá příroda uprostřed zástavby. Především je zde klid, nikdo tu nebude běhat, ani křičet. Často je možné vidět hlavně starší lidi, kteří se po hřbitově procházejí. Přijdou sice za účelem navštívení hrobu, ale neodcházejí ihned potom. Bloudí v klidu mezi hroby, vzájemně se upozorňují na zajímavé náhrobky nebo jména slavných osobností. Není v tom morbidnost ani připomínka blízké smrti. Pocitově je to stejné jako kdyby se procházeli po Stromovce a obdivovali výjimečně vzrostlé a staré stromy. Nápad poskytnout lidem ještě další náplň jejich procházek spojenou s poznáním nových, leckdy velmi zajímavých faktů z historie naší země a jejich obyvatel, tak považují za naprosto výtečný.

Před třemi lety byla dokončena rekonstrukce kostela sv. Rocha, vedle kterého vypadal zničený, zarostlý a opuštěný starý hřbitov velmi smutně. Bylo zřejmé, že mnoho náhrobků a křížů podléhá zubu času a brzy naprosto zanikne. Páter Szabo se s několika dobrovolníky z řad svých farníků pustil do hledání informací, očišťování náhrobků až po samotnou výrobu a usazení jednotlivých tabulí. Ty mají odlišnou formu od jiných naučných stezek. Jedná se o tabule velikosti A1 umístěné na jednom dřevěném kůlu ve výšce zhruba metr od země. Nejsou vertikálně, nýbrž šikmo na kůlu. Při studování obsahu to tak spíše připomíná čtení knihy. První část stezky byla zbudovaná v roce 2006 v nejstarší části (severo-západní roh) hřbitova u kostela sv. Rocha. Tabule jsou umístěné u hlavních cest a obecně upozorňují na zajímavé hroby i osobnosti v jejich okolí pohřbené. Nejvíce času při výrobě této NS samozřejmě zabere hledání veškerých dostupných materiálů o lidech, kteří jsou zde pohřbeni. Jak již bylo řečeno, nejsou dochovány veškeré matriky a tak jsou zde hroby, v nichž se neví kdo byl pohřben nebo naopak jména lidí, jejichž hroby nalézt nelze, nebo které se nově najít podařilo. Jiný tvar a charakter desek je zde použit proto, aby nebyl narušen přirozený ráz okolí. U nízkých hrobů nelze postavit dva metry vysoké vertikální tabule, které by strhávaly pozornost na sebe a ubíraly ji hřbitovu samotnému. Takto jen při procházce jakoby náhodou narážíme na jednotlivé zastávky, kterých bychom si z větší dálky ani nevšimli. Souvisí s tím také charakter stezky, který se podobá spíše labyrintu. Tabule jsou číslované, avšak z předešlého důvodu není nutné je procházet popořadě. Postupně by měly přibývat nové, naučná stezka by se tak měla rozšířit na celé území hřbitovů. To samozřejmě záleží na času a především finančních možnostech Římskokatolické farnosti u kostela sv. Prokopa v Praze 3

Žižkově, resp. na tom, zda se podaří získat grantové prostředky. Doposud je financování pouze na dobrovolnosti Pátera Szaba a jeho farníků, ač vlastně nemají s Olšanskými hřbitovy jako institucí vůbec nic společného.⁴²

U vchodu na hřbitov u kostela sv. Rocha je základní informace o naučné stezce. Je zde popsáno proč byla stezka zbudována, jaké cíle si klade i co se s ní bude dít do budoucna. Vyzývá návštěvníky k pomoci při hledání informací, leckteří si jistě pamatují zajímavosti, které nelze nalézt v matrikách nebo kronikách.

Co se týče desek samotných, jsou bílé, s černými a vínovými nápisy, vhodně zvoleným tvarem i velikostí písma a s barevnými fotografiemi a obrázky. Na většině z nich je v levém horním rohu umístěna mapka příslušné části hřbitova, s očíslovanými bloky hrobů a vyznačeným jedním blokem, který je na ní rozebírán. Desky jsou poměrně blízko u sebe, není tedy nutné umísťovat tuto mapku na každou z nich, nevím zda tato mnohost není ale spíše na škodu. Na druhou stranu ale chápu, že zajímavé a složitě dohledávané informace je těžké nechat ležet ladem.⁴³ Dále jsou zde podle abecedy uveřejněny jména některých pohřbených, s fotografií náhrobku, případně i dotyčného. Podle fotografie náhrobku tak lze hrob v příslušném oddělení nalézt, což vkládá do celého putování prvek dobrodružství a určitého tajemství. Pod každým jménem se můžeme dozvědět jiný druh informací. Může být popsán život dotyčného, historie jeho rodu, práce kterou se živil, historie určitého řemesla, upozornění na zajímavé detaily na náhrobku (najdeme zde např. anděly, kříže, hada požírajícího vlastní ocas, symbol kotvy a kříže, boží oko), stejně jako architektonické řešení celého hrobu nebo třeba místo, které bylo po mrtvém pojmenováno.

Významným osobnostem je věnováno více místa, některá jména jsou naopak připomenuta jen několika řádky. Zároveň jsou připomínány i ztracené náhrobky. Na úplném dolním okraji desek jsou zmiňováni tvůrci stezky včetně jmen konkrétních lidí, kteří se na vytvoření NS podíleli. Na každé tabuli je i malá fotografie postupně každého z nich. Nenajdeme zde odkaz na její internetovou podobu, protože zatím žádnou nemá.

Tato část hřbitova je kompletně zarostlá břechťanem, který – usměrňován – romanticky pohlcuje kmeny stromů i kříže náhrobků. V současné době je zde umístěno 25 desek

8.3.3 Závěr

V první chvíli mně napadlo zda zbudování naučné stezky na takovém pietním místě není hříchem, rušením klidu zemřelých, z této myšlenky mně ale pan Páter vyvedl. Jak mi sám řekl, jedná se o místo, které by bez jejich pomoci pravděpodobně velmi rychle zaniklo, protože o něm nikdo nic nevěděl. Chránit můžeme místa, ke kterým máme vztah, který získáme tehdy, když o nich budeme něco vědět. Stejně je to i s Olšanským hřbitovem. Zprostředkované poznání v tomto případě nenarušuje posvátné území. Naopak se snaží vzkrísit v lidech důstojnější vztah k zemřelým. Další důležitou poznámkou je fakt, že hroby a náhrobky samotné neslouží již zemřelým. Ti je nevidí, právě naopak slouží živým pozůstalým. Lidem, kteří se na ně dívají, starají se o ně nebo je jen obdivují. Pro někoho budou pravděpodobně jen reprezentativní záležitost, důkazem vysokého statusu rodiny

⁴² <http://www.farnost-zizkov.cz>

⁴³ Snaha o co největší množství sdělovaných informací je obecně jedním z problémů naučných stezek.

zemřelého. Když jdu za svými zemřelými příbuznými na hřbitov, tak mluvím k náhrobku, který je zastupuje, dívám se na náhrobek a promlouvám k němu. Jakoby náhrobek ztělesňoval mrtvého, jakoby v něm přebývala jeho duše. Nedívám se do hlíny na hrobu, ani nahoru do nebe, ale na náhrobek.

Na hřbitov mohou také (stejně jako u jiných NS) chodit děti z okolních škol v rámci výuky. Poznávat historii svého města a pochopit hřbitov trochu jiným způsobem, než když tam jdou s rodinou jednou za rok vyměnit loňskou vánoční výzdobu za tu letošní (tím nechci říct, že to tak dělají všichni, ani nechci říct, že je nutné chodit na hřbitov. Přístup každého člověka k pohřbívání a hřbitovům je odlišný, nechť si každý ten svůj ponechá. Jen si myslím, že vyjadřuji nejčastější přístup k navštěvování hřbitova).

Je velká škoda, že zmínka o naučné stezce je pouze u vchodu od kostela sv. Rocha. U hlavního vchodu o ní žádnou zmínku nenajdeme, ani šipku nebo ukazatel, kde se nachází. Nezbyvá než intuitivně procházet jednotlivými odděleními a doufat že tabule potkáme náhodou. V bezprostřední blízkosti této krajní části hřbitova je hlavní silnice, z níž hluk a zápach výfuků alespoň částečně odstiňuje vysoká zeď a vzrostlé stromy. Ani okolní vysoké činžovní domy nejsou pro zeď vidět.

Na této naučné stezce lze poznat jak důležitá je publicita. Žijeme v době nevyhnutelného marketingu, který je možné využít pro jednu i k dobrým účelům. První rok po vybudování naučnou stezku na Olšanských hřbitovech téměř nikdo nenavštěvoval, nikdo o ní nevěděl. Místo tak bylo nadále ničeno vandaly. Vše se změnilo když proběhla tisková konference, které se účastnila média (včetně televize). O stezce se psalo v tisku i na Internetu, lidé se o ní dozvěděli a začali na hřbitov chodit za účelem prohlédnout si ji a něco se dozvědět. To byl velký zlom.

Nutno dodat že konstrukčně desky nevypadají úplně stabilně (opětovný problém „jedné nohy“ náchylné k vyvrácení). Také je škoda, že nejsou víc zmiňováni architekti a sochaři náhrobků. Chápu úctu k zemřelému i to že chceme vzpomenout jeho, ale připomenout i náhrobek by bylo jistě také zajímavé.

Celkově tuto naučnou stezku hodnotím velmi pozitivně. Je to unikátní nápad, který se podařilo realizovat. Zde nezpřístupňujeme přírodu, ale historii. Příroda nás i tak, díky přírodnímu charakteru hřbitovů, obklopuje. Hřbitov je místem vzpomínky, charakter naučné stezky to nenarušuje, naopak jen rozvádí možnost vzpomínání do daleko větší minulosti než si návštěvníci mohou pamatovat. Je to místo, kde: *„sundáme čepici a ztišíme hlas, pokud zde někdo křičí tak jen proto, aby přehlušil ticho, které má v sobě a se kterým v dnešní době umíme žít čím dál tím hůře“*.⁴⁴

⁴⁴ Rozhovor s panem Páterem Szabo. 28.11.2007.

8.4 NS ROZTOCKÝ HÁJ – TICHÉ ÚDOLÍ

Tato naučná stezka prochází z historického hlediska velmi důležitým a zajímavým územím na severu Prahy. Člověk ho svou přítomností ovlivňuje již mnoho tisíciletí. Vltava se v těchto místech postupně zařezávala a vytvořila hluboké koryto tvořené skalními ostrohy po obou stranách, mezi nimiž je umožněn přístup k vodě. Ideální místo pro usazení člověka. Blízkost hlavního města byla hlavním zdrojem pozdějšího rozkvětu obcí kolem nichž naučná stezka prochází – Suchdolu a Roztok. Stezka postupně poznává několik druhů krajiny. Od nové výstavby a zahrádkářské kolonie, přes rozsáhlý listnatý i smíšený les, kolem prvorepublikových vil, širokým údolím s potokem a mnoha mlýny až po starou vesnickou zástavbu. Území je to pestré z přírodního, kulturního i historického hlediska.

8.4.1 Historie okolí údolí Vltavy

Naučná stezka Roztocký háj – Tiché údolí patří k delším výletům. Nerozkládá se na území jedné obce nebo městské části, ale putuje od Nového Suchdolu do Roztok a pak zpět do Suchdolu Starého. Historie osídlení těchto území je velmi dlouhá. Řeka i úrodný kraj kolem ní lákali lidi nepřetržitě již od mladší doby kamenné. O tom svědčí archeologické nálezy z okolních lokalit jako je vrch Řivnáč (na západ od Roztok, nálezy z pozdní doby kamenné, tedy asi před 5 tisíci lety, tzv. Řivnáčská kultura), Holý vrch (nálezy z doby bronzové v celém Tichém údolí, asi před 4 tisíci lety, tzv. Únětická kultura), Kozí hřbety (Knovízská kultura), hradiště Zámka (pod dnešními Bohnicemi, osídlení z pozdní doby kamenné), Levý Hradec (důkazy o osídlení z mladší doby kamenné). Lze si jen těžko představit, že už před tolika tisíci lety tudy do Čech putovalo zlato nebo měď na výrobu nástrojů. Díky vykopávkám známe podobu nejen nástrojů, ale i tehdejších obydlí (tvar obdélníků asi 6 x 20 m s nadzemní kůlovou konstrukcí) nebo keramiky a pohřebišť.

Významnou lokalitou je především Levý Hradec (dnes Národní kulturní památka na území Roztok), kde již v 7. století vzniklo slovanské hradiště. To víme z vykopávek, které zde probíhají od poloviny 19. století. Ve století devátém tu byl vysvěcen první kamenný kostel v Čechách – předrománská rotunda sv. Klimenta (kterou nahradil kostel gotický a později barokní). Hradiště bylo významným sídlem Přemyslovců až do doby, kdy přesídlili do Prahy. Poté jeho význam postupně upadá.

Naučná stezka začíná v městské části Praha – Suchdol, která se rozkládá na vysokém ostrohu nad Vltavou severně od Prahy. Ten byl založen, taktéž Přemyslovci, na půl cesty mezi jejich sídly Levým Hradcem a Prahou, v 10. století spolu se Sedlci, jež byla samostatnou obcí, dnes je však součástí Suchdolu. Sedlec byl později prodán Ostrovskému klášteru. Suchdol zas svatojiřským benediktínkám, v jejichž vlastnictví byl až do husitských válek, tvořil ho tehdy panský dvůr. Postupně se pak vystřídalo mnoho majitelů obou obcí – pražské proboštství, strahovský klášter, Staré Město pražské. Za třicetileté války byl Suchdol vypálen a následně zakoupen Benediktiny z Emauz, kteří jej vlastnili až do roku 1930. Díky morovým ranám z přelomu 17. a 18. století zde stojí kaple sv. Václava a Nejsvětější Trojice. Významné jsou budovy statků, dochované díky rodině Brandejsů. Ti pronajaté panství významně pozvedli ke

konci 19. století. Alexandr Brandejs měl mnoho přátel v uměleckých kruzích, na statek byli pravidelně zváni např. Brožík, Chitussi, Myslbek, Zeyer, Jirásek nebo Vrchlický. Za nejvýznamnějšího návštěvníka, který zde po dva roky žil a pracoval, je považován Mikoláš Aleš. Ten byl pohlcen okolní krajinou, která jej inspirovala mimo jiné k vytvoření cyklu „*Vlast*“ pro Národní divadlo. Umělec má ve Starém Suchdolu postaven kamenný pomník. V této době se obě obce rozvíjí i svěštějšími směry. Významný je cihlářský průmysl, později Sedlecké mrazírny a především výstavba Vysoké školy zemědělské, která změnila charakter a význam obce. Součástí Prahy se stal Sedlec v roce 1922, Suchdol 1968, od roku 1990 pak tvoří jednu městskou část Praha – Suchdol.⁴⁵ Ještě ve 13. století je ves zaznamenána jako *Suchý důl* (tedy důl s potokem, který v létě vysychal).⁴⁶

Druhým obydleným územím, jímž prochází tato naučná stezka, jsou Roztoky. Písemné doklady máme od roku 1233, kdy byly vlastněny Petrem z Roztok. V té době zde již existovala roztocká tvrz, která byla v 16. století přestavěna na dvoupatrový renesanční zámek. Ten byl později poškozen Švédy i místními sedláky při rebelii, a proto později upravován a přestavován až do dnešní podoby. Zámek vlastnili od třicetileté války Lichtenštejnové, kteří ho prodali Josefu Maderovi a ten zas v pol. 19. století rodině Leaderů. Ti významně ovlivnili rozvoj celé obce, především zasazením se o výstavbu železnice z Prahy do Drážďan. V roce 1948 byl zámek i se statkem samozřejmě znárodněn a díky pečlivému hospodaření notně poškozen. Roztoky byly, stejně jako další příměstské obce (např. Modřany, Černošice), oblíbeným centrem pražských výletníků. Ti bohatší si zde stavěli letní sídla – nádherné vily, z nichž mnohé se zachovaly dodnes.⁴⁷ Od roku 1893 jsou Roztoky městysem, který se rozrůstá na okolní údolí. Původně zemědělská osada se tak proměňuje v opravdové město. Stojí zde Felklova továrna na globusy, olejna, Wohankova čistírna řepného semene, později továrna na výrobu penicilinu a Výzkumný ústav antibiotik a biotransformací. Zároveň vzkvétá i společenský život díky např. okrašlovacímu spolku (nová plovárna), Průmyslové besedě, Sokolu i divadelnímu spolku Vrchlický.

Roztocký zámek naštěstí neskončil špatně díky místními *Vlastivědnému klubu při Osvětové besedě*. Ten zámek postupně opravil a zpřístupnil veřejnosti, s nově zde zřízeným okresním muzeem, později Středočeským. Velká povodeň v roce 2002 se nevyhnula ani Roztokám. Zámek byl zatopen do prvního patra a posléze postupně opravován.

Roztoky byly povýšeny na město v roce 1968. Za zmínku stojí, že je tu ulice zasvěcená českému mysliteli z nejslavnějších Járovi Cimrmanovi. Stejně tak jako v Suchdolu rodina Brandejsů, ovlivnila místní život Roztok rodina Braunerů. Braunerův mlýn byl díky svému majiteli (F.A.Brauner, český poslanec) významným centrem české politiky i kultury v 2. pol. 19. století. Jeho dcera Zdenka Braunerová byla významnou malířkou a grafičkou. I zde se tak setkávali čeští, ale i zahraniční umělci jako např. Jan Zrzavý, F.X. Šalda nebo Malarmé a Bourges. Později vlastnil její ateliér výtvarník Jan Trnka. V současné době je původní majetek Braunerů ve správě Středočeského muzea.

⁴⁵ <http://www.praha-suchdol.cz/index.php?pg=113&ln=cz>

⁴⁶ Lašřovka, M. – Ledvinka, V., a kol. (Eds.). *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*. 2. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-24-9.

⁴⁷ Např. vila Mia (čp. 79) i jiné budovy jako luxusní hotel Sakura v japonském stylu, v 70. letech bohužel zničený.

Suchdol i Roztoky jako místo setkávání českých umělců, ovlivnily jejich práci. Okolní romantická krajina byla bezprostřední inspirací nejen pro Alšovu „*Vlast*“, ale i práci Quido Mánesa (obraz *Roztocký zámek*) nebo V. B. Třebízského. Plastiky sochařky Hedviky Zaorálkové zdobí zámecký park.⁴⁸

Jak je vidět obě původní obce mají velmi podobnou historii. Jejich propojení naučnou stezkou je tedy logické a vítané.

8.4.2 NS

Tuto naučnou stezku tvoří tři přírodní lokality – Roztocký háj, Tiché údolí a údolí Únětického potoka. Celkem měří 7,5 km a obsahuje 12 zastávek v nepravidelných intervalech. Nachází se na rozsáhlém různorodém území, díky čemuž je vhodná spíše jako celodenní výlet (obzvláště ve spojení s návštěvou Roztockého zámku), než každodenní procházka. Struktura návštěvníků tomu také odpovídá. Trasa prochází středně těžkým terénem, často je v okolí potoka rozbahněná, návštěva s kočárkem či holí může být trochu náročnější. Je spíše předem připraveným, organizovaným výletem. Případně slouží i horolezcům jako cesta k okolním horolezeckým terénům (např. Kozí hřbety). Celé území (114,23 ha) je od roku 1951 přírodní rezervací. Předmětem ochrany je celkový krajinný ráz, ale i fauna, flóra a geologické útvary.⁴⁹ NS začíná v Novém Suchdolu, je dostupná MHD (autobusem ze stanice metra Dejvická) a dokonce i přívozem z protějšího břehu Vltavy (pod Bohnicemi).

Naučná stezka byla na tomto místě vybudována již v roce 1982. Ta byla po šestnácti letech sice obnovena, ale postupně opět zchátrala. Texty této NS (po přepracování a doplnění nových informací za spolupráce s vědeckými pracovníky a Středočeským muzeem) však byly využity pro poslední (dnešní) podobu stezky.⁵⁰ Této se v roce 2004 ujala Základní organizace Českého svazu ochránců přírody TARAXACUM v čele s Františkem Tůmou. Finance, jako u většiny pražských stezek, dodal prostřednictvím grantu Odbor ochrany prostředí Magistrátu hl. m. Prahy. Obnovená stezka byla dokončena v září 2006.

ZO ČSOP Taraxacum je organizace s více než třicetiletou historií. Její činnost je velmi pestrá od sázení stromků, stahování a pálení klestí, stavby oplocenek, rozboru vody a mapování studánek na Brdech, vyvěšování ptačích budek, až po údržbu chráněných území a budování naučných stezek. Její hlavní pracovník pan František Tůma vytváří NS, protože je přesvědčen, že v dnešní uspěchané době rozšiřují obzor (zejména dětem a mladým lidem) a že by tak měly podporovat heslo „poznej a chraň“. Pan Tůma říká, že lidé na NS spíše náhodně narážejí při procházkách a pokud nespíchají nebo jen nehasí adrenalin, tak si tabule čtou. Taraxacum při přípravě této stezky spolupracovalo s odborníky z různých oborů, zejména pak pan Tůma vyzdvihuje pomoc pracovníků Středočeského muzea v Roztokách.⁵¹

Celá trasa není bohužel dostatečně značena symbolem NS, ty jsou jen na stojně několika tabulí a na konci celé stezky. Je nutné se orientovat podle turistických tras. NS prochází

⁴⁸ <http://www.roztoky.cz/z-historie-roztok>
www.levyhradec.cz

⁴⁹ [http://www.atlasceska.cz/praha/roztocky-haj-\(tiche-udoli\)](http://www.atlasceska.cz/praha/roztocky-haj-(tiche-udoli))

⁵⁰ Ta má o jednu tabuli méně, ve všech průvodcích před rokem 2006 tedy najdeme informaci, že NS má 13 zastavení.

⁵¹ Rozhovor s panem Františkem Tůmou, sdružení Taraxacum, 1.2.2008.

nejprve po žluté a později modré. U zastávky autobusu je nutné vědět kde stezka začíná, protože od zastávky značení není žádné. Trasa nejprve prochází novou suchdolskou zástavbou, přičemž přítomnost Vysoké školy zemědělské zde na první pohled není patrná (blíže je popisována při NS Housle). První tabule této NS je mimo hlavní cestu, ale odbočka na ní je pomocí žluté značky dobře označena. Dostává se na ostrožnu nad Vltavou, kde se otevírá krásný výhled na řeku i Pražský hrad. Na ten z poměrně neznámé perspektivy. Na protější straně je horizont bohužel hyzděn Bohnickým sídlištěm. První tabule (na rozdíl od všech ostatních) nemá stříšku a vypadá díky tomu naze. Dřevokovová hnědá konstrukce je velmi vkusná. Dvě stojny a rozměr A1 představují nejlépe osvědčenou formu NS. Tato tabule je pouze umístěná příliš vysoko. Použité písmo má vhodnou velikost, taktéž grafické rozložení a poměr písma jsou akorátní. Obrázky jsou barevné a kreslené, tím pádem velmi názorné. Na všech tabulích je v pravém horním rohu barevná mapka celé NS s vyznačenými zastávkami a jejich jmény, pokaždé tedy víme, kde přesně se v tu kterou chvíli nacházíme. Trasa je ovšem celá vyznačena žlutou linkou, což není úplně logické, když její polovina vede po modré turistické značce. Zastávky jsou číslované, návštěvníci tak mohou kontrolovat, zda některou neminuli. Najdeme zde i jména všech, kdo se na výrobě NS podíleli, kým byla financována i upozornění na existenci internetové podoby stezky, jíž vytvořil EVANS – středisko globální výchovy. Tabule seznamuje s geologickou historií Vltavského kaňonu způsobem, který by dítě rozhodně nepochopilo. Naštěstí je zde poměrně názorný obrázek. Nicméně následující popis nejen geomorfologie, ale i rostlinné diverzity, je poměrně náročný. Jsou zde výrazy jako svrchní proterozoikum, alterované žilné bazalty, tonalitové porfyryty, říční fenomén, reliktní druhy, xerothermní stanoviště... Dozvíme se, že zde roste společenstvo trýzlu nebo že je zde „květena“ a „zvířena“, krásná to slova běžného jazyka. To všechno jsou výrazy, které běžný návštěvník nezná. Žádný z nich zde není blíže vysvětlen. U některých druhů rostlin a hmyzu je uveden latinský název, což není nutné. Také je zde uvedeno mnohem více rostlinných i živočišných druhů než je vyobrazeno. Za dobrý nápad ovšem považuji upozornění, že při výstavbě železničního koridoru jsou okolní skály pokrývány drátěnou sítí, která ničí jejich ekosystém. Návštěvník tak ví, že veškeré takové „ochrany“ skal, jsou ve skutečnosti ochranou pro člověka.

Od této zastávky je nutné vrátit se zpět na hlavní cestu a pokračovat po žluté, skrz zahrádkářskou kolonii. Ta zde tvoří velmi svébytný ráz krajiny. Jednotlivé zahrádky jsou pečlivě rozparcelované. Jejich majitelům je přesně určeno jakou velikost musí mít domeček na nich, kde jsou umístěné záhony a kde cestičky, jak vysoký má být plot. Zkrátka a dobře téměř všechny jsou jedna jako druhá. Naprostou většinu nájemců dnes tvoří lidé v důchodovém věku. Na těchto zahrádkách se nedá příliš odpočívat, není na to místo, vlastně se tam nedá dělat nic moc jiného, než využívat rad z *Receptáře*, sázet a sklízet. Zahrádkářskou kolonii naštěstí NS rychle opouští a odbočuje k Roztockému háji. Trasa zde není úplně dobře vyznačena a tak na druhé tabuli je třeba narazit s trochou štěstí. Touto zastávkou je vyhlídka na hradiště Zámka, které se nachází na protější straně údolí. Slovanské sídliště tu bylo už před pěti tisíci lety (dnes se stále viditelnými valy), až do 9. století kdy zaniklo a moc se přesunula přes řeku na *Levý Hradec*. Na tabuli je popis hradiště, s obrázkem jeho půdorysu, který je zde zbytečný. Zato mapka ČR s vyznačeným rozšířením nejstaršího slovanského osídlení a

obrázek keramiky jsou vhodné. Dobré je upozornění na to, jak člověk svou přítomností ovlivňuje krajinný ráz. V tomto momentě opouští stezka obydlenou krajinu a vchází do listnatého lesa. Mezi vysokými vzrostlými duby vede široká, příjemná lesní cesta. Stromy začínají postupně působit jako strašidelný pohádkový les s tlustými, kroučícími se větvemi. Skrze čistý les habrů a dubů (ale také občasných akátů a dubů červených, jež se introdukovaly snad už všude) se po delší chvíli objeví třetí zastávka, jež popisuje Roztocký háj samotný. Malý a Velký háj, které ho tvoří, měří dohromady asi 100 hektarů. Les je starý asi sto let, předtím tu všude byly pastviny. Díky archeologickým nálezům máme důkazy o osídlení těchto míst ze starší doby železné. Nalezeno bylo mohylové pohřebiště. Tabule dále seznamuje s geologickým podkladem Roztockého háje, který se všemi droby, buližníky, bazickými vyvřelinami a sprašemi je opět srozumitelný pouze odborníkovi nebo přinejmenším nadšenci geologie. Jsou tu vyobrazeni a vypsáni místní ptáci (latinské názvy jsou zde pouze u obrázků), stejně jako stromy. Opět je tu zajímavost v podobě popisu místního lesa jak by vypadal bez lidského zásahu. Tuším, že mnoho běžných návštěvníků by nevědělo co je to v popisu „*na spraši habrová doubrava a skalnatých svazích kyselá doubrava s břízou*“, spraš nebo kyselá doubrava. Celý Roztocký háj tvoří přirozený i nepřirozený les, významné živočišné druhy se ale nachází v té přirozené části lesa. Jsou to např. někteří střevlíkovití a mandelinkovití brouci, motýli, plži, obratlovci a již zmínění ptáci. Celé území Háje je bohužel ohrožováno velkým počtem návštěvníků, kteří se k němu nechovají příliš uctivě. Za touto tabulí stezka po chvíli opouští Roztocký háj a dostává se na okraj Roztok ke čtvrté tabuli, která se věnuje jejich historii. V tuto chvíli je vhodné udělat si malou odbočku z naučné stezky a prohlédnout si Roztocký zámek, ve kterém je nyní expozice Středočeského muzea. Tabule je na tomto místě dobře vypracovanou reklamou pro turisty, kteří jsou jí nalákáni a vtaženi do města samotného. Na tomto místě přecházíme z Roztockého háje do Tichého údolí, což vizuálně potvrzuje i změna turistické značky ze žluté na modrou. Únětický potok, který se v Roztokách vlévá do Vltavy lemuje množství již zmiňovaných nádherných vil z přelomu 19. a 20. století. Údolí potoka působí panensky, auta i vlak jsou daleko, Praha je za kopcem. Jediné co výletníky vrací do reality civilizace jsou přistávající letadla na Ruzyňském letišti, která si při určitém větru vybírají právě tento koridor. Z letiště mimochodem v minulosti několikrát unikl toxický odpad, který potok zamořil, ohrožené obce v okolí se proto dnes snaží o kvalitnější ochranu celého údolí.⁵² Díky tomu i novým čističkám vod ve vesnicích, je dnes potok čistý a plný života (na tabulích z roku 1982 by si návštěvník ještě před několika lety mohl přečíst jak je zde voda silně znečištěná). Stromy i zdi jsou porostlé břečťanem, údolí tak působí poměrně divoce. Jelikož stezka jde nahoru proti proudu potoka a stoupání je poměrně znatelné, je možné na něm pozorovat krásné vodopádky, které vytváří dokonalou vizuální i zvukovou kulisu. Stezka opouští Roztoky. Před vkročením do údolí Únětického potoka mívá pátou zastávku, která stojí u restaurací Maxmiliánka a Koliba. Výletní restaurace a hotel Maxmiliánka bývala velmi oblíbená, dnes je však vyhořelá a zpustlá. Vedlejší restaurace Koliba je modernější, ale umístění u malého rybníčku a celkové zapuštění malé stavby do terénu je poměrně malebné. Tabule hovoří jak o Maxmiliánce tak i

⁵² <http://www.roztoky.cz/uneticky-potok>

o tom co návštěvníky v údolí čeká. Zde jsou informace podány zajímavou a čtivou formou. Objevuje se cyklostezka. Tato část stezky je daleko více navštěvovaná, a to jak cyklisty a turisty, tak i místními obyvateli na procházce se psy. Stezka dále prochází cestou rozdělující Malý a Velký háj. Potok je poměrně silný, proto mohl v minulosti pohánět několik mlýnů, které na něm fungovaly. Ty svou činností samozřejmě změnily vzhled krajiny v údolí. Louky byly dříve koseny, kdežto dnes se vrací ke své původní podobě před existencí mlýnů a zarůstají olšemi. Po chvíli chůze romantickým údolím se návštěvník dostane k prvnímu – Spálenému mlýnu kde je šestá tabule NS. Mlýn je obydlen i když jeho vzhled tomu úplně neodpovídá. Z tabule se lze dozvědět informace o jeho historii (a požárech vysvětlujících samotný název). Dále se NS zaměřuje na vysvětlení ekologických odlišností na jednotlivých úrovních svahů údolí. Je k tomu sice názorný obrázek, ale větná stavba i časté použití cizích slov, která nejsou vysvětlena, opět způsobují, že pro laika bude text nesrozumitelný (použité výrazy - např. geofyty, bazická žíla nebo postglaciální relikt).

Údolí se dále otevírá, po levé straně proudí potok, po pravé se zdvihají strmé skály. Tyto svahy byly v minulosti odlesňovány a páslo se na nich (především ovce), díky tomu se zde vytvořila vřesoviště. Drobné zemědělství ale v minulém století postupně upadalo, celý svah tak opětovně zalesnily náletové břízy a borovice lesní, jimž vřesy ustupují. Na jižním svahu se díky pastvinám vytvořila skalní step, kterou posledních několik desetiletí zarůstá křoví. Tímto prostředím procházíme k druhému, o padesát let staršímu Tůmovu mlýnu. Ten je již zaniklý a o jeho přítomnosti svědčí jen zbytky náhonu. Dozvídáme se o historii mlýna a o zvířecích obyvatelích okolních močálů. Ty jsou zarostlé neuvěřitelným množstvím rákosin. Na protější straně údolí (a také na několika dalších místech) si lze všimnout bývalých lomů, kde se dříve těžil kámen. Lomy jsou více než třicet let uzavřeny a obyvatelstvo skal se tak postupně vrací do svých domovů. Nejzajímavější a nejstarší je následný Trojanův mlýn (mlýn stál na tomto místě již ve 12. století), kolem kterého vedla Přemyslovská stezka napojující se na Viu Magnu.⁵³ Tuto stezku používali místní obyvatelé ještě před několika desítkami let. Dnes již definitivně zarostla a po stopách dávných Přemyslovců zde není ani památka. Trojanův mlýn byl rekonstruován a slouží jako hotel, na okolních pastvinách jsou chováni koně a jiná zvířata. Nelze nezmínit, že právě zde byl natáčen slavný český seriál „*Byli jednou dva písaři*“ s pány Horníčkem a Sovákem (neboli Bouvardem a Pécuchetem) v hlavních rolích. Již podruhé na této NS je v textu odkaz na něco, co jsme již minuli (např. je uvedeno, že na svazích mezi Spáleným a tímto mlýnem žije ještěrka zelená). Takovou informaci by bylo správné uvést na tabuli u mlýna Spáleného. Dostáváme se na konec údolí potoka a začátek obce Únětice, pod kopec Holý vrch, je zde rozcestník a deváté zastavení naučné stezky. Z něj se návštěvník dozví, že: „*na výbrusech byly nalezeny makrostruktury které se považují za kolonie mikroskopických organismů*“, opětovná chyba s cizími výrazy. Naopak umístění obrazu z pol. 19. století s vyobrazením místní krajiny zprostředkovává možnost porovnání a zajímavý kontrast minulosti se současností. Je zde popsána nejen geologie, ale především místní motýli. Odtud je nutno udělat malou odbočku k desáté tabuli, která bohužel není dobře značena, takže pokud o její existenci nevíme dopředu, jednoduše pokračujeme dál rovnou k jedenáctému

⁵³ Kupecká stezka z Prahy do Severských zemí.

zastavení. A připravíme se o hodně, protože desátá tabule je nahoře na Holém vrchu, nebo-li Alšově vyhlídce (mistr se tímto výhledem prý často inspiroval, kdežto Holý vrch získal svůj název díky velkým stádům ovcí, které ho v 17. století celý vypásly do hola, dnes je však opět zalesněný). Rozhled je zde nádherný, otevírá se do Tichého údolí i Suchdolu, ale také směrem ke Kozím hřbetům (z Kozích hřbetů, kde jsou horolezecké terény, je zas pěkný výhled na západ). Tato tabule se opět věnuje geologii, ale i archeologickým nálezům Únětické kultury (pojmenované samozřejmě po blízké vesnici). Z Holého vrchu je nutno sestoupit zpět na rozcestí a vydat se opět po žluté značce směrem k Suchdolu. Následuje poměrně ostré stoupání (jediné na celé trase) borovicí zarostlým úbočím. Nenadále se otevírá vilová čtvrť a pláň Starého Suchdolu. Na první křižovatce se nachází jedenáctá zastávka NS věnující se blízké barokní kapli sv. Václava, postavené na místě morového hřbitova a renovované a znovu vysvěcené v roce 2000. Vrací se také k pravěkému osidlování údolí Vltavy a zalesňování a odlesňování krajiny. Odtud vede stezka Starým Suchdolem kolem hospody, statku a zvoničky k poslední zastávce u panského dvoru. Starý Suchdol je velmi malebná stará vesnice o jejíž existenci ani mnoho obyvatel Prahy neví, v obecném povědomí Pražanů ho představuje především Vysoká škola zemědělská a zahrádkářská kolonie. Dvanácté zastavení zprostředkovává místní historii i upozornění na přítomnost a pobyt Mikoláše Alše v Suchdolském dvoře, který je v poměrně špatném stavu. Zde se opět objevuje znak naučné stezky, která tu končí. Po žluté turistické značce se pak lze dostat k nejbližší zastávce autobusu. Je však zajímavější projít se ještě starým Suchdolem a na cestě domů tak minout Alšův pomník.⁵⁴

8.4.3 Závěr

Krajinný ráz je v těchto místech velkou měrou ovlivněn dávnou přítomností lidí. Naučná stezka si tohoto faktu všímá a dobře jej zpracovává. Návštěvníci si mohou lépe uvědomit, jak člověk svou přítomností přírodu mění. Např. lesy byly v těchto místech střídavě vypalovány a káceny pro pastviny a znovu vysazovány. Obývaly je tak pokaždé jiné druhy rostlin i zvířat. Výstavba mlýnů souvisí s následným odvodněním močálovitého údolí, z něhož tak zmizí některé stromy, atd. Jakmile se lidská činnost omezí, krajina se pomalu vrací ke své původní podobě (pokud není zásah příliš velký).

Jako téměř na všech místech Prahy i zde byla přírodní místa uměle zalesňována nevhodnými dřevinami, a proto se tu objevují akátiny nebo dub červený.

Tato NS je typickým příkladem stezky s velmi dobře zpracovanou vnější formou, ale příliš odborným obsahem. Nejde pouze o odborné výrazy, jichž je (obzvláště na tabulích věnujících se geologii) celá řada. Také celková skladba vět i literární forma je složitá, text je podán nepřirozeným jazykem. Zbytečně jsou zmiňované latinské názvy u veškerých uvedených druhů (v textu i pod obrázky). Názorné obrázky je dobré uvádět ke všem zmíněným rostlinným i živočišným druhům. Nemusí být příliš velké a lze jich tak uvést víc. Návštěvník pak může uvedené druhy v okolí lépe najít a rozeznat. V textu není nutné uvádět vyčerpávající výčet všech rostlin a zvířat na tom místě žijících, je nutné najít kompromis.

⁵⁴ www.levyhradec.cz

Za dobrý považuji nápad umístit na každé tabuli jakési upozornění či zajímavost, které těžký text zpříjemní a ztraktivní. Grafická forma je taktěž velmi dobrá. Prolínají se barevné obrázky se starými kresbami a fotografiemi, které doladují texty o historii. Tabule mají patřičné rozměry (výška je přehnaná pouze u první zastávky). Je velmi příjemné, že i po roce a půl své existence (návštěva proběhla v zimě 2008) jsou v dobrém stavu.

V rámci jedné tabule i celé stezky je velmi dobře rozmístěna jejich náplň. NS v sobě spojuje přírodní i kulturní zajímavosti okolí a zprostředkovává tak informace ze všech možných oborů.

Je škoda, že není dostatečně značena symbolem NS. Tvůrci stezek by měli myslet i na jejich do-značování (tedy k nejbližší zastávce MHD, či turistické značce, ne pouze od první tabule k poslední). Zde jsou symboly NS umístěny pouze na některých tabulích a dvakrát v terénu.

V současnosti je právě v těchto místech aktuální problém plánovaného dálničního obchvatu Prahy. Mezi Suchdolem a Bohnicemi by měl být vystaven nový most. Proti projektu protestují místní obyvatelé i některé ekologické organizace, kteří také navrhli nové řešení okruhu vedoucí o několik km dále od Prahy. Pražský magistrát, který má výběr a odsouhlasení projektu na starosti, však stále dává přednost původními a o dost dražšímu projektu.

8.5 NS KELTSKÁ STEZKA

Název stezka napovídá, že její hlavní náplní nebude příroda sama. Prochází územím, na kterém stálo největší keltské hradiště ve střední Evropě.⁵⁵ Kelty, jejich život, sídla i artefakty návštěvníkům představuje tato naučná stezka především, ale protože se vine přírodním územím, nezapomíná ani na faunu a floru. Nachází se na jihu Prahy v přírodní rezervaci Šance. Vine se paralelně s Modřanskou roklí, pouze 2 km jižněji. Tvoří ji linie mezi Zbraslaví a Točnou. Je do ní tedy možné vstoupit z obou stran. Z nich je také přístupná autobusem pražské MHD (je nutné mít na paměti vzdálenost Zbraslavi či Točné od centra Prahy). Návštěvníci této naučné stezky jsou všelijací. Pro obyvatele Točné, Zbraslavi a Závisti představuje nejbližší přírodu kam chodí na procházky a kde venčí psy. Ostatní si musí tento výlet naplánovat. Především proto, že stezka je linie po jejímž projití se ocitají na jiném místě. Hodně návštěvníků, spojuje tento výlet s návštěvou druhé části keltského oppida *Závist* na protějším kopci.

Od roku 1982 je celý prostor přírodní rezervací, což s sebou nese určitá omezení pro návštěvníky. Předmětem ochrany je zajištění skalnatých svahů směrem k Břežanskému údolí, přirozený dubový les a některé ohrožené druhy. Jelikož tuto oblast obývá množství chráněných rostlinných i živočišných druhů, není dovoleno žádné přírodniny sbírat, ani zde kempovat, nebo rozdělovat oheň.⁵⁶ Není dovoleno sem vjíždět na koni ani na kole (to je porušováno velmi často).

V roce 1991 byl vyhlášen přírodní park *Modřanská rokle – Cholupice*. Ten ve své nejjižnější části zahrnuje také návrší *Šance*. Dále navazuje na přírodní park Středních Čech, tvořený volnou kulturní krajinou. Charakter této krajiny bude brzy narušen dokončovaným Pražským okruhem, který ale odvede auta a kamiony ze Zbraslavi a Břežanského údolí.

Stezka má svého tištěného průvodce, který vydal Úřad městské části Praha 12.

8.5.1 Historie areálu *Závist-Šance*

Závist a *Šance* jsou na dvou kopcích oddělených od sebe Břežanským údolím. V historii ale tvořila tato hradiště jeden celek. Blízkost soutoku dvou významných řek – Vltavy a Berounky, jejichž tok je dnes pozměněn,⁵⁷ byla pro usazení lidí velmi lákavá. Důkazy o tom máme z množství archeologických výzkumů, které se zde prováděly a přinesly nálezy z doby od 3. tisíciletí př.n.l. (pozdní doba kamenná, nálezy keramiky nálevkových pohárů a kultury řivnáčské) až po středověk, tedy zhruba 10. století. Nejrozsáhlejší jsou nálezy kultury laténské, tedy hmotné kultury, kterou tvořili Keltové. Keltové byli skupinou indoevropských kmenů. Kmeny, které zůstaly na našem území byly Bójové, odtud také pochází název Čech – *Bohemia*.⁵⁸

⁵⁵ Keltská opevněná sídliště, jež byla střediska správy a hospodářského života se nazývají *oppida* - viz Všeobecná encyklopedie Diderot. Pojmy *hradiště* a *oppidum* zde používám analogicky.

⁵⁶ <http://www.prazskestezky.cz/kelt/k11.html>

⁵⁷ Původní tok Berounky dnes připomíná jen mrtvé rameno *Krňák* pod Zbraslavským zámkem.

⁵⁸ Lašťovka, M. – Ledvinka, V., a kol. (Eds.). *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*. 1. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-24-9.

Hradištní soustavu *Závist-Šance*, vybudovaly ve 2. století př.n.l. Nejvýznamnější rozvoj nastal během 2. čtvrtiny 1. století př.n.l. Větší sídliště zde existovalo už v 9. – 8. století př.n.l., tedy pozdní době bronzové (dochované nálezy Knovízské kultury). To po určité době zaniklo a bylo znovu obnoveno v 5. – 4. století př.n.l. Už tehdy byla pevnost patrně Keltská. Význam místa opět postupně upadal, avšak kulturní tradice přetrvala až do 2. století př.n.l. kdy nastalo pro oba kopce nejvýznamnější období sídlištního rozvoje.⁵⁹ Při procházení naučné stezky lze dodnes pozorovat mohutný sypaný val, občas doplněný i hlubokým vyhloubeným příkopem. Val se nachází na severní straně oppida. Na západní a východní straně pokračoval dolů do Břežanského údolí a napříč jím opět nahoru na protilehlý kopec. Celá soustava tvořila dohromady asi 118 ha. Propojení obou kopců bylo důležité z prozaických důvodů – Břežanským údolím tekla a stále teče potok, který obyvatelům poskytoval dostatek pitné vody (navíc se v něm rýžovalo zlato).⁶⁰ Protilehlé hradiště *Závist* je daleko rozlehlejší, komplexnější a nálezy historicky významnější než část na Šancích. Keltové byli nuceni provádět rozsáhlé terénní úpravy. Víme o existenci akropole, výrazné fortifikaci s bránami. Byly tu cisterny na vodu, hroby a další stavební objekty. Bohužel není známo k čemu přesně stavby sloužily a do kdy byly používány. Taktéž se dochovály výrobní artefakty jako např. zlaté mince, šperky, nástroje nebo zbraně (některé předměty dokládají kontakty se Středomořím). Oppidum bylo pravděpodobně hospodářsky významné, což s sebou neslo i neustálé nájezdy dobyvatelů a tedy válčení. V jednom takovém útoku bylo oppidum pravděpodobně dobito, okolo poloviny 1. století př.n.l. Poté bylo hradiště občas využíváno, ale jeho význam upadal. Trvale obýváno už pravděpodobně nikdy nebylo. Keltské oppidum, byť jen jeho zbytky, bylo významnou dominantou středověké i novověké Prahy. Ve svých spisech se o něm zmiňují Bohuslav Balbín (z roku 1681): „...všechny ony pahorky a spolu i hora nemohou být nazvány ničím jiným než nesmírnými hromadami kamenů; na mnohých z nich můžeš dosud spatřit maltu, jednak stropy domů a hradeb běžících po skalách, jednak sklepy hluboko vykopané z přirozené skály, takže nikdo nemůže pochybovat, že na tomto místě stálo znamenité město“. Také Václav Hájek z Libočan ve své Kronice české z roku 1541 píše o sídle germánského krále Marboda z počátku 1. století.⁶¹

Celé území na obou vrších je Národní kulturní památkou *Závist*. Tomu bohužel neodpovídá ochrana ani význam udělovaný místním archeologickým nálezům. Prováděné výkopy nejsou zakonzervovány a příroda je pomalu zarůstá. Rabování je na denním pořádku, těžko říct proč stát nemá právě o tuto památku valný zájem.

Celé území je významné nejen z historického, ale i přírodního hlediska. Od konce 18. století zde studovali hmyz entomologové rodiny Nickerlů (jejichž památce je určena jedna ze zastávek NS), skály zase geologové Krejší a Helmhacker.

Začátek (či konec) stezky je v Točné, jejíž historie se prolíná s historií Komořan, se kterými byla odjakživa spjata. První písemná zmínka je z roku 1426 kdy císař Zikmund tuto klášterní ves zastavil. Osadu spolu s Komořanským statkem poté vlastnil Zbraslavský klášter. Později mu byla sebrána a v roce 1612 prodána Sturmovi z Hyršfeldu, kterému však byla

⁵⁹ <http://www.volny.cz/laddobar/zavist/cast1.htm>

⁶⁰ [http://www.radioonline.cz/archiv/2003\)stezka.htm](http://www.radioonline.cz/archiv/2003)stezka.htm)

⁶¹ <http://www.volny.cz/laddobar/zavist/cast1.htm>

zkonfiskována. Točnou pak v roce 1622 od královské komory vykoupil opat Jiří Urat a ta už zůstala klášteru. Na faru se z Točné chodívalo do Modřan, do školy v Břežanech a nejbližší pošta bývala na Zbraslavi. Obec patřila katastrálně pod Zbraslav ještě v 19. století, později pod různé části Prahy. V roce 1974 se stala její součástí. Během let se oddělila od Komořan a naopak sdružila se sousedními Cholupicemi. Zemědělský charakter Točné byl narušen až v roce 1920 výstavbou cihelny, která fungovala až do roku 1975. Za zmínku stojí, že někteří místní obyvatelé se živili čižbou, tedy odchytom zpěvných ptáků pomocí vějíčků na keřích. Dnes je Točná katastrálním územím Prahy 12, zůstává poměrně malebnou obcí především díky tomu, že se jejímu bezprostřednímu okolí vyhnula panelová výstavba. Jsou v ní také dva památné duby letní a historicky cenná zvonička.

8.5.2 NS

Stezka prochází méně známou částí hradiště – *Šance*. Byla vytvořena v roce 2001, je krátká, měří pouze 2 km. Vzhledem k tomu, že je zároveň koncipována v rámci žluté turistické značky, je ideální spojit její návštěvu s návštěvou zbytku zaniklého keltského oppida na protějším kopci. Tam také pokračuje turistická značka. NS má jedenáct zastavení, přičemž první a poslední tabule jsou stejné. Vzhledem k tomu, že NS je lineární, přístupná z obou konců, je umístění stejných „uvítacích“ tabulí na oba konce/začátky, ideální. Zaměření stezky je jak přírodovědné tak historické vzhledem k tomu, že prochází cenným prostředím přírodní rezervace *Šance*, přírodní památkou *U Závisti* i národní kulturní památkou *Závist-Šance*. Stezka vede mezi Točnou a Zbraslaví, lineárně s Břežanským údolím. Trasa není příliš fyzicky náročná i když z obou stran je nutno počítat s počátečním stoupáním a kamenitou cestou. Jak jsem již zmínila vede po žluté turistické značce, především je ale v celé své délce značena symbolem naučných stezek.⁶²

Vytvořila ji 21. Podblanická základní organizace Svazu ochrany přírody a krajiny České republiky, finančně podpořil Pražský Magistrát (jenž jí v roce 2000 zadal k vypracování) a Lesy České republiky - Lesní závod Konopiště, po jehož trase stezka vede. Má svou oficiální internetovou podobu, kterou vytvořilo středisko globální výchovy EVANS.

Chceme-li spojit návštěvu NS s protější Závistí, je lépe ji procházet ze vsi Točná, tedy od východu k západu. Autobus staví na Náměstí Antonína Pecáka, odkud vede (jak jsem již zmínila) žlutá turistická trasa. Prochází vilovou zástavbou a připomíná spíš stavby z pražských satelitů než středočeské vesnice. Na pocit jakéhosi „nedopatření“ v existenci takovýchto budov člověk zapomene ve chvíli kdy uvidí majestátní vstup do lesa. Vzrostlé duby a borovice působí samy o sobě jako daleko estetičtější stavby a návštěvníky brzy pohltnou. Tabule NS jsou dřevěné s železnou konstrukcí. Jsou hnědé, se stříškou a působí velmi vkusně. Bohužel jsou umístěné příliš vysoko, takže se špatně čtou. Jednotlivá zastavení nejsou číslována, ale všechna obsahují mapku s vyobrazením zastávek i současné polohy. Obsah je rozdělen na text a doprovodná vyobrazení. Text je v levé části tabule a kresby v pravé. Na všech tabulích se dozvíme kdo NS vyráběl i financoval, na všech je také (v textu) zbytečně umístěn poměrně velký symbol NS.

⁶² <http://www.praha12.cz/mc-rozvoj-historie/historie-regionu/>

První tabule seznamuje se základními parametry stezky. Podává základní informace o přírodní rezervaci, geologickém podloží, fauně, floře i hradišti. Návštěvník tak dopředu ví co ho čeká. Forma textu je vhodná, je zde pouze pár cizích slov (např. oppidum, matečná hornina), která by měla být vysvětlena. K druhé zastávce prochází NS krásným čistým lesem, v němž se rozléhají zvuky do všech stran.⁶³ Levý svah se během putování stále strměji svažuje do Břežanského údolí. Druhá tabule seznamuje s druhy hospodařením lesa a jeho strukturou (názorná ukázka participace LČR), což je zajímavé téma, o němž lidé mnoho nevědí. I na této NS (stejně jako třeba v Modřanské rokli) se některé tabule nevyhnuly „postřelení“, tzn., že si z nich někteří návštěvníci udělali terče. Jednotlivé druhy lesního hospodářství jsou doprovázeny kresbami. Téma je to zajímavé, ale pouze pro dospělého návštěvníka. Pro děti bude pozitivní jen v nudném výchovném smyslu. Je tu vysvětleno proč z některých kořenů v okolí vyrůstá více kmenů – je to pozůstatek tzv. výmladkového způsobu těžby. Stezka šplhá do kopce značena občasnými mechem obrostlými kamennými patníky. Bývaly mezníkem hranic územních celků. Čistý listnatý les umožňuje od podzimu do jara, kdy je listí opadané, daleké průhledy. V tuto chvíli prochází NS vysokým uměle vybudovaným valem na území bývalého oppida. Třetí tabule, seznamující s lesní zvěří, je na samém vrcholu kopce odkud je (opět lépe při spadaném listí) rozhled do všech stran. Výčet fauny zde není vyčerpávající, což je příjemné. Uvedeny jsou hlavní druhy zvěře, které lze v těchto místech potkat. Všechny zmíněné druhy jsou taktéž vyobrazeny. Do lesa se přimíchává bříza bělokorá, pod ní se plazí borůvčí. Na tomto místě se NS odklání od žluté značky, která pokračuje přímým směrem dolů z návrší směrem k Zbraslavi. Stezka však jde doleva po skalním hřebeni (značení není na první pohled zcela patrné). Čtvrté zastavení se věnuje lokálnímu hmyzu. Výskyt druhů se mění se střídavým zalesňováním a odlesňováním. Dnes je v celé lokalitě opět les. Návštěvník se dozví, co v těchto místech žilo i v současné době žije v závislosti na místní rostlinné diverzitě (určité druhy hmyzu žijí pouze na určitých druzích stromů, v různých etapách jejich existence, tzn. někdo potřebuje strom živý, jiný zase ztrouchnivělý). Na této tabuli jsou také připomínána jména slavných českých entomologů Franze Antona Nickerla a jeho syna Ottokara Nickerla, kteří zde v 19. a 20. století prováděli rozsáhlé hmyzí výzkumy. Jejich unikátní sbírku lze vidět v Národním muzeu. O jejich významu svědčí i přítomnost velké pamětní desky z roku 1873, ke které je nutno odbočit (o účtě k nim svědčí současný dezolátní stav desky). Na skalní terase nad pamětní deskou je pátá zastávka NS věnující se cele oběma pánům, i tato tabule je poničená. Na jižních svazích, po kterých se návštěvník v tu chvíli prochází jsou pouze zakrslé porosty borovic, dubů a bříz. Jejich téměř bonsajovou malostí i větrem pokroucené větve působí mírně strašidelně. Tento pocit kazí krajinou se neustále rozléhající hluk aut z dopravně silně využívaného Břežanského údolí. Auta aspoň nejsou díky hustému porostu vidět. Po entomologickém exkurzu na skalní terasu vede trasa dál po okraji skály kde je šestá tabule. Odtud je okázalý rozhled na údolí, Zbraslav i protější část hradiště. Tabule seznamuje s místní sídelní tradicí, představu o rozsáhlosti a celkové situaci zaniklého oppida si lze dobře představit díky vyobrazené mapě. Zde se stezka stáčí vpravo a pomalu míří k dřevěnému altánku kde se opětovně setkává ze

⁶³ Čistý les = bez podrostů (jako jsou např. ostružiny), všude se dá procházet.

žlutou turistickou značkou a také sedmou tabulí NS. Návštěvník se dozví výčet místních dřevin, který je unikátní díky rozličným stanovištím, která se na tomto území vyskytují (skalnatá úbočí, okolí údolních potoků, porost vrcholku...). Celé území je postupně „vylepšováno“. Klasický smrk je nahrazován vhodnějšími jehličnatými i listnatými dřevinami. Na tabuli je vyčerpávající seznam všech místních rostlinných druhů, z nichž jen hrstka může být vyobrazena. Další zastávka je umístěná ještě před východem z hradiště a seznamuje s místní ortofaunou (ptáky). Diverzita plodí diverzitu, takže rozmanitost biotopů a rostlinných druhů umožňuje přítomnost mnoha různých druhů ptáků. Podél mohutného valu, za kterým se na sever otevírá hluboké údolí se stezka svinuje dolů ke Zbraslavi. Prochází původním valovým opevněním, se kterým návštěvníka blíže seznamuje na další zastávce. Fortifikace je to vpravdě úctyhodná, i dnes si místy zachovává až osmimetrovou výšku a dvacetimetrovou šířku. Pocit z několika tisícileté přítomnosti lidí je díky těmto viditelným valům velmi silný. Odtud stezka strmě klesá, skrze porosty prosvítají první domy. Všudypřítomný koňský trus upozorňuje na oblíbený trend posledního desetiletí - jízda na koni je kratochvílí všedních odpolední i víkendů. Koňská kopyta nevadí vegetaci, zato člověku se po rozoraných stezkách chodí hůř. Vegetaci je věnována sedmá tabule. Různorodost zdejší květeny je umožněna přítomností vlhkých stanovišť v údolí, hájů na kopci i stepi na skalách. Upozorněno je i na nutnost ochrany těchto cenných biotopů, které jsou ohrožovány lidskou činností.

Zbraslav a její okolí je v současnosti velmi žádanou lokalitou na bydlení. Blízkost Prahy, dobrá dostupnost a zároveň pobyt v bezprostřední blízkosti lesa, jsou kvality v dnešní době boomu návratu k přírodě velmi žádané. NS schází do zástavby, stále bydlení se mísí s chatami. Otvírá se pohled na údolí Berounky i rozestavěnou magistrálu na radotínské planině. Zde naučná stezka končí, je umístěná charakteristicky u starého košatého dubu, shodná s tabulí na druhém konci. Odtud pokračuje žlutá turistická trasa na hlavní část keltského oppida *Závist*. Pokud se návštěvník rozhodne vrátit do výchozího místa, tedy vesnice Točná, může si cestu zkrátit tím, že neodbočí na Nickerleho vyhlídku, ale projde zpět podél hradištního valu, který takto alespoň uvidí v celé jeho mohutnosti.

8.5.3 Závěr

Tabule na této naučné stezce jsou tak vysoké, že se téměř nedají číst. Rozdělení obsahu na textovou a obrazovou část působí poněkud staticky. Je lépe, když se obě rozhraní prolínají a text je rozbit na více menších odstavců, nepůsobí pak tolik výchovně a nudně. Je chyba, že mapka není na všech tabulích. Umístění symbolů NS, sponzorů a tvůrců stezky přímo do textu, navíc v takové velikosti, je zbytečné. Zelenobílé značení NS může být umístěno na stojně tabule. Tabule jsou v ideálním rozmezí. Od jedné není vidět k druhé, ale nejsou příliš daleko, řekněme že tak 200-500 m je optimální rozsah (pro tuto strukturu a charakter přírodního prostředí). První tabule by měly dát základ celé stezce, což se zde daří. Texty jsou celkově poměrně dobré. Je použit jakýsi školní výukový styl s občasným nabádáním ke správnému chování v přírodě. Použity jsou kresby, které jsou názornější než fotografie. Většina zmiňovaného textu je vyobrazena. V celé vzdálenosti není stezka dobře značena,

obzvláště část odbočující ze žluté turistické trasy na ostrožnu nad Břežanským údolím. Některé informace se možná zbytečně opakují (např. že je to národní kulturní památka).

Na většině tabulí je to stejné, lesní zvěř, květiny, stromy, ptáci...vše je vyjmenováno s vyčerpávající přesností, jen máloco z toho ale může běžný návštěvník vidět. Případné je spojování popisu obsahu místa s upozorněním na jeho možné a aktuální ohrožení.

Rozmanitost obsahu naučných stezek v Praze je příjemná. Tato, ač se primárně věnuje historii místa, nezapomíná ani na všechny jeho další obsahové složky. Je realisticky napsaná a vkusná. Pouze forma tabulí samotných, tedy striktní oddělení textové a obrazové části je zbytečné.

V poslední době se stala oblíbeným sportem jízda na tzv. čtyřkolkách. Vyznavači tohoto buráčení se prohánějí po lesích a nevyhýbají se ani těmto chráněným zónám. Těžko říct jak proti takové zbytečné agresii bojovat...

8.6 NS BARRANDOVSKÉ SKÁLY – CHUCHELSKÝ HÁJ

Tato naučná stezka prochází prostorem rozkládajícím se od betonové obludy Barrandovského mostu až po přírodní rezervaci. Územím prostupujícím esteticky nepřeknou nehostinnou i krásnou přirozenou krajinou. Charakteristika míst, jimiž prochází, je tedy různá. Tato 6 km dlouhá naučná stezka se rozkládá více méně proti proudu Vltavy. Je přístupná z obou stran, nicméně za začátek je považován severní konec, odkud je také číslována. Tvoří ji dva úseky, první podél Vltavy kolem Barrandovských skal, druhý Chuchelským hájem rozkládajícím se mezi Malou a Velkou Chuchlí. Trasa vede několika národními přírodními památkami. Etymologie první části složeného názvu naučné stezky je jasná – skály, most i městská část nad nimi jsou pojmenovány po geologovi Joachimovi Barrande, který zde v 19. století bádá. Druhá část - Chuchle, původně *chuchel* tedy *chuchvalec*, *chumáč*,⁶⁴ pravděpodobně se tak nazýval kopec pod nímž se osada nacházela. Prostředí všech čtrnácti zastávek, jež jsou zaměřené především geologicky, je rozervané a neklidné, střídavě obydlené i zpustlé, městské, parkové i přírodní. Lze zde najít opravdu všechno od spálených obytností bezdomovců až po výstavní lázeňské domy. Horizontální procházení i vertikální stoupání a klesání mění jednotlivé pohledy na vltavské zátočiny i slivenecká pole.

8.6.1 Historie chuchelského území

Území, kterým návštěvník v rámci naučné stezky prochází, bylo osídleno již od pravěku. Stejně tak jako např. vrchy *Šance* a *Závist* u Zbraslavi, i zde byl soutok dvou velkých řek – Vltavy a Berounky, vhodný pro usazení lidí. Sledovat lze historii vsí Malé a Velké Chuchle. Historie Malé Chuchle je pojednávána na 8. tabuli naučné stezky. Ta říká, že první písemný záznam o ní je z roku 1132 v rukopise Vyšehradského kanovníka (sídlo se zde ještě jmenovalo „*Chuchel*“). Chuchle byla nejprve v majetku Benediktýnů, později krále a Zbraslavského kláštera (ten byl založen v roce 1292). Pod nim byla vedena až do roku 1785 kdy byl klášter Josefem II. zrušen. O místních lázních víme od roku 1729. Léčivost pramene sice byla zpochybněna, ale je jisté, že se toto místo stalo oblíbeným výletním místem Pražanů. Joachim Barrande (mimo jiné vychovatel vnuka francouzského krále Karla X.) si pro své zkameněliny chodil k dělníkům do zdejších lomů. Malá Chuchle byla samostatnou obcí až do roku 1922 kdy se stala součástí Prahy. Vodu z jejích lázní si prý nechala dovážet i Marie Terezie. Velká Chuchle je známá díky dostihovému závodišti, které zde funguje od roku 1906. Jeho překrásné secesní tribuny byly bohužel v roce 1985 nahrazeny modernější stavbou. Velká Chuchle je městskou částí hl. m. Prahy od roku 1990.⁶⁵

8.6.2 NS

Tato naučná stezka je obecně považována za nejvíce a nejčastěji ničenou. Shodnou se na tom tvůrci stezky i pracovníci Magistrátu. Tento fakt určuje její základní parametry. Pokud jsou tabule často ničené znamená to, že musí být často opravované a tím pádem spolknou víc

⁶⁴ Rejzek, Jiří. *Český etymologický slovník*. 1. vyd. Voznice: Leda, 2001. ISBN 80-85927-85-3.

⁶⁵ <http://chuchle.cz/o-nasi-mc/z-historie/>

financí než jiné. S tím je při tvorbě nutno počítat. Proto je stezka zaměřená spíše na účelnost (tedy vlastní existenci vůbec) než na estetickou kvalitu. Tím pádem (kromě první tabule) obsahuje pouze černobílá vyobrazení. Na druhou stranu jsou ale jednotlivé tabule vkusně provedené, vyrobené z klasické dřevo-kovové konstrukce se stříškou. Samotná tabule je dřevěnou lištou rozdělená na dvě poloviny.

Ničená je především první část trasy, která se nachází v poněkud nehostinném prostředí – na cestě spojující Hlubočepy s Malou Chuchlí. NS začíná u Barrandovského mostu, který je oblíbeným místem lidí bez domova, sprejerů i jiných příslušníků pražských subkultur. Jejich ad hoc vybudované domovy lze nalézt u mostu těsně u řeky.⁶⁶ Počáteční trasu (která sleduje jednu z hlavních pražských výpadovek – Strakonickou a koleje směřující do Černošic) používají především lidé v rámci cyklostezky, případně ti, kteří bydlí v Malé Chuchli. Blízká hlavní silnice dává tomuto místu nádech nehostinnosti a umožňuje vandalům jejich práci. Časté ničení vedlo až k tomu, že Odbor ochrany prostředí MHMP požádal městskou policii o zvýšený dohled nad touto lokalitou. O tom, jak se to pražským strážníkům daří si může každý udělat obrázek sám.

Celá trasa je jen mírně náročná, a to spíše kvůli po dešti či v zimě rozbahněným cestám.

NS je zaměřena především přírodovědně, částečně i historicky. První naučná stezka zde byla otevřena v roce 1998. Je průběžně rekonstruována, poslední opravy proběhly v roce 2005. Z Prahy - Hlubočep, kde stezka začíná i z Velké Chuchle kde končí, je dobře dostupná MHD. Částečně je spojena s cyklistickou stezkou a žlutou a modrou turistickou značkou. Stezku vypracovala organizace ZČHB EVANS⁶⁷ z peněz Magistrátu hl.m.Prahy. Evans také vydal doprovodné pracovní listy pro děti a tištěného průvodce. Na přípravě textů se podílelo množství odborníků z různých oborů přírodních věd (např. geolog RNDr. Vojen Ložek). Stezka má také svou internetovou podobu na www.prazskestezky.cz, kde jsou vyobrazena a popsána jednotlivá zastavení včetně doprovodných textů vysvětlujících cizí názvy či zajímavosti (tento fakt je zmiňován i na tabulích). Loga Evansu a MHMP jsou vyobrazená na první tabuli.

První zastavení je pár set metrů od tramvajové zastávky, ještě před Barrandovským mostem. Tabule byla připravena o stříšku a díky posprejování nejde celá přečíst. Jediná obsahuje mapku trasy NS s vyobrazením jednotlivých zastavení. Seznamuje návštěvníky s tím, co je čeká. Je logické, že se bude NS procházející tímto územím věnovat především geologii, asi nejošemetnějšíším tématem pro zpracování na naučných stezkách. Internetový i tištěný průvodce vše jasně vysvětluje, zastávky NS se ale s tímto problémem bohužel nepotýkají nejlépe. Tato tabule upozorňuje na druhovou diverzitu i nutnost ochrany těchto míst. Tu potvrzuje cca po 100 metrech cedule národní přírodní památky Barrandovské skály, jež byla vyhlášena v roce 1982. Předmětem ochrany je geologický profil, a to proto, že obsahuje jednotlivá období prvohor od ordoviku po devon, což je v celosvětovém měřítku poměrně unikátní. S tím souvisí i místní fauna a flóra, tedy především teplomilná a suchomilná společenstva („xerothermní společenstva“, neboli zvířata a rostliny, jež mají rády teplo a sucho

⁶⁶ Na levém břehu Vltavy je u paty mostu jeden naprosto neuvěřitelný výtvar pražského bezdomovce, který je vyroben a vyzdoben jako hrad, včetně věžiček a korouhví.

⁶⁷ <http://www.volny.cz/evans01/index.html>

a skály jsou pro ně ideálním útočištěm). Ani tomuto území se nevyhnul všudypřítomný Trnovník akát, který sem byl dodán v 1. pol. 20. století. Ten ponechává jen pár míst kde se vyskytuje původní „šípáková doubrava“ (tedy dub pýřitý neboli šípák, a dřín). Díky tomu se zde vyskytují někteří vzácní bezobratlí a ptáci (např. motýli otakárek ovocný a fenyklový, někteří reliktní (původní) stepní střevlíci nebo pěnice podkřovní), s nimi ale NS návštěvníka neseznamuje. Text tabulí je bohužel psán příliš odborným jazykem, nicméně „stratigrafické“ tabulky ukazují na jednotlivých tabulích pojednávajících o geologii, pod kterým „profilem“ se návštěvník stezky v tu kterou chvíli nachází. Druhá tabule je umístěná pod Barrandovským mostem, na němž se začalo pracovat v roce 1978 a jehož plastiky (tzv. „červ dobyvatel“ a „Hroší lázeň“ či „Krmítko pro slony“) jsou Pražanům pro smích už dvacet let. Most se tu ukazuje v celé své velikosti. S vyvrácenou hlavou je celý obzor zaplněn šedivou betonovou hmotou. V celé šíři si most nikdy nelze uvědomit pokud se pozorovatel ocitá na něm, teprve od jeho paty je mohutnost zjevná a děsivá. Z tabule se lze dozvědět, že na tomto místě bylo kdysi moře, v němž se *„vznášely kolonie rychle se vyvíjejících graptolitů“* a také že *„usazeniny po ústupu moře byly zvrásněny při variských (hercynských) horotvorných pochodech“*. Těžko říct co takové informace pro laika asi znamenají. Na druhou stranu je zde vysvětleno jednotlivé členění geologické historie země (éry, útvary, oddělení, stupně a podstupně). Cestu obklopuje z obou stran křoví, které částečně odstíňuje v každém okamžiku hučící Strakonickou. Zastávky jsou v této části NS rozmístěny na dohled od sebe. Třetí a čtvrtá tabule jsou u rozbořené kapličky, obklopené opuštěnými lomy. Třetí pojednává velmi dobře o korálových útesech (což je na první pohled překvapivý fakt, ale ne už poté co se návštěvník z předchozích tabulí dozvěděl že zde bylo moře). Kaplička, původně prachárna, byla postavena v 18. století francouzskými vojáky. Při založení lomů sloužila jako sklad. Po velkém neštěstí v jednom z nich v roce 1847 byla předělána na kapličku, zasvěcenou Panně Marii Bolestné. Lomy na vápenec tu v 19. století ukrojily velký kus skály (podstatný kus byl na tomto místě také ukrojen pro stavbu silnice, skála se původně skláněla až k řece), na druhou stranu byly velmi významné pro geologii. Díky nim se odkryl pohled na jednotlivé skalní vrstvy a do té doby schované zkameněliny. Odkrytá skála také umožňuje růst některých vzácných rostlinných druhů, jež se na ní uchytí (např. tařice skalní). Občas je až neuvěřitelné na jak malém kousku nevyživné zeminy jsou některé rostliny schopné se uchytit. Celý prostor lomu je zarostlý mladými stromky a travou, hojně je zde Sveřep vzprímený, břízy a akátiny. Zejména akáty je nutno pravidelně odstraňovat, také redukovat náletové dřeviny a umožnit tak sukcesi původní šípákové doubravě (akáty byly vysazovány kvůli zpevnění posouvající se zeminy, která ohrožovala místní domky i silnici). Stezka pokračuje podél vyhořelého starého domu obývaného bezdomovci kolem stále hustších, propletenějších křovin. Ty postupně zarůstají rozpadající se plavecký areál rodiny Havlových. Bazén, vysoký skokanský můstek i okolní dřevěné kolonády na skalních terasách jsou dávno zapomenuty. Další tabule představí návštěvníkům trilobity, včetně mechanismu vzniku zkamenělin obecně. Poté se již dostávají pod samotnou Barrandovskou skálu na níž je od roku 1884 velká kovová deska s nápisem „BARRANDE“ uctívající tohoto velkého paleontologa, jemuž je věnována šestá zastávka. Joachim Barrande nasbíral za svůj život na 50 tisíc zkamenělin. Dnes jsou uloženy v Národním muzeu.

Bezprostřední přítomnost hlavní silnice neumožňuje ticho. Kolem skály nazývané Vyskočilka a další naučné zastávky se návštěvník pomalu blíží k Malé Chuchli. Na Vyskočilce je původní název místního zaniklého zájezdního hostince, jenž měl nad dveřmi nápis „Vítám tě, poutníče, v kraji Berounském“ (dnes se toto místo neocitá ani na okraji Prahy). Před vstupem do městské části Praha-Malá Chuchle je rozměrná cedule pražských lesů vybízející návštěvníky ke slušnému chování. O tom, že si její slova berou k srdci, svědčí velmi pečlivé posprejování. V Malé Chuchli se NS odklání od Vltavy a stoupá do kopců. Odbočení je alespoň zde dobře vyznačeno (později už je to horší a deváté a desáté zastavení tak lze nevědomky lehce minout, resp. obejít). Návštěvník má v těchto bývalých lázních možnost vidět několik pozoruhodných historických staveb (např. Villu Maria kam jezdil na letní byt Jaroslav Vrchlický, navštěvován přáteli J. V. Myslbekem nebo J. S. Macharem). V tuto chvíli je na nějaký čas civilizace opuštěna a nahrazena smíšeným, převážně bukovým a dubovým, lesem. Dopravní hluk zvolna utichá, nahrazuje ho brblání Mariánského potoka také nazývaného „Čertova strouha“ a štěbetání ptáků. Čertova strouha je mineralizovaný pramen, tzn., že obsahuje velké množství rozpuštěného vápence, kterým je vše co se v něm vyskytuje, obaleno. Na podzim a v zimě umožňuje množství opadaných stromů zdejších listnatých lesů daleké průhledy. Na jaře zas kvetou byliny listnatých lesů jako je hrachor nebo lipnice hajní. Les je čistý, s nemnoho podrosty. Z vyschlých skalnatých strání se návštěvník náhle ocitne ve vlhkém a stinném údolí potoka. Osmá tabule se věnuje místní flóře a na rozdíl od geologické části je velmi přehledně, zajímavě a daleko jednodušeji popsána. Návštěvníkům vysvětluje jaký je rozdíl mezi bukem a habrem, které si lidé často pletou. V tuto chvíli se stezka ocitá na území přírodní rezervace Chuchelský háj, již se podrobně věnují další dvě zastavení. Také bezobratlým, plazům i ptákům typickým pro listnatý les. Po vystoupení na vrchol kopce čeká na návštěvníka překvapení. Objeví se před ním dva metry vysoká, dlouhá dřevěná palisáda. Ukrývá v sobě všemožné druhy zvířat, které je možné pozorovat z dřevěné plošiny. Jsou zde jeleni, osel, pávi, krocani, srny... Směrem na východ pak plošina umožňuje výhled na Prahu a údolí Vltavy. Zvířata jsou součástí Chuchelské minizoo. Stezka postupně prochází mezi dřevěnými klecemi s ptáky (bažant, vrána, krkavec, poštolka, papoušci, kalous, puštit, výr...), různými druhy koček (serval, karakal) i kolem dalších palisádových ohrad (jelínci, kozy, daňci, mufloni...). Vzduch je naplněn desítkou zvuků i zápachů. Velmi důmyslný je systém ohrad a vyhlídek do nich. Jednotlivé kotce však působí poměrně stísněně. Paní Klonfarová ze sdružení EVANS si při našem rozhovoru stěžovala, že v ZOO jsou klece příliš malé a také že tam jsou umístovány cizí druhy, které do tohoto prostředí nepatří (to je ovšem poněkud přehnané tvrzení, protože zdejší pan hajný, který má zoo na starost se zde snaží umisťovat právě místní druhy). Myslím, že veškeré roztrpčení plyne z faktu, že člověk víc pochopí zoo (tedy zvířatům odepřené přirozené prostředí) uprostřed města, než uprostřed lesa. Když je přirozenost bezprostředně blízko lze jen těžko pochopit fakt, proč je upírána. Nad zoo se nachází jedenáctá tabule NS a také tzv. areál zdraví, jehož náplní jsou různé prolézačky, ripstole a jiná tělocvičná nářadí v přírodě. Zde se viditelně odděluje přirozený Chuchelský háj od uměle zalesněných bývalých polí směrem k Barrandovu a Slivenci. To potvrzuje i text jedenácté tabule, který zároveň velmi dobře ukazuje rozdíl mezi jednotlivými druhy dubů, které můžeme potkat. Zároveň je zde upozorňováno na význam biodiverzity (tedy druhové

rozmanitosti), jejímž je Chuchelský háj dobrým příkladem. Nejsou v něm rozsáhlé monokultury (plochy tvořené pouze jedním druhem, u nás nejčastěji smrkem), ale přirozený les střídáný umělou výsadbou. Lze velmi dobře vidět, že na pasekách pod smrky neroste žádný bylinný podrost, kdežto pod duby je ho hojnost. Návštěvník může pozorovat proč není vysazování rozsáhlých polí smrků pro přírodu i člověka ideální. Zde naučná stezka opouští žlutou značku a podél malebného lesního hřbitova klesá na ostroh nad Vltavským údolím ke kostelu sv. Jana Nepomuckého. Kostel nechal v roce 1729 postavit polský šlechtic, jehož prý uzdravily léčivé prameny v Malé Chuchli. Sv. Jan Nepomucký těmito místy prý často putoval ke kostelu sv. Jakuba většího na Zbraslavi, proto je kostel zasvěcen právě jemu. Odjaktěživa patřil ke Zbraslavskému klášteru, po jehož zrušení kostel zpusťl a byl renovován až ke konci 19. století. Jako většinu církevních staveb, i jeho čekal postupný úpadek během 20. století. Až v roce 1993 byl znovu opraven a vysvěcen pražskými Dominikány. Bohoslužby zde probíhají každou sobotu. Od kostela je nádherný výhled na usměrněně meandrující Vltavu. Je tu ticho a klid. Stezka se blíží svému konci, další tabule lze potkat na cestě sestupující údolím do Velké Chuchle. Dvanáctá stojí u bývalého „Žákova“ lomu, kde se i v dnešní době dají najít zkameněliny a odkud dříve pocházeli tmavší části mozaiky pražských chodníků. Jakmile se obsah tabulí NS stočí zpět ke geologii, změní se bohužel i jejich forma zpět ke složitosti a nudnosti. Ještě před zmiňovanou dvanáctou tabulí jsou umístěny dvě cedule upozorňující na přírodní rezervace Chuchelský háj a Homolka. Tyto cedule jsou v současné době rozmisťovány pracovníky Odboru ochrany prostředí MHMP po celém území Prahy. Obsahují základní údaje o rezervaci včetně barevné mapky a několika obrázků. Nutno dodat, že ani tyto texty nejsou uzpůsobeny laickému návštěvníkovi. Přírodní rezervace homolka je na katastrálním území Velká Chuchle. Byla vyhlášena v roce 1988, předmětem ochrany jsou hlavně geologické odkryvy a některé druhy žijící na skalních stepích. Na tomto území probíhá v posledních letech tzv. řízená pastva, tedy každoroční krátkodobé vypásávání stádem ovcí a koz.⁶⁸

Stezka se rychle ocitá ve Velké Chuchli, kde je ve křoví vedle silnice 13. zastávka NS. Tato je nejen příliš vysoko, ale celkově naprosto nevhodně umístěná. Už jen fakt, že návštěvník musí kráčet po poměrně frekventované silnici (jež nemá chodník ani krajnici). Navíc není vůbec jasné kudy se má pokračovat k poslední tabuli. Ta se nachází u hlavní silnice u Starého lomu naproti staré vápence. Vápenka je unikátní chráněnou technickou památkou z 2. pol. 19. století, přičemž svou funkci plnila až do roku 1930. Poté postupně chátrala a rekonstruována byla až po roce 2004 potomkem původního majitele. Zde naučná stezka končí, zastávka autobusu MHD je jen pár set metrů odsud směrem k řece.

8.6.3 Závěr

Tabule NS nejsou barevné. Důvody k tomu jsou pochopitelné, ale atraktivnost stezce nedodávají. Mapku celé trasy obsahuje pouze první tabule. Téměř veškeré texty jsou napsány příliš odborně a nepochopitelně. Dalo by se tedy říct, že svou náplní slouží naučná stezka především nadšencům geologie (tedy alespoň její „barrandovská“ část). V místech pod

⁶⁸ http://cs.wikipedia.org/wiki/Chuchelsk%C3%BD_h%C3%A1j

Barrandovskou skálou by mohl být lépe využit fakt, že jsou bezprostředně vidět jednotlivé skalní vrstvy. Jejich představení by mělo být pro laického návštěvníka podáno interaktivnějším způsobem. Je škoda nevyužít takovou šanci, kdy lze na vlastní oči vidět veškeré vrstvy podloží určité geologické éry. V této podobě se ale stezka nedá příliš použít pro školní výuku. NS neobsahuje žádné perličky ani zajímavosti, které by ji zatraktivňovaly a zlidštily. Co se týče složitosti a nepřístupnosti textu, nejde jen o cizí slova, ale i o samotnou skladbu vět. V textu jsou také uváděny veškeré latinské názvy. U tabulí věnujících se floře a fauně je milé, že neobsahují přehršel druhů. Občas je také nenápadně upozorněno na to jak je co špatně a jak by to mělo být lépe (např. vandalismus, hospodaření lesů). Tabule jsou akorát vysoké. Barrandovskou část stezky navštěvují spíše výletníci. Každodopolední návštěvníky a venčitele psů lze potkat až v Chuchelském háji. Umístění 13. tabule je bohužel naprosto zavádějící. Je umístěna na druhou stranu proti logickému pokračování stezky a cesta k ní není značena.

8.7 NS POVODÍM BOTIČE

Naučná stezka povodím Botiče prochází jiho-východní částí Prahy. V průběhu roku 2008 prošla celkovou rekonstrukcí. Původní a současná podoba se od sebe mírně liší délkou trasy. Především se ale liší celkovou podobou a náplní jednotlivých tabulí, které byly modernizované a přepracované. NS sleduje potok Botič. Kopíruje linii jeho toku kolem hostivařských meandrů, přehrady i pozdějších zákoutí, která nejsou Pražany příliš známa. Hostivařská přehrada a park jí obklopující jsou hojně navštěvovaným výletním místem ve všech ročních obdobích. Zato vsi a kulturní krajina, kterou stezka následně prochází (např. Pitkovice, Křeslice) jsou většinou liduprázdné. Původní trasa se na samotném konci stáčela zpět k civilizaci Milíčovským lesem. Dnes je stezka zkrácena, končí již v Pitkovicích. Milíčovský les by měl v budoucnu hostit svou vlastní naučnou stezku. NS prochází unikátním prostředím: přírodními parky Botič-Milíčov (od roku 1984) a Hostivař-Záběhlce (1990). Návštěvník stezky tak může zažít silný kontrast mezi výchozím panelovým sídlištěm a historickou kulturní krajinou s vesničkami, poli a lukami, dvory a mlýny, které se rozkládají v průběhu. Pod zvláštní ochranou je Pitkovická stráž a Milíčovský les s rybníky. Cestou potká návštěvník i několik turistických tras. Původní trasa byla dlouhá úctyhodných 11 km, na kterých bylo usazeno 14 zastávek. Dnes je o cca 3 km a 2 zastávky kratší. Trasu lze projet i na kole, cyklotrasa ještě není dokonalá, ale postupně budována.

8.7.1 Botič (Vinný potok)

O Botič (*od „bobtnání“, „botění“ – zatápní přívalem srážkami, nabývání objemu, rozvodňování*) se v celé jeho délce 34,5 km starají Odbor ochrany prostředí MHMP, státní podnik Povodí Vltavy a Lesy hl.m.Prahy. Je největším pražským vltavským přítokem. Na jeho cestě od Čenětic kde pramení až po Výtoň kde se do Vltavy vlévá, ho posílí např. potoky Slatinský, Chodovecký, Měcholupský, Milíčovský nebo Pitkovický. Koryto Botiče je na svém počátku zcela přírodní. Uprostřed tvoří Hostivařskou přehradu (která má svými 45 ha. od roku 1963 zabraňovat právě povodním), pod kterou znovu přirozeně meandruje. Právě toto území je od roku 1968 přírodní památkou díky množství tůní s výskytem chráněných a ohrožených druhů. Zbytek potoka až k Vltavě protéká hustou zástavbou a potok je často veden v podzemí. Údržba celého toku je dosti náročná. Zahrnuje čištění koryta od věcí přirozených i umělých, prořezávání porostů po březích, opravu jezů (v roce 2006 byl na jednom z jízku vybudován první rybí přechod v Praze). Všechny rekonstrukce počítají se zavedením plánované cyklostezky. Podél celého potoka, jímž plují okouni, kapři, štiky i úhoři lze potkat pro vodní toky typické rostlinné druhy v podobě vrb, olší, jilmů. Pod nimi se rozléhají kopřivy i hluchavky a ještě pod nimi ropuchy. Kolem toho všeho poletují otakárci, strakapoud, pěníce hnědokřídlá i konipas bílý. Voda je kvalitní pouze na svém počátku, Hostivařská přehrada je díky nedokonalé kanalizaci obcí nad ní silně znečištěná. Nutno dodat, že část potoka bývá při jarních táních sjízdná i pro vodáky.⁶⁹

⁶⁹ <http://www.lesypraha.cz/?cat=305>

8.7.2 Historie území

Nejrozsáhlejší území, jímž Botič protéká a které lze historicky vysledovat je Hostivař. První písemná zmínka jako „*Gostiwar*“ (název asi od *Hostivara*, jenž sídlil na ostrožně nad Botičem a který svou přezdívku získal jako člověk, který hostům-cizincům vařil nebo je chránil) je uvedena již v Kosmově kronice, kde je psáno, že zde „*roku 1068 přemyslovská knížata se svým vojskem se rozložila na lukách u Hostivaře*“. Následně máme zmínky o zastavení Hostivaře (dvora a tvrze – v místě dnešního Toulcova dvora) Sázavskému klášteru, poté Janu Zajímači z Kunštátu. Roku 1577 byl odkoupen Vilémem z Rožmberka a následně poddán tomuto tehdejšímu nejvyššímu purkrabímu. V polovině 17. století se celé sídlo nacházelo ve velmi špatném stavu. Nepřetržité válčení, díky kterému v okolí Prahy neustále pochodovali vojáci, způsobilo úpadek vsí. Od roku 1770 (kdy bylo zavedeno povinné číslování) jsou nahrazena původní jména jednotlivých domů čísly. V roce 1783 přešla Hostivař pod zemskou správu. Postupně tu vyrostla škola, železnice i nádraží. V roce 1922 spolkla Hostivař Praha. Ten se díky tomu začíná rychle rozvíjet. Vznikají nové čtvrti, panelová sídliště a rozsáhlý lesopark s přehradou. Historická část zůstala zachována včetně farního kostela Stětí sv. Jana Křtitele (ten je románského původu, z 11. století). Dnes je celá Stará Hostivař památkovou zónou. V roce 2000 zde proběhly rozsáhlé rekonstrukce, jež mají podpořit historický ráz osady (např. pouliční lampy). Výrazným prvkem je především Toulcův dvůr, původní panská tvrz ze 14. století, ve kterém dnes sídlí středisko ekologické výchovy (o Toulcově dvoře pojednávám více v rámci jeho vlastní naučné stezky). Nad Toulcovým dvorem trůní nepěkné sídliště Košík, na něž navazuje nová výstavba s názvem Slunečný vršek. Spolu postupně pohlcují veškerá pole i starou třešňovku. Přes veškeré snahy místních obyvatel (v podobě petic a nesouhlasných akcí) zřejmě celá tato lokalita (jenž by se dala naopak využít jako přirozené spojení Hostivařského lesoparku a Krčského lesa) bude postupně zastavěna. Zároveň je zde přihlíženo spíše k architektuře sídliště Košík a Spořilov, než Staré Hostivaře, nové domy jsou blokové a příliš vysoké. Na samém okraji hostivařského lesoparku se nachází hájovna a malebný zookoutek jako zpestření každodenních procházek (podobnou najdeme např. v Chuchelském háji).⁷⁰

8.7.3 NS

Tuto NS vytvořila základní organizace Českého svazu ochránců přírody Botič Rokytka. Financovalo jí jako většinu ostatních město Praha. Jak již bylo napsáno, stezka prošla na jaře 2008 celkovou rekonstrukcí, na níž poskytl finance taktéž MHMP. Původní tabule byly již naprosto nevyhovující. Já zde popíšu stezku v její podobě ještě na přelomu roku 07/08. Následně pak kontrast s novou podobou. Bude tak dobře vidět srovnání mezi původními a současnými požadavky na podobu naučné stezky. Lze z toho vysoudit rozdíl v informačních potřebách obyvatel hl.m.Prahy. Informací je všude nepřehledné množství a je mezi nimi nutno selektovat. Chceme-li tedy lidem nějaké předat, musí to být provedeno daleko zajímavější a interaktivnější formou, než v minulosti.

⁷⁰ http://www.hostivar.cz/#strucna_historie

Původní NS z roku 1980 byla vůbec jednou z prvních naučných stezek v Praze. Procházela různými druhy terénu, od meandrů Botiče, přes Hostivařskou přehradu a lesopark až po louky a dokonce i silnici. V minulosti dokonce vedla z Náměstí Marata v Hostivaři, tvůrci však začali spolupracovat s blízkým Toulcovým dvorem, čemuž byla trasa přizpůsobena. Její začátek byl umístěn u vchodu do ekologického centra Toulcův dvůr a konec v Milíčovském lese nedaleko stanice metra Háje. Byla tedy jednou z nejdelších NS v Praze. Od svého počátku byla stezka značená symbolem NS, ovšem ne úplně dostatečně. Toulcův dvůr popisují podrobněji v souvislosti s jeho vlastní naučnou stezkou, není tedy nutné se jím zabývat zde. Od něj, kde je umístěná první zastávka, schází NS do starého Spořilova, jenž obklopen panelovou zástavbou, tvoří stále kontury středočeské vesnice s vkusným osvětlením i zrekonstruovaným kostelem. NS se tu schází se zelenou turistickou značkou a Botičem, podél jehož kaskád se postupně klikatí přes Hostivař k Hostivařské přehradě. Druhá tabule je umístěna na počátku Hostivařského lesoparku, který je odpočinkovou zónou pro celou jiho-východní Prahu. V každé roční i denní době je plný rodin s dětmi, kočárky, psy, koly, bruslemi kolečkovými i ledními, létajícími talíři, plavkami i teniskami na běhání. Původní podoba stezky byla již naprosto nevyhovující. Tabule jsou svorně umístěny v neuvěřitelné výšce kde je téměř nemožné je přečíst. Zde se ukázal důvtip (či náhoda) tvůrců a správců parku, protože u většiny z tabulí je umístěn odpadkový koš. Na ten se dá vylézt a text tabule si alespoň takto přečíst. Tabule jsou velmi malé, rozloha textu není o moc větší než formát A3, použité písmo je také nevhodně malé. Jsou na nich umístěné barevné obrázky. Druhá zastávka seznamuje s potokem Botič a jeho meandry. Upozorňuje na přírodní památky a chráněné území. Tabule nejsou číslované, neobsahují celkovou mapku NS s vyznačenými zastávkami. Všechny tabule jsou v kovové konstrukci s dvěma stojnami s dřevěnou stříškou. Jsou nevkusné a zcela nevyhovující. Potok je v tomto místě lemován množstvím stromů, především olší a vrbou, ale i sem si našel cestu tolikrát proklínaný trnovník akát. Rekonstruovaná a zpevňovaná cesta pokračuje kolem několika výletních restaurací do samotného lesoparku. Zde je umístěna cedule Greenway Botič, síť těchto informačních cedulí je vytvářena po celé republice, především u cyklistických tras. Na této se podílel Toulcův dvůr i Český svaz ochránců přírody. Upozorňuje v podstatě na to samé, na co upozorňuje naučná stezka. Tato duplicita může být spíš chápána jako vyhazování finančních prostředků. Název lesopark přesně odpovídá charakteru tohoto prostředí. Opravdu je to něco mezi lesem a parkem. Příroda protkaná asfaltovými cestičkami s vyznačenými cyklotrasami i koňskými trasami (nebo-li speciálními trasami, kudy mohou projíždět lidé na koních). Na tomto místě je nutné malé odbočení do prudkého kopce vlevo, kde je umístěna třetí zastávka. Ta pojednává o vrchu *Šance*, jenž je cenou archeologickou lokalitou díky zbytkům hradiště Hostivař. Je zde černobílý plánec původního osídlení. Tato cedule díky své výšce nejde nejen přečíst, ale zároveň zde ani není vyznačeno, že je nutno vrátit se zpět dolů na hlavní cestu. U přehrady je umístěna čtvrtá tabule pojednávající o rybách a geologii. Texty tabulí nejsou rozsáhlé, obsahují v podstatě vždy dva odstavce a nějaký obrázek. Na druhou stranu nejsou přehnaně složité či odborné. Zde stezka kopíruje Hostivařskou přehradu, která se jemně klikatí několik dalších kilometrů. Podél cesty jsou na některých stromech umístěné dřevěné tabulky s jejich názvem (dub letní i zimní, akát, bříza bělokorá, jasan, jilm, borovice, smrk, olše lepkavá, lípa

srdčitá, vrba). Následují další dvě tabule NS. Jedna silně poničená, popisující geologický profil okolí přehrady. Druhá seznamující s vesnicí Petrovice, do níž návštěvník právě přichází a mokřadem, který právě míjí. Během několika set metrů se člověk dostane z velkoměsta na středočeskou vesnici s kostelíkem. Další tabule upozorňuje na to, co návštěvníka čeká dál. Je to přirozené a nečekané prostředí, jenž umožňuje přítomnost plašších druhů ptáků, než je obvyklé. Praha zůstala jakoby zapomenuta kdesi za zády. Nad rámeček naučné stezky je zde umístěna cedule u bývalého Petrovického jezu, upozorňující na projekt revitalizace nejen jezu ale i okolního prostředí, spolufinancovaný z peněz EU. Osmá tabule NS je na rozcestí, umě umístěná tak, aby se k ní dalo hodně těžko dostat. Upozorňuje na historii okolí, především zdejších bývalých mlýnů a středověké kupecké stezky. Zde se NS odklání od cesty i cyklistické trasy a pokračuje těžším terénem podél potoka k číslu devět. To je umístěné na soutoku Botiče a Pitkovického potoka. Poměrně malebnou krajinu ruší výstavba nových domů ve stylu podnikatelského baroka. Oba potoky souzní kolem malého poloostrovu, kde je tabule umístěna. Popisuje tyto meandry a erozní činnost. Dále stezka přichází na rozlehlou nivu, v jejímž středu je při kraji zbudován nový dřevěný altán, na tomto místě (a v podstatě uprostřed délky trasy NS) umožňující vítaný odpočinek. Trasa míjí desátou zastávku popisující údolí Pitkovického potoka, včetně potoční nivy a přichází k Pitkovické stráni, jedné z nejkrásnějších atrakcí této naučné stezky. Příslušná zastávka NS upozorňuje, že Pitkovická stráň je chráněným územím, kde se nachází množství teplomilných vzácných rostlinných druhů. Stráň obíhá dřevěná konstrukce doufající v zastavení lidí, jenž sem pro své velké těžké a nemotorné nohy (či mozky?) nemají umožněn přístup. Opozitum tohoto přírodního unikátu, je skládka Tingl, kterou popisuje tabule nahoře nad strání, resp. její historii a především revitalizaci a problémovost odpadků. Zde se opakuje stejný problém jako na počátku stezky. Návštěvník zjišťuje, že se musí vrátit až na nivu u potoka, kudy pokračuje směrem do Křeslic. Míjí se pole i domky, silnice, traviny a šípky, sloupy elektrického vedení. Staré Křeslice jsou poměrně vkusně opravované. Nová zástavba, která je obklopuje, je ovšem otřesná. Na tomto místě stezka míjí rozpadající se rozlehlý statek a bohužel pokračuje kus po silnici. Až sem doléhá hluk z dálnice D1. Toho se návštěvník zbaví až odbočením ze silnice do Milíčovského lesa, kam stezka pokračuje. Dvanáctá tabule pojednává právě o něm. Cesty v tomto lese jsou nepřírodně rovné a dlouhé. U zpola vypuštěného Milíčovského rybníka je poslední tabule celé stezky. Popisuje soustavu rybníků, jejich funkci, faunu a floru. Nedaleko odsud je stanice metra C – Háje i zastávky autobusů.

To je tedy popis původní podoby naučné stezky jak vypadala ještě na počátku května 2008. Nová - stávající podoba končí již v Pitkovičkách. Zbytek trasy, především část v Milíčovském lese je plánována jako součást jiné naučné stezky. Tato oblast patří již pod Prahu 11, tudíž není ve správě Prahy 4 jako zbytek NS a tedy ani ČSOP Botič-Rokytky. Hlučné místo, které představuje silnice, tedy spojnice z Křeslic k Milíčovským rybníkům, bylo zdařile vynecháno. Paní Jitka Loubová z ZO ČSOP Botič Rokytky v rozhovoru sdělila, že jsou si při tvorbě nové naučné stezky vědomi současných trendů ve společnosti. Ta vyžaduje větší tabule s menším množstvím textu a více názornými kresbami či fotografiemi. Nová podoba NS také musela reflektovat změnu prostředí. Paní Loubová i její kolegové podnikají pravidelné vycházky do terénu. Z vlastního pozorování tak mohou dosvědčit, že se tu už nevyskytuje například

ledňáček nebo některé druhy květin, což se musí odrazit na nové podobě tabulí. Ty musí informovat o skutečném stavu okolí naučné stezky a ne druzích, jež se zde vyskytovaly před několika desítkami let. Nové tabule již odpovídají základním požadavkům. Jsou nižší a větší, dvě stojny daleko šíře od sebe, klasická železodřevěná konstrukce se stříškou. Jsou také barevné se zalamínovanou výplní. Nová stezka jinak prochází stejným územím, opět začíná u Toulcova dvora. Zastávky jsou na stejných místech, ovšem jejich podoba i náplň se nedá s původní rovnat. Na tabulích jsou použity kresby akademického malíře Jindřicha Krejčí, texty jsou daleko rozsáhlejší a aktuální. Na všech tabulích je umístěna mapka celé NS s vyobrazením všech ostatních i aktuální zastávky. Taktéž je zde symbol NS, zmíněni jsou i její tvůrci. Tabule jsou číslovány. Bohužel i o nové podobě NS musím konstatovat typický nedostatek, a to přílišnou odbornost textů. Zde je tento nedostatek pouze částečný, většina textu je srozumitelná, jen některé jeho části zbytečně ubíhají do vědeckých končin.

Organizace Botič Rokytka spolupracuje mimo jiné se školami, kterým připravuje materiály a podklady pro učení se v přírodě. Taktéž je možné si objednat průvodcovství těmito místy pro učitele. Členové tohoto spolku jsou ve správní radě Toulcova dvora, se kterým úzce spolupracují. Propojení těchto dvou sousedících organizací je samozřejmě naprosto vhodné.

8.7.4 Závěr

K této NS bylo vydáno několik brožur. První v roce 1980, druhá v roce 2002 a poslední aktuální v roce 2008. Obsahují rozsáhlé informace o celé lokalitě, které se nemohou vejít na informační tabule naučné stezky. Naučná stezka je velmi transdisciplinární, postupně seznamuje návštěvníky se vším s čím se mohou na trase setkat. Prochází velmi unikátním prostředím přírodních památek. Od lidmi zaplněného Hostivařského lesoparku až po tiché a prázdné potoční nivy. Členové ČSOP Botič-Rokytka se o své dědictví starají velmi dobře. Během jednoho roku kompletně zrekonstruovali celou trasu naučné stezky. Ta byla velmi vhodně aktualizována a může tak lépe sloužit návštěvníkům celé lokality, kterých je obzvláště v letních měsících neuvěřitelné množství.

8.8 NS OBORA HVĚZDA

Obora Hvězda skýtá svým návštěvníkům dvojí potěšení. Nabízí atrakci v podobě historické kulturní památky. Ta je zároveň obklopená přírodou připomínající divoký les spíše než pečlivě upravovaný park u letohrádku. Přes všechny snahy po rekultivaci tohoto prostoru, o nějž se zajímali nejruznější architekti mnoha století, si obora uchovala divokost a alespoň částečnou neprostupnost. Tajemno prochází nejen temnými a nepřístupnými kouty obory, ale i letohrádkem samotným. Nepravidelná a zdánlivě nesmyslně uspořádaná mozaiková dlažba po celém půdorysu stavby v bývalém hodovním sále v druhém patře, působí odkrývačům pravdy značné problémy. Není pochyb o tom, že toto místo, skrývající se za zdmi na severo-západním konci Prahy, je naplněné kontroverzními dějinami. V současné době je obklopené zástavbou a dopravními tepnami. Je překvapivé, že lidem s provázky nebo ovladači v rukou nevadí hlučná široká silnice svírající zmíněnou louku. Rozlehlé travnaté prostranství spojující oboru blíže ku Praze s parkem Ladronka, je totiž místo oblíbené k pouštění draků i modelů letadel. Ladronka byla v nedávné době rekultivována a slouží obyvatelům Prahy (především těm na kolečkových bruslích) tak říkajíc k moderní rekreaci. Návštěvníky obory tvoří poměrně velký počet běžců, je to totiž jeden z mála rozlehlých a hlavně rovných parků. Kromě nich tudy po šterkových i ušlapaných lesních cestách projíždějí cyklisté, rodiny s kočárky a v zimě také běžkaři. Díky malé kavárně u letohrádku je park místem nejenom procházek, ale i setkávání. Blízkost Pražského hradu, Břevnovského kláštera a dalších turisticky atraktivních lokalit, přivádí do obory stále častěji i cizince, kteří si o letohrádek Hvězda prodlužují linii navštívených památek. Letohrádek je od roku 2000 přístupný veřejnosti se svou stálou expozicí na téma „*Minulost a přítomnost – stavební vývoj letohrádku od jeho vzniku až po současnost*“. Historii a vývoj celého prostoru ovšem také zpřístupňuje naučná stezka, která jím prochází.

Obora Hvězda je spolu s letohrádkem od roku 1962 národní kulturní památkou o téměř devadesáti hektarech. Má tři hlavní vstupní brány – Břevnovskou od Vypichu, Bělohorskou směrem od Břevnova a Libockou od Petřín. V blízkosti všech je hojnost městské dopravy. Před libockou bránou lze obdivovat kamennou sochu Jana Roháče z Dubé, na severní straně obory je pro změnu socha Husitské bojovnice.

8.8.1 Historie obory, letohrádku Hvězda, vsi Liboc

Název obory je samozřejmě odvozen od letohrádku, jehož půdorys je tvořen právě tímto šesticípým obrazcem. Nachází se na území městské části Liboc, jejíž název je odvozen od jména *Lubota* (případně *Libota*), tedy *Libotův majetek* (dvůr nebo potok).⁷¹ Až do husitských válek je ves vedena v majetku Břevnovského kláštera. Poté jí do svého vlastnictví převzali pražští měšťané a v roce 1848 již patří ke Smíchovu. K Praze byla připojena v roce 1922. Královskou oboru zřídil v Liboci císař Ferdinand I. v roce 1534 na místě původního pohanského obětiště a pozdější tvrze. Obora se prve jmenovala „Nová“, jelikož v jejím

⁷¹ Lašťovka, M. a kol. *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*. I.díl. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-24-9.

sousedství již byla obora v Bubenči. Dle návrhu Ferdinanda Tyrolského (syn Ferdinanda I.) začala v roce 1555 výstavba renesančního letohrádku o průměru 40 metrů, včetně terasy s okrasnou zahradou a sally terreny⁷² na západní straně. Cípy hvězdy byly v přízemí i prvním patře vyplněné obytnými pokoji. Letohrádek je dotvářen důmyslným rozprostřením hlavních i vedlejších cest po celé oboře. Ty jsou jakýmsi pokračováním cípů hvězdy. Cesty jsou zde velmi důležitým momentem, umožňují daleké průhledy z různých úhlů směrem k městu i letohrádku samotnému. Jak vypovídá z názvu, obora sloužila především k pořádání královských honů a jiných slavností. Díky nedaleké Bílé hoře a později třicetileté válce se stala místem bitev i tábořištěm vojsk. Obojí se podepsalo na jejím zničení (bitvu na Bílé hoře dodnes připomíná model umístěný v přízemí budovy). Při bitvách nabývá na důležitosti obyčejné dřevo, které mizí z lesů a proměňuje se ve vojenský materiál. V roce 1763 byla zahájena rozsáhlá obnova. Letohrádek však pustl a z pokynu Josefa II. sloužil až do roku 1874 jako potupný sklad střelného prachu (nutno říct, že tento panovník dal pokyn k opravě střechy, která je nyní nižší, než ta původní měděná, rozebraná Švédy). V 19. stol. se v oboře konaly červencové *Markétské poutě* (v roce 1262 se za velkého sucha šlo s ostatky sv. Markéty od Hradčan k Břevnovu, po tomto procesí opravdu začalo pršet, od té doby se tradice držela, uctění patronky se stalo slavností postupně přesunutou až do obory, poslední pouť se konala v roce 1910, poté byly kvůli výtržnostem zakázány). V následujících desetiletích se letohrádku dostalo lepšího zacházení v podobě rekonstrukce budovy i přilehlého parku za účasti architekta Josipa Plečnika. Rekonstrukce byla opět přerušena vojenskou účastí za druhé světové války (vystřídala se tu vojska německá i sovětská). V pol. 20. stol. byl na návrh architekta Josefa Sokola upraven prostor před letohrádkem. Letohrádek samotný byl upraven pro potřeby plánovaného Muzea Aloise Jiráska, později rozšířeného i o expozici připomínající Mikoláše Alše. Nejrozsáhlejší restaurace probíhala před přelomem tisíciletí. Zvnějšku dostal objekt novou střechu i plášť, uvnitř byly restaurovány interiéry včetně zmíněné mozaikové podlahy z roku 1562. V současné době stále probíhá oprava obvodové zdi kolem celé obory, jenž je vystavená z opuky. V některých částech je stále úplně rozvalena. Na západním konci obory byl před pár lety vybudován rybník, který je v podstatě rekonstrukcí původního vodního díla ze 17. století. Spolu s potůčkem, jenž ho napájí, zastupuje vodní živel v této jinak zelené hmotě. Na jeho březích byly umístěny vkusné artefakty z přírodních materiálů a lavičky.⁷³ V jeho bezprostředním okolí se rozlézá hutný mokřad a olšiny s mnoha vzácnými živočišnými i rostlinnými druhy. S mohutnou nebarevnou zdí letohrádku, který odtud ční na vyvýšenině, je lehkost, příjemnost a vlhkost tohoto prostoru v ideální rovnováze. O unikátnosti svědčí i začlenění této lokality do soustavy evropsky přírodně významných lokalit „Natura 2000“.

V současnosti stále probíhající rekonstrukce celého prostoru je ovšem pro některé návštěvníky kontroverzní.⁷⁴ Lidem se například nelíbil nový povrch hlavních cest

⁷² Z italského, v renesančním a barokním stavitelství oblíbená velká palácová hala (přízemní sál) obvykle otevřená jednou stěnou s arkádami do zahrady.

⁷³ Ty jsou správně rozmístěny podél všech hlavních cest obory, včetně velké dřevěné houpačky a několika dalších atrakcí pro dětské návštěvníky, ty však byly ohroženy směrnicemi EU a v současné době je jednáno o jejich přesunutí na okraj obory k jedné ze vstupních bran.

⁷⁴ Šestka – noviny Prahy 6

vytvořených z původní opuky (dříve cesty nebyly zablácené, kdežto z opuky se za vlhka stane právě bláto). Na stejném místě zmizely také záhony s růžemi a středová cesta, kde je nyní široký pás trávníku. Na to ovšem Magistrát reaguje oprávněnými argumenty – lesopark nemá mít květinovou výzdobu ani zbytečné cesty, tvoří ho částečně široké pásy trávníku (např. parter, neboli travnaté prostranství, před letohrádkem), které jsou pěším přístupné. Nikde není psáno, že na trávník se nesmí vkročit. To je ovšem pro našince velmi nezvyklé opatření. Trávník byl v Praze zcela nepochopitelně vždy místem zákazu, jakoby tráva, koberec parků, byla povýšena na křišťálový lustr, jehož se nesmíme dotknout a tím se stala nechtěnou zástěrkou lenosti zahradníků. Obora Hvězda, stejně jako ostatní zelené plochy Prahy, navracejí trávníky chodidlům, zádům a zadkům. Z některých reakcí návštěvníků lze odpozorovat základní nepochopení funkce celého prostoru, který není prvotně parkem, ale oborou. Částečné neudržování lesního porostu (např. nehrabání spadlého listí) v tomto případě není leností, ale žádoucí součástí smyslu celé obory. A tak i zde, jako na mnoha jiných místech je třeba si uvědomit kompromis mezi historickou kontinuitou již žádají památkáři, možnostmi údržby již žádá správce (Odbor ochrany prostředí MHMP a Lesy hl.m.Prahy) i užitností a funkčností po níž baží každodenní návštěvníci.⁷⁵

8.8.2 NS

Tuto naučnou stezku realizoval Svaz ochrany přírody a krajiny ČR z financí MHMP, internetovou podobu jako u většiny ostatních vytvořil EVANS. Zastávek je 14. Na každé z nich je vyobrazena mapka celého prostoru s jednotlivými zastaveními a vyznačenou tou aktuální. Všechny tabule jsou v dobrém stavu, umístěny viditelně u hlavních i vedlejších cest především po obvodu obory. Jsou v železobetonové konstrukci, dřevěné s hnědou stříškou. Jejich výška je ideální pro čtení dospělým člověkem. Jsou poměrně veliké, necelý metr široké a víc jak půl metru vysoké. Znak naučné stezky je umístěn přímo na tabuli, stejně jako symbol Prahy. Jiné informace, např. o tvůrcích NS zde však nejsou. Tabule jsou zalaminované a barevné s velkým množstvím obrázků. Vnější forma celé konstrukce je velmi zdařilá. Méně zdařilé je rozmístění jednotlivých informací a jejich struktura. Obrázků je opravdu mnoho, jak fotografií, tak kreseb i starých dřevorytů. Text je vždy umístěn v levé části tabule velmi drobným a nahuštěným písmem. Celý blok, který by bylo lépe rozbit mezi jednotlivá vyobrazení, působí příliš hutně a kompaktně. Malé písmo se velmi obtížně čte. Celková informace je tak určena pouze dospělým návštěvníkům, a to včetně cizinců. Na každé tabuli je totiž v anglickém jazyce jakási anotace popisu. Struktura této NS je tím přizpůsobena množství zahraničních návštěvníků, kteří oboru navštěvují. Styl popisu je poměrně zdařilý. Jednotlivá zastavení pojednávají o nejruznějších faktech týkajících se obory a letohrádku Hvězda. Nejsou číslovaná, u Libocké brány, u domu oborníka, je úvodní zastávka seznamující návštěvníky s archeologickými vykopávkami a nálezy tohoto území skrze něž přibližuje historii celé obory. Od této první zastávky je nejlépe celou naučnou stezku procházet. Druhá zastávka se věnuje původnímu dubovému porostu a celkovému hospodaření v lese. Od 18. století tvořily oboru pouze listnaté stromy, především duby. Ty byly postupně ve válečných

⁷⁵ Pacáková-Hoštálková, B. a kol. *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-7277-279-1.

situacích káceny a znovu vysazovány. Původně hojná lesní zvěř se během válečných pustošení na toto místo již nikdy nevrátila. Měnila se i podoba alejí, z původních cest prodlužujících všechny cípy hvězdy až ke zdem obory, dnes zbyly jen tři hlavní směrem k Praze. Obora byla často ponechávána ladem, kdy do ní měly čas vniknout náletové a nevhodné porosty, postupně se v ní tak objevují jehličnany. Při každé své obnově se stává více a více parkem. Dnes zde převažuje dub, buk a habr, z nichž některé patří mezi památné stromy. Spolu s hojným smrkem je tu smíšený les vhodný pro mnoho živočichů. Pod stromy lze nalézt hlavně bez a ostružiny. Oboru ovšem netvoří pouze les a travnaté plochy, ale také louky. V tomto sledu třetí zastávka upozorňuje na osobnosti spjaté s oborou, od jejího zakladatele, přes další panovníky až po stavebníky a architekty podílející se na její podobě. Další zastavení se poněkud vymyká. Upozorňuje na ptactvo obory, jehož kresby zabírají většinu tabule, text je pouze krátký, jedná se o jakýsi výčet všeho ptactva na tomto území. Tato zastávka se nachází na hlavní široké cestě vedoucí alejí k letohrádku. Na tomto místě si lze všimnout zajímavosti v podobě betonových patníků, jimiž je vyznačena vzdálenost přesně 1 km. Patníky sloužily na zkoušení invariových drátů pro měření základů trigonometrických sítí a byly zde postaveny před 2.sv.v.⁷⁶ Odtud stezka pokračuje k tabuli popisující prostředí obory z hlediska geologického, vodního, vegetačního i klimatického. Následně se věnuje myslivosti a živočichům zde žijícím. Význační jsou především někteří bezobratlí. Zastoupení savců se v historii velmi změnilo, od původně lovených daňků, jelenů a prasat tu jsou spíše stovky veverek a ježků. O lovu zvěře ve zdejší oboře vypovídají dobové dřevoryty umístěné na tabuli o myslivosti. V tuto chvíli NS opouští hlavní přístupové cesty a klesá údolím podél potůčku a malého lomu okolo zastávek popisujících velmi podrobně bitvu na Bílé hoře, geologii a vodu v oboře. Zajímavostí je, že v údolíčku pod letohrádkem je štola jednoho z vodovodů z Pražského hradu, který nechal vybudovat Rudolf II. Nad ní byl vystaven původně šestiboký, dnes okrouhlý funkcionalistický studniční domek. Ten je bohužel notně poničen sprejery. Pod letohrádkem je tabule věnující se projektu Natura 2000 - právě na tomto místě je významná lokalita sloužící k ochraně ohroženého a zde se vyskytujícího druhu mlže vrkoče útlého. Podél obnoveného rybníka pokračuje stezka zpět nahoru k letohrádku. Zde upozorňuje na bučinu plnou v Praze unikátních vzrostlých stromů. Buky díky svým hladkým kmenům vypadají jak mohutní hadi tyčící se k nebi. Další zastavení popisuje historii letohrádku samotného. Poslední tabule popisuje obnovu lesa s různými hospodářskými způsoby. Jsou zde stejná vyobrazení a popisy obnovy lesa jako na některých dalších pražských naučných stezkách.

8.8.3 Závěr

Tato naučná stezka je určená náročnějším návštěvníkům včetně cizojazyčných turistů. Na každé tabuli je vyčerpávající informace jak textová, tak obrazová. Na jiném místě by to bylo na škodu, zde ovšem, vzhledem k turistickému charakteru celého území, se zdá být celkem na místě. Ovšem i přes tento fakt mi připadá poněkud zbytečné umísťovat na naučnou stezku příliš odborné informace jako např. detailní vegetační mapu. Chybou zůstává umístění textu

⁷⁶ Trojúhelníková síť se stabilizovanými vrcholy, jejichž poloha se určuje na základě směrových, úhlových nebo délkových měření.

do jednoho bloku v příliš malém rozlišení písma. To ubírá celé informaci na atraktivnosti a čtivosti. Autoři stezky trefně poukazují na aktuální stav celého prostředí (co se týče např. zvýšeného přísunu výfukových plynů, pobíhání psů, ničení vegetace i zdí). Vydařené je také umístění starých kreseb a dřevorytů.

Unikátnost tohoto prostředí je tvořena především pocíťovaným spojením anglického chaotického parku s přísně vetknutou sítí cest. Pohledy na letohrádek od hlavních bran jsou fascinující. Příjemná je i možnost úniku do neuspořádaného porostu v okrajových částech obory. Spojení návštěvy muzea v architektonicky velmi zajímavém objektu s výletem do přírody je stylové. Toto místo si přítomnost naučné stezky poskytující zájemcům vyčerpávající informace naprosto vyžaduje. Nehostinná větrná hůrka, kterou je Vypich, tak skrývá za vysokými opukovými zdmi žádoucí přírodní prostředí, po staletí devastované a následně obnovované lidskými zásahy.

8.9 NS NELENÍME V ZELENÍ (Lesoparkem Kamýk)

Lesopark Kamýk se nachází ve stejnojmenné části Prahy, mezi velkými sídlišti Modřany, Lhotka a Libuš. Toto katastrální území bylo v roce 1988 odtrženo od Modřan a Lhotky a je dnes součástí městské části Praha 12. Již z názvu „*Neleníme v zeleni*“ lze poznat, že se nejedná o stezku pouze naučnou. Tento kus lesa je totiž prošípován běžeckými trasami a cvičebními prvky, které z něj činí přírodní tělocvičnu. Naučná stezka je poměrně dobře dostupná MHD, v její blízkosti je NS Modřanská rokle, s níž se dá návštěva spojit. Do lesoparku se dá vstoupit mnoha cestami, slouží jako odpočinkový areál obyvatel okolních domů, lze tak zde potkat návštěvníky všeho druhu. První dojem z lesa ovšem není příliš úchvatný. Kromě vyšlapaných cest a cestiček je většinou neprostupný, zarostlý ostružiním. Místy je to les až strašidelný, obzvláště při večerní návštěvě. Vybudovaná naučná stezka s herními prvky ho velkou měrou povyšuje a činí z něj něco více než jen vycházkový areál.

8.9.1 Historie přírodních areálů zdraví

Jméno této čtvrti i lesa se odvozuje z názvu kopce, na jehož úpatí se nachází. Celé území bylo součástí vsí Lhotka a Modřany, o jejichž historii detailně pojednávám v rámci NS Modřanská rokle. Na tomto místě bych ráda zmínila historii ne území, na němž se stezka nachází, nýbrž něco málo o podobných přírodních tělocvičnách. V dnešní době se v rámci rekonstrukcí parkové zeleně objevují stále častěji. V Praze najdeme podobné prvky např. v Chuchelském háji nebo podél nedávno rekonstruovaného pravého břehu Vltavy z Bráníka do Zbraslavi, který slouží jako cyklistická, pěší i bruslařská stezka. U tělocvičen v zeleni je obvyklé, že jsou jejich součástí vyznačené běžecké trasy a cyklostezky.

Tyto tzv. areály zdraví se v Praze staví od 60. let 20. století kdy začal být kladen důraz na pobyt obyvatel města v přírodě. Tendence k takovému trávení volného času se i přes komunistické zákazy zachovala díky skautingu, sokolskému hnutí i různým turistickým oddílům. Nutno říct, že většina takových zařízení postupem času chřadne a zaniká, protože nejsou dostatečně využívána a tudíž udržována. Půjdu-li si zaběhat do lesoparku kde chodí stovky jiných lidí, pravděpodobně se nebudu chtít přede všemi produčtovat na různých bradlech a tyčích. K tomu slouží posilovna. Každá lidská činnost má své místo, v případě je-li přesunuta jinam, potřebují lidé trochu jiný druh motivace než vlastní vůli. Potřebují ujištění, že je tato činnost vhodná právě tomuto místu. Takové ujištění jim poskytuje naučná stezka v Kamýku. V západoevropských zemích mají tyto fyzické aktivity v přírodě dlouhou tradici. Vyhlášené jsou tím např. Švýcarsko, skandinávské země nebo Belgie. U nás jsou podobné venkovní tělocvičny oblíbené zatím více mezi dětmi. Dospělí lidé si k nim pomalu v rámci celoevropského trendu pohybu a zdraví, hledají cestu.⁷⁷

8.9.2 NS

Celkem osm tabulí naučné stezky se nachází na cca 1,4 km dlouhé okružní cestě lesoparkem Kamýk. U každé z nich je umístěno sportovní náčiní, jehož možná použití jsou na tabulích

⁷⁷ <http://www.ekoserver.cz/index.php/write/clanek/361/>

vyobrazena. Dále jsou zde značeny celkem tři běžecké okruhy rozdělené podle fyzických možností žen, mužů a dětí. Samotný les se sice nachází v kopci, ale stezka vede v jeho horní části, která je víceméně rovná, je tudíž nenáročná a dostupná všem. Nemá značená symbolem naučné stezky, ovšem vine se na trase jednoho z běžeckých okruhů, který je značen zeleným pruhem.

Stezka vznikla v roce 2005 za podpory mnoha soukromých sponzorů i městské části Praha 12, tvůrcem byl jako mnohde jinde ZO ČSOP Koniklec.

Stezka začíná i končí u hájovny v horní části parku. Součástí hájovny je chov některých zvířat (např. koz). Tady je také umístěno dětské hřiště s několika herními prvky. Tabule naučné stezky jsou v tomto případě pojaty zcela originálně. Forma je podobná jiným – dřevokovová konstrukce v hnědé barvě o dvou stojnách. Má speciálně upravený povrch (proti UV záření). Obsah je včetně většiny písma ručně kreslený. Tímto způsobem jsou tabule daleko přístupnější dětským návštěvníkům. Jsou veselé, barevné, hravé, vyzývající k zastavení, strhující pozornost. Na každé je číslo a seznam všech tvůrců a sponzorů. Dále obsahují upozornění co se v lesoparku Kamýk smí a nesmí činit. Zajímavé a na tomto místě velmi vhodné je zobrazení telefonních čísel záchranné služby, policie a hasičů. Stezka je primárně určena dětem a rodinám s dětmi. Cvičební prvky sice nejsou nebezpečné, ale samozřejmě představují možnost úrazu. Hlavní obsah tabulí se dělí na dvě části. Jedna představuje vyobrazení cvičebního prvku a možných úkonů, které se na něm dají dělat. Druhá část je věnována místní přírodě. Nejvíce místa zabírají obrázky, psaného textu je zde velmi málo.

U hájovny je umístěna úvodní informační tabule a dvě první tabule naučné stezky. Na úvodní tabuli se návštěvník dozví o rozmístění všech cvičebních prvků i běžeckých okruhů. První tabule se ve výukové části věnuje hajním bylinám, v cvičební pak možným úkonům na dřevěné překážkové dráze, která je zde postavena. Byliny, jež můžeme vidět v okolí jsou pouze vyobrazeny a pojmenovány. Druhá tabule ukazuje místní lesní ptáky a znázorňuje posilovací cviky na blízké hrazdě. Třetí zastávka přibližuje zdejší stromy a cviky na bradlech (včetně protažení). U čtvrté jsou umístěné horizontální žebříky, přes které se dá ručkovat. Z přírody jsou zde vyobrazeni bezobratlí živočichové žijící ve dřevě a mechu. Další zastávku věnující se živočichům v retenční nádrži, která se nachází u jižního okraje Kamýku, doplňují žebříny a doporučené cviky na nich. Šestá zastávka se věnuje savcům a cvikům na zde umístěném posilovadle. Osmou zastávku s popisem bezobratlých živočichů žijících v na tomto místě hojném keřovém patře pak doplňuje dřevěná kladina.

Všechna zvířata a rostliny na tabulích jsou kreslená v jejich přirozeném prostředí, tzn. tak jak je můžeme v okolí opravdu zahlédnout. Celá stezka je velmi pečlivě udržovaná, v dobrém stavu. Díky značkám běžeckého okruhu je i dobře značená. Po celé trase je umístěno množství laviček a odpadkových košů. I když lesopark nepůsobí celkově příliš vábným dojmem, tabule naučné stezky a originální cvičební prvky ho jednoznačně zvelebují.

8.9.3 Závěr

Lesopark Kamýk je napojen na lokální cyklotrasy Prahy 12. Před vytvořením samotné naučné stezky proběhly rozsáhlé rešerše na místních úřadech i školách. Nejčastější návštěvníci lesoparku, tedy děti, byly zapojeny do jejího vytváření. Měly možnost navrhnout jaké herní a

cvičební prvky by v Kamýku rády viděly a na jejich názor byl brán zřetel (např. běžecká trať s vyznačenými okruhy, žebřiny nebo kladina). Naopak jiné názory z důvodů velkého množství či nákladnosti zanikly. Nutno říct, že i tyto nápady byly velmi zajímavé a neměly by úplně zapadnout (např. vyčlenění určitých stromů na lezení, lanová opičí dráha ve větroví, terče na lukostřelbu či vyznačená cross trasa pro horská kola). Na tomto způsobu tvorby NS je dobře vidět jak důležitá je komunikace s jejími budoucími návštěvníky. Takto jsou uspokojeny děti i jejich učitelé, kteří zde mohou představovat místní faunu a floru a podat k obrázkům na tabulích popisující výklad, který zde chybí. Tady bylo prioritou zapojit návštěvníky lesoparku do aktivní činnosti. Předat jim i základní informaci o tom, co v jejich okolí žije a roste, což se zdařilo velmi dobře.

Žáci okolních základních škol jsou v rámci svých výukových programů v lesoparku častým hostem. V hodinách tělesné i ekologické výchovy.

Lesopark Kamýk byl tímto způsobem zapojen do širšího okruhu menších zelených ploch, kterých je v této lokalitě více. Logické propojení systémem cyklostezek a kvalitních cest pro pěší, by bylo pro zdejší drobné parky ideální. Dalo by se tak zelení přecházet z jednoho do druhého. Návštěvníci by nebyli rušeni ani ohrožováni silničním provozem. Takové řešení umožňuje nabídnout více atraktivních míst alternativ. Zároveň brání přílišné návštěvnosti některých lokalit (např. Modřanské rokle).⁷⁸

Tato naučná stezka je opravdu velmi vydařená. Je nápaditá, na první pohled odlišná od ostatních. Má jasnou koncepci a splňuje zadané cíle.

⁷⁸ <http://csop.koniklec.cz/nelenime.htm>

8.10 NS THOMAYEROVY SADY

Tato naučná stezka se nachází v městské části Praha Libeň, kterou jihozápadně olizuje tučný meandr Vltavy s přitékající Rokytkou. Jejich břehy stezka částečně kopíruje. Od ostatních se odlišuje svým tvůrcem. Navrhli ji a vybudovali žáci Základní školy Bohumila Hrabala pod vedením profesorky Mgr. Dominiky Dobrylovské (za podpory Odboru životního prostředí úřadu městské části Praha 8). Tato škola bezprostředně sousedí s nevelkým, ale o to vzhlednějším a upravenějším parkem – Thomayerovými sady, kterými stezka prochází. Jméno jim dal jejich architekt (a tehdejší ředitel pražských parků a zahrad) František Thomayer na počátku 20. století. To, kdo ji vytvořil, samozřejmě ovlivňuje charakter i náplň. Stezka má tak, jako v Praze jediná, přízvisko „školní“, protože primárně slouží žákům jako doplněk výuky biologie, ekologie a historie. Thomayerovy sady samotné pochopitelně slouží i místním obyvatelům. V nedávné době byly oživeny velmi vkusným a zajímavým dětským hřištěm a speciálním hřištěm na pétanque. Místo je to plné krásných výhledů jak z terasových částí tak z jižních poloh skrze vzrostlé kaštiny. Široká cesta kolem řeky je pohodlná stejně dobře cyklistům i bruslařům jako kočárkům a venčícím se psům. Naučná stezka zde byla vybudována v září roku 2006, je neponičená a velmi zdařilá.

8.10.1 Historie Libně a Libeňského zámku

Libeň byla k Praze připojena v roce 1901, tedy o devatenáct let dřív než např. Vinohrady nebo Žižkov. První zmínky o ní ale najdeme již z roku 1363 kdy se tento původně zcela zalesněný vrh s později postavenou tvrzí nazýval Okrouhlá hora.⁷⁹ Archeologické nálezy svědčí dokonce o pravěkém osídlení. Svůj název Libeň pravděpodobně odvozuje od vladyky *Libeny*, který zde měl panství (a ne tedy od přídavného jména „*libý*“ jak by se na první pohled chtělo). Libeň byla význačná především svými vinicemi, jejichž jména (Palmovka, Vlachovka, Kundratka...) jsou převzata v názvech ulic a místních částí. V 19. století do Libně pronikl průmysl, který svými továrnami a dopravními uzly tuto původně romantickou ves změnil k nepoznání.

Nejcharakterističtější a historicky nejvýznamnější stavbou je bezpochyby Libeňský zámek, postavený v 16. století Eliškou Hoffmannovou. Postaven byl v renesanční úpravě na místě bývalé tvrze. V roce 1608 zde byl uzavřen tzv. *Libeňský mír* mezi Rudolfem II. a jeho bratrem Matyášem, jenž se chtěl zmocnit trůnu. Mírová smlouva byla podepsána díky tomu, že Rudolf přenechal bratrovi Uhry a přislíbil mu české nástupnictví. Od 17. století je zámek v majetku města Prahy, využívali ho jako své letní sídlo pražští primátoři. V roce 1769 určila jeho dnešní podobu rokoková přestavba (gotika zbyla ve sklepích, západním a jižním křídle). Později byli primátoři v zámku vystřídáni dětmi, jelikož zde byla zřízena polepšovna a vychovatelna, spolu s níž byl obnoven i celý park. Ten má dnes víc jak čtyři hektary. V minulosti tu byla také nemocnice (při pražském moru), po prusko-rakouské válce lazaret a

⁷⁹ Svoboda, J., Lukeš, Z., Havlová, E. *Praha 1891-1918 - Kapitoly o architektuře velkoměsta*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-20-6.

po povodních na konci 19. století i útočiště pro vyplavené rodiny.⁸⁰ Ve 20. století spolu s menšími stavebními úpravami přibyl k zámku kostel, sokolovna a gymnasium. V zámecké historii zde byli hosty velmi významné osoby, jako např. císařovna Marie Terezie, Josef II. Před svou korunovací zde odpočinul Leopold II, dále František I. nebo francouzský král Karel X. Od roku 1946, kdy byl velký sál upraven pro tyto účely, se zde konají svatby. Stejně tak se oddává v zámecké kapli. Zcela unikátně tu lze, jako na jediném místě v Praze, uzavřít církevní i civilní sňatek. Poslední úpravy a rekonstrukce budovy proběhly (po pro architektonicky významné stavby náročné komunistické éře) v letech 1996-97. V zámku dnes sídlí obvodní úřad Prahy 8.⁸¹

8.10.2 NS

Tato naučná stezka, jelikož se z velké části nachází v parku, je průchozí z několika možných stran. Jejích dvacet tabulí je ale číslováno. Sluší se tudíž začít od jedničky, z ulice U Českých loděnic. Vnější provedení jednotlivých tabulí je velmi zdařilé. Konstrukce, o dvou stojnách, je dřevěná s hnědým nátěrem, v ideální výšce jak pro dětského tak dospělého návštěvníka. V rámu je zalaminovaný vlastní text. Na každém je umístěno číslo a symbol naučné stezky (trasa ovšem tímto symbolem značená není). Délka celé trasy je pouhý 1 km. Jednotlivé tabule jsou tedy na dohled od sebe, i tak by bylo zelenobílé značení v prostoru na místě. Mapka celé trasy je umístěná pouze na první tabuli, spolu s vyznačením jednotlivých zastavení. Podle ní se dá v areálu poměrně dobře zorientovat. Na panelech jsou dále uvedeni autoři projektu. Zajímavostí jsou cizojazyčné základní informace (jedna věta) o obsahu konkrétních zastávek, a to v anglickém, německém a ruském jazyce, ve spodní části panelů. Tabule jsou barevné, s množstvím fotografií. Text je členěn do dvou částí, pod názvem je v jednom odstavci stručná charakteristika předkládané „problematiky“. Oddělena čarou je pak zbylá část textu s obrázky, představující ve velké většině výčet různých druhů.

Všechny jsou ve velmi dobrém stavu, i když ani zde se nedá zabránit sprejerům, kteří se podepsali na několika z nich. Paní profesorka Dobrylovská (hlavní iniciátor NS) si, stejně jako mnozí jiní tvůrci, stěžuje na neustálé vandalství na tabulích. Na druhou stranu si naopak chválí výbornou spolupráci s místním úřadem, který stezku spravuje a všechny poničené panely trpělivě opravuje.

V místech kde stezka začíná se potok Rokytka (do té doby spoutaný v pražském podsvětí) vlévá do Vltavy, resp. do jejího slepého ramene, jehož okolí se z přístavů a loděnic pomalu proměňuje (i přes veškeré snahy inteligentně smýšlejících občanů i rozvodňující se Vltavy) v lukrativní sídelní lokalitu. Úvodní tabule informuje o vzniku a tvůrcích celé stezky. Hovoří o tom co přesně návštěvníky na trase čeká. Taktéž se věnuje Thomayerovým sadům a Libni. Uvádí do situace. Velikost textu, i jeho poměr vůči vyobrazením, jsou ideální. Odtud trasa pokračuje po široké asfaltové cestě překrásnou vzrostlou kaštanovou alejí. Po levé straně odděluje návštěvníky od vody poněkud nevzhledné, ač svůj účel plní, červené kovové zábradlíčko. Po pravé ruce pak během několika set metrů mjíme další zastávky věnující se Libni a Libeňskému zámku, potoku Rokytce (s upozorněním na problémy znečištění i násilné

⁸⁰ http://www.pis.cz/cz/praha/pamatky/libensky_zamek

⁸¹ <http://www.cestovatel.cz/clanky/prazske-zahrady-thomayerovy-sady>

úpravy toku), využití vodních toků člověkem (spíše představující místní Löwitův mlýn a budoucí výstavbu luxusní obytné čtvrti na místě doků), dále savcům (které je možné potkat v pražských parcích) a také tomu co se děje, když je vody příliš. Tato tabule je trefně umístěná u velkých železných vrat, které jsou součástí protipovodňových opatření tohoto území. Celá velkolepá přečerpávací stanice je na této naučné stezce sama zajímavostí. V těchto místech opouští naučná stezka cyklotrasu, která pokračuje dále do Karlína. Otevírá se příjemný pohled na upravený park, s asfaltovými cestičkami, alejí kolem řeky, rozlehlým šťavnatým trávníkem a sofistikovaným dřevěným hracím areálem pro děti. U cesty jsou sedmá a osmá zastávka. Ty se věnují řece Vltavě (včetně její fauny a flory) a také rybaření, tedy především rybám samotným (rybářů zde lze potkat opravdu hodně). U této osmé zastávky je nutné opustit elegantní cesty a vykročit vstříc psím zážitkům. Na zeleném trávníku se návštěvník seznámí s lokálními obojživelníky a plazy a také místní studánkou Libeňkou (tabule poukazuje na význam vody jako takové i problémy týkající se jejího znečišťování). Nyní je nutno začít stoupat (opět po asfaltové, místy rozbité, cestičce) podél skal kde se postupně začínají otevírat výhledy na bývalé loděnice. Jedenáctá zastávka se věnuje geologii území, upozorňuje na výjimečný geologicky pestrý podklad hlavního města. Jako jedna z mála naučných stezek, se tato (snad díky svému úzkému propojení se základní školní výukou), zhostila geologického popisu velmi dobře. Text je srozumitelný a přitom dostatečně vysvětlující. Na blízkém rozcestí je tabule s informacemi o mechorostech a lišejnících, je zde uveden jejich popis, charakteristika i schopnosti osídlovat to které území. Latinské názvy (stejně tak jako u ostatních tabulí) jsou uvedeny pouze pod jednotlivými obrázky (tedy ne v textu), což je správné. Jejich výčet by byl v obvyklém případě přehnaný, zde je ovšem nutno přihlídnout k bezprostředně výukovému charakteru stezky. Obě poslední tabule jsou bohužel posprejované a nelze je tudíž dobře přečíst. V tuto chvíli návštěvníci vystoupají do horní části sadů, odkud je výhled na meandr Vltavy a Karlín. Dohlédnout dále je z těchto míst nemožné díky vyššímu Vítkovu. Bezobratlí jsou pojednávání na další zastávce, tedy samozřejmě především ti, které je možno v sadech spatřit. Čtrnáctá zastávka se poněkud vymyká, jelikož se věnuje jedné osobě, a to Eduardu Štorchovi. Známému autorovi „Lovců mamutů“, z nichž úryvek si může návštěvník přečíst v horní části tabule. Tento spisovatel a archeolog prožil většinu svého života právě v Libni. Svůj život spojil nejenom s mamuty, ale také s dětmi a jejich pobytem v zeleni. Organizoval školy v přírodě na „Dětské farmě“, kterou nechal sám vystavět na Libeňském ostrově, vedl skautský oddíl a tvořil knihy pro děti a mládež. Zmínka o něm je tedy naprosto na místě. Při dalším pokračování upozorní tabule na místní byliny (diverzitu sadu umožňuje rozdílné přírodní prostředí v dolní a horní části stezky) a listnaté stromy, jejichž charakteristika je doplněna schematickým plánkem okolí s vyznačenými jednotlivými druhy. Na sedmnácté tabuli jsou zobrazeni a popsáni ptáci žijící v městských parcích. Život ve městě je totiž pro ptáky z mnoha důvodů výhodný (např. zde není tolik predátorů a naopak daleko více potravy). Jehličnaté stromy (včetně schematického plánu rozmístění stromů) jsou pojednány dále, není zapomenuto ani na ekologickou výchovu díky upozornění na problematiku správné výsadby, resp. skladby vysazovaných druhů. U keřů je zas vyzdvížena jejich důležitost jako úkrytu pro mnohé ptáky i jiná zvířata. Mýcení keřů jako neestetických prvků městské krajiny je častou chybou

dnešních správců zeleně. Poslední dvacáté zastavení je u vchodu do parku u zmiňované základní školy. Nevěnuje se přírodě, ale libeňským památkám – kostelu sv. Vojtěcha, gymnáziu a sokolovně. Upozorňuje na velmi hodnotnou secesní architekturu kostela a historii dalších dvou. Zde naučná stezka Thomayerovými sady končí. Podél zmíněných budov dojde návštěvník zpět k tramvajové zastávce.

8.10.3 Závěr

Školní naučnou stezku Thomayerovy sady hodnotím jako jednu z nejvydařenějších. Vnější formě ani náplni se nedá téměř nic vytknout. Tabule jsou vkusné, vhodně rozmístěné. Text je srozumitelný a jednoduchý, aniž by se stal laickým. Velkou výhodou této NS je její komplexnost. Tedy zviditelnění veškerých možných informací o této lokalitě od historie, biologie, geologie, ekologie, až po kulturní památky, významné osobnosti a aktuální přírodní či stavební problémy. Na škodu je pouze to, že na většině tabulí jsou použity fotografie a ne kresby, které jsou názornější. Náplň je vhodně rozdělena, tzn., že jednotlivé zastávky neobsahují nevstřebatelnou přehršel informací. Primárně slouží potřebám výuky žáků, kteří neprobírají v jedné hodině veškerou floru městských parků. Díky rozčlenění na listnaté stromy, jehličnaté stromy, keře, byliny..., lze každou z tabulí využít přímo k výkladu.

Téměř až neuvěřitelná se zdá rychlost, jakou byla celá stezka zřízena. Od prvotní idey k tvorbě stezky, po její slavnostní otevření, neuplynulo ani sedm měsíců. Mgr. Dobrylovská si pochvaluje zejména perfektní spolupráci s městskou částí Praha 8, která stezku vybudovala na své náklady dle dodaných podkladů a materiálů. Místní úředníci zajistili i slavnostní otevření s různými soutěžemi a hrami pro děti. Příprava materiálů k jednotlivým tabulím byla rozdělena mezi třídy zmiňované základní školy. Každá skupina žáků tak měla k vypracování přesně vytyčený okruh informací (přičemž o některé panely byl prý takový zájem, že se o ně muselo ve škole soutěžit). Studenti místní školy jsou nejčastějšími návštěvníky parku. Jejich přímá spolupráce na přípravě stezky tak zmírňuje případný vandalismus. Výhod je tu ovšem více. Teoretické znalosti, jež mají děti ze školní výuky, mohly nyní uplatnit v praxi a spolurozhodovat o tom, jaké informace se na tabulích objeví. Příprava NS také představuje projekt, který je nutné dělat ve skupině, což není styl práce v českých školách příliš obvyklý. Na celé přípravě se samozřejmě podíleli i odborníci z různých, především přírodovědných, oborů (za jejich pomoci byla na skalním výchozu objevena dokonce část těla trilobita).

Podíl dětí na celé realizaci je velmi vhodný a aktuální. Předpokládám, že právě díky nim jsou texty srozumitelné a ne příliš odborné. Žák druhého stupně základní školy by měl obecně být měřítkem srozumitelnosti textů naučných stezek. Naučná stezka je samozřejmě přístupná i školním skupinám z jiných škol. Jím slouží vypracované pracovní listy a brožura. I obyčejný, každodenní, návštěvník Thomayerových sadů se jistě rád z panelů této velmi povedené školní naučné stezky, něco dozví.

8.11 NS PŘÍRODNÍM AREÁLEM BOTANICKÉ ZAHRADY PRAHA

Na severu Prahy se mezi Trójou a Bohnicemi rozkládá pražská Botanická zahrada. V posledních letech je velmi oblíbenou destinací turistů a výletníků, především díky blízkosti zoologické zahrady a společných zdařilých marketingových tahů. Botanická zahrada slouží sama o sobě poznávání. Lidé se tu mohou setkat s exotickými druhy rostlin, za kterými by jinak museli vyjždět do celého světa. Již více než třicet let překračují snahy pracovníků této zahrady hranice vlastního areálu díky budované naučné stezce procházející blízkým okolím. První NS zde byla postavena v roce 1975, další v roce 1982.⁸² Aktuální naučná stezka byla otevřena v dubnu 2006 a je stále ve velmi dobrém stavu. Věnuje se (jak jinak) především botanice a ekologii, ale díky starobylosti tohoto území i archeologii a historii. Projítí není náročné, ač během jejích 3 km návštěvník narazí kromě asfaltových chodníků, i na prudce stoupající rozbité šterkové cesty či naopak klesající úzké blátěné stezky. Stezka totiž prochází různými přírodními areály od kultivovaných vinic až po divoký les. Je určena hlavně a především pěším, kolo není – především ve východní části stezky – vhodným společníkem. Jelikož obchází kolem dokola celý areál Botanické zahrady a její přilehlé areály, je vhodné současně zavítat i dovnitř zahrady. A zatímco v jižní části stezky se procházejí především turisté, návštěvníky severních lesoparků jsou hlavně rekreující se obyvatelé pražského sídliště Bohnice. NS se vine velmi cennými lokalitami – přírodními památkami Salabka, Havránka a Velká skála, o nichž mimo jiné pojednává. Celé území je součástí přírodního parku Draháň – Trója. Velmi milá je blízkost a ideální napojení jednoho z největších pražských parků Stromovky. Z Bohnic se tak dá projít pohodlně a čistě zelení až do centra města.

Iniciátorem a tvůrcem stezky je především Botanická zahrada hl. m. Prahy, ve spolupráci s Občanským sdružením Planta-eko⁸³ a s finančním příspěvkem od Odboru ochrany prostředí MHMP (celková částka na výrobu této NS byla téměř 400 tisíc Kč). Tato NS má také oficiální internetovou podobu, kterou vytvořilo Občanské sdružení EVANS.

Celá trasa s deseti panely a infopanelem na vinici, je značená symbolem naučných stezek. Několikrát ale mohou návštěvníky zmást špatně zakamuflované znaky staré trasy, která již neplatí.

8.11.1 Historie Tróji a okolí

Seznámit se s historií celého území by vydalo na samostatnou publikaci. Mohu si nicméně vymezit okolní lokality Bohnice, Pražskou zoologickou zahradu, Botanickou zahradu hl.m.Prahy a Tróju, a ty přiblížit alespoň v krátkosti.

V roce 1966 se tehdejší Národní výbor hl.m.Prahy usnesl, že bude vybudována nová městská botanická zahrada určená ke: „*krátkodobé rekreaci obyvatel s propojením na vzdělávací funkce a vědecké aktivity University Karlovy a Vysoké školy zemědělské v Praze*“.⁸⁴ Plány byly velkolepé, celá zahrada měla mít výměru 130 hektarů (v současné době má 46,7 ha).

⁸² www.botanicka.cz

⁸³ Planta-eko – občanské sdružení pro popularizaci botaniky a oborů na ní souvisejících.

⁸⁴ http://www.botanicka.cz/generate_page.php?page_id=932

Realizace ovšem proběhla daleko později. Až v roce 1992 byla otevřena úvodní expozice, v následujících letech se pak postupně otevíraly další části – japonská zahrada (1997), vinice svaté Kláry (2004, pocházející z 13. století), tropický skleník Fata Morgana (2004), severní expozice (2007, zpřístupňující pivoňkovou louku, mokřady a rostliny Mexika). Každý rok zahrada pohltí další kus okolí, neustále se vyvíjí (výstavba je plánovaná až do roku 2017). Jak už to bývá existují příznivci i odpůrci takového rozpínání, především díky blízkosti přírodních památek. Přírodní památku Havránka má zahrada ve své správě, důvodem ochrany jsou společenstva vřesovišť a teplomilných rostlin.⁸⁵ Podobný důvod ochrany má i přírodní památka Salabka.

V roce 1926 vzniklo Hospodářské, nákupní a stavební družstvo Zoologická zahrada, které mělo na starost vybudování zoo na darovaných pozemcích v pražské Tróji. První návštěvníci sem přišli v roce 1931. Od tohoto roku se areál postupně plnil více či méně exotickými zvířaty (úplně prvním byla lvice Šárka). Největšího rozšiřování a také rozmachu se zoo dočkala po sametové revoluci. Dnes pražskou zoologickou zahradu navštíví ročně neuvěřitelných 1,2 milionu lidí.⁸⁶ Spolu s Botanickou zahradou a Trojským zámekem ji kromě území spojuje i z marketingového hlediska velmi vydařená akce „Trojská karta“, společná sezónní vstupenka do všech třech „atrakcí“ za zvýhodněnou cenu.⁸⁷

Bohnice (dříve *Boymici*, *Boemycz* či *Bohemicz* – pravděpodobně podle kanovníka vyšehradské kapituly *Johannesa Bohemuse*) jsou v pramenech zmiňovány už v roce 1158, patřily ke statkům nejvyššího purkrabství. Ostatním obcím a později městským částem se vymykaly nejdříve továrnou na výrobu dynamitu později známým blázincem, dnes psychiatrickou léčebnou. Její stavba započala v roce 1906. Součástí Prahy jsou Bohnice od roku 1922. O téměř padesát let později začala výstavba hyzdícího sídliště viditelného z daleka.

V devadesátých letech 16. století byl na severu Prahy založen V. V. Šternberkem zámek Trója, podle něhož je obec později pojmenována (původně *Ovenec* od *ov* – staroslověnsky *beran*). Blízkost velké řeky v historii způsobovala neustálé proměny rozlehlého údolí, ve kterém se měnilo množství ostrovů. Ty postupně srostly v jeden celek. Doklady o osídlení jsou doloženy archeologickými nálezy už z mladší doby kamenné. Ve viničních knihách (16. století a později), které popisují místní vinice, jsou popsány i důležité obchodní cesty, které tudy procházely. V roce 1763 prodal Jan ze Šternberka zámek císařovně Marii Terezii, která jej následně odkazuje Ústavu šlechticů (ten darovaný majetek obratem prodává). Cesta od zámku nahoru do Bohnic je postupně obestavována domky. V baroku a renesanci je na vinicích postaveno několik tehdy moderních venkovských vilek (které ovšem zpustošila třicetiletá válka). Na přelomu 18. a 19. století proběhla úprava zdejšího toku Vltavy. Ve 20. století zachránily přívětivý vzhled Tróji především obě vybudované zahrady, díky kterým nemohlo město do těchto míst betonově expandovat. Obdivovat sem jezdí návštěvníci především Trojský zámek, který je spolu s přílehlou barokní zahradou rekonstruován. Uvnitř má v současnosti expozici Galerie hl. m. Prahy.

⁸⁵ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Havr%C3%A1nka>

⁸⁶ www.zoopraha.cz

⁸⁷ www.trojskakarta.cz

8.11.2 NS

Tato naučná stezka je grandiózní především vnější formou tabulí. Ty jsou velmi robustní, celokovové. Kostra o dvou stojnách je vyvedená v zelené barvě. Často jsou spojeny dvě tabule vedle sebe. Mají rozměr téměř čtverečního metru. Na tabulích je umístěn znak Botanické zahrady a města Prahy. Na každé je také mapa celé trasy s vyznačenými jednotlivými zastávkami a zvýrazněným místem, kde se návštěvník právě ocitá. Jako na většině ostatních stezek, i zde jsou tabule často pomalované sprejery. Tabule jsou v ideální výšce. Text je psán velkým písmem, lze tudíž velmi dobře číst. Doplnují ho v hojné míře fotografie a kresby. Stezka tvoří téměř okruh, jednotlivé zastávky nejsou číslovány a nesouvisí spolu, tudíž je možné ji procházet z obou stran. Taktéž je možné vstoupit na trasu (či vystoupit) v její polovině - na severu u sídliště Bohnice. Na obou krajních tabulích je výtah z návštěvního řádu žádající a upozorňující na vše co je a není dovoleno v těchto místech dělat. Botanická zahrada vydala tištěného průvodce, který je k dispozici všem návštěvníkům zdarma v jejích pokladnách. Mapu a informace ke stezce mají také na svých internetových stránkách. Dopravní dostupnost je skvělá díky množství turistických lákadel v okolí. Pokud návštěvníci nepůjdou pěšky přes Stromovku a Císařský ostrov, dostanou se sem lehce z Nádraží Holešovice neustále pendlujícím zooautobusem.

Stezku se sluší začít od bran jejího tvůrce, tedy Botanické zahrady, a to z Nádvoří ulice kde je umístěna první dvojitá tabule. Polovinu tvoří, jak už bylo řečeno, návštěvní řád. Na té druhé nalezne návštěvník základní informace o tom, co ho na celé trase čeká. Vkusné je upozornění i na délku a náročnost trasy. Starší či méně pohybliví lidé si tak mohou včas svou návštěvu rozmyslet. Celé území i okolí Botanické zahrady je velmi dobře a poměrně elegantně značeno systémem kovových rozcestníků, na kterých je kromě jednotlivých expozic značena i trasa naučné stezky. Od tohoto místa pokračuje mírně náročné stoupání kolem první brány do zdarma přístupných expozic zahrady, kde je umístěna druhá tabule trefně nazvaná „Co je za plotem“. Vyzývá návštěvníky ke vstupu dovnitř a upozorňuje nejen na to co tam mohou potkat v současné době, ale také na to co se s těmito místy plánuje do budoucna. Ať už lidé odolají tomuto lákadlu nebo ne (a později se na stejné místo vrátí), pokračují dále do příkrého kopce ke skleníku Fata morgana a odtud na vrchol ke keltskému oppidu. Je to místo bývalé pískovny (po níž je pojmenována zde umístěná třetí zastávka). Keltské oppidum samozřejmě původní není, do jeho podoby je ovšem zbudované zdejší dětské hřiště. Tabule na tomto místě je bohužel už delší dobu z třetiny poničená a nelze tudíž celá přečíst. Vysvětluje původ geologického podloží a pískovny spolu s informacemi o budování hřiště. Lesem pak cesta pokračuje ke čtvrté zastávce věnující se přírodní památce Salabka včetně jejího geologického původu. To je Achillova pata většiny naučných stezek. Ani tady se tvůrci nevyhnuli výpisu odborných názvů, které běžnému návštěvníkovi bohužel nejsou srozumitelné: „*Geologický podklad tvoří bulizníky a fylitické břidlice. Matečná hornina není kryta žádnými čtvrtohorními uloženinami, pouze mělkými vrstvami zvětraliny a půdami rankerového typu. Proto můžeme pozorovat přímý vliv matečné horniny na vegetační pokryv.*“ Jsem si jistá, že většina návštěvníků bude pozorovat leccos, ovšem přímý vliv matečné horniny na vegetační pokryv jim bez jakéhokoliv vysvětlení zůstane pravděpodobně skryt. V těchto místech je možné během letních měsíců potkat pasoucí se stáda ovcí a koz (tradiční způsob hospodaření, který

je nejjednodušším způsobem zmlazování vřesů) i s pasáčkem, což je v Praze zážitek velmi nečekaný a milý. Stezka se v tuto chvíli přibližuje ke svému hlavnímu lákadlu, kterým je „Les plný zvuků“. Jedná se o velké přírodní hudební nástroje, vytvořené výtvarníkem Lukášem Gavlovským, které se mohou zároveň považovat i za umělecké dílo. Na obří xylofon si může každý zahrát, stejně tak se zaposlouchat do zvuků lesa skrze velké naslouchadlo a rozeznít gigantický zvukovod. Obzvláště dětmi je tato část velmi oblíbená, velké kusy dřevěných trubek lze i tou největší dětskou silou jen těžko rozbít. Na tyto atrakce upozorňuje další tabule NS. Ta také seznamuje s okolním lesem a další zajímavostí. Pro návštěvníky je na rozcestí připravená hádanka v podobě deseti kusů různých druhů dřev slepených vedle sebe. Každý si tak může vyzkoušet zda je schopen odlišná dřeva vůbec poznat. Na tabuli je sice vypsán jejich seznam, ovšem které je které již není zcela jasné.

Okolní lesy zde nejsou ještě ani sto let. Stromy byly uměle vysazovány, tudíž se prochází čistým a lehce průchodným porostem vysokých převážně listnatých stromů. Odsud čeká návštěvníky poměrně dlouhý kus cesty bez zastávek. Stezka opouští les, míjí sídliště Bohnice i severní vstup do Botanické zahrady a noří se do hustého neprostupného porostu, v němž umožňují pohyb pouze úzké cestičky. Skrz vysoké keře se dají poslouchat a místy i pozorovat bezdomovci, kteří si našli domov v dubovém mlází. Šesté zastavení – Haltýř (jméno podle potoka, vedle kterého se NS vine) - se nachází v kopci dolů na území přírodní památky Havránka, s níž seznamuje. Odsud je možné sestoupit do Tróji, to by se ovšem turisté připravili o prudké a náročné stoupání na Velkou skálu a sedmou tabuli naučné stezky, která popisuje geologický původ nejen Velké skály, ale v podstatě celé Trojské kotliny. Bohužel je zde stejný problém v podobě ne příliš srozumitelného nudného geo-textu. Odsud už stezka klesá do Tróji. Prochází Pustou vinicí, s překrásným výhledem na Prahu, u níž je další tabule popisující protierozní opatření, která zde bylo nutné udělat především vzhledem k neukázněným cyklistům a jezdcům na koních. Ti si tudy zkracovali cestu do Tróji, aniž by akceptovali zákaz vstupu do přírodní památky a vytvořili tak postupem času širokou erozní rýhu, čemuž se nyní správci snaží zabránit a celou situaci zachránit. Mimo parametry naučné stezky je zde umístěna dřevěná vodorovná tabule s panoramatickou kresbou výhledu a popisem všech jeho zásadních atrakcí. Nejdříve vyšlapaná pěšina a posléze úzké kamenné schodiště vede k předposlední zastávce, která se taktéž věnuje území Pusté vinice. Ulicí Pod Havránkou podél přívětivých nízkých domků doputuje naučná stezka až ke svému konci, na křižovatku s Trojskou ulicí a zastávku autobusu MHD. Zde by měla být poslední jedenáctá tabule, která tu ovšem již delší dobu není. Věnovala se Tróji jako takové, avšak byla odcizena. Lze jen těžko říct, zda si ji někdo odnesl na vlastní zahrádku či do sběrný kovů. Celá trasa trvá pohodlnou chůzí asi dvě hodiny.

8.11.3 Závěr

Tato naučná stezka je odlišná co do charakteru svého tvůrce. Na první pohled je patrné, že ji vytvořilo a spravuje velké administrativní centrum s množstvím peněz. Náklady na tvorbu byly značné. Provedení jim odpovídá. Odlišnost také plyne z toho, že je v podstatě součástí nebo spíše doplněním k Botanické zahradě. Velmi zajímavé jsou doplňující artefakty – tzv. les plný zvuků a dětské hřiště v podobě keltského oppida. Stezku lze procházet v jakémkoliv

ročním období vzhledem k tomu, že Botanická zahrada je přístupná celoročně a v každém měsíci nabízí odlišnou květenu. Informace na jednotlivých panelech by se taktéž měly v průběhu roku měnit podle toho co lze v jejich okolí aktuálně spatřit. Návštěvníci jsou tudíž vyzýváni k opakované návštěvě. Tvůrci nabízejí dokonce i průvodcovské služby, tzn., že je možné vydat se na trasu s předem objednaným odborným průvodcem. To je vhodné především pro školní výpravy, jejichž věku a výuce je výklad v takovýchto případech uzpůsoben.

Co se týče strukturování samotných tabulí, je rozmístění textu a obrazového doprovodu na každé z nich velmi přehledné a uspořádané, ač zároveň nepůsobí strohým dojmem. Rostlinné druhy jsou pro lepší přehlednost kreslené. Zajímavé jsou i doprovodné historické fotografie a mapy. Robustnost tabulí na tomto z hlediska návštěvnosti velmi vytiženém místě je taktéž naprosto vhodná i tak nebylo zabráněno ničení a dokonce odcizení jedné z nich. Text je vnější formou (tedy velikostí a písmem) velmi zdařilý. O problémech s popisem základních informací o geologii jsem již psala výše. Je to především široce rozšířená zbytečnost cizích slov, která nejsou dostatečně (nebo nijak) vysvětlena. Jsou-li v rámci této NS zmiňovány druhy rostlin, je u nich uveden i latinský název, což je zbytečné. Především vzhledem k tomu, že ve spodní části všech takových tabulí jsou obrázky jednotlivých rostlin spolu s českým i latinským názvem.

Z celkového pohledu je naučná stezka na tomto místě vhodná a poměrně zdařilá. Návštěvníci ať už zoologické či botanické zahrady, případně Trojského zámku, si mohou rozšířit své poznání během delší velmi příjemné procházky plné krásných výhledů na hlavní město.

8.12 NS DUBEČ - UHŘÍNĚVES

V jihovýchodní části Prahy, téměř na jejím okraji, se nachází naučná stezka Dubeč – Uhříněves. Jméno jí daly dvě městské části, jež spojuje. Je to bohužel jedna z těch méně kvalitních a více poničených naučných stezek, které nebudou-li brzy opraveny, pravděpodobně zaniknou. Byla vytvořena před necelými osmi lety a rekonstruována v roce 2004. Od té doby měli vandalové dostatek času se jí věnovat. Práci jim ulehčuje fakt, že stezka prochází převážně neobydleným a ne příliš často navštěvovaným územím.

V těchto místech je Praha tak nějak vodorovná, žádné větší kopce, žádná údolí, jen menší lesy, rybníky, vesničky a potoky mezi nimi. Dubeč s Uhříněvsí spojuje potok Říčanka, kolem kterého se stezka víceméně vine. Stejný název má i přírodní park, který se v okolí od roku 1984 rozkládá. Celé území, ač ne prvoplánově vábivé, v sobě skrývá mnohé zajímavosti, z nichž většinu lze potkat po trase. Návštěvník si bude připadat spíš jako v typicky české venkovské krajině s kostelíky, loukami a rybníky. Na Prahu zapomene lehce. Je daleko. Venčit psy sem chodí jen Dubečtí a Uhříněvští, za ošklivého počasí už ani ti. Sem se jezdí na výlet, projet se na kole po cyklistické trase, projít po modré turistické značce, vykoupat v Podleském rybníce, ztišit se u židovského hřbitova či v oboře v Uhříněvsi, obdivovat staré lomy i zbytky rybníční soustavy (bylo zde až na 50 rybníků!) a Podleského mlýna. A je toho víc. NS prochází různorodým prostředím po různorodém podkladu. Vesnice, nebezpečné okraje vysokých lomů, rozbahněné nivy, silnice, hráze rybníků, polní souvratě, to vše návštěvníkova noha pozná. Celá trasa přitom není delší než čtyři kilometry. Lze na ní také potkat několik památných dubů.

Zelenobílými symboly vyznačená trasa vede z Dubče do Uhříněvsi (opačně značená není), tabule jsou navíc číslované, stezku v podstatě nelze projít opačně. Do Dubče je možné se dopravit městským autobusem, stejně tak se lze dostat z Uhříněvsi do Prahy.⁸⁸ Dubeč je spanilá víska, kterou neohrožuje silný provoz ani zatím nijak se v těchto místech rozpínající hlavní město. Zato Uhříněves se postupně stala jednou z hlavních dopravních tepen z východu Čech do Prahy. Obzvláště během pátků a nedělí se stává díky souvislé koloně aut nepříjemným místem k bytí. Doporučuji NS Dubeč-Uhříněves navštívit ani ne tak kvůli naučné stezce samotné, jako kvůli všem zmíněným zajímavostem, které lze na její trase poznat.

8.12.1 Historie Dubče a Uhříněvsi

Území v okolí Dubče opanuje člověk již po tři tisíce let, alespoň tak nám to dokládají archeologické nálezy ze zdejšího vrchu Rohožník (na naučné stezce se dozvíme, že jméno – *Rohozný vrch* - pochází od staročeského *rohoz* - rákosí, které porůstalo zdejší mokřady). Archeology sem, jako na mnohá jiná místa, přivolalo těžení dělníků v lomech, kteří svou práci umožňují práci archeologů. Kvůli vzácným střepům z pozdní doby kamenné byla těžba v polovině minulého století zakázána. Ves byla založena u brodu přes Říčanský potok

⁸⁸ Nutno dodat, že je špatné spojení mezi Uhříněvsí a Dubčí, tudíž se nedoporučuje dojet na počátek stezky autem a počítat s tím, že se k němu vrátíme jinak než pěšky.

(Říčanku), kudy vedla cesta do Prahy. Dubeč své jméno odvozuje od dubů a dřevorubců (= *dubec*), kteří se jejich kácením v místních rozsáhlých lesích především živili. Písemnou zmínku nalézáme od roku 1088, kdy kníže Vratislav zakládá kapitolu vyšehradskou a věnuje ji toto území. Městečkem se stává o pět set let později kdy ji vládou vladykové – pánové z Dubče. Ti si zde staví tvrz, později renesančně upravenou, z níž ovšem zbývají jen niterné zbytky. Od roku 1633 má městečko ve svých rukou kníže Karel Lichtenstein, který majetek připojuje k Uhříněvsi. Dvojčetem Dubče je menší a mladší Dubeček (původně Velký a Malý Dubeč), v němž stojí od 14. století kostel sv. Petra – dnes kulturní památka (na okolo stojící zdi mohou návštěvníci i dnes vidět náhrobky bývalého hřbitova ze 16. století). Na tomto území se před čtyřmi staletími nacházela ještě jedna ves – Lítožnice, z níž zbyl pouze kus zdi, dnes navíc hustě zarostlý. Většina zdejších rybníků zanikla v 19. století kvůli velkopřemyslovému pěstování. Jeden z mála zbylých je rybník Podleský u nějž lze spatřit polorozpadlý mlýn ze 16. století. Ten fungoval až do 2.sv.v., později jej vzal do svého vlastnictví Výzkumný ústav v Uhříněvsi, díky jehož bezstarostnosti mlýn totálně zchátral. Jeho součástí je také vodárna, postavená pravděpodobně templáři již ve 14. století, přiváděla vodu až do zámku v Průhonicích.

Uhříněves se jmenuje po svém zakladateli – Ugrim (původně *Ugrina ves*, *Vgrinewez*) a písemné zmínky o ní nalezneme z roku 1227. Celou ves vlastnili výše zmiňovaní templáři až do svého zrušení v roce 1312, kdy majetek přejali malostranští johanité. Uhříněves pak přecházela z ruky do ruky až k rodu Smiřických ze Smiřic, díky nimž tu stojí od roku 1591 zámek. Ten bohužel (spolu s většinou vsi) vypálili Švédové, to už ale bylo v době kdy ho vlastnil Karel Lichtenštejnský, kterému byl zámek prodán Smiřických příbuzným Albrechtem z Valdštejna. Lichtenštejnové zámek vlastnili až do roku 1919. Nejznámější z nich – Marie Terezie, tu nechala postavit školu a obnovit kostel. Uhříněves byla velmi prosperující vsí (od roku 1866 městysem, od roku 1913 městem), s postupně narůstající řadou továren a podniků (pivovar, lihovar, cukrovar, cihelny). Taktéž tu sídlila velmi početná židovská komunita (od roku 1670), dodnes zde stojí synagoga a židovský hřbitov s náhrobky starými až 270 let. V souvislosti s historií Uhříněvsi se nelze nezmínit o období druhé světové války. V červnu roku 1942 tu připravovali parašutisté atentát na Reinharda Heydricha. Spiknutí bylo odhaleno. Kvůli propagaci nacistické moci bylo následně zatčeno 35 místních obyvatel a odsunuto 46 zdejších Židů, z nichž se většina už nevrátila zpět. Jednu tyranii vystřídala druhá. Uplynulo sotva pár let a Uhříněves přichází o svůj soukromý majetek kvůli znárodňování. V komunistickém režimu se pomalu dopracuje až k připojení se ku Praze (1974). Tato městská část se proměňuje i v současnosti. Od roku 2000 tu je díky zlikvidování cukrovaru úplně nové náměstí. Ač jí prochází důležitá dopravní tepna, láká návštěvníky i unikátní přírodou v podobě několika desítek hektarů lužního lesa „Obora“, který je chráněným územím s desítkami ohrožených rostlinných i živočišných druhů. Nedaleko odsud, Pitkovicemi, prochází další naučná stezka „Meandry Botiče“.⁸⁹

⁸⁹ <http://www.praha-dubec.cz/historie.asp>
<http://www.prazskestezky.cz/dubec/hist.html>
<http://historie.praha22.cz/uhrineves.html>

8.12.2 NS

Dubečsko-uhříněvská naučná stezka je v současné době (podzim 2008) poničená, ač byla rekonstruována před necelými čtyřmi lety. I když neodpovídá kvalitě a požadavkům dnešních návštěvníků, stále poskytuje potřebné informace o všem co lze v jejím okolí spatřit- Od archeologických vykopávek, historických staveb, přes faunu a floru až po rybníkářství a vodní díla. Je značená symbolem naučné stezky, ovšem ne úplně ideálně, především pouze v jednom směru, odkud je také číslována. Špatná je vnější forma tabulí. Ty jsou malé (cca 60 x 40 cm), dřevěné, přidělané na jedné kovové stojně případně na plotu. Nemají žádnou stříšku a na první pohled jsou nevzhledné a nelákavé. Na každé z nich je umístěn symbol NS, mapa celé trasy s vyznačenými jednotlivými zastávkami (ovšem ne tou aktuální), symbol hlavního města Prahy a také název, adresa a webová stránka tvůrce, tedy 21. ZO SOPK ČR.⁹⁰ Poslední informace jsou uvedeny v samém dolním okraji tabulí, a často je bohužel překrývá nosná konstrukce. Některé tabule jsou posprejované nebo prostřílené broky, některé mají dokonce vyříznuté celé části desky. Všechny obsahují barevné obrázky či kresby, které jsou vždy umístěné v dolní polovině. Horní je vyhrazena textu, který je dobře čitelný.

Na čtyřech kilometrech čeká návštěvníky patnáct tabulí v různorodém terénu, ač ne příliš náročném. Naučná stezka začíná v Dubči, u autobusové zastávky „Za Pavilonem“, ve Starodubečské ulici. Není to úplně ideální umístění, protože není v logickém středu vesnice kde by návštěvník začátek čekal. První tabule (přípevněná na plotě) se věnuje Dubči samotné, také upozorňuje na chráněné přírodní památky a zajímavosti s nimi související, které se v okolí stezky nachází. Dále informuje o tom, kudy dál trasa pokračuje, a to úzkou pěšinkou mezi zahradami k rybníku Rohožník, jenž zleva obchází a na jehož hrázi je druhá tabule. Ta informuje nejenom o tomto vodním díle, ale o zdejším rybníkářství jako takovém. Pomocí doprovodných obrázků seznamuje s místními druhy ryb. Text je velmi zajímavý a čtivý bez zbytečných odborných informací. Odtud pokračuje trasa dále podél rybníka kde asi po padesáti metrech odbočuje na cestu a za chvíli potkává třetí tabuli, která visí opět na plotě. Zde se potvrzuje to co mnohde jinde, jelikož je předmětem zájmu geologie, resp. geologická minulost přírodního území Rohožník – Lom v Dubči. Věty typu: „...plocha radiálního zlomu se zachovalou nadložní polohou bazálních slepenců sladkovodní křídý“ nebo „...lom je založen v pruhu řevnických křemenců, které jsou písčitou facií libeňského souvrství ordoviku“, atd., nebývají k nalezení ve slovníku běžného návštěvníka. Je zde vyobrazena názorná mapa s odlišenými jednotlivými vrstvami a stářím hornin, ta ovšem celé věci příliš nepomáhá. V těchto místech stezka kopíruje modrou turistickou značku. Pokračuje do mírného kopce, odbočuje doprava na jinou cestu mířící k poli, zde se turistické značení odklání a vede rovně směrem k Uhříněvsi. Naučná stezka ovšem vede podél pole do horních částí lomu, kterého si už jednou všimla, ovšem z jeho dolního okraje. S polem po jedné a zahrádkářskou kolonií po druhé straně míjí čtvrtou zastávku seznamující s faunou a florou přírodního parku Říčanka. Správně vysvětluje co to vůbec je „přírodní park“ obecně, až pak se konkrétně věnuje tomuto. Trefně upozorňuje také na hrozby blížícího se města, naopak ale opět obsahuje odborné výrazy, kterým ne každý (především dětský) návštěvník porozumí jako

⁹⁰ 21. Základní organizace Svazu ochránců přírody a krajiny ČR

např. „*kulturní louka*“, „*ornitologický výzkum*“. Uvedeni jsou ptáci a hájové rostliny v rámci tohoto přírodního parku (poněkud zbytečně i s latinskými názvy v závorkách). Ne všechny uvedené druhy jsou vyobrazeny (v poměru 13 v textu ku 3 vyobrazeným). Trasa pokračuje podél pole dál k lesíku u nějž je další tabule. Popisuje zdejší archeologické nálezy, včetně názorných kreseb. Zde si může návštěvník povšimnout dalšího nedostatku této naučné stezky, který nebývá příliš častý, a to nekvalitního tisku. Resp. nedostatečné kontroly závěrečné podoby tabulí. U této odstavce několikrát končí uprostřed věty a pokračuje na další řádce. Je to vyloženě technická chyba a nepozornost. Na tomto místě je poněkud matoucí odbočující cesta, po níž stezka nevede, ta pokračuje v původním směru do hustého podrostu lesíka směrem k šesté zastávce. Převážně listnatý lesík se rozkládá na okrajích bývalého lomu, cesta je tu dost nebezpečná, obchází lomy těsně u jejich krajů (na nebezpečí upozorňuje pátá tabule). Na ostrožně nad hlavním lomem je další tabule (přičemž inzerovaná zastávka č. 6, kterou měl návštěvník potkat, úplně chybí). Díky lomu se otevírá výhled na Dubeč i Dubeček. A díky lomu se také tabule věnuje opět geologii, a to vrstvám, které v něm lze přímo spatřit. Po jeho kraji schází stezka dolů odkud se vydává dál směrem na Uhříněves podél Říčanského potoka. Na překrásných nivách a místy rozbahněné cestě potkají návštěvníci osmou zastávku upozorňující na potok Říčanku a ptáky v jeho okolí. Poté dojdou až k Podleskému rybníku, na jehož hrázi je umístěna devátá tabule. Ta informuje o další zajímavosti na trase, a to o Podleském mlýně a komplexu budov kolem něj. Také upozorňuje na staré (některé památné) duby v okolí rybníka. Mlýn je podrobněji zmiňován výše, nicméně tabule popisuje i význam mlynářství v historii. Také jsou tu velmi názorné kresby mlýna a mlýnského kola. Při obcházení rybníka se u malé písečné pláže potká desátá zastávka vysvětlující původ jména rybníka a jeho historii. Břeh rybníka, po kterém trasa i nadále pokračuje se noří do řídkého porostu stromů s bažinatými strouhami. Před tím, než rybník zcela opustí, potkává další tabuli přibližující vznik a vývoj rybníka, s upozorněním na současný stav znečištění. Stezka se konečně od rybníka odklání a pokračuje směrem k Uhříněvsi po menší silnici okolo fotbalového hřiště. Silnici lemují vysoké topoly. Za mostkem ze silnice schází a mění se v rozbahněnou cestičku okolo potoka, je zde dvanáctá zastávka. Číslo na tabulích jedenácté a dvanácté zastávky jsou prohozená, tudíž návštěvník nejdříve potká dvanáctou a zde nelogicky jedenáctou tabulí. Nejde ani tak o zmatení jako spíše o zbytečnou nedůslednost a poměrně velké a časté chybování při tvorbě stezky. Tabule se zajímá o uhříněvskou Oboru, upozorňuje na přírodovědný průzkum, jenž v ní pravidelně probíhá a jeho výsledky. Na tuto oboru upozorňuje ještě jedna cedule, a to cedule o přírodní památce, jež jsou Magistrátem umísťovány ke všem přírodním památkám na území hlavního města Prahy. Odtud pokračujeme krásně neuspořádaným přírodním prostředím Obory kolem meandrujícího potoka až k židovskému hřbitovu. Další zastávka věnuje se nejen jemu, ale i historii Uhříněvsi. Hřbitov je zavřený (z pochopitelných důvodů) a lze se na něj dívat jen zpoza vysoké zdi. Vilová zástavba po pravé straně, pokračující Obora po levé. Čtrnáctá a poslední patnáctá zastávka věnuje se Oboře a Uhříněvsi. Hlavní ulice se souvislou kolonou aut pohltí Oboru i dojem z ní. Odsud se do Prahy dá pohodlně vrátit autobusem nebo i vlakem.

8.12.3 Závěr

Tabule této naučné stezky mají klasické vzezření jako všechny ostatní vytvořené před lety organizací ČSOP. V současnosti jsou ovšem naprosto nedostačující. Nepřitažlivé, nelákající, nevyzývající k zastavení a přečtení. To je pochopitelně velká škoda. Nejenom proto, že vytvoření naučné stezky stojí její tvůrce mnoho peněz, času i námahy, ale také proto, že vlastní náplň této NS je ve velké většině zdařilá. Ovšem zdařilá informační náplň a její podání tvoří jen polovinu úspěchu. Druhou polovinu tvoří vhodná vnější forma.

Další výtka patří drobným chybám vzniklým na první pohled nepozorností a nedostatečnou kontrolou při výrobě. To je např. přehození čísel na jedenácté a dvanácté tabuli, špatné nastavení odstavců v textu na některých tabulích nebo nedůsledné zarámování, díky kterému dolní část informací není vidět.

Již jsem se zmínila o tom, že tato naučná stezka neprochází prostředím, které by bylo prvoplánově přitažlivé. Je to esteticky nevýrazný okraj Prahy. Nicméně druhým pohledem bude návštěvník překvapen a zahlcen zajímavostmi, které na trase potká. Příjemný je pocit venkova, klasického středočeského venkova.

8.13 NS PROKOPSKÉ ÚDOLÍ – BUTOVICKÝM HRADIŠTĚM

Na západ od centra Prahy, v blízkosti trasy metra B Jinonice, je od roku 2005 umístěno šest tabulí naučné stezky Prokopské údolí-Butovickým hradištěm. Je to obnovení části staré NS, která údolím vedla. Tato naučná stezka se line po velmi v Praze unikátní trase. Cestou totiž čekají překrásné výhledy do až sedmdesát metrů hlubokého Prokopského údolí, které místy připomíná úzkou puklinu v zemi, zdálky neznatelnou. Jinde se rozevívá a odhaluje stopy po dávném pravěkém osídlení. Protékající potok je synchronní ke stříbrným kolejm vláčku „Pražský Semmering“, který tudy projíždí často bezprostředně u cesty pro pěší. Tvoří romantický doplněk k celému údolí.⁹¹ Prokopské údolí a jeho okolí je velmi oblíbenou výletní lokalitou Pražanů, a to nejenom místních. V podstatě neexistuje denní ani roční doba kdy by tu člověk mohl být sám. Svědčí to o množství bytových jednotek v okolí (sídliště Barrandov, Jinonice, Nové Butovice) a dobré dopravní dostupnosti, stejně tak jako o atraktivnosti místa. Naučnou stezku tvoří linie, která je průchozí z obou stran, tvůrci (2. ZO ČSOP Taraxacum s financováním Odboru ochrany prostředí MHMP) koncipovaná je ze Starých Butovic do Prokopského údolí kde se napojuje na naučnou stezku Řeporyje-Hlubočepy. Je ve velmi dobrém stavu. Z technického hlediska je to jedna z nejpodařenějších naučných stezek v Praze.

8.13.1 Historie oblasti

O osídlení tohoto území svědčí archeologické nálezy staré přes šest tisíc let, tedy z mladší doby kamenné. Někdy okolo roku 2400 př.n.l. bylo na této rozlehlé skalní výšině, obklopené ze tří stran prudkými srázy do údolí, vybudováno devítihektarové Butovické hradiště. Významné sídliště Slovanů až do konce 9. století, kdy začal získávat na mohutnosti i úctě Pražský hrad. Tuto dnes archeologickou památku připomínají dva stále viditelné valy vedoucí napříč celým územím, stejně tak jako tmavé vchody do jeskyní ve svahu. Vzhledem k velikosti osídleného areálu musela být okolní půda zemědělsky využívána (pozůstatkem je např. dnes planá šalvěj hajní, která zde musela být kdysi pěstována), pro což byla naprosto vhodná, jak z hlediska kvality půdy, tak pro pěstování domácích zvířat. V blízkosti je také návrší Dívčích hradů, kde bylo podle legendy v době kamenné hradiště žen vedených Vlastou.⁹²

Od roku 1088 v zakládací listině Vyšehradské kapituly lze najít zápis o jedné z nejstarších vsí Prahy – Butovice (název nejspíš od osobního jména „Buta“) a Jinonice (dříve *Ninonice*, název patrně označení vsi *Niňonových lidí*, *Niňon* je zkratka od osobního jména *Ninoslav*).⁹³ Obě měly v historii mnoho vlastníků a jejich příběh je povětšinou stejný. V době husitských válek je převzalo do vlastnictví Staré Město pražské. Majetek byl ovšem v roce 1547 pražským pánům Ferdinandem I. Zkonfiskován. Následně putoval z ruky do ruky. V roce 1665 staví majitel Pavel Michna z Vacínova v Jinonicích zámček. Od roku 1685 jsou obě vesnice v majetku Jana Adolfa ze Schwarzenberka, který zde zřídil školu, dále se staral o

⁹¹ Více o něm viz NS Řeporyje – Hlubočepy.

⁹² Lašťovka, M. – Ledvinka, V., a kol. (Eds.). *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*. 1. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-24-9.

⁹³ Tamtéž.

barokní zámček i komplex hospodářských budov (vše dohromady dnes tvoří architektonickou památku). Na konci 17. století tu byla vybudována nemocnice pro oběti pražského moru, kdy se „z Prahy vystěhovali všichni úředové a boháči mimo knížete Ferdinanda Schwarzenberka, jenž pečlivě se staral o nemocné; proto jej nazývali Pražané „králem moru“.⁹⁴ Schwarzenberkové přišli o svůj majetek v pol. 19. století. V těchto dobách bylo téměř celé Prokopské údolí odlesněno. Ze starých Butovic je dnes zachován pouze kostel sv. Vavřince, původně románský z 11. století, s dřevěnou zvonici a okolním hřbitovem. Stojí na vršku nad Butovicemi (kde mimochodem začíná naučná stezka). Od roku 1922 jsou obě vsi součástí Prahy. Později se tato oblast přestala zemědělsky využívat. V pol. 20. stol. se zastavila zdejší těžba vápence, díky které zanikly zajímavosti jako jeskyně, poustevna a kostel sv. Prokopa. Podle světce je ostatně celé údolí pojmenováno. Podle legend zde kdysi žil a ze zmiňované jeskyně prý křížem vyhnal děbla. Kříž stál po staletí na Dalejské skále nad kostelem, nedávno se po několika desítkách let na skálu vrátil a byl vysvěcen. Podle dochovaných map a záznamů se obnovila pastevecká činnost (řízená pastva ovcí a koz) na lokalitách, jež zaslouží ochranu. Tento typ údržby přírodního prostředí je vhodný zejména pro společenstva skalních stepí, které se v této lokalitě vyskytují. V 80. letech 20. stol. se ke Starým Butovicím přilepily Butovice Nové - sídliště panelových domů, k nimž později přibýlo množství kancelářských objektů včetně velkého obchodního centra. Prokopského údolí si v 19. století všiml Joachim Barrande, který zde prováděl výzkumy prvohorních odkryvů. Celá přírodní rezervace zabírá cca 100 hektarů půdy, na nichž se střídají lesy, skalní stepi a teplomilné trávníky.⁹⁵

8.13.2 NS

Naučná stezka Prokopské údolí – Butovickým hradištěm vchází do poloviny další naučné stezky Řeporyje – Hlubočepy, kterou přibližují v další kapitole. Jejich náplň a především vzezření je ovšem naprosto odlišné. Tato začíná ve Starých Butovicích v blízkosti několika stanic metra B a je tudíž dopravně dobře dostupná. Samotné Staré Butovice s kostelem sv. Vavřince stojí za návštěvu. Především proto, že tvoří naprosté opozitum k Butovicím Novým. Název těchto dvou pražských součástí a jejich sídlištní architektury zcela zřetelně vypovídá o tom, jak se lidé v historii („staré“) a současnosti („nové“) ke své Praze chovají.

Na pouhých dvou kilometrech této naučné stezky je usazeno šest tabulí, jejichž vnější forma je naprosto perfektní. Jsou umístěné na pečlivě vybraných pozicích, podle logických vyhlídkových či odpočinkových míst návštěvníků. Jejich počet a vzájemná vzdálenost odpovídá charakteru a délce trasy. Tabule samotné jsou cca 80 x 50cm veliké, což je akurátní rozměr, stejně tak mají ideální výšku. Jsou v dřevokovovém hnědém rámu, na dvou stojnách, se stříškou. Na stojně je vždy umístěn symbol naučné stezky, trasa jinak takto značená není. Důvodem je především fakt, že ve své většině prochází stezka po pláni Butovického hradiště kde nejsou žádné stromy kam by šel symbol umístit. Z toho také plyne, že trasa je nenáročná

⁹⁴ Ruth, F. *Kronika Královské Prahy a obcí sousedících I.* Faksimile 1. vyd. Praha: NLN, 1995. ISBN 80-7106-131-X.

⁹⁵ [http://envis.praha-mesto.cz/\(jkv2v055mok2gryrcczq3xig\)/default.aspx?id=78375&ido=4590&sh=-1392588648](http://envis.praha-mesto.cz/(jkv2v055mok2gryrcczq3xig)/default.aspx?id=78375&ido=4590&sh=-1392588648)

až na strmé klesání do Prokopského údolí na konci. Nicméně především začátek trasy, který je v lesním porostu a kde není vidět na následující tabule by značen být měl. Cestou si navíc lze všimnout, že označovatelé turistických tras sem umístili úzké dřevěné kmeny jako kůly pro značení, kde mohl být vedle turistických značek i znak NS. Na tabulích je dále umístěn znak hl.m.Prahy, Pražské chráněné přírody, zmíněny jsou tvůrci a přispěvatelé. Na žádné z nich bohužel není mapa trasy. Všechny naopak tvoří velmi přehledně uspořádaný text střídající se s barevnými vyobrazeními živočišných a rostlinných druhů, archeologických a paleontologických nálezů, map, názorných přehledů a grafů. Písmo má dobrou velikost a text lze tudíž dobře přečíst. U druhů v textu zmiňovaných je vždy uveden i jejich latinský název, stejně tak jako na vyobrazení, což je jak všude připomínám z mého hlediska zbytečné. Návštěvníků je tu všehochuť, od pejskařů, rodin s dětmi na odpolední procházce, přes výletníky a turisty až po sběratele místních zkamenělin. Většina trasy vede po žluté turistické značce.

Zelená turistická značka dovede návštěvníky od stanice metra B Jinonice na křižovatku ulic Pod Vavřincem a Novoveské kde naučná stezka začíná. Dále pokračuje již neznačenou lesní pěšinou mírně do kopce k lomu Kační. Zde je umístěna první tabule popisující nalezené zkameněliny v tomto lomu, geologickou stavbu prostředí (s poměrně srozumitelným popisem) a také místní floru. Upozorňuje nejen na to co zde je, ale také co zde bylo a v budoucnu by mělo opět být. Trasa dále stoupá na louku kde se napojuje na žlutou značku (kterou už neopustí) a kde se dobře pouštějí draci. Po travnaté, křovím obrostlé cestě přichází k druhé zastávce „Kovářovic mez“. Ta má ideální podíl textu a obrázků. V rámci textu popisuje tento malý lom a nálezy v něm včetně obrázku rekonstruujiícího život v moři, které se zde rozlévalo. Obsahuje schematický průřez geologickou historií Prokopského údolí a ze všech místních rostlin si vybírá pouze jednu, kterou zobrazuje a popisuje. To je ideální rozsah informací, které jsou návštěvníci schopni pojmout. Přitažlivé obrázky zaujmou dětské návštěvníky. Pouze pár ne úplně známých výrazů (např. rumišť, skalní výchoz) kazí dojem. Odsud je to jen kousek na planinu Butovického hradiště, po jehož severním okraji stezka doputuje ke třetí tabuli. Ta je umístěna přímo u jednoho z pozůstalých valů tohoto hradiště a upozorňuje nejen na něj, ale samozřejmě na stopy osídlení celého tohoto prostoru. Taktéž představuje ekosystém vázaný na starobylá hradiště a opět si vybírá jeden místní druh (tentokrát živočišný) k představení. Trasa se dále ovíjí kolem dokola celého hradiště. Na dalších zastávkách, odkud je překrásný výhled do celého údolí, představuje naučná stezka vyhlídku na z vulkanických hornin utvořené Hemrovy skály a jejich ekosystém, ze srázů Prokopského údolí shlíží na bývalé Klukovické koupaliště, vysvětluje geologický vznik kaňonu (poněkud kostrbatě) a představuje unikátní skalní step na svazích. Také upozorňuje na výskyt a odstraňování trnovníku akátu, který tvoří problém nejen zde, ale na většině územích Prahy (tuto problematiku popisují blíže jinde). Je postupně vybírán a nahrazován podrostem javoru, jasanu, habru a dubu tak, aby se do takto vytvořeného prostředí v budoucnosti nemuselo zasahovat. Před sestoupením do kaňonu čeká poslední, šestá tabule upozorňující na protilehlý Dalejský háj, který si - ač je to k neuvěření - zachoval po staletí různé typy lesních společenstev záviselých na různém podkladu a terénu. Taktéž seznamuje s tím co čeká návštěvníka dále. Na úzké strmé kamenité cestičce do údolí ještě potká unikátní vyvěrající

pramen, který nikdy nevysychá a navíc je pitný. Poté již trasa podejde trať lokálky a vchází do Prokopského údolí, kde se napojuje na naučnou stezku vedoucí k železniční stanici a stanicím MHD do Hlubočep.

8.13.3 Závěr

Na této naučné stezce je velmi dobře vidět důležitost jak vzájemného rozmístění všech, tak umístění jednotlivých tabulí. Zde je to správně učiněno na místech, která na sebe logicky strhávají pozornost (výhledy do údolí a odpočinkové pláčky kde by se člověk zastavil tak jako tak). Uspokojivá je také náplň – rozmístění textu a na pohled lákavá vyobrazení. Perfektní je výběr informací, kterých není přespříliš, takže nezahlcují návštěvníky, ale opravdu „pouze“ informují. Také obsahuje popis určitých zajímavostí na trase mimo rámec prostoru (jako např. vyvěrající pramen). Samotný text obsahuje poměrně málo odborných výrazů, mohl by být čtivější, tzn. psaný méně vzletnou a odbornou formou.

Díky množství návštěvníků, které tudy denně projde, je naučná stezka často ničena. Okolní terén je zas ničen neukázněnými cyklisty, kterým nestačí vyznačené stezky. Tvůrci se o ni ovšem nadále velmi dobře starají a je tudíž v perfektním stavu. Celý prostor je rozlehlou ostrožnou, po jejímž okraji jakoby se roztrhla zem. Veškeré horizonty pokrývá sídlištní výstavba.

8.14 NS ŘEPORYJE - HLUBOČEPY (údolím Dalejského potoka)

Naučná stezka Řeporyje-Hlubočepy dovede návštěvníky ze západního okraje Prahy téměř až do jejího centra. Tvoří ji přirozené údolí 33,5 km dlouhého Dalejského potoka, který pramení v Chrášťanech a za Barrandovským mostem se vlévá do Vltavy. Z poloviny vede naučná stezka Dalejským a z poloviny Prokopským údolím (z něhož přichází *NS Prokopským údolím – Butovickým hradištěm*, která je pojednávána samostatně). Stezka je již poměrně stará, poslední rekonstrukce proběhla v roce 2003. Je typickou stezkou vytvořenou Českým svazem ochránců přírody (21. ZO SOPK ČR, s financemi od MHMP), který pro všechny trasy používal stejnou vnější formu tabulí. Tudíž pro ni platí stejná charakteristika jako u ostatních NS tohoto tvůrce. Forma tabulí neodpovídá současným požadavkům a moderní informační době. Zastávky nejsou vždy ideálně a viditelně umístěné, celá trasa není dobře značena. Tabule jsou příliš malé a nevzhledné. Naštěstí prochází překrásnými místy s několika chráněnými územími (Přírodní park Prokopské a Dalejské údolí, NPP Dalejský profil, NPP U Nového mlýna, PP Opatřilka–Červený lom, PP Prokopské údolí) s významnými geologickými i paleontologickými lokalitami, projíždějící lokálkou „Pražský semmering“ a samozřejmě zajímavou faunou a florou.

8.14.1 Historie okolí NS

Jelikož stezka vede z Řeporyj do Hlubočep, budu se věnovat historii těchto dvou starých vsí. Na místě Řeporyj (obyvatelé se pravděpodobně živilí „*dobýváním řepného kořene*“⁹⁶) bývala osada již ve starší době železné. První písemná zmínka o vsi je z roku 1277 v darovací listině Přemysla Otakara II. klášteru v Plasích. O několik desítek let později byly Řeporyje prodány pražskému měšťanu a následně několika dalším majitelům. V pol. 12. století tu byl postaven románský kostel sv. Petra a Pavla, později barokně přestavěný, původní zůstala pouze apsida a věž. V 17. století koupili tuto veskrze zemědělnou ves Jezuité. Z barokní doby se dochovalo několik statků. Poklidná venkovská víska se začala proměňovat až ke konci 19. století díky stavbě železnice. Ta umožnila vznik několika vápencových lomů, cihelny a tudíž i množství ubytovacích jednotek pro připravené dělníky. Na druhou stranu se tak otevřel prostor pro jiné, s tím související druhy podnikání. Od roku 1919, kdy se Řeporyje stávají městysem, se čím dál tím více zbavují svého vesnického charakteru. Zarůstají komíny, JZD, moderními domy a nepochopitelným obřím betonovým silem, jenž dohromady nehledí na původní architektonický charakter vesnice a její krajiny. Až v roce 1974 jsou připojeny ku Praze. Ani v současné době se nedaří Řeporyje revitalizovat. Kostel byl sice opraven, ale většina ostatních staveb i jejich okolí vypadá lhostejně. Okraj vsi je pomalu zaplňován vilovou zástavbou se syndromem odtržení od tradičních hodnot života, kultury i krajiny.⁹⁷ Z Řeporyj vede stezka v blízkosti Holyně – původně malé vísky (dnes malé pražské součásti), zmiňované již v roce 1088 v zakládací listině Vyšehradské kapituly.

⁹⁶ Lašková, M. – Ledvinka, V., a kol. (Eds.). *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*. 1. a 2. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-24-9.

⁹⁷ Pacner, M. *Řeporyje – ohlédnutí za minulostí*. 1. vyd. Praha: Úřad městské části Praha-Řeporyje, 2001. ISBN 80-238-6813-6.

Hlubočepy (původně *Hlubočerpy* – *čerpání vody do hloubky*) byly taktéž v majetku kapituly Vyšehradské, a to od roku 1257. Od té doby přecházeli k různým majitelům z řad pražských měšťanů, konšelů i vladyků. Vlastnil je i Pavel Michna z Vacínova, jezuitská kolej a od roku 1773 náboženský fond. Od roku 1571 zde stojí tvrz, později Jezuity přestavěná. Pavel Michna si zas v roce 1624 přestavěl mlýn na letohrádek. Hlubočepy se rozkládají v ústí Dalejského údolí vtékajícího do vltavské kotliny. Díky nádherné okolní přírodě byly oblíbeným místem pražských výletníků, a to až do doby vybudování místních vápenek, díky kterým: „*vše pokryto jest jemným prachem, ale tamní obyvatelé tvrdí, že jest to prý zdravé pro plíce*“.⁹⁸ V roce 1867 se začala budovat trať lokálky, díky níž zde stojí dva pozoruhodné a pro Hlubočepy dnes typické viadukty. Ty daly trati název „*Pražský semmering*“, podle rakouské železniční trati vedoucí horským sedlem Semmering. Viadukty měří 21 a 23 m., jednotlivé oblouky jsou tudíž poměrně nízké. Proto sem může z městské dopravy jezdit pouze „midibus“. Trať nebyla v moderní době mnoho používána a dokonce bylo uvažováno o jejím zrušení, ovšem jakoby z nebe spadla při pražských povodních roku 2002, kdy nahradila metro i poničené železniční trati.⁹⁹ Zrušit tuto romantickou výletní cestu, dnes navíc s historickým nádechem, by byla velká škoda. Naštěstí se opět stává častým a oblíbeným dopravním prostředkem pražských výletníků pro své viadukty i nádherné pohledy na skalní převisy a vinoucí se úzké údolí, jehož kamenné stráně doslova olizuje.¹⁰⁰ Hlubočepy byly připojeny ku Praze v roce 1922.¹⁰¹

8.14.2 NS

Tato naučná stezka začíná na Řeporyjském náměstí (dříve Masarykovo, Gottwaldovo či Družstevníků) u zastávky autobusu, který sem jezdí od několika zastávek metra trasy B. První tabule je připevněná na zdi přímo mezi budkou zastávky a budkou telefonní. Díky této zastrčenosti je téměř neviditelná. Důvodů je ovšem více, stejně jako všechny následující je především příliš malá (něco méně než A3), v nevzhledném černém kovovém rámu. Struktura a členění textu a doprovodných vyobrazení také není příliš vhodná. Na tabuli sice je znak NS, ten ale zabírá zbytečně mnoho místa na úkor textu. Na každé je také mapka, ovšem jen okolí aktuální zastávky s vyznačenými několika následujícími, včetně jejich pojmenování. Mapky nejsou přehledné, tudíž není úplně jasné kam pokračovat. Pod mapkou je vždy umístěn název tvůrce a kontakt. Na některých je také mapa chráněných území procházejících přírodních parků. Nejsou-li tabule připevněny na plotě, jsou nasazeny na jedné kovové stojně. Celý objekt nepůsobí esteticky libivým a lákavým dojmem. NS je poměrně dobře dostupná MHD (případně vlakem), a to z obou stran. Jednotlivá zastavení nejsou číslována. Tabule samotné obsahují barevné fotografie i černobílé kresby. Díky prostředí, jímž prochází, je zaměřena především přírodovědně (geologie, botanika, zoologie) a historicky. Stezka je koncipována z Řeporyj do Hlubočep.

⁹⁸ Ruth, F. *Kronika Královské Prahy a obcí sousedících I*. Faksimile 1. vyd. Praha: NLN, 1995. ISBN 80-7106-131-X, str. 240.

⁹⁹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Pra%C5%BESk%C3%BD_Semmering

¹⁰⁰ Tato poznámka se jeví poměrně parodická v porovnání s popisem Františka Rutha v Kronice Královské Prahy, kde píše, že: „...*železniční trať dráhy Pražskoduchcovské rozrývá boky Prokopského údolí...ničí víc a víc útulné zátiší*“.

¹⁰¹ Ruth, F. *Kronika Královské Prahy a obcí sousedících I-III*. Faksimile 1. vyd. Praha: NLN, 1995. ISBN 80-7106-131-X.

Na úvodní tabuli v Řeporyjích jsou informace o NS samotné, o vesnici a nejvýznačnější památce – kostelu sv. Petra a Pavla, který je v těsné blízkosti. Následujících úctyhodných 7 km trasy, na kterých je umístěno dalších patnáct tabulí prochází poměrně nenáročným terénem přírodního parku Prokopské a Dalejské údolí. Vyhlášen v roce 1993, na 650 hektarech je komplexem cenných ekosystémů, geologických profilů, archeologických lokalit i kulturních památek (mlýny, vlak, památky na těžbu).¹⁰² Kromě přírodního parku se NS motá v těsné blízkosti Dalejského potoka. Ten je chráněnou přírodní rezervací s ochranou a péčí Odboru ochrany životního prostředí MHMP.

K tomu všemu prochází údolím i velmi oblíbená výpadová cyklotrasa mířící dále na Karlštejn.

Trasa naučné stezky je značena svým symbolem, nicméně ne příliš kvalitně a úzkostlivě. Částečně vede po trase zelené, později modré turistické značky. Od již zmíněné první tabule pokračuje kolem kostela na jih. Trasa odbočuje z hlavní silnice (což bohužel není značeno) a přichází k druhé zastávce. Ta informuje o Řeporyjích a Dalejském potoku. Je umístěna za potokem dost nelogicky mimo trasu, která se následně vrací kousek zpět a pokračuje po hlavní silnici dál. Brzy ji znovu opouští, před viaduktem odbočuje doleva k potoku, podle něžž se dále vine. Kolem domků vetknutých ve skále, potoka i vlaku. Třetí zastávka s informacemi o přírodní památce Placatá skála, resp. geologii (opět složitý, přetechnizovaný nezajímavý text plný statigrafických tabulek). Po několika stovkách metrů opouští poslední řídkou zástavbu a vchází do brány borovicového lesa a přírodního parku. Tato brána není pouze pomyslná, tvoří ji moderní umělecké dílo, které představují dva kamenné sloupky vyšší než 2 metry se zajímavým skleněným doplňkem. Ani na první pohled nepůsobí na tomto místě rušivě, právě naopak. Velmi dobře zapadají do okolního prostředí. Navíc fyzická přítomnost brány zde dotváří dojem z té pomyslné. Příjemná cesta vede po okraji lesa. Potok doprovází akátová alej.¹⁰³ Vlevo sleduje cestu NPP Dalejský profil, významné paleontologické, geologické i ekosystémové naleziště. Další zastávka je u Trunečkova mlýna, naprosto rozbořené stavby se starým pahýlovitým ovocným sadem. Jen hlavní štít s dojemně vyvedeným nápisem „VÁLCOVÝ MLÝN V. TRUNEČKA“ se zachoval celý. Nápis už ale přepisují jiní, s moderní psací technikou, kterou použili i na opodál stojící tabuli naučné stezky (ano, myslím tím sprejery). Text je věnován více přírodním parkům než mlýnu. Ten mlel od počátku 19. století až do roku 1951. Od té doby pouze chátrá. U mlýna se cesty dělí, naučná stezka pokračuje vlevo do kopce. Po asi 300 metrech odbočuje prudce vpravo, cesta je bohužel velmi špatně značena a tak se může lehce stát, že návštěvník tuto odbočku přejde a na trasu se zcela nevědomě napojí až za Novým mlýnem. Nicméně pokud se to podaří, bude se kýmáct nahoru a dolů nerovným terénem k páté tabuli seznamující s Arethusinovou roklí¹⁰⁴, v níž se nachází. Po cestě schází trasa dolů, kolem zavřeného lomu Máslovka, o němž je šestá zastávka. Zahýbá ostře vlevo a s Lobolitovou strání¹⁰⁵ po levé ruce se vrací k potoku. Až za obrovským lomem je sedmá tabule, věnující se zmíněné stráni. Trefné je umístění informací o

¹⁰² Prirodniparky.wz.cz/01.htm

¹⁰³ Akáty jsou sice invazivní, beroucí místo jiným rostlinám, ale aleje jsou součástí naší kultury. Mají důležité hodnoty – jsou pěkné, ukazují cesty, zpevňují břehy, oddělují kraje.

¹⁰⁴ Podle starého označení trilobita rodu Aulacopleura.

¹⁰⁵ Podle plovákovitých útvarů lilijic zvaných loyolity.

tom, jak zkameněliny sbírat. Dál se cesta motá serpentinami po kovových i betonových lávkách přes potok tam a zpět až do chatové osady. Mezi ploty jednotlivých baráček pak na cestě vpravo potkává osmou zastávku Holyně a po chvíli i stejnojmennou železniční stanici. V případě, že návštěvníci si nechtějí zkrátit cestu a odjed již odsud vlakem, změní se zelená turistická značka v modrou. Naučná stezka odbočuje směrem k deváté zastávce U Nového mlýna a lomu Prastav. Není zde vůbec značena a je tudíž velmi těžké cestu najít. Národní přírodní památka Nový mlýn je chráněna pro svůj geologický profil, četné zkameněliny a společenstva teplomilné travní a skalní stepi (tedy tak jak tomu je u většiny zdejších přírodních památek). Jedná se opravdu jen o odbočku, je tudíž nutné vrátit se stejnou cestou zpět k železničnímu mostu a modré značce. Chvíli do kopce a hned zase po vkusných dřevěných lávkách, chodnících, schodech a vyšlapaných cestách, podél potoka lemovaného prastarými pohádkovými vrbami, pod skalní stěnu starého lomu, k přírodní památce Opatřilka. Ta je opět paleontologickým nalezištěm s výskytem mnoha ohrožených druhů, o čemž vypovídá desátá zastávka. Je koncipována stejně jako většina ostatních. Kratší text v pravé části, dvě nebo tři černobílé kresby a mapka s okolními zastávkami. Použité výrazy v textu jako „teplomilná společenstva skalních štěrbin“, „graptolity“, „stratotypy“ nebo „zazemněné úžlabiny“, nebudou většině návštěvníků příliš srozumitelné. Text rovněž nabízí výčet mnoha lokálních společenstev. Vyobrazení jsou ovšem pouze hlavonožec a jakýsi brouk s nadpisem *Abonum sexpunctatum*. Text není doprovázen obrázkem, obrázky nejsou doprovázeny textem. Odtud dál pod překrásně se tyčícími červenými skalami po levé a vinoucím se vláčkem po pravé ruce. Úzkou pěšinou po nevysokém kamenitém náspu, míjejíce občasné hledače trilobitů až do Prokopského údolí. U křižovatky s ním, pod 70 metry vysoko nad hlavami rozlehlou tabulí Butovického hradiště je jedenáctá tabule. Ta informuje o něm (více viz NS Butovickým hradištěm) se zcela (na této tabuli, v tomto kontextu) nepochopitelným obrázkem ptáčka *Zvonka zeleného*. V tuto chvíli se naučná stezka napojuje na turistickou „dálnici“ Prokopského údolí. Množství lidí, kočárků, psů, cyklistů a dětí toto pojmenování umožňuje. Romanticky neupravená cesta se mění v upravenou neromantickou asfaltku, která pokračuje údolím směrem ku Praze. Přírodní rezervace Prokopské údolí byla v historii člověkem značně deformována. Lomy, železnici, sídliště, silnicemi. Je neuvěřitelné, že si i přes veškeré lidské nástrahy a výtopy ponechala množství unikátních přírodních území. Na svazích i dně roste více než 400 druhů rostlin, z toho 26 je chráněných. Jsou to právě strmé svahy, díky jejichž nepřístupnosti se příroda měla možnost v těchto místech uchovat. Vzhledem k tomu, že údolí se klikatí, odkrývají se tyto svahy různým světovým stranám, což umožňuje výskyt odlišných rostlinných společenstev. A tak tu jsou (kromě již zmiňovaných společenstev teplomilných trav na jižních svazích) i habrové javořiny na severních nebo černýšové dubohabřiny na suti. Ty umožňují výskyt rozličného hmyzu, obojživelníků, ptáků i drobných savců. Další zastávky naučné stezky jsou umístěny u cesty údolím. Představují Klukovické koupaliště - místo vypouklého skalního amfiteatru, v jehož místech v minulosti koupaliště opravdu bylo (o něm samotném však stezka neinformuje) a v jehož stráni se nachází několik pravěkých jeskyň. Za památkově chráněným 400 let starým Horovým mlýnem představuje lom, kostelík a jezírko, jímž všem dal název sv. Prokop. Lom požral bývalou Prokopskou jeskyni, v níž (nebo spíš u níž) – jak praví legenda – žil v 11.

století poustevník sv. Prokop. Od roku 1715 tu stála i poustevna. Později využili a dále rozšiřovali podzemní chodby nacisté i komunisté. Již zmiňovaný Fr. Ruth psal v Kronice Královské Prahy v roce 1903: „...*nyiní však příroda pomalu zde ustupuje člověku, jenž dobývá tu všude vápence, neušetřil ani proslulé jeskyně. Zůstal posud kostelík sv. Prokopa, ale věru jest se báti, že i jeho základy brzy budou podkopány.*“¹⁰⁶ A taky že byly. Požírání skály padly za obět nejenom poustevna s jeskyní, ale později také kostel a kříž na skále. Ten byl s velkou slávou před několika lety vrácen. V těchto místech se kdysi konaly slavné Prokopské poutě. Každý rok po svátku sv. Prokopa se tu scházely tisíce lidí. Svátek sv. Prokopa odsvětil Josef II., výroční slavnosti tak postupně zanikly.¹⁰⁷

K hlubočepskému (prokopskému) jezírku, s okounem říčním, je nutné odbočit z cesty doleva. To vzniklo zaplavením bývalého vápencového lomu v roce 1905. Je pouze 10 metrů hluboké, napájené spodní vodou. Poslední, šestnáctá zastávka, čeká v odsud již nedalekých Hlubočepých. Do nich vítá první viadukt Buštěhradské dráhy z roku 1872 s šesti oblouky. Tvoří zde velmi výrazný městský i krajinný prvek. U něj trasa odbočuje k zastávce vlaku, kde končí, o čemž informuje poslední tabule NS. Ta přináší (stejně jako první) základní informace o naučné stezce. Představuje Hlubočepy, Prokopské údolí a Pražský semmering.

8.14.3 Závěr

Celkový stav naučné stezky je velmi neuspokojivý. Je špatně značena, tabule jsou esteticky nevhodné stejně jako je nevhodné jejich umístění. Jsou často pokreslené nebo jinak poničené. Obsah neodpovídá požadavkům návštěvníků. Geologickým informacím lze jen těžko rozumět. Ostatní jsou popsány poměrně zdárně. Překvapuje vybírání informací, které ne vždy úplně souvisí s místem kde se nacházejí, Případně je vypíchnuta zcela marginální záležitost na úkor jiných zajímavých informací. Obrázky neodpovídají napsanému. Vzhledem k tomu, že tato naučná stezka je v těsné blízkosti NS Butovickým hradištěm, je vhodné navštívit je dohromady. Informace jsou částečně propojeny. Obzvláště horní – západní prostředí kolem stezky je velmi malebné. Není zde mnoho turistů ani cyklistů, zato příroda různorodá. Návštěvu dokreslují průmyslové památky v podobě trati vláčku a viaduktů.

¹⁰⁶ Ruth, F.. *Kronika Královské Prahy a obcí sousedících I-III*. Faksimile 1. vyd. Praha: NLN, 1995. ISBN 80-7106-131-X.

¹⁰⁷ [http://envis.praha-mesto.cz/\(y1yybb55bjh0jc552buz5oza\)/zdroj.aspx?typ=7&id=23534&sh=1988027069](http://envis.praha-mesto.cz/(y1yybb55bjh0jc552buz5oza)/zdroj.aspx?typ=7&id=23534&sh=1988027069)

8.15 NS TOULCŮV DVŮR

Ve východní části Prahy, mezi Záběhlicemi, Hostivaří a Jižním městem, je malá oáza starého selského dvora se jménem Toulcův dvůr. Tvoří ho několik budov původního statku obklopeného loukami, poli a mokřady. Horizont je na všech stranách nenávratně zaplněn budovami panelových sídlišť s perspektivou dalšího rozrůstání. Právě proto působí celý areál jako zelená živá oáza uprostřed šedivé a mrtvé pouště. Toulcův dvůr je od roku 1994 spravován Zájmovým sdružením Toulcův dvůr, který zde vybudoval Středisko ekologické výchovy hl. m. Prahy. Diskrepance mezi oběma tolik odlišnými prostředními je o to větší. Ale zájem a potřeba právě takového střediska na takovém místě, taktéž.

Uvnitř jsou v současné době (podzim 2008) hned dvě naučné stezky. Ta první stojí na místě původní NS, vybudované v roce 2000, letos renovovaná. Ta druhá vlastně není úplně naučnou stezkou. Jedná se o osm velkých tabulí informujících o problémech životního prostředí ve městě. Jsou umístěné na nádvoří dvora. V těsné blízkosti prochází naučná stezka Meandry Botiče, v jejímž rámci představují historii a současný stav blízké Hostivaře a přilehlého lesoparku. Proto se mohou nyní soustředit pouze na areál Toulcova dvora.

8.15.1 Historie a současnost Toulcova dvora

Původně gotická tvrz Toulcův dvůr stojí na vysokém ostrohu nad potokem Botič. Byl vybudován na ochranu zdejšího brodu. První písemná zmínka o tvrzi je z roku 1362, kdy zde sídlil klášterní rychtář. Ves Hostivař (a tím pádem i tvrz) totiž patřila Sázavskému klášteru. Ve stejném roce budovy postihl požár a klášter, tvrz i celé přilehlé území bylo Sázavským klášterem zastaveno. Své vykonaly i následné husitské války. Poté byla tvrz dána pražskému rychtáři. Během následujících staletí ji vlastnili nejružnější majitelé, až Jan Koutský z Kostelce tu vybudoval prosperující statek. Od 16. století (kdy byl dvůr renesančně přestavěn) jej vlastní nejvyšší purkrabství a stavové království českého. Ti ale nezabránili drancování během válek císaře Rudolfa s bratrem Matyášem, ani se Švédy. V 18. století přešla celá obec do administrace zemské zprávy. Velké změny nastaly po roce 1849, kdy se měnily funkce i náplň veřejné zprávy. Díky tomu se stala tvrz (v rámci Hostivaře) majetkem země České. Stál tu lovecký zámek, stodoly, stáje, sýpka a dvorec. Od té doby „Zemský dvůr v Hostivaři“ již dávno nesloužil k obývání a reprezentaci, ale čistě jako hospodářský objekt. Od roku 1884 spadl pod Královské Vinohrady.

Posledním nájemcem dvora (do roku 1948) byl pan František Toulec, od kterého pochází i dnešní název (jeho syn stále žije a je mu dnes 85 let). Po revolučním roce převzal majetek Státní statek Praha, který přeměnil celý areál na velkovýrobnu krmných směsí pro prasata. I přesto byl Toulcův dvůr v roce 1964 vyhlášen nemovitou kulturní památkou selského typu.

Dnešní podoba areálu je směsicí barokních, klasicistních i novodobých stylů. Tvoří ho bývalý klasicistní Zámek z roku 1780 s valbovou střechou (střešní plochy se sklánějí ke čtyřem stranám budovy), zrekonstruovaný v roce 2008. Dále stodoly, nejrozsáhlejší budovy s novodobými přístavbami, chlévy a sýpka s dochovanými zbytky tvrze ze 14. století. Tento původně gotický špýchar je nejstarší budovou, sloužil k ukládání potravy i jako obraný prvek

(vedla odsud úniková cesta). Část dvoupodlažního sklepa byla v období středověku vytesána do skály. Nachází se tu stále funkční jímka s pitnou vodou. Celou usedlost je na osmihektarovém pozemku.

Přímo naproti vchodu do Toulcova dvora je sídliště Košík, které bylo vybudováno v polovině 80. let 20. století. Asi 20 panelových bloků (částečně revitalizovaných) tvoří k malebnému dvoru ostrý kontrast. Před dvěma lety začalo být sídliště zvětšováno o rezidenční čtvrť Sluneční vršek. Ta sice již není panelová, ale svou vzhledností a umístěním si s tradičními paneláky příliš nezádá. Je to velmi výhodná lokalita k stavění, především díky blízkosti Hostivařského lesoparku, přehrady a také stanic metra.

Už před revolucí byla snaha z řad ochránců přírody vybudovat na tomto místě ekologické centrum. To se ze zřejmých důvodů podařilo až po roce 1990, kdy bylo založeno ekologické sdružení. Bývalý státní statek byl ve značně zchátralém stavu opuštěn. Louky kolem Botiče byly zavezeny (díky čemuž byly na dolním toku povodně), zůstaly tu skládky zničených strojů i zbytků materiálu do krmných směsí. Díky snahám tohoto sdružení nebyl statek privatizován, ale předán do vlastnictví města Prahy za účelem vytvoření neziskového ekologicko-výchovného centra. Toho se ujalo Zájmové sdružení Toulcův dvůr – Ekologické centrum (Základní článek Hnutí Brontosaurus Botič, občanské sdružení SRAZ (Společně za radostí a zdravím), Mateřská škola Semínko o.p.s. a 4. základní organizace Českého svazu ochránců přírody „Botič – Rokytka“). Od roku 1996 má Toulcův dvůr ve správě toto sdružení, a to na dalších 50 let. Majitelem celého areálu je Magistrát hl. m. Prahy, který činnost centra finančně podporuje.

Od té doby probíhá rekonstrukce všech budov i přilehlých polností. Je brán ohled na jejich historickou i kulturní hodnotu. Místo těžkých strojů a výrobních linek budovy postupně plní lidé se vztahem k přírodě a dětem. Revitalizace probíhá v rámci projektu, který je z poloviny spolufinancován Evropskou unií. Postupně je naplňován jeho záměr v opravě a obnově všech ploch areálu. Nejprve byl odstraněn všechen nebezpečný materiál, poté poškozené či nevhodné plochy a přístavby. Byla vysazena nová zeleň, případně obnovena původní. Dále byly (a stále jsou) za účasti památkářů rekonstruovány jednotlivé budovy. Opravena byla také původní brána, dvůr dostal nové osvětlení. Celý projekt byl vypočítán na hodnotu cca 27 milionů Kč.

V bývalé sýpce se dnes přednáší a vystavuje, ve stájích jsou zasedací prostory, ve stodole ubytovna, mateřská škola a prostory k pronájmu, v Zámečku kanceláře a v bývalém Dvorci jídelna, kuchyň a klub matek. To je kulturní část prostoru, kterou ve velké míře doplňuje část přírodní. V hospodářském dvoře chovají huculské koně, ovce, kozy, králíky, prasata, krávy, slepice a další zvířata. Celá lokalita je významná i rostlinnými společenstvy, na tak malém území je možné vidět mokřad, lužní les, prastaré javory, louku plnou květů, v hospodářské části zas několik polí, sad, zahradu a školku lesních dřevin.

Jak již bylo zmíněno, Toulcův dvůr je tvořen několika členskými organizacemi, z nichž každá se zaměřuje na něco jiného. Všechny ale mají na mysli jedno, a to: „vytvořit ekologicko-výchovný areál, který bude sloužit pro praktickou aplikaci ekologické výchovy a zvyšování

ekologické informovanosti“.¹⁰⁸ Úsilí je zaměřeno především na děti, a to nejen individuálně, ale také skupinově v rámci programů pro školní kolektivy. Snaží se doplnit znalosti žáků (a také pedagogů) v teoretické i praktické environmentální výchově, které se jim ve školách ještě pořád mnoho nedostává. Toulcův dvůr, který může vše teoreticky probírané zároveň uvést do praxe před zraky studentů, je ideálním doplňkem školní výuky. Nejmenší děti a jejich maminky mají k dispozici mateřské centrum s hernou a zahradami. U příležitosti všech možných svátků jsou zde pořádány akce pro veřejnost, v rámci nichž jsou představovány lidové tradice, výtvarné práce s přírodními materiály i jarmarky s tradičními pochoutkami (je zde také stálý obchod s tradičními výrobky a biopotravinami). Kromě toho tu mají množství zájmových kroužků pro děti i dospělé, jako např. kroužek kynologický, jezdecko-chovatelský, včelařský, entomologický, paličkovací nebo prostě tvořivý. Některé prostory je možné si pronajmout, a to včetně ubytování.¹⁰⁹

8.15.2 NS

K pátému výročí svého založení, v roce 2000, otevřeli v ekocentru Toulcův dvůr naučnou stezku „Stezka k živé budoucnosti“, jejímž cílem bylo „*inspirovat návštěvníky k přemýšlení o možných variantách dalšího vývoje života a o důvodech rostoucího napětí mezi lidským a přírodním řádem*“.¹¹⁰ Projekt tvořilo 15 tabulí umístěných po celém areálu nízko nad terénem, aby byly čitelné i menšími dětmi. Představovaly Starou Hostivař, vznik života na Zemi, ekocentrum Toulcův dvůr a jeho hospodářství. Dále problematiku místních lesů, vody, mokřadů, polí, pastvin, sadů a luk stejně jako přírodní park Hostivař-Záběhlce, sídlištní zeleň a informace o možných úspornějších způsobech života. Tyto tabule zde dnes již nejsou. Celý areál je totiž velmi náchylný k devastování vandaly. I když je tu stále mnoho lidí s dobrými úmysly – zaměstnanců i návštěvníků, otevírací doba od 8 do 18.00 umožňuje celoroční ničení čehokoliv za plotem a branami ekocentra. Nutno dodat, že celý areál původně uzavřen nebyl, bylo do něj možné volně vstoupit z několika stran. Díky množství velmi neeticky a nevychovaně se chovajících lidí, kteří tudy procházeli, bylo nutné prostor oplotit a uzavřít.

Již v roce 2004 byla stezka velmi poničená. Tehdy se začalo uvažovat o její rekonstrukci. Ta probíhala (a stále probíhá) během roku 2008. Stojí zde několik vyšších dřevěných konstrukcí, se stříškou, o dvou stojnách, na nichž jsou umístěny tabule s informacemi. Tvůrci se většinou snaží popisovat to, co je vidět bezprostředně za tabulí (ať už se jedná o přírodu či historii). Návštěvník si tak může udělat ideální představu o prostoru před sebou. Těchto tabulí zde zatím není mnoho. Některé z nich obnovuje ekolog Toulcova dvora Martin Kačmár. Původní fotografie překresluje a tvoří z nich přehledné a srozumitelné barevné kresby s popisem pochopitelným i nejmenšími návštěvníky.¹¹¹

Do Toulcova dvora se dá vstoupit buď od autobusové zastávky Sídliště Košík nebo hlavní historicky cennou branou od východu. Člověk se tak ocitne uprostřed nízkých protáhlých venkovských staveb, díky nimž brzy zapomene na agresivně čnící paneláky v okolí. Tento

¹⁰⁸ www.toulcuvdvur.cz

¹⁰⁹ www.hostivar.cz

¹¹⁰ Tištěný průvodce k této stezce, ISBN 80-7212-137-5, 2000, MŽP Praha.

¹¹¹ http://www.enviweb.cz/?secpart=puda_archiv_hbcfa/Toulcuv_dvur.html

pocit ho neopustí do konce návštěvy. Uprostřed dvora je velký rozcestník, díky kterému se lze snadno zorientovat. Okružní cesta pokračuje kolem koní k drobnému domácímu zvířectvu. Pro leckteré sídlištní děti je to jediná možnost jak se s něčím takovým setkat. Poté se prochází javorovým lesíkem k pastvinám. Je tu 50 let starý, rozpolcený javory zarostlý ovocný sad plný popadaných větví a kmenů. Ty jsou ponechány na místě, aby dál sloužily houbám a larvám brouků. Zde umístěná tabule nemá ideální parametry, zato text je velmi popisný a zároveň poetický: „...uvidíme jak vypadá příroda, když ji necháme půl století samu sobě. Tenké i tlusté kmeny a kmínky se živelně proplétají na cestě za sluncem, poslední staré třešně a jabloně usychají. Hospodářem zapomenuté místo se vrací k přirozené podobě, ale ta je jiná než kdysi před člověkem – vzniká nová divočina“. Kolem krav a koz, ovocným sadem, který prošel obnovou a jsou v něm pěstovány odrůdy, které pěstovali již naši předkové. Ty jsou tomuto prostředí ideálně přizpůsobené. Navíc by, bez jejich opětovného vysévání, vymřely. Pak tu stojí včelíny, jejichž obyvatelé opylují zdejší sady a dávají med všem zájemcům, kteří si ho přijdou koupit. Je u nich také tabule, která představuje včely samotné stejně jako možnost naučit se stáčet med, to všechno s barevným obrazovým doprovodem. Z kopce dolů a napravo je louka, ve svahu suchá, dole mokrá, s odlišnou květenou, s běžnými, ale v krajině pomalu se ztrácejícími druhy - bukvice, ovsík i bedrník. Celé území je dokonale zmapované, rozbor lokálního přírodního prostředí dělal v roce 1994 botanik Jiří Sádlo. Zde se rozkládají obhospodařovaná políčka. Pěstují tu staré i moderní odrůdy zemědělských plodin. Především ty, ze kterých se vyrábějí základní potraviny. Díky tomu mohly představit projekt „Cesta ke chlebu“, ve kterém se děti dozvídají, že chléb a housky se nerodí v supermarketu, ale v zemi. Blízko se vytáčí Botič, je tu nízko a tudíž mokřady. U jezírka je lávka, děti sem chodí pod odborným dozorem lovit a zkoumat drobné živočichy. Tato severo-východní část areálu je zcela neregulovaná, může si tak žít naprosto vlastním životem. Podmáčenou olšinou vedou úzké dřevěné lávky, na jaře někdy zatopené. Ideální místo pro život obojživelníků i některých ptáků. Lávky jsou kluzké, prostor podmanivě ponurý, cesta zdánlivě nebezpečná. Z obyčejné rodinné procházky se tu stává dobrodružná výprava. Přirozené schody vedou svahem zpět k Toulcáku, pouze vyztužené dřevěnými kůly. Dojem z divokého, přirozeného, klidného. Nikde asfalt ani beton nebo cedule s příkazy a zákazy. Ani po zavírací době člověka nevyhodí, vlastně si ho ani nevšimnou. Pod čerstvě zrekonstruovanou budovou Zámečku jsou nové výběhy pro kozy a ovce. Na dvoře je možné nakoupit v bioobchůdku nebo si koupit nedělní oběd v jídelně.

Od října 2008 tu nejnověji existuje ještě jedna naučná stezka – „Problémy životního prostředí ve městě“ vybudovaná dobrovolníky Základního článku Hnutí Brontosaurus Rozruch, s finančním příspěvkem od MHMP. Stezka je zajímavá svou formou. Jedná se o 4 oboustranné otáčivé panely, téměř metr široké, umístěné v masivním dřevěném rámu poměrně nízko nad zemí. Osm tabulí je plných textů a kreslených barevných obrázků. Jsou číslované, se jmény autorů, realizátorů a logem hl. m. Prahy. Stezka má v rámci webu Toulcova dvora svou stránku s popisem jednotlivých zastávek. Jednotlivé tabule informují o globálním oteplování, světelném znečištění a biodiverzitě, ozónové díře, fotooxidantech, toxických látkách v životním prostředí, eutrofizaci, acidifikaci a ekotoxicitě. Už z těchto nadpisů je lehké poznat, že záměr Hnutí Brontosaurus se úplně neshoduje se záměrem

ekocentra vychovávat k porozumění přírodě děti především nižších ročníků. Obrázky jsou sice vtipné a co se týče uměleckého dojmu vyvedené, nicméně z velké většiny velmi nepřehledné. Samotný text (kterého je zde opravdu hodně) je příliš odborný a náročný. A tak zde jsou věty typu „*kyselý smog vzniká v oblastech s vysokou koncentrací zařízení spalujících převážně tuhá paliva obsahující síru*“, nebo „*acidifikace se projevuje především v přírodním prostředí, antropogenní krajině na lidském zdraví a surovinových zdrojích*“, nebo „*ozón je vysoce reaktivní plyn schopný oxidovat většinu biologických molekul, reaguje především s nenasycenými vazbami a také s SH skupinami bílkovin*“, atd. Takových ukázek bych zde mohla uvést desítky. Skládá se z nich v podstatě celý text. Děti prvního stupně základních škol tomu nemohou rozumět vůbec. Já osobně nechápu velkou většinu z textů. Mnoho času, snahy a ochoty, peněz i lidských zdrojů bylo na tuto práci vynaloženo. Jsem si jistá, že to vše mohlo (a mělo) být odvedeno daleko lépe.

8.15.3 Závěr

Prostor Toulcova dvora je součástí lokality „Trojmezí“ rozkládající se mezi Záběhlicemi, Hostivaří a Chodovem. Jsou tu rozlehlá obdělávaná pole, upadající ovocný sad, meandrující Botič, cestičky a stále víc domů, které to vše pomalu požírají. Celý prostor je odsouzen k zástavbě i když slouží jako odpočinková oblast sídlišť Spořilov i Košík. A nejen to, nejbližší zeleň tvoří velké parky, ze západu hostivařský a z východu krčský. Tato lokalita je jejich logickou spojnici, kterou lidé pro „přechod“ často využívají. Stejně tak ji používají jako zkratku mezi Spořilovem a Zahradním městem, která trvá cca dvacet minut pohodlné pěší chůze. S použitím hromadné dopravy by to trvalo dvakrát tak dlouho. Pro investory a developery je to lokalita pochopitelně cenná a lákavá. Praha s neuvěřitelnou rychlostí rozprostírá své centrum dál a dál směrem k periferiím. Zajímavá je i blízkost velkých dopravních uzlů – dálnice D1 a jižní spojky. Největším lákadlem jsou ovšem rozlehlá sídliště plná tisíců potenciálních zákazníků. Obří nákupní centra na Zahradním městě a Chodově se asi zdají být příliš daleko. Naštěstí existují zákony, které ochrání alespoň část Trojmezí, především Botič a jeho bezprostřední okolí, které jsou přírodní památkou. Kus území je navíc součástí přírodního parku Hostivař-Záběhlce. Toto území není spojovacím koridorem dvou zmíněných parků pouze pro člověka, ale i pro jiné živočichy a rostliny. Územní plán byl až donedávna jasný – pole. Nyní se ale otevírá kvůli nátlaku investorů, lačnicích po penězích získaných z „funkčně využitých ploch“. Jako by dnešní funkce nebyla dostatečná. Okolí Toulcova dvora tedy může za pár let vypadat úplně jinak. O to víc bude chápán jako oáza uprostřed pouště. Záleží pouze na lidech najdou-li si k vodě cestu. Sama mám s tímto místem bezprostřední zkušenost, protože bydlím nedaleko. Ve stejném domě jako já bydlí několik rodin s dětmi. Většina z nich o existenci Toulcova dvora vůbec neví. Tentokrát to ovšem není vina ekocentra, nedostatečné publikace a propagace. Je to nezáměr a ignorantství lidí. Co se naučné stezky týče, ta (ať už jakákoliv z nich) samozřejmě není hlavním důvodem návštěvy. Tím je areál samotný. Nabízí venkov uprostřed velkoměsta, lidé sem nosí krmivo pro zvířata, obdivují starou selskou architekturu, účastní se tradičních oslav svátků a prochází se různorodými ekosystémy. A to vše na tak malém území. Každý tu může vzpomenout a osvěžit si paměť tradičních rituálů vánočních, velikonočních i rovnodenních. Děti nemusí

vidět jarmarky a kroje jen v pohádkách. Všichni jsou tu vstřícní. Opravdu nepřeháním, když napíšu, že každý tu rád poradí, každý se rád zastaví a popovídá, každý rád pomůže. Možná to na člověka působí v dnešní době až hrůzně, na něco takového už nikdo z nás není zvyklý. Genius loci je tu všudypřítomen. Díky znovu oživené paměti místa, díky lidem.

8.16 NS KLÁNOVICKÝM LESEM

Klánovický les je více jak sto let oblíbeným výletním místem Pražanů. Jeho rozlehlost skýtá lidem možnost vychutnat si dojmy z opravdového lesa a ne pouze obvyklého městského parku či lesoparku. Pocit lesa ovšem není ani tady dokonalý. Z uspořádání stromů, remízku, cest, ze všeho lze vycítit nepřírozenost, kterou způsobuje neustálé zasahování člověka do krajiny. Z nádraží přicházejí výletníci s batohy, koly i košíky na houby. Rodiče s dětmi tu mohou strávit celý den, aniž by potkávali stejné cesty. Naučná stezka je žádaným zpestřením takového pobytu v lese. Žádaným, jelikož se nenachází uprostřed pouze přírodního místa, ale místa s dlouhou historickou a kulturní tradicí. O obou těchto charakterech Klánovického lesa stezka vypovídá. Přibližuje zaniklé vesnice, které zde kdysi stály, chráněná přírodní území i Klánovice samotné. Potěchu z chaotických shluků mísících se jehličnatých a listnatých stromů, s bohatým podrostem, ale kazí svou hlukovou odezvou často projíždějící vlaky. I na ty návštěvníci zapomenou, vejdou-li hlouběji do lesa.

8.16.1 Historie Klánovic a okolí

Osadu Klánovice založil v roce 1878 její jmenovec Václav Klán, který koupil zdejší pozemky od knížete Lichtensteina. Klán, obchodník s nemovitostmi, nechal vybudovat silnici a rybník. Od roku 1883 tudy se zastávkou projíždí vlak. Od roku 1919 byly Klánovice vyhlášeny svými lázněmi – s bazénem, kolonádou, penzionem a restaurací. Tento majetek byl ale v padesátých letech vyvlastněn, během komunismu zcela zdevastován a v roce 1988 zbourán. Ve 30. letech byl vystavěn golfový areál, tehdy podpořený Janem Masarykem. I ten byl ale komunisty zrušen. Klánovice byly připojeny k Praze v roce 1974. Po revoluci nastala obnova celé obce zahrnující výstavbu vodovodu a kanalizace, obnovu silnic i chodníků, rekonstrukci budov. Při tom všem je dbáno na původní princip Václava Klána, vystavět bydlení v zeleni.¹¹²

Na území Klánovického lesa se nacházelo několik dnes již zaniklých vsí, o nichž naučná stezka informuje. Na pohled jsou dnes viditelné už jen terénní nerovnosti skrývající původní základy a středověká kamenná studna. Území zahrnující zbytky staveb vsí z 16. století - Žák, Hol, Lhota nad Úvalem a Slavětice se nazývá osada Žák. Místní obyvatelé doplatili na útrapy třicetileté války a zdejší neúrodnou půdu. Jejich domy postupně pohltil les.¹¹³

Jih Klánovického lesa ohraničuje pražská část (od roku 1974) Újezd nad Lesy. První písemná zmínka o „Oujezdu“ je už ze 14. století kdy ho vlastnil zderazský klášter. Během století střídali majitele až ke knížeti Lichtensteinovi. I tady řádili v 17. století švédové, a to natolik, že celý kraj byl dalších 140 let neobydlen. Vzestup začal až ve 20. století díky výstavbě železnice. Dojem z několikasetleté historie obce kazí jak několik desítek let staré panelové sídliště, tak nová výstavba nevkusných rodinných domků.¹¹⁴

¹¹² <http://www.praha-klanovice.cz/index.php?iid=2&id=45&sid=0>

¹¹³ [http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BD%C3%A1k_\(Kl%C3%A1novice\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BD%C3%A1k_(Kl%C3%A1novice))

¹¹⁴ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%Aajezd_nad_Lesy

8.16.2 Klánovický les

Klánovický les (dříve *Vidrholec*, *Fiedrholec*) zabírá z východního okraje Prahy plochu 400 hektarů. Je chráněn jako součást největšího pražského přírodního parku (vyhlášen roku 1991) Klánovice – Čihadla (2222,8 ha), jako přírodní rezervace Klánovický les a Cyrilov (severo-východní část lesa) i jako evropsky významná lokalita Natura 2000 (soustava chráněných území v rámci EU, v ČR ji má na starosti AOPK). Les vlastní stát, obhospodařují ho Lesy ČR s.p.

Klánovický les byl v historii nechvalně známý množstvím loupežníků, kteří v něm žili a přepadali pocestné. Ze zápisů víme, že už v roce 1142 proti nim vytáhl kníže Vladislav. O množství poprav loupežníků a lupičů svědčí zápisy v katovských knihách z následujících století (zbavit les všech loupežníků se totiž moc nedařilo). Ještě v 17. století byl les součástí Kolodějského panství. V roce 1840 byla napříč vykácena cesta pro železnici, po roce 1878 se započalo na návrh Václava Klána se stavbou „lesní obce“, tedy spojení obytné a rekreační funkce území.

Klánovický lesní komplex je významný přírodně i historicky. Na jeho území se nachází množství zaniklých středověkých vsí, architektonicky významných moderních vil, z přírodního hlediska několik zajímavých ornitologických lokalit (cca 60 druhů hnízdících ptáků), vzácných druhů rostlin v mokřadech a lesních tůních, množství pitoreskních březových hájů – „spontánní hybridy bříz“ a porosty „bezkolencových doubrav“¹¹⁵ (ty jsou zde jedněmi z hlavních důvodů ochrany). Les je to smíšený, návštěvník se brodí dubovým listím, jehličím modřínu, skrze smrky, borovice, břízy, zřídka i habry. Co se fauny týče, je to les jako každý jiný, tudíž jsou tu zajáci i lišky, bažanti, prasata a srny.

Celý areál je dokonale přizpůsobený k rekreaci obyvatel nejenom Klánovic, ale celé Prahy. Přímou uprostřed má svou stanici vlak i autobusy MHD. Ideální je na výlety pro cyklisty, jsou zde značené dva cyklistické okruhy i cyklotrasy vedoucí ven z Prahy. Je protkán hustou sítí pravidelně se potkávajících pravoúhlých cest, odpočívadel, turistických značek všech barev i dětských hřišť.

V posledních letech je nejkontroverznějším tématem této lokality stavba golfového hřiště. Různá zájmová sdružení i místní obyvatelé bojují již několik let proti ničení přírodního parku novými výstavbami. Golfové hřiště zde bylo již v roce 1938. Již po patnácti letech bylo rozoráno a zalesněno jakožto nevhodný buržoazní přežitek. V územním plánu Prahy se opět objevilo v 90. letech 20. století. Konkrétní záměr vyšel na světlo až v roce 2005, a to od firmy Forest Golf Resort Praha. Zastupitelstvo Klánovic na tuto aktivitu reagovalo žádostí o změnu územního plánu z golfových ploch na lesní pozemky. Obyvatelé začali organizovat petice. Nově zvolené zastupitelstvo po volbách v roce 2006 (jejichž hlavním tématem byl v Klánovicích právě tento kontroverzní problém) zopakovalo žádost na změnu územního plánu. V září 2007 se uskutečnila demonstrace za záchranu Klánovického lesa., které se účastnilo na 500 lidí. Generální ředitel LČR sice starostovi Klánovic slíbil spoluúčast, tedy, že les neprodá. Nicméně pár měsíců nato podepsal smlouvu o smlouvě budoucí na pronájem pozemků s výše zmíněnou firmou. MŽP následně rozhodlo, že je třeba nechat udělat nový

¹¹⁵ Bezkolencová doubrava – v podrostu dubů roste bylina bezkoleneček, která nemá na stéble „kolínka“.

posudek vlivu na životní prostředí. Kvůli golfu by totiž muselo být vykáceno asi 16 ha lesa, celkem by hřiště zabralo asi 100 ha. Odpůrci tvrdí, že les ztratí svůj přirozený charakter a botanickou různorodost. Klánovický les navíc představuje potřebné plíce pro znečištěnou Prahu. Zastánci nabízejí posílení rekreační funkce, rozšíření a zlepšení cyklistických, naučných i turistických stezek a odpočinkových míst. Slibují projekt, který respektuje lesní ekosystém. V blízkém okolí je navíc několik dalších golfových hřišť, které příliš nikomu nevadí. Jedná se o případ kdy není jednoduché zjistit, na čí straně je pravda. Ona totiž není na ničí straně. Klánovický les sice tvoří plíce Prahy, ale trávník, který jeho kousek nahradí, je bude tvořit stejně dobře. Na druhou stranu občané Klánovic, tedy hlavní uživatelé prostoru, zde les zkrátka ponechat chtějí. Je pro ně daleko příjemnějším rekreačním místem než golfový areál. K rozhodnutí musí být vyrobeny dva posudky. Jeden od firmy, kterou si Forest Golf Resort Praha vybírá sám. Tento posudek je již hotov a je tak říkajíc na straně golfu. Nyní se čeká na posudek firmy vybrané Ministerstvem životního prostředí. Je jasné, že golfový trávník není pro les nic přirozeného. Budou kvůli němu vysušeny kusy lesa, které by měly zůstat podmáčené a plnit svoji funkci. Místní lidé se také obávají velké návštěvnosti a nárůstu dopravy. Na to mají samozřejmě právo, golfisté budou svými auty zajíždět do lesa až k areálu, což nebude lesu ani obyvatelům příjemné. V tuto chvíli nezbyvá než čekat jak celá kauza dopadne.¹¹⁶

8.16.3 NS

Tuto naučnou stezku tvoří 12,5 km dlouhý okruh Klánovickým lesem se začátkem i koncem u železniční zastávky Praha – Klánovice. Vede po několika turistických trasách a není cele značena symbolem naučné stezky, což je občas matoucí. Dnes celkem 17 tabulí je číslováno, je tudíž záhodno procházet trasu kýženým směrem (od nádraží na východ). První naučná stezka zde vznikla v roce 1995, během let byla ale doplňována dalšími tabulemi, které byly začleněny do již existující trasy. Návštěvník může být občas zmaten, když zcela nelogicky potkává čísla 1 – 11- 2 – 3 – 4 – 16 – 12, atd. Některé zastávky jsou doplněny o vkusné dřevěné sezení i odpadkové koše. Součástí je několik dětských hřišť. Tuto NS realizovala základní organizace ČSOP Stopa Klánovice¹¹⁷ za spoluúčasti dětského turistického oddílu Stopa. Ti mají na starost i následnou údržbu celé trasy. S financemi přispěli MHMP, MŽP, Místní úřad Praha Klánovice, místní obyvatelé a Nadace pro obnovu a rozvoj. Díky nim mohla být vydána také doprovodná brožura (dnes má již 3. vydání).

Tabule naučné stezky nejsou svou vnější formou ideální. Jsou sice na první pohled vkusné – celodřevěné, s hnědým nátěrem, o jedné či dvou stojnách a s malou stříškou. Dřevo je ale buď pomalované, poničené nebo ztrouchnivělé. Výškou i formou textu odpovídají dospělému člověku. Jsou pouze černobílé, příliš malé (většinou formát A3). Neobsahují žádná vyobrazení než mapku s vyznačením celé trasy a očíslovanými zastávkami. Kromě té samotného textu je na tabulích zmíněn tvůrce a donátor projektu. V pravém horním rohu je vždy číslo zastávky umístěné ve znaku NS. Celá trasa tak má na první pohled tvrdě

¹¹⁶ http://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1novick%C3%BD_les
<http://www.zs-kl.cz/stezka/vylet.html>

¹¹⁷ Na jejich webu je i mapka a popis trasy této NS.

informativní charakter bez jakéhokoliv zajímavějšího a lákavého doprovodu. Lépe je na tom samotný text, který je lehký a čtivý.

Stezka začíná u klánovického nádraží, její dostupnost tedy není problémem (navíc sem jezdí MHD a u nádraží je velké parkoviště). Vede po zpevněných lesních cestách kudy se dá procházet i projíždět na kole. Po velkých deštích mohou být některé úseky podmáčené. Celá trasa vede prakticky po rovině a není proto fyzicky náročná. Jelikož je poměrně dlouhá, není problém si jí v jakémkoli bodě zkrátit. Lesem vede velké množství pravidelně umístěných cest a také železnice, díky kterým se lze jen těžko ztratit.

Od nádraží prochází trasa po nové zámkové dlažbě, mezi železničním náspem a zástavbou pěkných, starých vil. Spolu se žlutou a červenou turistickou značkou vchází do smíšeného lesa. Na tomto jihovýchodním okraji Klánovic se nachází panel s první zastávkou, který seznamuje s celou následující trasou a jejími tvůrci. Cesta pokračuje dál podél vlaku, modřínů, borovicemi, břízami a travou. Náhle jedenáctá zastávka v kostce popisující tisíciletou historii obce Újezd nad Lesy. Stojí na rozcestí Štamberk s několika domky. Lesní pěšinou pokračuje stezka stále rovně k zastávce číslo dva, která vypráví o zaniklých vesnicích Hol a Lhota. Poslední odstavec popisuje kudy trasa naučné stezky vede dál. Ta se totiž po dvou set metrech odklání od turistické značky a odbočuje doleva k zaniklé osadě Žák, jíž přibližuje tabule s číslem tři. Ta taktéž upozorňuje na další cestu i to, co je v jejím okolí možné spatřit. Právě na tomto místě je dodnes dobře viditelná původní kameny roubená studna, do níž prorůstají mohutné kořeny okolních smrků. Odtud dovedou znaky NS k zastávce číslo čtyři vyprávějící pověst o zvonech z kostela ve vesnici Žák. Po této krátké odbočce se trasa vrací zpět k trati, podél níž vede až k číslu šestnáct (ochrana přírody Klánovického lesa, charakteristická území). V těchto místech je násep vysoký tak aby jím mohl vést tunel pro pěší, kudy odchází do Úval červená turistická značka. Trasa NS ovšem odbočuje po zelené na sever. Kolem ohromujících vzrostlých dubů i odvodňovacích struh přichází na rozcestí šesti cest. Tady je dvanáctá tabule seznamující s historií i současností města Úvaly, které se nachází nedaleko na východ odtud. Úvaly nejsou již součástí Prahy, ale Středočeského kraje, stejně jako některé kousky následující trasy NS. Kromě zmíněné je tu i tabule o přírodní rezervaci Klánovický les – Cyrilov, umístěná sem právě středočeským krajem. K zastávce číslo třináct je to stále rovně po zelené kolem nízkých remízků, ideálních rejdišť divokých prasat (které tu lze občas potkat, obzvlášť takhle na podzim). Trasa se přiblížila k severu a tím i obci Jirny, která je na tabuli popsána. Kolmo na původní trasu vede zpevněná širší cesta, po které zelená i naučná stezka odbočují doleva zpět ke Klánovicím. Les je tu trochu hustší, temnější a vlhčí, s podrůstajícím mechem a hraničními kameny u cesty. Půda už není rovná, ale plná malých kopečků a prohlubní, tak asi jako by se tu procházel obr, navíc ztěžklý po vydatném obědě. Tím vším se trasa stáčí opět k severu a na další zastávce potkává tabuli s číslem pět. Ta se věnuje historii lesa. Stále po zelené březovými hájky až k šesté zastávce, konečně představující místní faunu a floru. U cesty je funkční dřevěná houpačka jako vkusný a vhodný doplněk naučné stezky i lesa samotného. Za chvíli už míjí rozcestí s názvem Cyrilov. Tady jsou na dohled klánovické domky a vily. K nim a následně podél nich povede návštěvníka zelená značka. Po okraji Klánovic, kolem sedmé zastávky seznamující s jejich historií. Symboly naučné stezky pak značí krátkou odbočku ze zelené

trasy k číslu patnáct kde je dětské lesní sportoviště i základní informace o stezce. Trasa prochází napříč celou vsí kolem školy, vil s rozlehlými zahradami, zastávky autobusu a vchází zpět do lesa na druhém konci kde je osmá zastávka. Ta návštěvníkům přibližuje zakladatele Klánovic Václava Klána se všemi jeho úspěšnými i neúspěšnými obchody. Dále na cestě je tabule s číslem čtrnáct a popisem obce Šestajovice, která s Klánovicemi ze severu těsně sousedí. Zelená značka se bohužel při procházení nevyskytuje úplně často, cestu ale návštěvník tuší od minulé tabule, na níž je (stejně jako na všech ostatních) mapka celé trasy. Směr se mění až s další vozovou cestou, po které se vrací zpět k jihu kde se na velké křižovatce připojuje k modré turistické značce. Na rozcestí Nové Dvory je deváté zastavení informující o bývalém rybníce i vsi Slavětice, která tu kdysi stávala. Odtud je nutno vrátit se zpět na křižovatku, zapomenout zelenou a věnovat se až do konce modré značce. Na té po chvíli stojí tabule s označením sedmnáct a popisem zaniklého lázeňského komplexu. Odtud stezka pokračuje nejkontroverznějším územím v okolí Klánovic, tedy zmiňovaným golfovým hřištěm, o jehož historii i současnosti pojednává desátá tabule, která je zároveň tabulí poslední. Pak už se cesta opět nachýlí ke klánovické zastávce, kterou obchází i prochází až k železniční stanici.¹¹⁸

8.16.4 Závěr

Doplnit Klánovický les tabulemi naučné stezky byl nápad opravdu vhodný. Výběr jednotlivých informací, o nichž pojednává byl víceméně zdařilý, alespoň co se historických informací týče. Informace týkající se fauny a flory by měly být daleko rozsáhlejší. Obrovskost prostoru a možnosti, které skýtá, by si taktéž zasloužily daleko lepší vnější formu. Tedy tabule 2 až 3x tak velké, z kvalitního materiálu. Především je ale zcela nutné doplnit zde jinak povedený a vhodný text barevnými názornými obrázky – fauny, flory, dobových fotografií. Aktuální podoba NS je nezajímavá a nelákavá. Taktéž soudím, že symbolem NS musí být značena celá trasa a ne pouze odbočky ze značení tras turistických, které jinak stezku provází. Na vyobrazené mapce toto barevné turistické značení uvedeno není, tudíž není vždy jasné kudy se vydat dál. Je pěkné, že se dobrovolníci ze Stopy i ČSOP i nadále o stezku starají včetně její obnovy a doplňování. Ale není vhodné tyto nové, později doplněné tabule označené dalšími čísly vsunout mezi tabule již stávající tak, že čísla nejdou po sobě. Je to zbytečně matoucí. Naopak velmi dobré je umístění mapky s celou trasou na každou zastávku, včetně odstavce popisujícího další cestu. Obzvláště pak jsou-li zmíněny zajímavosti, které lze na cestě od jedné, k druhé tabuli, potkat.

¹¹⁸ <http://www.stopa.cz>

8.17 NS PRAHA 14

Praha 14 není na první pohled příliš lákavou lokalitou. A priori nepřitahuje ani kulturním ani přírodním dědictvím. Nicméně i tady se najdou zajímavosti a krásy, za kterými stojí za to se vydat. Proto vznikla i naučná stezka procházející katastrálním územím Prahy 14. Míjí panelákovou výstavbu, historický zámek, rozlehlé akátové porosty, rybníky, unikátní architektonické památky, ohavné hlavní silnice, periferní sklady a překladiště, nákupní centra, stanice metra, pole, hřbitovy i zahrádkářské kolonie. Naprostá všehochuť. Ta je cestou leckdy na škodu. Pro nemístní návštěvníky je stezka důležitá tím, že by těch pár zajímavostí pravděpodobně nikdy v životě neviděli, protože by se do takovéto nelákavé lokality prostě nikdy nevydali. Na druhou stranu těch pár zajímavostí by možná nemuselo být nutně propojeno v naučnou stezku vedenou leckdy otřesnými spojnicemi. Pro místní má samozřejmě daleko větší význam. Mohou se na procházkách po blízkém okolí svých domovů dozvědět něco o historii i současnosti své části Prahy. Procházet celou trasu ale zas až takový zážitek není. Nejsem si jistá zda bylo nutné na tomto místě budovat naučnou stezku navíc v takové podobě, ve které byla postavena.

Krajina je tu různorodá. V jižní části více členitého terénu zato na severu jen rovina do široka, do daleka. Je to tu na první pohled takové nemalebné, nehezské, jakoby všeska ta krása, kterou přeci má každé místo, byla skrytá. Tady jen víc než kde jinde.

8.17.1 O Praze 14

Od roku 1994 tvoří městskou část Praha 14 čtyři původní historické obce – Hloubětín, Kyje, Hostavice a Černý most. V celém prostoru není příliš mnoho zeleně, zato panelových sídlišť, obřích nákupních center a rozlehlých hal překladišť zboží je tu dostatek. Přesto se tu vyskytuje několik chráněných území, a to na severu Cihelna v Bažantnici, Chvalský lom, Počernický rybník, u Hloubětínského zámku Pražský lom, V Pískovně a Xaverovský háj. Velká část území je součástí přírodního parku Klánovice – Čihadla.¹¹⁹

Naučná stezka začíná v Hloubětíně, proto začnu jeho představením. První písemná zmínka o vsi **Hloubětín**¹²⁰ (dříve názvy *Lupatin*, *Glupetin*, *Hlupetin*, *Hloupětín*, původně *Hlúpatín*, jakožto *Hlúpatův dvůr*, tedy dvůr *Hlúpaty*, s významem *hloupý*, až ve 20. století se začali zdejší obyvatelé zpěčovat, v názvu tedy byla zaměněna jedna hláska na *Hloubětín*) je z roku 1207 v listině papeže Inocence III, kdy tvořil hloubětínskou vrchnost Řád německých rytířů, který byl založen několik let před tím ve Svaté zemi. Ten se ovšem už za pár desítek let přestěhoval blíže k Pražskému hradu a majetek se postupně dostal do rukou řádu Křižovníků s červenou hvězdou (1238 až 1848). Majetek na čas zabavili husité, ale brzy opět vrátili (program řádu se naštěstí v leccems shodoval s programem husitů). Ves měla zemědělský charakter až do doby Karla IV., který v okolí zřídil vinice. Ty zanikly již během 16. století a pozemky byly následně předány poddaným Křižovníků (tzn., že 1x ročně odváděli majitelům daň, ale nebyli robotníky). Křižovníci se o svou ves dobře starali. Založili románský kostel sv.

¹¹⁹ <http://www.sweb.cz/kyjeok/priroda.html>

¹²⁰ http://www.praha14.cz/~listy/2007/12/pril_800_let.htm

Jiří (sv. Jiří byl patronem německých rytířů). Později kostel zvětšili a goticky přestavěli. Ten byl pak v 17. století přestavěn pro změnu barokně Kryštofem Dientzenhoferem a v roce 1847 Antonínem Sangerem. Kostel byl následně regotizován. Při jeho patě se rozprostírá od roku 1904 již neužívaný hřbitov. Na původní návsi (kde je druhá zastávka NS) jsou dochované nejstarší budovy - Křížovnický dvůr a hospoda. Hospodu řád pronajímal, nájemci se mohou chlubit tak významnými hosty jako byl Karel IV., Marie Terezie, Josef II. (tomu údajně schovanka nájemce dokonce povila syna). Hned za návsi se rozkládá Hloubětínský zámček. Původně tvrz (pak dvorec) vladky Hlúpaty křížovníci koupili v roce 1700. V 19. století ho prodali. Zámek byl ve stylu tudorovské gotiky romanticky přestavěn. Přešel několika majiteli až k Židovské náboženské obci, která zde zřídila útulek pro slabomyslné. Během následujících neutěšených let v něm sídlila německá armáda, Revoluční národní výbor i Vesnické divadlo. V roce 1990 se vrátil ke svému poslednímu majiteli – Židovské náboženské obci. Ta ho pronajala česko-izraelskému Centru asistované reprodukce, které zde zřídilo GynCentrum. Celý objekt kompletně zrekonstruovali. Součástí je pro mnohé kontroverzní Babybox, na němž nápis „*po vložení dítěte zavřete dvířka*“ je opravdu děsivý. Během let 1770 až 1853 se na území Hloubětína těžilo uhlí. Už ve 14. století se tu těžil pískovec. V nezastavěných částech lze najít nejčastěji nepůvodní porost akátů, dubů a habrů. Součástí Prahy je ves od roku 1922, nejdříve v katastrálním území Prahy 9, dnes jako nová městská část Praha 14. Hloubětín se může pochlubit jednou etymologickou zajímavostí díky místnímu rodu Baštů, jehož členem byl vynikající kuchař na dvoře Rudolfa II. Vařil tak dobře, že se slovo „bašta“ dodnes používá ve spojení s opravdu dobrým jídlem. Tvář Hloubětína se v posledních desetiletích zmodernizovala - důležitým dopravním uzlem se stala stanice metra. Vyhlášený je také v Praze jediným bazénem s mírně slanou mořskou vodou. Dříve sloužilo této části Prahy ovšem úplně jiné koupaliště, které je dnes zdevastované a zarostlé - vlastní jej soukromá společnost.

O **Kyjích** víme od roku 1052, kdy je jméno obce zmiňováno v souvislosti s jejím vlastníkem pražským arcibiskupstvím. Původní název zemědělské osady - *Keje*, je odvozen od jména *Kyj*, tedy ves kde žije *rodina Kyjova*. Nejznámější a nejvýznamnější stavbou je kostel sv. Bartoloměje v Kyjích, založený během let 1226-1236. Kyjský kostel, vystavěný z pískovcových kvádrů, působí na první pohled jinak. Nevypadá totiž jako typicky český kostel. Je to jednolodní románská stavba s viditelně velmi silným zdivem a jednou věží stejně širokou jako celá stavba. To oboje vypovídá o obranném charakteru kostela stejně jako úzká okna a umístění chodeb i schodišť ve zdivu. Kostel tedy sloužil nejen svému výsostnému účelu, ale také jako poslední útočiště místních obyvatel před případnými nájezdy. S tím souvisí legenda o množství chodeb, které odsud údajně vedly až do Staré Boleslavi nebo Dolních Počernic. V kostele přibyl v průběhu staletí barokní mobiliář, vyšší věž (s odstraněním původního podsebití) i zabílené gotické fresky (v roce 1988 zrestaurované). I kolem tohoto kostela se prvotně rozprostíral hřbitov, ze kterého dnes zbyly jen části několika klasicistních a empírových náhrobků. Kostel je unikátní především tím, že nebyl zvenčí příliš přestavován, a proto má dnes svou původní románskou podobu. Od roku 1966 je státní památkou. Co se týče celé obce, tu vlastnilo pražské biskupství asi tři století. V 16. století se dostala do rukou pražských staroměstských měšťanů, těm však byla za rebelie odňata. Kyje

přecházely z ruky do ruky až připadly spolu s Dubčí k uhříněveskému panství, kterému vládli Lichtenštejnové. K Praze se připojily v roce 1968. Památkově chráněno je kromě kostela také historické jádro obce staré Kyje. Z rostlinných společenstev jsou i zde především nepůvodní dřeviny a akátiny. Okolí Kyjského rybníka je hustě zastavěné, na jeho březích tudíž neroste žádná významná vegetace. Zajímavá je snad jen stepní vegetace polní meze na severu Kyjí. Další původně blatnou vsí, jíž naučná stezka prochází, jsou **Hostavice** (dříve *Hostawitz*). Návštěvník tu najde několik památných dubů a přírodní rezervaci V Pískovně. Uprostřed vesnice byl ve 20. století jako součást velkostatku postaven Hostavický zámek. Ten koupil ve 30. letech Tomáš Baťa, který zde chtěl postavit zahradní město s náměstím, spolkovým domem, kavárnou, lázněmi, tělocvičnou a obytnými dvojdomky se zahradami. Měla tu být také škola a tenisové kurty. Záměr se ovšem neuskutečnil protože tu stát upřednostnil vojenské cvičiště. V zámečku je dnes soukromá Vysoká škola tělesné výchovy a sportu. Další zajímavou stavbou je sloupová zvonička s jehlancovou šindelovou stříškou, při jejíž opravě bylo nalezeno pouzdro s letopočtem postavení 1730. Hostavicemi protéká potok Rokytka, který později plní svou vodou Kyjský rybník. V posledních letech jsou po celé délce toku prováděny revitalizace a rekonstrukce koryta tak, aby získal původní přírodní neregulovaný charakter. Kolem potoka jsou zajímavé porosty rákosin a ostřice. Hostavice se staly součástí Prahy v roce 1968.

Černý most tvoří v myslích Pražanů především stejnojmenné sídliště, které ubytovává téměř 22 tisíc obyvatel a stále se rozrůstá. Stejně je na tom ani ne deset let staré obří nákupní a „zábavní“ centrum. Svůj název získala tato městská část od původně kamenného mostu přes železniční trať, který byl špinavý od kouře parních lokomotiv. Černý most je v roce 1988 uměle vytvořené katastrální území z částí původních obcí Horních Počernic, Kyjí a Hloubětína. Zajímavou stavbou je tu snad jen stanice metra Rajská zahrada, která se stala „Stavbou roku 99“. Tubus metra skrz Černý most není pod zemí, ale nad ní. Na jeho střeše tak mohla být vybudována promenáda sloužící bruslařům, cyklistům i chodcům. S panelovým sídlištěm na jedné a dopravně velmi vytíženou dopravní tepnou na druhé straně ovšem není promenáda velkou potěchou.¹²¹

8.17.2 NS

Naučná stezka Prahy 14 byla otevřena na jaře roku 2007. Tvoří ji deseti kilometrový okruh katastrálním územím Prahy 14 se čtrnácti zastávkami. Začátek i konec je poblíž stanice metra B Hloubětín. Stezka je tedy dobře dopravně dostupná. Vzhledem k tomu, že prochází z velké části hustě obydleným územím, jsou jejími návštěvníky především místní obyvatelé. Na výlet se do těchto míst vydá přeci jenom málokdo. Trasa vede zcela různým prostředím. Je fyzicky nenáročná, po asfaltových či zpevněných cestách, tudíž přístupná kočárkům i cyklistům. Celá trasa je inzerována jako značená symboly NS, to ovšem není zcela pravda. V celé své délce je

¹²¹ <http://www.sweb.cz/kyjeok/priroda.html>

Šmíd, J. a kol. *Praha 14 v zrcadle času*. 1. vyd. Praha: Místní úřad Městské části Praha 14, 1998. ISBN 80-238-3204-2.

<http://www.praha14.cz/MC/praha14>

http://www.sweb.cz/kyjeok/stare_kyje.html

<http://www.prahainfo.cz/encyklopedie/Hostavice>

značena velmi nekvalitně, v druhé části téměř vůbec. Tabule jsou číslované, koncipované k projití proti směru hodinových ručiček. Vnější forma zastávek není příliš vydařená. Kovová konstrukce cca metr vysoká, s dvěma stojnami a na šikmo umístěnou tabulí je nevzhledná. V rámu je vlastní text o velikost cca A2 přetažený folií a navíc překrytý skleněnou tabulí. To není vhodná forma zahalení textu. Sklo je na několika místech rozbité – není divu, je k tomu velmi náchylné. Do některých tabulí viditelně zatýká, tudíž jsou pod sklem „zapařené“, či zrezlé. Dospělý člověk je pohodlně přečte, menší dítě bude mít s našikmo položenou tabulí problémy. Na každé zastávce je symbol NS, číslo a název, znak Prahy 14 a Základní školy Hloubětínská, jejíž žáci jsou spolutvůrci celé stezky. K jejímu vytvoření přispěla i městská část a deník Listy Prahy 14. Dále jsou zastávky koncipovány tak, že text je umístěn v prostřední části s vyobrazeními po obou stranách. Text je na velmi stručný. Z vyobrazení jsou tu převážně fotografie, ale i kresby. U všech je umístěna mapka s vyznačenou aktuální zastávkou a několika nejbližšími (pouze na první tabuli je celá trasa). To je (vzhledem ke špatnému značení trasy) často jediná šance jak zjistit kam pokračovat. Taktéž je na každé ortofotomapa včetně aktuální polohy. Ta ovšem někdy neodpovídá skutečnosti. Tato naučná stezka se věnuje jak přírodním tak historickým zajímavostem v prostoru Prahy 14.

Úvodní panel u stanice metra Hloubětín (východ k nákupním středisku) správně seznamuje s celou trasou i jejími tvůrci. Odtud vede trasa podél hlavní silnice směrem do centra, aby mohla při nejbližší příležitosti odbočit vlevo na starou hloubětínskou náves ke slánému bazénu a druhému panelu. Ten informuje o zdejších historických budovách – staré hospodě, areálu křížovnického dvora i budov na návsi. Hned za návší je kostel sv. Jiří a Hloubětínský zámek, o němž vypovídá třetí tabule umístěná kousek od hlavní brány. Pod zámek, u Rokytky, je velmi dobře patrný „Pražský zlom“, dnes přírodní památka, na níž tabule také upozorňuje. Stále po Hloubětínské ulici, která chvíli klesá a chvíli stoupá a která je opuštěna hned jakmile se začne u fotbalového hřiště stáčet doprava ku Praze. Tady NS provede malé esíčko (bohužel neznačené) doleva a hned doprava a pak už stoupá po silnici skrze bohaté akátiny. Trasa schází směrem do Kyjí, tady se objevují znaky NS, ale bohužel zcela chybně oproti plánu. Pokud by šel návštěvník podle vnějšího značení, minul by čtvrté zastavení. Nechce-li to, musí jít stále po silnici, která se stáčí doprava z kopce ke Kyjskému rybníku, na jehož břehu je čtvrtá tabule. Na ní je další chyba, a to špatně zakreslená zastávka v kreslené i ortofoto mapě. Ve skutečnosti je samozřejmě špatně umístěná tabule samotná, která měla být o kus dál, čímž by odpovídala zakreslení i vnějšímu značení. Tato tabule nicméně mluví o tradici rybníkářství na Rokytce, která Kyjský rybník napájí. Trochu zbytečně jsou zde umístěné fotografie ze současného využívání rybníka – tedy bruslicí a veslující rodinky. Jistě by bylo vhodnější zobrazit zde něco zajímavějšího. Trasa sleduje břeh rybníka pod železniční viadukt, jehož oblouky oba podtékají. Pak dál vlevo k výpusti, jejíž rekonstrukci podpořila Evropská Unie. Odtud vystoupá nahoru k nádraží Praha-Kyje, podejde koleje a na druhé straně objeví zcela rozbitou pátou zastávku. Ta informuje o železniční zastávce, její historii a chlubí se občas projíždějícím Pendolinem. Odtud cesta pokračuje stejnou ulicí do kyjovského centra, tedy k slavnému románskému kostelu sv. Bartoloměje, který zleva obchází. Na této (zprvu odvrácené) straně je tabule s číslem šest a informacemi o kostele. Je umístěna poněkud nelogicky jednak na této straně, druhak na trávníku kostela za silnicí. Naproti je autobusová

zastávka, jíž lze využít k přesunu na další zastávku. V těchto místech totiž čeká nejhorší úsek trasy po velmi frekventované silnici směrem k Dolním Počernicím a následně do Hostavic. Možná by bylo lépe Počernice vynechat (ostatně dnes tam mají vlastní NS) a koncipovat trasu po menší silnici rovnou do Hostavic. Autobus se tak stává daleko lepším řešením než šlapat k známé Českobrodské ulici a následně přímo podél ní směrem ven z Prahy. Po několika set metrech je možné i nutné ji přejít přes mostek pro pěší. Po levé ruce se tak může návštěvník pokochat rozlehlými bílými budovami a sklady firmy Coca Cola, které by pravda jindy hned tak neviděl. Pak už se jen podejdou koleje vlaku a dojde se kolem náspu a malebného autoservisu do čtvrti Jahodnice (pěstovali se tu jahody). Na okraji parku (u autobusové zastávky) je sedmá tabule popisující park Československých legionářů a jejich souvislost s touto čtvrtí (byly jim odprodány zdejší pozemky). V těchto místech je hranice s městskou částí Dolní Počernice i přírodní rezervace V Pískovně. Vzhledem k tomu, že od podzimu 2008 je v Dolních Počernicích nová naučná stezka vybudovaná za podpory MHMP, je výhodné sejít z trasy a tuto další krátkou stezku si projít. Věnuje se přírodním, kulturním a dokonce i některým technickým památkám a uměleckým dílům, které je zde možné vidět a navštívit. Tabule o velikosti A2 jsou číslované, je na nich mapka celé trasy s vyznačením aktuálního stanoviště. Obsahují text i obrázky.¹²² Odsud se lze vrátit na původní trasu, která přechází Českobrodskou ulici a pod dvěma železničními viadukty pokračuje do Hostavic. Trasa nejprve odbočuje k zámku s rozlehlým lesoparkem a zvonice kde je osmé zastavení o nich informující. Poté se vrací zpět na hlavní ulici kde pokračuje vlevo směrem k Černému mostu. Okraj obce se velmi rychle posouvá díky neustálé výstavbě nových domků. Alejí a přes Rokytku až k rybníku, jenž je uprostřed přírodní památky V Pískovně, kterou trasa tímto obchází. Míjí devátou tabuli, která seznamuje se zdejší zatopenou pískovnou (odtud název PP) a konečně také faunou (hlavně vodní ptáci) a florou (mokřadní společenstva, lužní les). Cesta brzy uhýbá doleva úzkou pěšinkou podél pole a Svěpravického potoka. Pak po okraji lesa a do kopce míří stále na sever k tabuli s číslem 10 seznamující s přírodním parkem Klánovice-Čihadla, ve kterém se návštěvník právě nachází. Z vrcholku kopce je vidět do daleka na všechny strany. Díky přírodnímu parku není tato oblast zastavěná. Zato ta, ke které se trasa následně blíží, je zastavěna hustě (ve všech významech, které toto slovo v dnešní době skýtá). Míří totiž vozovou cestou podél zástavby po levé a pole po pravé ruce, směrem k sídlišti Černý most. Na křižovatce trasa odbočuje vlevo do zástavby a pak pořád rovně k mostku pro pěší, kterým přechází širokou hlavní silnici, za níž opět uhýbá doprava až narazí na náměstí Plk. Vlčka a jedenáctou tabuli NS. Tady už opravdu není mnoho zajímavostí. Zastávka se tudíž věnuje názvům místních ulic odvozených od jmen československých letců z druhé světové války. Je umístěná v zapadlém rohu náměstí, na první pohled rozhodně viditelná není. Odsud se inzerovaná trasa motá až k tubusu metra a jeho stanici Černý most, u které se má návštěvník vyšplhat nahoru a přejít směrem k Praze ke stanici metra Rajska zahrada po stropě tubusu. U této stanice, jejíž okolí připomíná všechno jen ne Eden, je dvanáctá tabule. Stejně jako předchozí ne příliš dobře viditelná. Přejít světelnou křižovatkou, po mostě přes hlavní výpadek na Mladou Boleslav a blížit se k Hutím. Zástavba je

¹²² <http://www.praha-dolnipocernice.cz>

převážně nová. Do menších domků jsou vklíněny několikapatrové barevné bloky. Po hlavní silnici se trasa přiblíží až ke staveništi, která už začíná vypadat jako budoucí vilová čtvrť. Nízké jednopatrové domky v kopci se zahrádkou okolo, jen pár metrů od sebe, jeden za druhým, řada vedle řady, desítky unifikovaných vil. Ty stezka obchází zleva a doleva také odbočuje na konci obce. Cesta zpevněná panely jí vede zahrádkářskou kolonií. Vpravo, na severu, se rozléhají lány polí zpoza nichž vyhlíží stará a krásná řídicí věž letiště v Kbelích. V křoví je třináctá zastávka vypovídající o starých povrchových dolech v Hutích. V těchto místech totiž probíhala těžba písku a křidového uhlí, od poloviny 18. do 20. století. Pozůstatkem je systém uměle vytvořených chodeb a domů zvaných „Bílý kůň“, o jejichž zpřístupnění je uvažováno. Dnes jsou doly zasypané a jejich povrch porostlý vším co si zemědělci nebo zahrádkáři umanou. Štěrková cesta vede trasu dolů skrze drátěné ploty zahrádek, na jejichž konci ustupuje vlevo do lesa a křovin. Skrze porost vysokých akátů pak úzká stezka klesá dolů až na malebnou silničku, po níž pokračuje vlevo směrem k lesu - Bažantnici. U ní stojí poslední tabule s číslem čtrnáct. Nedaleko odsud se nachází přírodní památka Cihelna v Bažantnici chráněná pro své zajímavé skalní útvary, horniny a zkameněliny. Také proto, že příroda je v ní téměř nedotčená. Pak už se jen podejde viadukt, projde kolem hřbitova, přejde hlavní silnice a skrze domy stále rovně, dojde zpět do Hloubětína ke stanici metra.¹²³

8.17.3 Závěr

Snaha žáků a učitelů místní školy o zřízení naučné stezky je opravdu obdivuhodná. Praha 14 není příliš vyzývavým a lákavým místem k návštěvě. Nicméně zajímavosti se zde vyskytují a chápou touhu místních občanů na ně upozornit. Obzvláště týká-li se to starého Hloubětína, kyjského kostela a přírodních památek. Stezka ovšem prochází i územím kde nic moc zajímavého není a leckdy informuje o marginalitách. Většina prostoru je věnována vyobrazením. Textu je pomálu, což občas představuje druhý extrém, než na který v souvislosti s ostatními NS upozorňuji. Je to škoda, protože text je jinak jednoduchý a čtivý. Někdy jsou v něm zajímavosti představující jakési perličky k podaným informacím. Tyto jsou na druhou stranu někdy zbytečné a nezajímavé. Zajímavé je zato umístění ortofotomapy. I když ta a ještě k tomu kreslený plánec na každé zastávce jsou dohromady trochu zbytečné. Ač většinou představují jedinou šanci jak se v celé trase NS orientovat. Ta bohužel není téměř značena. Bez plánu, který si návštěvník předem připraví a vezme s sebou, se prakticky nedá projít. Další vyobrazení většinou nejsou nijak zajímavá. Týkají-li se tabule přírody nejsou vyobrazení v podstatě žádní jedinci v textu zmínění. Týkají-li se historie a kultury jsou u nich nesouvisející či ne příliš zajímavé fotografie (např. u kyjského rybníka fotografie bruslicí rodiny). Tabule jsou alespoň barevné. Vnější forma s kovovým rámem není příliš estetická. Přes to všechno je nutné uznat, že text je jednoduchý a odpovídající. Je škoda, že stezku bylo nutné vést po velmi frekventovaných silnicích. Plyne z toho poučení, že naučné stezky není nutné dělat všude. Jsou místa, kam se opravdu nehodí.

¹²³ <http://www.praha14.cz/~listy/2007/3/zpravodajstvi.htm>

8.18 OSTATNÍ „TABULE“

Naučné stezky nejsou jedinými informačními tabulemi, které lze v hlavním městě potkat. Každá čtvrť, občanské sdružení či klub se snaží o zviditelnění a ochranu svého prostoru. To často činí pomocí tabulí s informacemi, které umísťují ke vhodům do těchto míst. Představím zde alespoň některé.

Čelakovského sady obtékají z jihu a východu Národní muzeum (ze západu a severu jej obtéká magistrála, která část sadů ukrojila). Před jeho postavením tu byl na zrušených pražských hradbách tzv. Malý park. Do dnešní podoby ho nechal v roce 1882 přestavět zahradní architekt František Thomayer ke cti českého básníka F. L. Čelakovského. Od roku 1933 stojí na úpatí parku bílá mramorová socha české herečky Otýlie Sklenářové – Malé. Břečťanem obrůstající budova Národního divadla je rozšklebenou dálnicí značně zneuctěna, stejně tak jí nesluší rozpadající se plášť. Ani přilehlé sady nemají dobrou reputaci. V posledních desetiletích se staly domovem bezdomovců a feťáků. Pražský magistrát a Česká ornitologická společnost sem před několika lety instalovali dvě stejné tabule informující o „*Podpoře hnízdění dutinových pěvců a ohrožených druhů dravců a sov v městských parcích*“. Tyto tabule obsahují velké množství teoretických informací i doprovodných vyobrazení. Bohužel jsou neustále posprejované.

Vrch Svatého kříže prý získal jméno podle popraviště, které tu bývalo. V současnosti je spíše nazýván Parukářkou podle továrny na paruky, která stála na jeho úpatí. Kopec je z části dutý. V letech 1950-55 v něm byly vystaveny protiatomové kryty neuvěřitelných rozměrů (pro cca 2500 osob). V části těchto prostor je dnes nehezky a nehostinný hudební klub. V podobném tónu hraje bohužel i hospůdka na kopci. Místo s takovým výhledem a tolika návštěvníky by přitom jistě zasloužilo vhodnější pečovateli. V říjnu 2004 byly na kopci umístěny tři velké informační tabule připravené základní organizací ČSOP Koniklec a Klubem přátel Žižkova. Kopec je převážně travnatý, stromů zde není mnoho. Proto je tak oblíbený pejskařům, rodinám s dětmi i mladým, hrajícím všechny ty v posledních letech oživené hry s létajícím talířem, hakisakem, kuželkami, hořícími loučemi, draky, atd. První tabule (u restaurace) je nabitá informacemi o geologii, keřích, tažných ptácích, historii, etymologii názvu i žádaném chování návštěvníků. Obsahuje bohatý barevný obrazový doprovod stejně jako tabule na druhém konci vrchu. Ta vypovídá o stromech, Karlu Čapkovi, stálých ptácích a historii. Třetí tabule se liší, je na ní namalovaný panoramatický rozhled z vrchu směrem k centru Prahy s popisem všech významnějších budov. Tato „mini“ naučná stezka je velmi vydařená a dobře slouží svému účelu.

Park Jihozápadní město se nachází v městské části Praha 13 – Stodůlky. Začíná v něm cyklistická trasa Greenways Praha – Vídeň, o níž informuje panel umístěný při vstupu do parku. Park vznikl ze zbylého stavebního materiálu a nepotřebné zeminy po výstavbě okolních sídlišť v 80. letech minulého století. Je v něm několik rybníků a dalších „zajímavostí“, které jsou opatřeny informačními tabulkami. Pro zdejší obyvatele je to velmi vítaný a vkusný prostor k odpočinku.

Další informační tabule lez nalézt např. na **Letné**, kam je umístil Pražský magistrát. Informují o přírodní památce Letenský profil a revitalizaci zdejšího biokoridoru. Ten má sloužit k přesunu organismů a jejich přežití. Letenské sady jsou, především v letních měsících, návštěvnostně velmi vytížené. Překrásný výhled na Prahu sem přivádí i turisty. Jeho obnova a ochrana je tudíž složitá, ale o to víc nutná. Stejně tak je tomu u **Královské obory Stromovka**. Základní informace o ní je možné získat z velkých tabulí umístěných u hlavního vstupu do areálu.

Na závěr musím upozornit na nový fenomén. Začínají být vytvářeny takové naučné stezky, na kterých návštěvník nenajde žádné informační tabule, nýbrž pouze v terénu vyznačené zastávky. Text k těmto zastávkám má návštěvník buď z tištěného průvodce nebo stažený z internetových stránek. Takováto naučná stezka je samozřejmě nejlevnější a nejméně náročná na údržbu. Nicméně slouží pouze několika málo návštěvníkům, kteří se na ní vydají předem připraveni. Pro náhodného turistu, kterých je většina, není k ničemu.

9. Závěr

Nejčastějším tvůrcem naučných stezek u nás je Český svaz ochránců přírody. V jejich informačních materiálech lze nalézt i „*doporučené zásady pro zřizování, značení a údržbu naučných stezek a pro zřizování bodových informačních panelů*“.¹²⁴ Cílem těchto zásad bylo sjednotit podmínky pro zřizování NS. Nejsou-li tyto podmínky splněny, nemůže tvůrce získat finanční dotaci od Magistrátu ani možnost označkování trasy Klubem českých turistů. Po této informaci je celkem kupodivu, že se jednotlivé naučné stezky a především jejich kvalita (včetně značení) tolik liší. Zmíněné doporučené zásady nicméně obsahují pouze formální náležitosti ke zřízení naučné stezky. Nemluví o formě obsahu.

Po navštívení a prostudování všech pražských naučných stezek, zde shrnuji základní parametry, které jsou nutné pro jejich tvorbu. Vycházím při tom z vlastní zkušenosti, ale také z připomínek mnoha lidí, s nimiž jsem přípravu a tvorbu naučných stezek konzultovala.

Základní parametry pro tvorbu naučných stezek

- 1) **Prvotní rozhodnutí o zřízení naučné stezky** (dále NS) - ne každý prostor (tím spíše obydlí) je vhodný k vytvoření NS
- 2) **Výběr trasy** – musí být:
 - jednoduchá z hlediska terénu (lehce schůdná, a to i po dešti)
 - jednoduchá z hlediska kognitivního (logiky návštěvníka)
 - jednoduchá z hlediska dopravní dostupnosti (blízkost MHD)
 - musí umožňovat postavení jednotlivých zastávek (možnosti terénu)
- 3) **Délka trasy** – dbát na fyzické možnosti návštěvníků (děti, starší lidé), nesmí být příliš dlouhá, maximum 12 km (s možností dřívějšího ukončení)
- 4) **Značení trasy** – musí být:
 - jednoznačně a přehledně značena symboly NS (bílý čtverec 10 x 10 cm se zeleným pruhem 3 cm širokým z levého horního do pravého spodního rohu)
 - vyznačen počátek a konec NS
 - značena od nejbližší zastávky MHD (a ne tedy až od začátku trasy)
 - značeny všechny změny směru (včetně značek potvrzovacích), ale i rovné úseky
 - vedení trasy NS po turistických značkách není ideální (v takovém případě musí být tato skutečnost na tabulích uvedena a zakreslena)
 - jednotlivé značky od sebe na dohled (a to ve všech ročních obdobích – nutno počítat s rozdílnou vegetací)
 - značení umístěné na trvalých podkladech (ne padající plot či strom)
 - obousměrné (i když je NS číslována a je tedy určen směr procházení, musí být zřetelně značena z obou stran)
- 5) **Umístění zastávek** – měly by být:

¹²⁴ <http://www.csop.cz>

- rozmístěny víceméně pravidelně po celé délce trasy (ne příliš blízko ani daleko od sebe)
 - umístěny na pro návštěvníka přirozených zastávkách (výhledy, placky)
 - umístěny na lehce přístupných místech
 - v úvahu brány doplňkové elementy, jako lavičky, stoly, odpadkové koše (lákají návštěvníka k zastavení, udržují trasu v čistotě)
- 6) **Typ a vzhled zastávek** – vzhled jednotlivých zastávek musí odpovídat charakteru krajiny, do které jsou umístěny (estetické hledisko), musí se dbát na:
- výběr celkového vzhledu zastávky (tvar – rovně či nakoso) včetně uchycení (počet stojnic – vždy nejméně dvě = stabilita), zastávky by měly být solitérní (neosvědčuje se umístění tabulí na ploty či zdi)
 - výšku (nesmí přesahovat 2 m - musí jí být schopno přečíst dítě, ani být nižší než 1 m)
 - rozměry tabule (musí odpovídat charakteru místa, v malém prostoru nelze mít rozměrné tabule, ideální je většinou rozměr A1)
- 7) **Výběr materiálu zastávky** – musí být:
- vyrobena z pro dané místo vhodného, esteticky příjemného materiálu (samotný kov není příjemný nikdy – minimálně musí být kombinovaný se dřevem)
 - nejvhodnější je kvalitní, masivní, dobře ošetřené dřevo
 - použita vhodná barva (nejlépe odstíny hnědé či zelené, které zapadají do okolní krajiny)
 - opatřena stříškou (ochrana materiálu, přirozenější vzhled)
- 8) **Materiál tabule** – ideálně vložená v masivním rámu tak, aby se dala snadno vyměnit (tedy ne trvalé uchycení), jako kryt nesmí být použito sklo (náchylnost k rozbití), v dnešní době je možné použít nejrůznější moderní materiály, ideální jsou folie či laminace s UV filtrem (proti slunci, tabule nevybledne), jsou snadno a nejlevněji nahraditelné
- 9) **Vzhled obsahové náplně** – tabule musí:
- být barevné, na pohled lákavé, vyzývající k zastavení a přečtení
 - mít barevný kontrast mezi textem, obrázky a pozadím
 - mít pozadí jednobarevné, bez vzorku (ten znesnadňuje čtení)
 - mít dostatečně velké a čitelné písmo (nejčastější chyba!), dostatečně velká přehledná doprovodná vyobrazení
- 10) **Obsahová náplň** – tabule:
- musí informovat o tom co je v jejím bezprostředním okolí (spojení s prostorem v němž se nachází)
 - musí informovat o tom co je přímo od ní vidět (v dostatečném množství a dostatečně dobře - každý to musí být schopen najít)
 - musí být schopné jasně demonstrovat to o čem informují (nesmí nepopisovat to co není vidět (a už vůbec ne to, co není ani na celé trase NS))
 - jednooborové jsou méně zajímavé než víceoborové (každý si tam může něco najít), ideální je propojení všech přírodovědných i společenských poznatků (**NS jako koláž místa!**)

- text nesmí odkazovat na něco co již návštěvník minul („cestou jste si mohli všimnout...“)
- 11) **Doprovodná vyobrazení**
- grafy, obrázky, kresby, fotografie, mapy (všechny musí být jednoduché a přehledné)
 - vždy je lepší použít kresby než fotografie (jsou názornější a lépe představitelné)
 - nutná propojenost vyobrazení a textu (zobrazovat pouze to co je popisované, vše popisované by mělo být vyobrazeno!)
 - vyobrazení by měla být barevná, dostatečně kvalitní (především fotografie)
 - vyobrazení by se měla týkat aktuálního místa (tedy nepoužít fotografii z encyklopedii ale pořídit fotografii na místě)
- 12) **Rozložení textu a doprovodných vyobrazení** – obsah musí být rozčleněn tak, aby byl na první pohled přehledný, nesmí být chaotický, musí být jasné které vyobrazení odkazuje na který text a opačně
- 13) **Základní společný obsah každé tabule**
- tvůrci a sponzoři (loga, v zápatí, včetně kontaktu)
 - symbol NS (nejlépe na rámu či stojnici, přímo u textu zbytečně zabírá místo)
 - mapka celé trasy NS s vyznačením všech zastávek a zvláštním vyznačením zastávky aktuální
 - název NS (v záhlaví)
 - název zastávky
 - číslo (krátké NS nemusí být číslované, avšak od čtyř tabulí výše už ano) – číslování slouží návštěvníkům k orientaci
- 14) **Text**
- musí obsahovat pouze pravdivé informace
 - nesmí být příliš odborný (tedy obsahovat cizí slova, striktně encyklopedijní znalosti, latinské názvy – pokud nejsou nějakým způsobem důležité)
 - musí být psán přirozeným jazykem obyčejných návštěvníků (tedy lehce pochopitelný)
 - nesmí být příliš dlouhý (důležitá je stručnost - návštěvník nesmí být zahlcen informacemi, používání jednoduchých vět, krátkých odstavců)
 - musí být zřetelně strukturován (nepoužívat dlouhé jednolitě odstavce, ale jasné členění bloků jednotlivých problematik s výraznými nadpisy - možnost rychlé orientace)
 - vhodné je zvýraznění klíčových informací
 - je nutné dbát na pravopis (nesmí obsahovat gramatické ani stylistické chyby – překlepy jsou častou chybou!)
- 15) **Specifikum úvodní zastávky** – ta musí seznamovat s celou trasou NS, tak aby se návštěvník dozvěděl co ho čeká (velká přehledná mapka se všemi zastávkami a jejich názvy, popis trasy, náročnost a délka trasy), není-li NS v kruhu, je ideální postavit takovouto úvodní zastávku na oba konce
- 16) **Doplňkové informace** – NS by neměly být jen čistě informativní, měly by s návštěvníkem interagovat a komunikovat. K tomu slouží např. různé kvízy (otázka na jedné tabuli, odpověď na další), zajímavosti („věděli jste, že...“), perličky a vtipy (o místních lidech, názvech, historii...), herní doplňky pro děti i dospělé, názorné

ukázky (např. jako druhy dřeva u NS v Tróji). Vhodné je na tabulích umístění informace o následné trase s tím, co lze cestou k další zastávce vidět.

- 17) **Následná údržba NS** – postavením starost o NS nekončí, je nutné je pravidelně navštěvovat, uklízet, opravovat, doplňovat a aktualizovat (prostředí se mění, informace již nemusí být pravdivé)
- 18) **Informace o NS** – o postavené stezce by se mělo dozvědět co nejvíce lidí, platí tu stejný marketing jako všude jinde, informace je vhodné umístit do místního tisku, infocenter. Dnes je již naprostou nutností vytvoření webové stránky (buď nové, nebo ještě lépe doplnění nové trasy na již existující portály o NS), umožňuje zobrazení většího počtu informací (doplňková vysvětlení, delší texty) a stažení plánu a průvodce trasy. Vhodné je vydávat tištěného průvodce a dát ho k dispozici do infocenter. Doplněkem jsou i tzv. pracovní listy, ty slouží především pro školy. Informovat o otevření by se měla místní radnice, školy, spolková sdružení, atd.

Praha je evropské velkoměsto. Každý rok jí navštíví statisíce turistů z celého světa. Tito lidé přijíždí hlavně za kulturními památkami. Obdivují Malou Stranu, Pražský hrad, Židovské město, Vyšehrad. Prochází se po vltavském nábřeží, projíždí na výletních lodích. Občas také chodí do divadel, na koncerty či výstavy. Praha je uchvacuje svým vzhledem i svou duší. Je romantická, příjemně malá a čistá. Je v ní hodně živo, ale klidná a tichá místa má také. To vše z Prahy činí oblíbenou turistickou destinaci. Praha má obrovskou duši – genia loci. Většina z jejích návštěvníků si ale neuvědomuje, že to nejsou pouze kulturní památky, které činí Prahu kouzelnou. Takovou jí dělají i všechna zelená místa, která bereme jako samozřejmost, aniž bychom o nich hlouběji přemýšleli. Petřín, obora Hvězda, Letenské sady, Stromovka, Karlovo náměstí, vinohradská Gröbovka, Parukářka, Modřanská rokle, Šárka, Prokopské údolí a mnoho dalších. Pražské přírodní památky jsou často velmi cenné. V každé městské části, v každé čtvrti se taková památka nachází. Lidé znají Prahu z hlediska jejích kulturních hodnot, ale málokdo ji zná z hlediska jejích hodnot přírodních.

O jakousi propagaci přírodních památek a parků se snaží Odbor ochrany prostředí Magistrátu hlavního města Prahy. Informují občany především na svých webových stránkách. Na nich může návštěvník najít informace o tom, kde jsou v Praze studánky nebo jak se chodí kolem pražských potoků.

Další možností, jak informovat Pražany o okolním přírodním prostředí, jsou naučné stezky. Ty představují ideálního průvodce městskou přírodou. Současný stav většiny naučných stezek v Praze je ale velmi špatný. Tvůrci si bohužel velmi často neuvědomují své „zákazníky“. Tedy ty, kdo budou podávané informace vstřebávat. Naučné stezky tak mívají dva základní neduhy. První představuje jejich vnější forma. Jsou nehezky a nudné. Druhým je jejich obsah, který je povětšinou příliš odborný, složitý a opět nudný. To způsobuje, že lidé tabule naučných stezek ve velké většině vůbec nečtou. Mají s nimi špatnou zkušenost. V současné době se situace mírně lepší. Nejnověji vytvářené naučné stezky jsou daleko lákavější a mají hezčí vnější formu. Přílišná odbornost ale stále zůstává.

Lidé žijící ve velkoměstě potřebují přírodu víc, než lidé žijící kdekoli jinde. Tuto potřebu si nejčastěji naplní odjezdem na venkov. Ve městě samotném jim totiž příroda nepřipadá dostatečně přírodní. Často o ní ani vůbec nevědí. Pražský Magistrát by měl více propagovat přírodní prostředí města. Měl by o nich více informovat. Především o těch méně známých. Příroda je pro lidi žijící ve městě bytostně důležitá. Je součástí města. Lidé si neváží její přítomnosti, protože si ji většinou vůbec neuvědomují. Neuvědomují si, že ji tvoří pouze dětské či fotbalové hřiště nebo parčík na náměstí. Nevědí, že Praha je protkaná rozlehlými přírodními parky. Že má množství potoků, jejichž břehy nabízí překrásné dlouhé procházky. Že se dá být v Praze a při tom se cítit jako na venkově.

Je nutné si uvědomit, že naše hlavní město nabízí víc, než kam chodí průvodci. Malebná zákoutí je možné spatřit nejenom na Malé Straně, ale i ve Staré Hostivaři. Rozeklané skály v rokli Housle v Lysolajích. Archeologické vykopávky nejsou jen na Hradě, ale třeba i na Šancích nad Zbraslaví. Jízda Pražským Semmeringem nabízí stejně úchvatné výhledy jako jízdy kočárem po Starém Městě. Velké zážitky a nádherné prostory nabízí Praha ve všech svých koutech, nejenom v centru. Často jsou skryté a ne příliš známé. Často jimi ale také prochází naučná stezka, která je přibližuje. Obyvatelé Prahy by měli tato místa vyhledávat a poznávat. Jsou důležitá pro jejich vztah k městu. Pokud město nepoznají ze všech stránek, nemohou se s ním cele sžít. Nemohou ho pochopit. Může jim pak připadat jako „obyčejné“ velkoměsto nabízející hluk, zápach, davy turistů, obchody a nekončící řady aut. Praha ale obyčejná není. Vždy se dá najít cesta, která řady aut obejde. Ulice, kterou se člověk vyhne davům turistů. Místa kde není ani zápach ani hluk. Jen o nich lidé nevědí.

Příloha 1 – doprovodná vyobrazení

Obrázek 2 - NS Modřanská rokle

Obrázek 3 - Kaplička Panny Marie Sedmiboletné v Lysolajích

Obrázek 4 - NS Housle

Obrázek 5 - NS Olšanské hřbitovy

Obrázek 6 - NS Roztocký háj

Obrázek 7 - NS Keltská stezka

Obrázek 8 - NS Barrandovské skály-Chuchelský háj

Obrázek 9 - stará NS Povodím Botiče

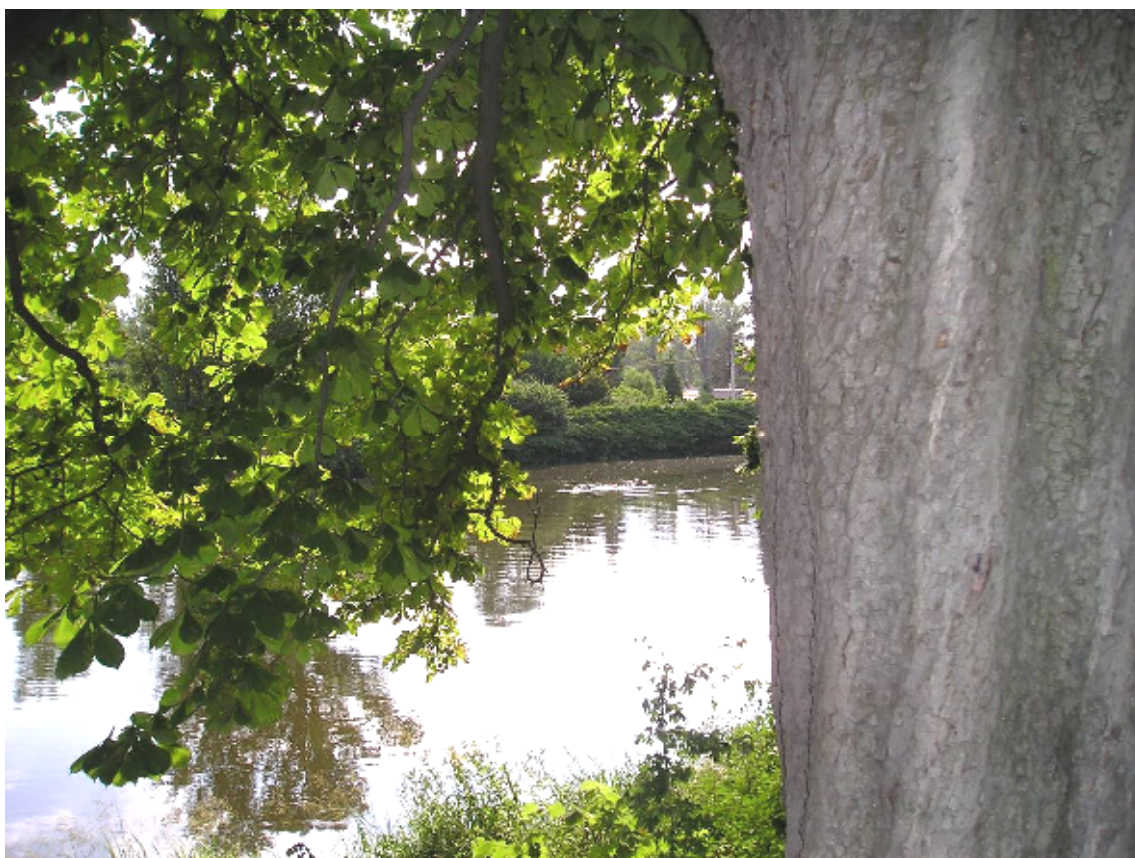
Obrázek 10 - NS Obora Hvězda

Obrázek 11 - NS Kamýk (Neleníme v zeleni)

Obrázek 12 - plavci v mrtvém rameni Vltavy u Thomayerových sadů

Obrázek 13 - NS Thomayerovy sady

Obrázek 14 - NS Přírodním areálem Botanické zahrady v Tróji

Obrázek 15 - hudební nástroje na NS v Tróji

[illegible]

Obrázek 18 - "brána" do údolí Dalejského potoka

Obrázek 19 - NS Řeporyje-Hlubočepy. Údolím Dalejského potoka

Obrázek 20 - NS Toulcův dvůr

Obrázek 21 - NS Klánovickým lesem

Obrázek 22 - NS Prahy 14

Seznam literatury

- ABRAM, David. *The Spell of the Sensuous: Perception and Language in a more-than-human life*. 1. vyd. New York: Vintage Books, 1996. ISBN 0-679-77639-7.
- CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2002. ISBN 80-86569-29-2.
- CÍLEK, Václav. *Makom: kniha míst*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2004. ISBN 80-86569-91-8.
- CÍLEK, Václav. Architektura je umění vytvářet místo, In *Lidé a města*, 1. vyd. Praha: FHS UK, 2007. s. 2-3.
- CÍLEK, Václav. *Dýchat s ptáky*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-202-1.
- DRÁBEK, Karel. *Naučné stezky a trasy: Praha a Středočeský kraj*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-044-3.
- HÁJEK, Pavel. *Česká krajina a baroko*. 1. vyd. Praha: Malá skála, 2003. ISBN 80-902777-6-4.
- HÁJEK, Pavel (ed.). *Krajina zevnitř*. 1. vyd. Praha: Malá skála, 2003. ISBN 80-902777-8-0.
- HARDING, Stephan. *Animate Earth: science, intuition and Gaia*. 1. vyd. Foxhole: Green Books, 2006. ISBN 1-903998-75-1.
- HRBATA, Zdeněk, PROCHÁZKA, Martin. *Romantismus a romantismy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 80-246-1060-4.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Deset let péče o životní prostředí v České republice*. 1. vyd. Praha: MŽP ČR, 2000. ISBN 80-7212-137-5.
- KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Filosofie živé přírody*. 1.vyd. Praha: Hermann a synové, 1994. ISBN neuvedeno.
- LAŠŤOVKA, M. – LEDVINKA, V., a kol. (Eds.). *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*. 1. a 2. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-24-9.
- NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: k fenomenologii architektury*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5.
- PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena a kol. *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-7277-279-1.
- PACNER, Miroslav. *Řeporyje – ohlédnutí za minulostí*. 1. vyd. Praha: Úřad městské části Praha-Řeporyje, 2001. ISBN 80-238-6813-6.
- PETRÁČKOVÁ Věra, KRAUS, Jiří a kol. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Akademia, 1995. ISBN 80-200-0523-4 (1. díl), 80-200-0524-2 (2. díl).
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 1. vyd. Voznice: Leda, 2001. ISBN 80-85927-85-3.

- RUTH, František. *Kronika Královské Prahy a obcí sousedících I-III*. Faksimile 1. vyd. Praha: NLN, 1995. ISBN 80-7106-131-X.
- SÁDLO, Jiří. Krajina jako interpretovaný text. In *Filosofie živé přírody*. 1. vyd. Praha: Hermann a synové, 1994. s. 179-190.
- SÁDLO, Jiří, HÁJEK, Pavel (eds). *Krajina a revoluce*. 3. vyd. Praha: Malá skála, 2005. ISBN 978-80-86776-06-4.
- SEDLEY, David. *Creationism and Its Critics in Antiquity*. 1. vyd. Berkeley: University of California Press, 2008. ISBN 978-0520253643.
- SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. 1. vyd. Praha: Argo/Dokořán, 2007. ISBN 978-80-7203-803-9.
- SNOW, Charles P. *The two cultures and the scientific revolution*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1959.
- STIBRAL, Karel. *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-008-7.
- SVOBODA, Jan, LUKEŠ, Zdeněk, HAVLOVÁ, Ester. *Praha 1891-1918 - Kapitoly o architektuře velkoměsta*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-20-6.
- ŠMÍD, Jaroslav a kol. *Praha 14 v zrcadle času*. 1. vyd. Praha: Místní úřad Městské části Praha 14, 1998. ISBN 80-238-3204-2.
- TYLLNER, Lubomír. *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1712-1.

Časopisy

Ekolist
Respekt
Sedmá generace
Vesmír
Šestka, noviny Prahy 6

Dostupné na Internetu

[http://envis.praha-mesto.cz/\(c5zpgk33dbhi4mecdbo2ff55\)/default.aspx?ido=5352&sh=-621163589](http://envis.praha-mesto.cz/(c5zpgk33dbhi4mecdbo2ff55)/default.aspx?ido=5352&sh=-621163589)
<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=5369&type=10>
http://www.sokolnictvi.net/index.php?option=com_content&view=category&id=34&layout=blog&Itemid=18
http://www.ado.cz/poutni/poutni_tradice.htm
<http://www.stezky.info/o-nas>
<http://envis.praha-mesto.cz/gps>
http://cs.wikipedia.org/wiki/Lu%C5%BEn%C3%AD_les
[http://cs.wikipedia.org/wiki/Housle_\(p%C5%99%C3%ADrodn%C3%AD_pam%C3%A1tka\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Housle_(p%C5%99%C3%ADrodn%C3%AD_pam%C3%A1tka))
<http://www.prirodniparky.wz.cz/04.html>
<http://www.praha-lysolaje.cz/historie.php>

<http://www.praha-lysolaje.cz/lyszprav/3-2007.pdf>
http://www.pis.cz/cz/praha/pamatky/olsanske_hrbitovy
<http://www.praha1929.cz/praha/zizkov.html>
<http://www.radio.cz/cz/clanek/47147>
<http://www.atlasceska.cz/praha/olsansky-hrbitov/>
<http://www.praha-suchdol.cz/index.php?pg=113&ln=cz>
<http://www.env.cz/stezka/lokality/praha/ns-housle.htm>
<http://www.roztoky.cz/z-historie-roztok>
<http://www.levyhradec.cz>
[http://www.atlasceska.cz/praha/roztocky-haj-\(tiche-udoli\)/](http://www.atlasceska.cz/praha/roztocky-haj-(tiche-udoli)/)
<http://www.roztoky.cz/uneticky-potok>
<http://www.prazskestezky.cz/kelt/k11.html>
<http://www.volny.cz/laddobar/zavist/cast1.htm>
[http://www.radioonline.cz/archiv/2003\)stezka.htm](http://www.radioonline.cz/archiv/2003)stezka.htm)
<http://www.praha12.cz/mc-rozvoj-historie/historie-regionu/>
<http://chuchle.cz/o-nasi-mc/z-historie/>
http://cs.wikipedia.org/wiki/Chuchelsk%C3%BD_h%C3%A1j
<http://www.lesypraha.cz/?cat=305>
http://www.hostivar.cz/#strucna_historie
<http://www.ekoserver.cz/index.php/write/clanek/361/>
<http://csop.koniklec.cz/nelenime.htm>
<http://www.cestovatel.cz/clanky/prazske-zahrady-thomayerovy-sady>
http://www.pis.cz/cz/praha/pamatky/libensky_zamek
<http://www.botanicka.cz>
http://www.botanicka.cz/generate_page.php?page_id=932
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Havr%C3%A1nka>
<http://www.zoopraha.cz>
<http://www.praha-dubec.cz/historie.asp>
<http://www.prazskestezky.cz/dubec/hist.html>
<http://historie.praha22.cz/uhrineves.html>
[http://envis.praha-mesto.cz/\(jkv2v055mok2gryrczq3xig\)/default.aspx?id=78375&ido=4590&sh=-1392588648](http://envis.praha-mesto.cz/(jkv2v055mok2gryrczq3xig)/default.aspx?id=78375&ido=4590&sh=-1392588648)
http://cs.wikipedia.org/wiki/Pra%C5%BESk%C3%BD_Semmering
[http://envis.praha-mesto.cz/\(y1yybb55bjh0jc552buz5oza\)/zdroj.aspx?typ=7&id=23534&sh=1988027069](http://envis.praha-mesto.cz/(y1yybb55bjh0jc552buz5oza)/zdroj.aspx?typ=7&id=23534&sh=1988027069)
<http://www.toulcuvdvur.cz>
<http://www.hostivar.cz>
http://www.enviweb.cz/?secpart=puda_archiv_hbcfa/Toulcuv_dvur.html
<http://www.praha-klanovice.cz/index.php?iid=2&id=45&sid=0>
http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9Ajezd_nad_Lesy
[http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BD%C3%A1k_\(Kl%C3%A1novice\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BD%C3%A1k_(Kl%C3%A1novice))
<http://www.zs-kl.cz/stezka/vylet.html>
http://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1novick%C3%BD_les
<http://www.stopa.cz>
<http://www.sweb.cz/kyjeok/priroda.html>
http://www.praha14.cz/~listy/2007/12/pril_800_let.htm
<http://www.praha14.cz/MC/praha14.htm>
http://www.sweb.cz/kyjeok/stare_kyje.html
<http://www.prahainfo.cz/encyklopedie/Hostavice>
<http://www.praha14.cz/~listy/2007/3/zpravodajstvi.htm>
<http://www.praha-dolnipoerice.cz>

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Mapa Prahy s vyznačenými NS	36
Obrázek 2 - NS Modřanská rokle	136
Obrázek 3 - Kaplička Panny Marie Sedmibolestné v Lysolajích	136
Obrázek 4 - NS Housle	137
Obrázek 5 - NS Olšanské hřbitovy	137
Obrázek 6 - NS Roztocký háj	138
Obrázek 7 - NS Keltská stezka	138
Obrázek 8 - NS Barrandovské skály-Chuchelský háj	139
Obrázek 9 - stará NS Povodím Botiče	139
Obrázek 10 - NS Obora Hvězda	140
Obrázek 11 - NS Kamýk (Neleníme v zeleni)	140
Obrázek 12 - plavci v mrtvém rameni Vltavy u Thomayerových sadů	141
Obrázek 13 - NS Thomayerovy sady	141
Obrázek 14 - NS Přírodním areálem Botanické zahrady v Tróji	142
Obrázek 15 - hudební nástroje na NS v Tróji	142
Obrázek 16 - NS Dubeč-Uhřetěves	143
Obrázek 17 - NS Prokopské údolí. Butovickým hradištěm	143
Obrázek 18 - "brána" do údolí Dalejského potoka	144
Obrázek 19 - NS Řeporyje-Hlubočepy. Údolím Dalejského potoka	144
Obrázek 20 - NS Toulcův dvůr	145
Obrázek 21 - NS Klánovickým lesem	145
Obrázek 22 - NS Prahy 14	146

Resume

The culture of pedestrian cognition - nature trails as a collage of place. The title of my thesis is intended to involve transdisciplinarity. Any culturological study must necessarily contain an interdisciplinary view. The frame of reference of various scientific disciplines is essential, whenever the relationship between city man and nature is discussed.

The thesis comprises three main sections, as follows.

The first thesis includes my general consideration of the problem, together with an introduction into the topics. This thesis describes the development of pedestrian cognition. An important factor of the relationship between walking and perception is in this case, the city. Contemporary relationships between the city man and the city nature, is studied in this chapter. My native city – Prague, happened to be the study area for this purpose. I describe natural sights of Prague as important elements of her genius loci.

The second section encompasses a brief history of strolling outdoor for the perception purposes. I am talking about history, evolution and the present of this phenomenon, which represents different kinds of fashion within the evolution of human walking in order to find knowledge, and I refer to the relation to nature for aesthetic enjoyment in different historical periods of human evolution, from Antiquity till today. Culture is the factor which forces people outdoor, and thus I have entitled my thesis „The culture of pedestrian cognition“. It illustrates the relationship between man and nature, which is initially taken as the hostile wilderness, then it gradually transforms into more friendly landscape with the man as its master, followed-up by the thirst of discomfort and an unknown, which offers fear and suffering, with the desire of natural and virgine.

The third and the largest part is devoted to the nature trails in Prague. These are the source material for my study. I have done detailed research on Prague nature trails during a year, starting in autumn 2007. Hereby I present the complete overview of all the trails, the description and cognitive and aesthetic outcome of each of them, including the description of the area they are passing through. I also quote interviews with several authors of these nature trails. This is the reason of the subtitle „nature trails as a collage of place“. Collage seems to be very apposite word, as it gives a true picture of what nature trails represent for humans – fragmentary, general overview of basic information from different disciplines, composed together. Finally, I formulate the tentative rules for building nature trails.

Diplomová práce: Kultura pěšího poznávání. Naučné stezky jako koláž místa

Autor: Barbora Svatá

Uživatel stvrzuje svým čitelným podpisem, že si zapůjčil tuto diplomovou práci. Pokud ji použije pro svou práci, prohlašuje, že ji uvede mezi ostatní literaturou a bude ji citovat jako každou jinou.

Dne	Jméno	Název práce	Popis